STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05669

DER INZEL

Permanent preservation of this book was made possible
by Benson & Danna Schaeffer
in memory of
Charles & Gilda Schaeffer

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ליטעראַרישע זאַמעלביכער
דער אינזעל

ערשטער בוך

אַרויסגעגעבן פון
פערלאַג אינזעל
ניויאָרק יאַנואַר 1918

הויפּטפערקויף: מ. נ.
מייזעל׳ס פערלאַג,
424 גרענד סט. נ. י.

אינהאַלט: ר. אייזלאַנד — ליעדער; גרשון גראַפּשטיין — ליעדער; מאַני-לייב — ליעדער; א. ראַבאַי — אַ פּאַס פון ים, ראָמאַן; ה. לייוויק — אידיש און דו, פּאָעט. אידישיזם און דוד אײנהאָרן. די — אָהן טראַדיציע; ראַינער מאַריאַ רילקע — אויגוסט ראָדען; ניו יאָרק אין פּערזען, (די גרויסע שטאָדט) אַנטאָלאָגיע, צוזאַמענגעשטעלט פון מאַני לייב.

פאָדערבלעטער און צייכנונגען פון ז. מאוד.

ליעדער: ר. אייזלאנד, גרשון גראפשטיין, מאני לייב.

ר. אייזלאַנד:

דער ווילדער וויינטרויב ווערט שוין רויט.

דער ווילדער וויינטרויב ווערט שוין רויט.
דער טאָג ווערט קורץ. דער אָבענד קיהל. —
קום, גיב די האנד און לאָמיר שטיל,
ווי קליינע, גוטע קינדער, געהן
אהין, אין יענעם לאנד,
אין יענעם ווייטען לאנד!

פון ווייטענס שפּיצט אַ טורעם זיך.
אַ ווינטעל וועהט, אַ וואָלקען גליהט;
דער וועג איז אָפען, און עס ציהט
אַ ליכט פאַר אונז. נו, לאָמיר געהן,
ווי קליינע, גוטע קינדער געהן
אהין, אין יענעם לאנד,
אין יענעם ווייטען לאנד!

מיר זיינעןביידע אַלט...

מיר זיינען ביידע אַלט.
צוויי דינע אַלטינקע, מיט מאַטע, ווייכע אויגען.
ביים פענסטער זיצען מיר. דער טאָג איז שעהן. נאָר לייכט פערצויגען
איז דער הימעל מיט דינע, ווייסע וואָלקענס.

זי זאָגט: העי, אַלטיטשקער, ס'ווערט קאַלט.
מאַך צו דאָס פענסטער און טו זיך אָן דעם ווארימען כאַלאַט. —
איך זיץ און רויכער רוהיג מיר די ליולקע, לעז אַ בלאַט,
און טראַכט: ווי אייביג נאַריש בלייבען האָס די פרויען.

דער זייגער קלינגט.
און זי, זי דרעהט זיך אום און קוקט זיך איין
מיט לאנגע בליקען אין דעם ציפער־בלאט, ווי שפעט ס'קען זיין,
כאטש קלאר און העל דער זייגער צעהלט די שעה'ן.

— שוין שפעט אזוי. ווי ס'לויפט דער טאג! —
א ציה די שמאלע אקסלען, און ס'פאלען מיעד די הענד אין שויס.
און מיר ווערט פלוצים קאלט. איך בויג דעם קאפ ארויס,
און זעה ווי ס'רויטלען זיך די דינע, ווייסע וואלקענס.

און כ'וויים אז ערגעץ לויערט שוין די נאכט. — —

פון ווייטענס קלינגען נאך די טריט...

פון ווייטענס קלינגען נאך די טריט פון מיינע נאהענטע חברים.
איך קעהר זיך אום אין שטוב און לאז די פינסטערניש פון הינטען,
און פאר מיין אויג זיך שפיעלט דער שוואכער שיין פון ליכט,
וואס ברענט דארט איינזאם אין מיין שטילען צימער.

און אינ'ם ווינקעל לויערט דארט דער אומעט.

און ווידער זיץ איך ביי מיין טיש אליין, און בייס דעם קליינעם פינגער.
דער טיש איז שוואך בעלויכטען. פאר זיך, ווי פערלוירען, ליגט מיין פען.
און קאלט און שטום קוקט דורך דעם פענסטער אלץ אין איינעם די לבנה,
און קאלט און שארף דארט גרילצט דער היישעריק אין גראז.

און אינ'ם ווינקעל לויערט דארט דער אומעט.

עס עפענט זיך די טיר. און זי, אין ליכטען מאנטעל איינגעהילט,
קומט צו צו מיר און לייגט ארויף איהר האנד מיר אויפ'ן שולטער,
און גלעט מיין קאפ און רעדט צו מיר אזעלכע גוטע ווערטער. —
נאר דרויסען גרילצט און גרילצט דארט אלץ דער היישעריק.

און אינ'ם ווינקעל לויערט אלץ דער אומעט.

וואָס איז דען נאָך...

וואָס איז דען נאָך פערבליבען אונז פון לעבען? —
אַ שטילער שרעק, אַ בענקשאַפט אין די אויגען.
און פון דער בענקשאַפט — בלויז אַ שוואַכער ציטער,
וואָס איז מיט ווייסע נעבלען ווי פערצויגען.

ווי קליינע קינדער זיצען מיר ביי טאָג און וואַרטען,
אַז עמיצער זאָל אונז וואָס עפּעס געבען.
ביי נאַכט מיר האָרכען נאָר ווי שטיל עס געהט דער אָטעם,
און ציטערען פאַר אונזער שטיקעל לעבען.

און ווען ס'בעווייזט אַ שטראַהל זיך אין'ם פענסטער,
דאַן וואַרעמען די רוקענס מיר, ווי קליינע קעצלעך, שטילע.
און פאַלט דער אַבענד צו, פערקלייבט מען זיך אין ווינקעל,
און שרעקעדיג מיר שעפּטשען שטיל אַ תפלה.

ניט טאָג, ניט נאַכט...

ניט טאָג, ניט נאַכט. אַ ברייטער, לאַנגער וועג.
פון ביידע זייטען — וויסטעניש אָהן אַ ברעג;
אין מיטען וועג — צוויי קינדער, נאַקעט ווי געבוירען,
וואָס האַלטען ביי די הענד זיך און געהען ווי פערלוירען,
מיט בלינדע אויגען, ציטערדיג פון שרעק.
און פאַר זיי ציהט דער וועג זיך אָהן אַ ברעג,
און הינטער זיי עס געהען מיט,
מיט וואַקעלדיגע טריט,
דער אייביג־נאָגענדיגער שטילער טרויער,
דער אייביג־נאָגענדיגער שטילער צער.

ביים ים.

דער ים, אַ גלאַנציגער, אַ שטאָהלענער,
וויעגט רוהיג זיך אין שיין פון דער לבנה,
און קאַלטער, גרינער שיין ליגט אויף דער גאַנצער געגענד.

אין זאמד פערשאטען ליעגט דער ברייטער וועג.

א קאלטער ליעגט דער ים,
א שטילער וועהט דער ווינד,
און קאלט און שארף צוטראגט זיך אומעטום
דער זשום פון ווייסען שוים,
וואס שלאגט זיך אן אין ברעג.

אין זאמד פערשאטען ליעגט דער ברייטער וועג.

פון וויטענס שטעהט א הויז אליין
און שווארצט זיך אין דער נאכט אריין,
אין גאנצען מיט זיין דאך
און מיט זיין קרומליך צוגעשפיצטען שאטען,
און מיט דעם אומעטיגען קוק
פון זיינע שווארצע פענסטער.

אין זאמד פערשאטען ליעגט דער ברייטער וועג.

און בראדזשענדיג אין זאמד געה איך אליין.
א לאנגער געהט פאראוים פאר מיר מיין שאטען,
און הינטער מיר דער שרעק פון מיינע טריט.

אין זאמד פערשאטען ליעגט דער ברייטער וועג.

א שטילער וועהט דער ווינד,
א קאלטער ליעגט דער ים,
אן אומעטיגער זשומט דער שוים ביים ברעג.

און אומעטיג פערבענקטע טרעטען
מיינע טריט אין זאמד.

ס׳געהט א קאַלטער רעגען...

ס׳געהט אין גאַס א קאַלטער רעגען,
ס׳געהט אין גאַס אַרום דער ווינד.
ווי אַ קליין פערלוירען קינד,
טרייב איך זיך אַרום אויף וועגען.

מיט מיר געהט דער ווינד.

פייכט און שטעכיג אין די אויגען,
ווי אַ קעצעל, קאַלט און נאַס,
שלעפּ איך זיך פון גאַס צו גאַס,
ציטערדיג און איינגעבויגען.

מיט מיר געהט דער ווינד.

לאָמיר ווי קליינע, פערלוירענע קינדער...

לאָמיר ווי קליינע, פערלוירענע קינדער, האַלטען זיךביידע צוזאַמען.
לאָמיר ווי קליינע, פער׳חלום׳טע קינדער לאָזען זיך איבער די ים׳ען,
איבער די לענדער און ים׳ען,
זוכען פערלוירענע טרוימען.

לאָמיר ווי קליינע, פערלוירענע קינדער בעטען אצינדער צוזאַמען:
זאָל גאָט באַלייטען איצט אונזערע שיפען וואָס לאָזען זיך איבער
די ים׳ען,
איבער די לענדער און ים׳ען,
זוכען פערלוירענע טרוימען.

גרשון גראַפּשטיין:

פאַר די אויגען...

פאַר די אויגען וואַקסט דער צווייפעל
און אין הארצען — זאָרגען;
אויפ'ן שפּיץ־צונג רוהט א תפלה
און די ליפּען שעפּטשען גלויביג:
מאָרגען, מאָרגען, מאָרגען.

אוועקגעבענקשאַפט, מאָרגען־גלויבען
האַלטען מיך געקלאַמערט;
עפּעס יאַ־ און נישט־בעוואוסטעס
אין די אָנגעשטרענגטע שלייפען
האַמערט, האַמערט, האַמערט.

פון די ווענט א קראַנקע פייכטקייט
אין די ביינער קלעטערט;
דורך די שויבען קוקען בלינדע
שרעק און חשך, עמיץ בעט זיך:
רעטעט, רעטעט, רעטעט!

*
* *

פּאַטש די שרעק אין פּנים
בלייבען זיך די באַקען,
ציטערען די ליפּען,
ברעכען זיך די הענט,

ווערט דיר קאַלט און ווארעם;
האַלטסטו דיינע אויגען
אין דער ווייטער ווייטקייט
ערגעץ וואו געווענדט.

עפעס נישט בעוואוסטעס
שעפּטשען דיינע ליפּען,
ציטערען און בעטען
פאַר זיך שטילערהייט.

און דיר ווילט זיך גלויבען:
עמיץ אַ בעקאַנטער
וועט אַ האַנט אויסשטרעקען
פון דער וויטער וויט.

עס שלאָפט די נאַכט...

עס שלאָפט די נאַכט און אָטעמט שווער,
פון רעגען דורכגעווייקט;
דאָ אויף דער גלאַנציגער אַלעע
די נאַכט־שרעק ליגט צולייגט.

און ביי דער זייט פון דער אַלעע
געהט עמיץ אום אַליין —
די נאַכט־שרעק רעדט צו עמיצען
וואָס שטיקט זיך אין געוויין.

מיר וועלען...

מיר וועלען זיך פער׳אבל׳טע מיט יעדען אבל טרעפען
און זומערדיגען מאָרגען־פריה, געהילט פון מאָרגען־רויט,
אויף קבר־אבות, וויינענדיג, בעוויינענדיג דעם טויט.
מיר וועלען זיך פער׳אבל׳טע מיט יעדען אבל טרעפען

אויף פריש־פערשיטע קברים־בערגלעך; וועט מען אַזוי ליגען
לאַנג־לאַנג, שטיל־וויינענדיג, בעוויינענדיג דעם טויט,
און קוקען ווי דער טאָג אין רויטען הימעל־ברעג פערבלויט.
אויף פריש־בעשיטע קברים־בערגלעך וועט מען אַזוי ליגען.

בלוי דער הימעל...

בלוי דער הימעל, העלע שטערען
הענגען איבער מיר;
מענער, פרויען, קליינע קינדער
געהען אויף שפּאַציער.
בלויער הימעל, העלע שטערען —
וואָס וועט זיין מיט מיר?

טראָטואַרען, גאַס־לאַמטערען
ציהען ווייט זיך, ווייט;
נאַכט און מוי׳רען, שטומע עדות,
שטעהען פאַר מיר גרייט.
טראָטואַרען, גאַס־לאַמטערען —
לייכט מיר, פיהרט מיך ווייט.

לעצטע שטראַהלען...

לעצטע שטראַהלען, גליהענדיג
אין דער נאַכט, פערגליהען;
אָווענד־שטערען, לויטערע,
אין דער בלויקייט בליהען.

בלויע נעכט, געשטערענטע,
לייכטען און בעציערען
— וועגען אויסגעטראָטענע —
וועגען צום פערפיהרען.

וועגען אויסגעפלאַסטערטע,
הייזער, פענסטער מוירען. —
דאָ און דאָרטען שלעפּען זיך
מענשען, צום בעדוירען.

*
*   *

גרויע פייכטקייט, רויטע שויבען,
לעצטע שטראַלען גליהען;
צו דער רויטער מערב־ווייטקייט
דורך פערבענקטע רויטע שויבען
דיינע בליקען ציהען.

בלוי האָט זיך די נאַכט צופליגעלט,
שטערען אָנגעצונדען;
מיט דער רויטער מערב־ווייטקייט,
אין דער בלויער נאַכט דערטרונקען,
איז דיין בליק פערשוואונדען.

פאַר די נאַכט און מויערן...

פאַר די נאַכט און מויערן
ווילט זיך קניהען, וויינען —
זיך אליין בעדויערן,
זיך אליין בעוויינען;

קניהען פאַר די מויערן,
אויף די האַרטע שטיינער,
בעטען און בעדויערן,
הערען זאָל נישט קיינער.

בעטען ביי די מויערן,
בעטען ביי די שטערן:
פיהרט מיך אין די טויערן —
אויסגעלייטערט ווערען.

על חטא...

אוי, גרויסער גאָט אין הימעל, הער זיך צו
צו מיינע ציטערדיגע, ציטערדיגע רייד,
וואָס בעטען אויפריכטיג ביי דיר;
איצט, ווען די זון אַ גליהענדע שטאַרבט אָב,
אַ וואָלקען קומט און שפּרייט זיך אויפ'ן הימעל אויס
און קוקט אַ שווער־געוויכטיגער צו מיר אראָפּ,
און ס'טוט אַזוי פאַרנאַכטליך וועה און באַנג
אַז עפּעס שטאַרבט אין מיר גלייך מיט דעם זון־פערגאַנג
דאָ אין דער פּוסטקייט פון מיין הויז,
און איך, אַ הילפלאָזער אליין, אָט דאָ
ארומגעצוימט פון בלוי־בעפאַרבטע ווענד,
וואָס כאַפּען אויף דעם הויב פון מיינע הענד
און הערען מיינע ציטעריגע רייד,
בעט ווי אַ קינד זיך אויפריכטיג ביי דיר:
אוי, גרויסער גאָט אין הימעל! הער זיך צו
צו מיינע ציטערדיגע, ציטערדיגע רייד
און ווייז מיר, דעם אונגלויביגען, דיין גנאָד!
איך וועל פאַר קינד און קייט דערצעהלען, גאָט,
דיין גרוים גענאָד און קלאַפּען זיך אין האַרץ „על חטא" —
על חטא!
על חטא!

מאַני לייב:

דער האַרבסט...

דער האַרבסט איז בעפאַלען דאָס לאַנד.
און קאַלט איז מיר, קאַלט איז מיר, קאַלט...
און דאָרטען דורך גאַסען פערדרויכערט און אַלט
די אַלטענקע ווייט ליגט פערשפּרייט.

דער האַרבסט איז בעפאַלען דאָס לאַנד.
און קאַלט איז מיר, קאַלט איז מיר, קאַלט...
און דאָרטען דורך גאַסען פערשווינדט אַ געשטאַלט —
מיין לעצטע, מיין ליכטיגע פרייד.

דער האַרבסט איז בעפאַלען דאָס לאַנד.
און קאַלט איז מיר, קאַלט איז מיר, קאַלט...
און דאָ גאַה איך אויף אויף דעם גרויען אַספאַלט,
ווי וויינריב, פערלאָזען און טויט.

איך בין דער וויינריב...

איך בין דער וויינריב, דער ווילדער!
געה אויף ביים פּלויט פון דיין הויף,
קלעטער אַ רויטער, אַ ווילדער,
ביז דיינע פענסטער אַרויף;

אויף דיינע דילען זיך לייגען,
הויכען אין שאַרף פון דיין קלייד,
בלייבען זיך אין דיינע אויגען,
טרויערען פון דיינע רייד;

לויערן פון דיינע לאָמפּען
הערבסטיג און גרין ווי אַ שפּין,
אויסגעהן פערקלערט, ווי די לאָמפּען,
אַשיג אין פלאַם פון קאַמין;

ליגען אַ בלייבער, אַ טויטער
אויף דיינע שויבען אין שניי, —
שנייאיג, אין שניי, אַ פערשנייטער
ווייגען צו דיר פון דעם שניי.

זעהסט...

זעהסט — דאָס בין איך, דאָס בין איך,
הערבסטיג, ווי ווייגריב דער רויטער;
פאַר דיינע הירשענע שיך
דרעה איך זיך ווילד אַ פערשפּרייטער.

טרעט מיט די הירשענע שיך! —
זעהסט ווי איך גאַר דאָ אַ גרייטער
און ווי איך דרעה זיך און קריך,
הערבסטיג, ווי ווייגריב דער רויטער.

זעהסט? אָט אזא אַ בין איך! —
באַלד וועל איך ליגען אַ טויטער,
אונטער די הירשענע שיך,
שנייאיג, אין שניי אַ פערשנייטער.

עפענט מיר אייערע טיהרען...

— עפענט מיר אייערע טיהרען! —
פון מיין געצייכענטען וועג
האָב איך געלאָזט זיך פערפיהרען
ביז מיינע הערבסטיגע טעג.

איך בין אַרויס אין מיין זומער,
רוישיג און גרויס ווי אַ טייך;
ליכטיגע פרייד פון מיין זומער
האָב איך געטראָגען צו אייך.

האָב איך געלאָזט זיך פערפיהרען
פון מיין געצייכענטען וועג. —
עפענט מיר אייערע טיהרען
אין מיינע הערבסטיגע טעג!

דאָ פאַר די טיהרען אַ ווילדער
ליג איך, ווי ווייַנריב פערשפּרייט,
און, ווי דער ווייַנריב דער ווילדער,
טראָג איך די שעהנקייט פון טויט.

און פון די וועגען און שטעגען
ברייַנג איך צו אייך פון מיין וועג
טרויער פון הערבסטיגען רעגען,
גאָלד פון די הערבסטיגע טעג.

א. ראַבאָי : דער פּאַס פון ים. ראָמאַן.

Copyright, 1918
by
I. RABOY

דער פּאַס פון ים. ערשטער טהייל.

I

דער נייער וועג

פון ביידע זייטען טשייפעל־הילער וועג, לויפען צוואווארפענע, פערפלאנטערטע און קרומע אויסגעבויגענע וועלדלאך.

שמאל און קרום און אויסגעבויגען איז דער וועג.

געהט מען, מיט דעם וועג, דאכט זיך, אז אן דארט ווייט האקט ער זיך אפ און עס הויבען זיך אן וועלדער.

און בלייבט מען אזוי שטעהן אין מיט וועג, מען פערטראכט זיך:

„דער מענש, וואס האט דעם דאזיגען וועג געשניטען, האט ניט געהאט דאס גלייכקייט אין זיינע פיס: געשניטען א שטיקעל וועג, זיך אפגעשטעלט, געקוקט צוריק און נאכדעם, ניט ווילענדיג, ווייטער אנגעהויבען צוהאקען דעם וועג".

מר. וויינבוים האט עפעס אזוינס געטראכט אהיים געהנדיג פון שטעדטעל און ביי זיך אפגעמאכט נאך אמאל:

„ווייל מען האלט נאך אפען די אויגען, בעדארפען דעם וועג צורעכט מאכען. פריהער מוז מען די וועלדלאך פון ביידע זייטען ארומהאקען און פערגלייכען און נאכדעם דעם גאנצען וועג איבערצוגראבען און איבערשיטען מיט קליינינטשקע שטיינדלאך און פון אויבען בעדעקען מיט זאמד און איהם גוט איינפרעסען.

און נאכדעם וועלען מענשען פאהרען און זיך גלאט וואנדערן אויף דעם שעהנעם וועג. און א צווייטען מאל וועלען מענשען פאהרען און וועלען נאט ליבען און דאנקען דערפאר וואס זיי דארפען ניט אזוי פיעל קירעווען מיט זייערע פערד און אקסען, און די שטומע בהמה, דער אקס און דאס פערד וועלען פיהלען א לייכטקייט אין זייערע פיס.

אט אזוי האט מר. וויינבוים געטראכטען און געגאנגען לאנגזאם ביים זייט פון זיינע אקסען. זיין הארט, גרויליך בערדעל איז געווען אביסעל אויסגעהויבען פון זיין ברייטער, איינגעפאלענער ברוסט און זיינע אויגען זיינען טיעף ביי איהם אונטער זיין שטערען ארומגעלא־פען הין און הער און פערבליקט דעם גאנצען וועלדליכען ארום־און־ארום.

— דזשי! — האט מר. וויינבוים אויסגעזונגען. און באלד, ווי ער וואלט זיך פערענטפערט פאר די אקסען דערפאר וואס זיי זיינען דורך זיין „דזשי“ שיער ניט אריין אין וועלדעל אריין, — האט ער א ברום געטהאן אין דער גיך:

— האה, ברים, האה, האה!

ברים, דער ברוינרויטליכער, גרויסער אקס מיט די פערדרעהטע, וויים־זילבערנע, גרויסע הערנער, האט מיט זיין ברייטביינינען קליפ און נאקען א שטופ געטהאן זיין חבר בראד, אויף לינקס.

דער אלטער וויינבוים האט אויסגעזונגען זיינע „דזשים“ און „חאהס“ און אלע מאל א פאך געטהאן מיט זיין ווייכען, לאנגען ביימש אין דער לופט אריין.

און די אקסען האבען מיט זייערע גרויסע, וויים־גרויע אויגען, וועלכע האבען פון אפשיין פון זייערע דונקעלרויטע ברעמען אויסגעוויזען ווי די אויגען פון א מענשען וואס ארבייט זעהר א סך און שלאפט זעהר ווינציג, — געוואכט וויינבוימס קלענסטען קעהר.

און מיט זייערע גרויסע, געלע אויערען, וועלכע זיינען געווען בעוואקסען ארום די ברעגען מיט שיטערע, לאנגליכע האר, האבען זיי געשאקעלט אראפ און ארויף און זיך איינגעהערט צו מר. וויינבוים׳ס געזאנגען.

ווייל, ווען דער ווידערקלאנג פון א בעפעהל, אויף רעכטס, האט זיך נאך געהאלטען אין איבערווארפען פון איין זייט וואלד צום אנ־

דערן זייט וואַלד, איז שוין פון מר. ווײַנבוימען געקומען אַן אַנדער בעפעהל, אויף לינקס:

— ברים, האַ, האַה!

מר. ווײַנבוים האָט דעם דאָזיגען ברייטבייניגען אָקס „ברים" און אויך זיין חבר „בראָד" אויפגעצויגען פון קליינע קעלבלעך. זיי האָבען איהם געקענט, ווי קינדערלאַך קענען זייער טאַטען.

און דערפאַר איז ער זיך געגאַנגען ביי דער זייט, מיט דער וויי־כער, לאַנגער בייטש אריבערגעוואָרפען אויף זיינע אַקסעל און ווען ער האָט בעדאַרפט צו זיי געבען זיין בעפעהל, האָט ער זיך געטהאָן אַ דרעה אוים צו זיי און געזאָגט צו די אָקסען:

— קינדערלאַך, אָט אַזוי! — און ווייטער געגאַנגען ביי דער זייט.

דער טאָג, אַ שעהנער און זעהר אַ קליינער, האָט געהאַלטען ביים אוועקגעהן, און די זון האָט שוין אָנגעהויבען זיך צו בעהאַלטען און איינדרעקען אין אבענדליכע וואָלקענס.

עס האָט אָנגעהויבען צו ווערען טונקעלער און טונקעלער, און פון ביידע זייטען וואַלד האָט זיך געשפּאַרט אַ פיאָלעטעווער שאָטען און זיך געשפּרייט אויף דעם קרומען וועג.

מר. ווײַנבוים'ס הויכליכע פיגור האָט אָנגעהויבען צו וואַקסען פון זיינע דאַרע ביינער ארוים. ער איז איצט געגאַנגען ביים זייט פון זיינע אָקסען און געטראַכט פון זיין קליינער און פריילינער אסתר, וועלכע ער האָט היינט געזעהן אין שטעדטעל און פון וועמען ער פיהרט אַ געריס צו דער מאַמען.

און עס האָט זיך איהם פּלוצים פערוואָלט שוין צו זיין אין דער היים. ער האָט אויפגעהויבען זיינע אויגען און פון ווייטען האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז אַן דאַרט־אַ שטעהט אַ בוים אין מיטען וועג. עס האָט דאָך אָבער ניט געקענט אויסוואַקסען אַזאַ גרויסער בוים אין מיטען וועג. מיט דעם אייגענעם וועג איז ער דאָך היינט אין דער פריה געפאָהרען אין שטעדטעל.

און ווידער האָט זיך מר. ווײַנבוימען שוין געטראָפען אַ סך מאָל, אַז ער האָט גאָר פּלוצים דערזעהן אַ זאַך אויף אַזאַ אָרט, וואו ער האָט יאָהרען זיך אומגעדרעהט און עס קיינמאָל ניט געזעהן...

דערווייל האָט זיך אויסגעלאָזען פון בוימעל אין מיטען וועג, אַז דאָס איז געווען אַ מענש מיט אַ האַק אריבערגעוואָרפען איבער דעם אַקסעל.

— א גוטען אבענד, מר. וויינבוים! — האט יענער א הויב געטהאן מיט זיין האק אין דער הויך און זי צוריק ארונטערגעלעגט איבער זיין אקסעל.

— א טפו... גוטען יאהר אייך, וואלדען. וואס אן אלטען אידען קען זיך אויסדראכטען: א בוימעלע שטעהט אין מיטען וועג... אנטלייהט מיר אייער האק, וואלדען, וועל איך דאס בוימעלע אפהאקען...

אזוי האט מר. וויינבוים געזאגט, און דערביי געשמייכעלט און געוויזען מיט א בויג ווי ער וועט דאס בוימעלע אונטערהאקען, און זיך נעכאפט און פערענדינט שוין אביסעל פערטראכט:

— דער וועג איז אזוי אויך א שלעכטער, בעדארף מען נאך א האק מיט זיך מיטנעהמען אין וואגען און האקען בוימלאך פון מיטען וועג.

וואלדען האט ברייט און אין־זיך געשמייכעלט, פערוואנדעגדיג זיין גרויסען קאפ אויף צוריק און פון זיין גרויסען מויל האבען זיך בעוויזען און גיך פערשוואונדען געזונדע ווייסע צייהן.

מר. וויינבוים האט ניט פערפעהלט צו בעמערקען, צום ערשטען מאל, וואלדענס שטארקע, שעהנע צייהן און זיך אביסעל פערטראכט און באלד זיך צוריק געכאפט, אז מען טאר ניט גאט דערצארענען און זיך פערטראכטען איבער זיינע בעשעפעניסען.

דער „יאך־אקסען" זיינען געשטאנען פון הינטען און אונרוהיג געביטען זייערע פיס און גערדרעהט זייערע גראבע העלזער אין דעם שווערען הילצערנעם יאך, פון וואס דער אלטער, גלאנציגער און פערהארטעוועטער יאך האט געסקריפעט, און אלע מאל האט זיך איין אקס מיט דעם אנדערן געפלאכטען הארן אין הארן.

וואלדען האט אויף זיי געקוקט און זיך געוואונדערט, ווי אזוי אזוינע גרויסע, שווערע אקסען קענען זיין אזוי אונרוהיג. מיט דער האק איבער זיינע אקסלען האט ער געדרעהט, ווי מיט א לייכטען שטעקעלע און האט געווארט, אז מר. וויינבוים זאל אנהויבען צו ריידען פריהער.

צי דער אלטער האט יע געוואוסט אז יענער ווארט, צי ער האט ניט געוואוסט, נאר ער האט אליין אנגעהויבען צו ריידען פריהער:

— איך וואלט נאך איין זאך געוואלט דערלעבען, וואלדען, אז מיר זאלען זיך צוזאמענגעהמען אלע אידען פון טשייפעל הילל און מאכען א גוטען וועג. מיר זיינען, א דאנק צו גאט, איצט דא אלע

גוטע שכנים; אידען, וואָס קענען האַלטען אַ האָק אין זייערע הענט און איטליכער האָט זיך זיינע פערד און אָקסען; פאַר וואָס זאָלען מיר ניט אויסגלייכען דעם וועג?

— זעהר שעהן, זעהר שעהן! — האָט וואָלדען געדרעהט מיט דער האָק איבער זיין אַקסעל און ווייטער געשמייכעלט מיט זיינע ווייסע ציינער — אָבער איך ווייס ניט צו וועמען איך זאָל זיך צוהערען. מיין פאָטער בעדאַרף גאָר פריהער האָבען אַ שול... ער וויל, אַז מיר זאָלען ערגעץ אין וואַלד אויפבויען אַ שול, אַז אידען זאָלען קומען אַהין דאַווענען.

— טאַקע, אויך שעהן! — איז דער אַלטער וויינבוים געוואָרען אַ פערפלאָמטער און אַ הויב געטהאָן מיט זיינע אַקסלען — אַה, ווי שעהן עס וועט זיין. אַ שול אין ערגעץ, אין מיטען וואַלד! אָבער, פריהער קומט דער וועג. אַז עס וועט זיין אַ שעהנער וועג, וועלען מענשען קענען געהן אין שוהל אריין, כע, כע.

— מען דאַרף אַ שמועס טהאָן מיט מיין טאַטען, — האָט וואָל־דען געזאָגט זעהר פויל, ווי ער וואָלט שוין סיי ווי סיי געוואוסט, וואָס זיין טאַטע וועט ענטפערען, — אָבער איך ווייס, אַז אַזוי ווי עס איז ביי אייך אַ שעהנע זאַך דעם וועג צורעכט צו מאַכען, אַזוי איז עס ביי מיין טאַטען נאָך שעהנער צו אויפבויען אַ שול, אַז מענשען זאָלען אַהין קומען גאָט בעטען און ביי אַן אַנדערן, קען זיין, איז אפשר דאָס שעהנסטע אין דער וועלט, אַז ער זאָל האָבען אַ גוט פערדיל, ער זאָל האָבען מיט וואָס זיינע פעלדער צו בעאַרבייטען און זאָל קענען ציהען זיין ברויט פון דער ערד.

— איהר מיינט, איך ווייס, איך ווייס, ראָזענבערג׳ן, טאַקע אַ רחמנות, אָבער אין דעם איז ניט גאָט און ניט לייט, קיינער ניט שולדיג — נאָר געגונג, איך וויל ניט ריידען קיין לשון־הרע.

און דערנאָכדעם האָט מר. וויינבוים אַ קוק געטהאָן אויף וואָלדע־נען און מיט די לאַנגע דאַרע פינגער פון זיין האַנד אַ קוועטש געטהאָן וואָלדענס האַנד, אַרום מוסקעל וואָס אין דער אויבערשטער טהייל פון אָרעם, און געזאָגט:

— נו, איהר זייט דאָך אפשר מיעד, אַ גאַנצען טאָג געהאַקט האָלץ. איך בעט אייך אָבער, אַז איהר זאָלט אַרונטערקומען צו אונז אין הויז, שבת צו נאַכט. מיין אסתר׳ל וועט זיין אין דער היים, ווע־לען מיר אַביסעל פערברייננגען. איבערהויפט לאָזט אייך ניט בעטען

און קומט אריין אַפּט. עס איז אזוי גוט ווען מען זיצט צוזאַמען ביים טיש, ווינטער. קומט איהר ארונטער שבת־צו־נאַכט?

— מיט פערגעניגען!

אזוי האָט וואַלדען געענטפערט און זיך פערגוינט און צוועק אין זיין וועג.

II

זיינס!

אז מר. וויינבוים איז צוגעקומען פאַר דעם טויער פון זיין הויז, וועלכע איז געשטאַנען אַ פיער־עקיגע, אַ גרויסע ביים וועג, איז שוין אין דרויסען געווען פינסטערליך.

קעגענאיבער אויף דער אַנדער זייט וועג איז געווען אַ טויער צו מר. וויינבוים'ס לאַנקעס פון וואַנען עס האָט זיך אויפגעהויבען פון דער ערד עפּעס אַ רונדער גרויסער פלעק, וואָס מר. וויינבוים האָט געוואוסט, אז עס איז זיין איינענער וועלדעל, אויף וועלכען ער האָט יאָהר־איין, יאָהר־אויס נעהאָפּט און געארבייט און ווייטער געהאָפּט, אז די בוימער וועלען גרעבער ווערען, אז די בוימער וועלען הויך ווערען, וועט ער זיי פערקויפען צו אַ סוחר פון ברעטער, אָדער ער וועט זיך נאָר אליין אָפּנארען, וואַרטען און וואַרטען, און דערנאָכדעם, אז די בוימער וועלען גראָב און הויך אויסוואַקסען וועט ער זיי לאָזען פאַר זיך אליין — זיינס!

אויף יענער זייט פון וואַלד איז אַ גרויסער שטיק הימעל פער־בלייכט געוואָרען און דאָס גרויסע ראַד פון דער פולער לבנה האָט אָנ־געהויבען זיך ארויסצודרעהען פון וואַלד ארויס.

פון וועג האָט מען זיך בעדאַרפט אַ שאַרפען דרעה טהאָן אין טויער אריין. האָט מר. וויינבוים אַנגעהויבען ריידען אביסעל העכער צו זיינע אָקסען.

עפענט זיך אויף די טיהר פון הויז. עס דערהערט זיך אַ פּאַטש מיט צוויי הענט און אַ קוויטש.

מר. וויינבוים האָט זיך דערשראָקען, באַלד געקומען צו זיך און דערזעהן זיין פרוי אויף דעם גאַניק פון זיין הויז.

— אוי, אַ פייער, אַ פייער! — האָט זיין פרוי געשריען און געקוויטשעט.

— רבקה, גאָט איז מיט דיר, גאָט איז מיט דיר!

— עס ברענט!

— רבקה, וואו ברענט? גאָט איז מיט דיר!

— אָן דאָרט!

— נאַרעלע, עס איז דאָך די לבנה. גאָט איז מיט דיר, עס איז די לבנה...

מר. וויינבוים האָט געלאָזען זיינע אָקסען מיט דעם וואָגען אין מיטען הויף און איז צוגעלאָפען צו זיין פרוי און זי אַרומגענומען מיטביידע הענט און פעסט אַ טרייסעל געטהאָן.

— וואָס פאַלט דיר איין, גאָר פּלוצים. ניט דאָס ערשטע מאָל אַז די לבנה קומט אַרויס קעגען אונזער הויז, גאָט איז מיט דיר!

רבקה האָט אַ קוק געטהאָן אין יענער זייט, וואו די לבנה איז שוין געשטאַנען אַ קיילעכיגע, אַ גרויסע. און באַלד, ווי זי וואָלט נאָך ניט אַרויסגעשלאָגען פון איהר האַרץ דעם פּחד פאַר עפּעס אַן אומגליק, וואָס הויערט איבער זייער הויז, — האָט זי באַלד אַ פרעג געטהאָן:

— געזעהען אסתר׳לען?

— געזעהען, נאַרישע אידענע, געזעהן!

— וואָס־זשע האָסטו זיך אַזוי שפּעט פערזאַמט?

— איך האָב אָנגעטראָפען אַ מענשען אויף׳ן וועג, האָבען מיר אַביסעל גערעדט.

נאָכדעם איז מר. וויינבוים אַוועק צום וואָגען, אַרויסגענומען עט־ליכע פּעקלאַך און זיי דערלאַנגט רבקה׳ן און געזאָגט:

— ברייננ אַרוים דעם לאַמטערען. האָסט איהם שוין אָנגעצונ־דען?

— פון איצט אָן. עס שטעהט שוין דער לאַמטערען אָנגעצונ־דענער שוין פון לאַנג, ווארט און ווארט. האָב איך דערווייל אַריינגע־נומען די קוה אין שטאַל אַריין און די קעלבלאַך פערמאַכט אין די קעמערלאַך — —

— נענוג, נענוג, לאָז איבער אויף שפּעטער, איצט ברענג אַרויס דעם לאַמטערן און קום אַרויס דורך דער הינטער־טיהר, אין שטאַהל אַריין.

מר. ווײַנבוים האָט ווײַטער אָנגעהויבן צו רײדן מיט זײַנע אָקסען און דער וואָגן האָט געסקריפּעט און ער האָט געטראַכט:

„— רבקה איז עפּעס אַזוי געוואָרן, אַז זי שרעקט זיך פאַר איהר אײגענעם שאָטן.“

בײַם שטאַהל האָט ער אַרויסגעשלעפּט די פּלעקער פון בײדע זײַטען פון דעם יאָך, און די אָקסען זײַנען געבליבן שטעהן פרײַע און האָבען זיך גענומען אָפּלעקען מיט זײערע צינגער.

דערווײל איז אַרויסגעקומען רבקה מיט דעם לאַמטערן און אַ לאַנגער פאַס מיט ליכט האָט זיך אָוועקגעלעגט איבער דער ערד און איז אַרויפגעשפּרונגען אויף די אָקסען און אויף דער וואַנד פון שטאַהל.

מר. ווײַנבוים האָט אויף די אָקסען אָנגעשריען, געפּעפּנט די טיהר און זײ זײַנען אַרײַן אין שטאַל און האָבען, ווי דערשראָקענע קינדער, זיך געוואָלט בײדע דורכשטופּען מיט אײן מאָל דורך דער שמאָלער טיר פון שטאַל.

אויף וואָס מר. ווײַנבוים האָט זיך שטאַרק אָנגעבײזערט.

די אָקסען האָבען זיך צושטעלט אויף זײערע ערטער, אַרײַנשטעקענדיג גיך זײערע קעפּ אין די הילצערנע האַלטערס, און מר. ווײַנבוים האָט אויך אַזוי גיך פערקײטעלט איבער די קעפּ פון די אָקסען די שווערע אײַזערנע קײטלעך, כדי זײ זאָלען ניט קענען אַרויסגעהן פון זײערע ערטער איבער נאַכט.

די קיה, וועלבע זײַנען שוין געלעגען אויף זײערע מיט שטרוי אויסגעשפּרײטע „בעטען“ און געקײַעט מיט פערמאַכטע אויגען, גע־דרעמעלט, און אפשר שוין געוואָלט באַלד פערגעסען אין זײערע פליכ־טען צו מר. ווײַנבוימען און זײַנע פליכטען צו זײ, האָבען זיך איצט געטהאָן אַ שטעל־אויף, פריהער מיט די הינטערשטע פיס און דער־נאָכדעם אויך אויף די פאָדערשטע פיס, מיט אַ פרײליכען קלאַפּען, און אײנע נאָך די אַנדערע שטילערהײט געמריקעט.

די קלײנע קעלבלאַך האָבען דורך די ווענטלאַך און דורך די שפּאַלטען וואָס צווישען אײן ברעט און דער אַנדערער, געשטעקט זײערע קעפּלאַך און מיט די צינגלאַך געלעקט און קורץ און ברוגז׳לאַך אַרויסגעלאָזען אַ מריקעניש, ווי זײ וואָלטען זיך אײנער מיט׳ן אַנדערן נאָכגעקרימט.

און רבקה האָט געהאַלטען דעם לאַמטערן אין דער הויף. און מר. ווײַנבוים האָט פון דער הויכער הורבע מיט הײ אַרונטערגעוואָרפען

גאנצע פּאכען, איינגעפּרעסטע און פּערפּלאָנטערטע גראָזען. עס האָט זיך אויפגעהויבען איבער דער גאנצער שטאָל אַ שארפער ריח פון קרייטיכער.

און אַז אַלע בהמות זיינען שוין געשטאַנען מיט זייערע קעפּ טיעף ארייגעגראָבען אין די פּערפּלאָנטערטע שטרויעלעך, האָט מר. וויינבוים זיי נאָך אַ גלעט געטהאָן, איטליכער בהמה בעזונדער איבער׳ן קאָפּ, צווישען די הערנער.

ער האָט אויסגעמלאָקען זיינע קיה, אָנגעטרונקען די קליינוואַרג מיט מילך און שוין צום הונדערטסטען מאָל זיך געוואונדערט ווי אַזוי די קעלבלאַך, נאָכדעם ווי זיי טרינקען אויס די גאַנצע מילך פון דעם עמער, קלאַפּען מיט זייערע קעפּ אין דעם דעק פון עמער, אַז דער דעק זאָל געבען נאָך מילך.

און דערנאָכדעם איז מר. וויינבוים אוועק אין הויז מיט רבקה׳ן זיך אָפּגעהמען זיינס — דאָס וואָס רבקה האָט איהם אָנגעגרייט און דאָס וואָס נאָט האָט זיי געהאָלפען, אַז זיי זאָלען קענען אָנגרייטען.

זיינס !...

III

עס הויבט אָן שנעען.

שפּעט אין אבענד האָט דוד וואָלדען שוין געוואָלט צוריקכאַפּען דאָס וואָס ער האָט צוגעזאָגט מר. וויינבוימען „מיט פערגעניגען“, און עס האָט איהם באַנג געטהאָן וואָס ער האָט זיך באַלד נאָכדעם צוזעגענט מיט איהם און אוועק אהיים.

עס האָט געקענט הייסען :

— מיט פערגעניגען וויל איך קומען זעהן אייער מיידעל אסתר.

און :

— לעגגער שטעהן מיט אייך, און איהר זאָלט מיר אריינקוקען אין מיינע אויגען, וויל איך נים.

נאָר, וואָס פּאַלט איהם איין אַזוינע זאַכען ? — האָט דוד גע־לאַכט פון זיך.

אַ שכן בעט זיך ביי איהם צו קומען אין זיין הויז אריין.

מיינט ער, אַז דוד וואָלדען זאָל קומען.

און אז דאָס מיידעל וועט זיין אין דערהיים, איז דאָך נאָך בעסער. אינטערעסאַנט!

דוד קען זיך עס ניט אַרויסשלאָגן פון קאָפּ.

מר. וויינבוים וויל מאַכען אַ נייעם וועג.

מען איז געזעסען ביי דעם טיש, דוד און זיין טאַטע־מאַמע. גע־געסען שטיל.

דוד האָט געקוקט אויף דעם פּנים פון זיין טאַטען. עס איז גע־ווען דאָס פּנים פון אַ ווייט פערטראַכטען מענשען.

דער פאָטער דערצעהלט גאָר נישט אין הויז. פון זיינע פער־טראַכטע ווייטע אויגען לייענט מען עס אַרויס, פון זיין שווייגען און פון זיין אָפּטער אויפגעקאָכטקייט, ווען ער ווערט בייז, און עס געהט ביי איהם דער כעס אין דער גיך אַוועק און ער צושמייכעלט זיך.

דוד'ן האָט ער שוין אַ העלפט פון זיין פערטראַכטער זאַך, אומ־בעוואוסט, אַרויסגעגעבען.

זיך נאָכגעפרעגט צי עס איז דאָ ביי זיי אין וואַלד אַ סך טענענ־בוימער. און אויב דוד איז זיכער, אז האַרט וואו די סקאָלע איז אין וואַלד, אויב יענער אָרט איז אויף זייער לאַנד.

— אונזער לאַנד, טאַטע! — האָט דוד געענטפערט און עס איז פאַר זיינע אויגען אויפגעשטאַנען זיין טאַטענס שול אַרומגערינגעלט מיט יונגע ביימלאַך. די ביימלאַך וועלען פאַטשען מיט זייערע צווייגען אין די פענסטער פון שול. אינעווייניג וועט זיין לייריג און טרויעריג.

דער רעגען וועט די שול וואַשען און דער ווינד וועט זי טריקענען.

די זון וועט אַריינקוקען דורך אַ פענסטער און אַפּוואַרפען אַן אַנדער זון אין דעם קעגענאיבערדיגען פענסטער און זיך דורכשטיפען און אַנטלויפען אין וואַלד.

און אין די ווייסע לבנה־נעכט וועלען הירשען אַרומשפּאַנען אַרום די וואַנד פון דער שול און זיך איינהערען צי עס געהט ניט עמיצער אויף זיי שיסען.

טראַכט דער פאָטער דערפון, וואָס זיין פּנים איז ווי פון אַ ווייט פערטיעפטען מענשען?

און ווער וועט קומען אין זיין שול?
שכנים!

מען פאָהרט מיט איין וועג, אַלע מאָל, אהין און צוריק. מען ציהט דאָס שטיקעל ברויט פון איין ערד און פון וואַלד.

איינער וויל אויפבויען א נייע שול און איינער וויל מאַכען א נייעם וועג...

נאָך דעם עסען, האָט זיך דוד אוועקגעזעצט אין דעם וויעגשטוהל מיט זיין בוך און מיט דער פייפ. געראויכערט, לאָזענדיג פון איין עק פון זיין מויל קליינע אָפּגעריסענע זייַלכעלאַך מיט רויך. געקוקט אין בוך און ניט געלעזען.

א גאַנצען טאָג געוועזען אין די וועלדער. זיך איינגעזאַפּט מיט ווילדקייט. מיעד זיינען אַלע גליעדער. און עס ברענען די אויגען פון דעם ליכט פון קליינעם לאָמפּ. פון דעם אייזערנעם אויווען פליסט א ווארעמע פּאַרע פון פלאַמיגען גרינעם האָלץ און פון צולאָזענער סמאָלע.

דוד'ס מוטער איז ארויס, מיט א פּראָל פון טיר, אין דרויסען און ווי א דערשראָקענע צוריק אריינגעלאָפען, ציהענדיג מיט די אַקסלען און שווער אָטמענדיג:

— עס הויבט אָן שנעען!

— זאָל גאָט העלפען א שנעע — האָט דער פאָטער געזאָגט מיט פרייד, ווי א קליין קינד איבערזאָגענדיג נאָך א מאָל דאָס וואָרט „א שנעע“!

מען איז געגאַנגען שלאָפען.

דוד האָט נאָך ניט געהאַט צייט א טראַכט צו טהאָן פון דעם מיידעל, וואָס וועט זיין שבת־צו־נאַכט אין דער היים און פון דעם שנעע, און ער איז איינגעשלאָפען אין א שווערען, פערפאַלענעם שלאָף.

IV

דער לאַנגער פּאָס פון ים

איצט, ווייל דער שנעע פאַלט אין דרויסען, און צו שבת־צו־נאַכט איז נאָך ווייט, וועל איך אייך, דערוייל, דערצעהלען, אז אין דעם פּאַרם, וואו די וואַלדענס וואוינען, האָבען אמאָל געוואוינט דריי ברידער. זיי האָבען געהאַט דריי ווייבער, און אַליין געוועזען פערנומען מיט ארבייט אין דער גרויסער שטאָדט.

און די ווייבער זיינען געוועזען אין הויז, אויף דעם פעלד און אין וואלד.

און אז עס איז געקומען אויף א יום־טוב, זיינען די דריי ברידער אהיים געקומען צו זייערע ווייבער און מיטגעבראכט דאס גאנצע געלט, וואס זיי האבען אפגעשפארט פון דער ארבייט אין שטאדט.

און אלע מאל, ווען די ברידער זיינען אהיים געפאהרען, זיינען זיי פון שטאדט אוועק מיט דעם געדאנק מעהר אהין ניט צוריק צו קומען.

נאר, ווי דורך עפעס א פערשאלטענער זאך, אז זיי זיינען אלע דריי אהיימגעקומען און אוועקגעגעבען זייערע ווייבער דאס ביסעל געלד און ארויסגעגאנגען א מאל איבער די פעלדער און אן אנדערש מאל אויך אין וואלד אריין, און א קוק געטהאן, ווי עס וואלגערען זיך שטיינער איבער די פעלדער און דער וואלד איז אנגעווארפען מיט איבערגעקעהרטע ביימער, און אז זיי האבען א קוק געטהאן אויף דער הויז זייערער, ווי דא און דארטען פעהלט א ברעט און די ווענט און דער דאך איז בעוואקסען מיט גרינעם מאך און אין די קוימענס איז דא לעכלאך ארום און ארום, פון וואנען עס שפארט אזוי דער רויך, און צום סוף — זייערע פערפארענע קינדערלאך —

האבען זיי א שפיי געטהאן אויף דעם דארף און אוועק צוריק אין שטאדט אריין. ווייטער ארבייטען און ווייטער פערדינען און שפארען געלד.

אט אזוי האט זיך געדרעהט דאס רעדעל ביז איינמאל האבען די ווייבער, אלע דריי, דאס רעדעל אפגעשטעלט און געלאזט וויסען זייערע מענער, אז זיי ווילען אויך אין שטאדטאריין.

איז די ברידער פינסטער געווארען אין די אויגען.

וואס זאלען זיי טהאן מיט זייערע ווייבער און אזוי פיעל פערפרעמדטע קינדערלאך אין דער גרויסער שטאדט?

און עס האט זיך זיי אויסגעדאכט, אז די שטאדט איז שוין אזוי אויך אנגעפילט מיט מענשען און עס וועט ניט זיין קיין ארט פאר זייערע ווייבער און קינדערלאך.

נאר, אז די ווייבער ווילען אין שטאדט אריין, נא, האבען זיי שוין איבערגעקעהרט וועלטען.

און אז די דריי ברידער זיינען אויף אן אנדער יום־טוב אהיים געקומען אין דארף אריין, זיינען שוין די פענסטער געוועזן אלע אויס־

נעקלאפּט און פערשטעקט מיט שמאטעס, און אינעווייניג אין הויז זיינען די שפּאלירען געהאנגען אויף די ווענט, ווי לאנג ניט געוואשענע פארהאנגען; און אז מען האט מיט א טיר א קלאפּ געטהאָן, האט זיך אנגעהויבען שיטען פון די ווענט זאמד און שטיינלאך; און דער דיל האט אויסגעוויזען, ווי מען האט פון איהם געבראָכען שטיקלאך ברעט־לאך, דעם אויוון אונטערצוהייצען; און אין ברונען איז דער פערד געלעגען א דערטרונקענער מיט די הינטערשטע פיס ארויף... און די שטעכיגע דראָטען פון די פּלויטען האבען ארומגעשפּרונגען איבער די לאנקעס און זיך געקייקעלט אין קיילעכיגע, גרויסע רינגען און קיין מענשען ניט געלאָזט ארומגעהן איבער די פעלדער.

אליין האבען די ווייבער איינע מיט דער אנדערער ניט גערעדט.

די קינדערלאך האבען זיך גערופען צונעמען און געהאט געשוואָ־לענע אויגען און שווארצע הענט, און ארומגעלאָפען מיט איבערגע־קעהרטע שיף, אָהן זאילען, און זייערע רעקלאך אָהן קנעפּלאך און מיט שטריקלאך ארומגעבונדען.

האבען זיך די דריי ברידער זעהר מצער געווען און זיך אָנ־געהערט מיט אזוי פיעל קללות פון זייערע ווייבער. און נאָך יום טוב האט מען גענומען ווייב און קינדער און איטליכער בעזונדער איז זיך מיט זיין ווייב און קינדער אוועק, מיט אן אנדער וועג, אין דער גרוי־סער שטאָדט.

דאס הויז, פעלד און וואלד, אזוי ווי עס איז געגאנגען, סיי ווי, צום ווינטער, איבערגעלאָזען אויף הפקר.

נאָר אין דער גרויסער שטאָדט האבען די ברידער געהאט טאטע־מאמע, און זייערע ווייבער האבען אויך געהאט טאטע־מאמע. די עלטערן האבען געהערט פון דעם שעהנעם סוף פון זייערע קינדערס נחלה, האבען זיי זיך ארייגעלעגט אין שלום.

און עס איז בעשלאָסען געוואָרען, אז די „קינדער" זאָלען פערקוי־פען זייער פארם און מיט דעם געלד זיך צוטהיילען אויף דרייען.

האט מען אין א צייטונג ארייגעשטעלט אזא מין אנאָנס:

„א פארם צו פערקויפען פאר מזומן געלד, פון דריי ברידער. די אורזאך פון פערקויפען איז, וואס די דריי פאמיליען קענען ניט לעבען אונטער איין דאך. ווייטער איז די פארם א שמאלץ־גרוב: א נייע, גרויסע הויז, מיט א סך צימערען, פעלדער צום אקערען און פערזייען. גוטע און פעטע ערד, און א וואלד פון טויזענד בוימער, און א ברונען

מיט קוואַל־וואַסער, אַלס צוגאָב: שטאַלען, מאַגאַזינען און קעמערלאַך. פּרייז: זעהר ביליג. קומט און געפינט אַליין דעם אמת."

בעדאַרף גאָט אַזוי פיהרען אַז דער אַלטער וואַלדען, וואָס איז אַלע אבענד נאָך דעם עסען געזעסען און געקוקט אין דער צייטונג און נאָכגעזוכט אַן אַנאָנס וועגען אַ פאַרם, אַז ער זאָל דערזעהן די אַנאָנס, וועלכען די דריי ברידער האָבען אין צייטונג אריינגעשטעלט.

און אַזוי ווי ער דערזעהט דאָס, אַזוי פאַלט איהם איין אַ געדאַנק: אָט, דאָס איז עס!

און געוואָלט האָט דער אַלטער וואַלדען אַ פאַרם דערפאַר:

ווייל, ערשטענס איז ער אין זיינע יונגע יאָהרען, אין רוסלאַנד, געוועזען אַ פּאָסעסאָר פון לענדער און מיט גרויסע מאַטערנישען, און איינשטעלענדיג דאָס לעבען, געוואָהנט אויף דעם פעלד און פון דאָר־טען ארויסגעטריבען געוואָרען און ווייטער געוואוינט אויף דעם פעלד. און דאָ אין אַמעריקאַ מעג דאָך אַ איד וואוינען אפילו אין מיטען פעלד. און צווייטענס האָט ער שוין געוואָלט אויסרוהען זיינע אַלטע ביינער אויף זיין אייגענעם לאַנד און גאָרטען. און דריטענס האָט ער געהאַט עטליכע הונדערטער אין אַ באַנק און געוואָלט בעסער איבער־לאָזען זיין איינציגען זוהן אַ גוטע און פעסטע ירושה, ווייל ער האָט געוואוסט, אַז זיינע יאָהרען געהען שוין באַרג אַרונטער. און דאָ פלענט ארויפשווימען דער לעצטער פּונקט:

דעם אַלטען וואַלדען האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז פון דער שטאָדט איז אפילו גאָט׳ס נאָמען שוין לאַנג אַוועק און דאָרטען ערגעץ אין פעלד און וואַלד וועט ער זיך אפשר קענען נעהענטער צוקוקען צו גאָט׳ס וועגען...

— אָט דאָס איז עס!

האָט דער אַלטער וואַלדען ניט געטראַכט קיין סך, נאָר ער מיט זיין ווייב מיט זייער זוהן זיינען אַוועק, מיט די דריי ברידער אָפּגע־רעדט, און באַלד אַוועקגעפאָהרען אָנצוקוקען דעם פאַרם.

איינער פון די דריי ברידער, דער קליגסטער, איז מיט זיי אויך געפאָהרען.

און אַז זיי זיינען אָהין פערפאָהרען און דערזעהען די אַלטע אָפּ־געריסענע הויז, האָט דער קליגסטער פון די ברידער געזאָגט:

— אַ נייע הויז, נאָר די ווייבער האָבען זיך געפּוילט האַלץ אָנצו־

האקען פון דעם וואלד און בעסער געבראכען די ברעטער פון די ווענט. וויבער!

און אין וואלד אריין האט ער די וואלדענס גענומען מיט אן אנ־דער קנאק:

— מיינע ליעבע אידען, זייט אזוי גוט און צעהלט אליין איבער די בוימער. טויזענדער!

נעהט און פ..נט איהם א גאנג און צע..לט די בוימער פון א וואלד.

און אויף די פעלדער האט זיך דער קלינסטער פון די ברידער געמאכט אזוי גוט און פרום:

— ווי איך זעה, מיינע ליעבע מענשען, זייט איהר אידען, וואס ווייסט, וואס ערד איז. ליינט זיך אוועק און טהוט, זייט מוחל, א שמעק צו דער דאזיגער ערד, וועט איהר שוין אליין ווימען ווי פעט דאס איז...

דער אלטער וואלדען האט פרום געשמייכעלט אין זיין גראהען בארד אריין און נאר געזאגט:

— אלע ערדען זיינען ניט מעהר ווי ערד, עט!

די אלטע פרוי וואלדען איז ארומגעגאנגען א שטומע און א בלייכע פון דעם ווייכען ליכט פון דער אסיענדיגער זון און געטראכט וואס דער מאן און איהר זוהן וועלען זאגען וועט זיין רעכט אזוי.

נאר אז דער יונגער וואלדען האט אויפגעהויבען זיינע אויגען און א קוק געטהאן אין דער הויך און ארום און דערזעהן דעם לאנגען פאס פון ים העט וויט איבער אלע פערפלאנטערטע וועלדער און איבערגעפלאכטענע בערג, און אויף דעם פאס איז געשוואומען א שיף מיט ווייסע זעגלען, וואס האט אויסגעוויזען פון ווייטען, ווי א וויי־סער ים־פויגעל פליהט — האט דער יונגער וואלדען זיך א ווענד געטהאן צום אידען:

— הערט, מיסטער, וויפיעל ווילט איהר פאר דער שעהנער הויז מיט די פעטע ערדען און גרויסען וואלד, נאר ניט געטראכט קיין סך!

דער קלינסטער פון די ברידער האט זיך דערשראקען. ער האט ניט געקענט פערשטעהן צי מאכט דער יונגערמאן פון איהם שפאס, צי עס איז איהם אזוי שטארק געפעלען, וואס ער איילט זיך אזוי.

— אויב איהר האט א טויזענדער, וועט עס זיין גוט — האט דער איד געזאגט און געקוקט אויף דעם יונגען וואלדען׳ס פנים. און

אז ער האָט בעמערקט ווי יענעמס פּנים מאַכט עפּעס אַ בעוועגונג, האָט ער זיך צוגעאײַלט און ערנסט אָבגעהאַקט:

אויב איהר מיינט, אַז מיט וויינציגער פון אַכט הונדערטער קענט איהר דעם פּלאַץ אָפּקויפען, איז אַ רחמנות אויף אייער צייט.

נאָר מען איז שוין דורכגעקומען.

און אַז מען איז געפאָהרען צוזאַמען אין וואָגען אויף דעם וועג צום שטאָדט־שרייבער מאַכען דעם קאָנטראַקט, האָט זיך די אַלטע פרוי וואַלדען דערמאָנט:

— אוי, די צימערען ניט אָנגעקוקט. און ווער ווייסט צי איז דער ברונען נאָהענט פון דער קיך.

דער אַלטער וואַלדען האָט אַ שמייכעל געטהאָן אין זיין גראָהער באָרד אריין.

— אַ אידענע האָט איהרס אין זינען. וואָס זאָגט איהר, רב איד — האָט ער פון דער זייט שאַרף אָנגעקוקט דעם אייגענטימער פון פאַרם — איז ביי אייך אין הויז פאַראַנען צימערען, און ווי ווייט איז דער ברונען פון דער קיכענטיר.

— מיר קענען זיך נאָך אומקעהרען — האָט דער קלינגסטער פון די ברידער געזאָגט מיט זיכערקייט — און איהר וועט אַליין אַ קוק טהאָן. איהר וועט דאָך ניט גלויבען אַז עס איז דאָ אין אונזער הויז צעהן צימערען מיט אַ בוידעם און מיט אַ קעהלער פון שטיינער געמאַכט. און אַז מען עפענט די טיר פון קיך און מען טהוט דריי שפּאַן איז שוין דאָ אַ ברונען און ביים ברונען שטעהט אַן אַלטער באַרען־בוים.

— ביי מיר האָט אַ מענש אַ וואָרט — האָט דער אַלטער וואַלדען געזאָגט גלייך אין דער לופט אַריין.

און דער יונגער וואַלדען איז געזעסען אַ פערטראַכטער אין וואָגען:

„— שטיינער וועט ער צונויפזאַמלען פון די פעלדער און זיי אויסלייגען אין אַ הויכען טורעם און פון שפּיץ פון טורעם וועט ער קוקען צו די שיפען מיט די ווייסע זעגלען אויף דעם ווייטען פּאַס פון ים—“.

V

פון שטאָדט אין דאָרף אַריין

ווי אין א מעשה־ביכעל איז זיך געלאָפען דוד וואָלדענס לעבען פון זינט ער איז פון „פּאַבליק סקול" ארויסגעקומען.

זיין פאָטער איז געווען אַן עהרליכער און מיטעלמעסיגער געשעפטסמאַן און אויך א פרומער איד — פרום איבער די כחות פון א אידען פון זיין שטאנד. האָט ער געוואָלט מאכען זיין זוהן פאר אזא מין געשעפטסמאַן אַט אזוי ווי ער איז, און אויב זיין זוהנס גליק וועט שפּיעלען זאָל ער וואקסען און גאָט וועט העלפען. די מוטער האָט אָבער שטילערהייד געטרוימט, אז דער איינציגער זוהן זאָל ארויסגעהן פון „פּאַבליק סקול" און אריין ווייטער אין א העכערע שול און פון דאָרט זאָל ער געהן העכער אין אוניווערסיטעט און ענדיגען אויף עפּעס א פּראָפעסיאָן.

און נאָכדעם וועט מען דעם זוהן חתונה מאכען.

דאָס אינגעל האָט קוים, קוים געענדיגט און דערלעבט דעם טאָג ווען ער איז ארויס פון „פּאַבליק־סקול".

ער איז שוין דעמאָלט געווען פערצעהן יאָהר.

זיינע מוסקולען זיינען שוין געווען פערהאַרטעוועטע. ער האָט געהאַט א ליעבע צו קוקען אויף שווערע ארביים. געקענט אמאָל אָפּשטעהן א גאַנצען טאָג און זיך איינקקוקען, ווי א מענש האַקט מיט א פּיקע אָדער מיט א גראַבאייזען דעם שטיינערנעם אספאַלט אין גאס. עס איז ביי איהם געווען דאָס גרעסטע פערגעניגען צו שטעהן און זיך צוקוקען ווי מען בויט א נייע הויז.

און אין אַטלעטישע זאכען איז ער געווען אזוי פערטהאָן, אז דער טאָג איז געוועזען קליין פאר איהם. און ער האָט נאָך אין אבענד פון זיך ארונטערגענומען די געוויינליכע קליידער און שיך, זיך אָנגעטהאָן אין א וואָלענעם אנצוג, פון איין שטיק, און מיט לייכטע גומענע שיך, און דעם גאַנצען אבענד אזוי א האלב־נאַקעטער ארומגעלאָפען איבער דער גאס.

געלאָפען איז ער מיט א דערהויבענעם קאָפּ און מיט קליינע טריט.

איז ער שוין צו פערצעהן יאָהר געוועזען א שטארקער, אייזער־

נער אינגעל און האט זיך פלוצים אריינגענומען אין קאפ אריין אז ער מוז אוועק פון דערהיים.

עס האט איהם געצויגען צו זעהן די ברעגען פון פאסיפיק.

קיין געלד האט ער ניט געהאט און האט ניט געדארפט.

נאר אין איין שעהנעם פארנאכט, אזוי אז מען זאל זיך ניט קע־נען יאגען נאך איהם, איז ער זיך ארויסגענגאנגען פון שטאדט און אנגעהויבען זיין „שפאציר“ צו די ברעגען פון פאסיפיק.

ביי זיך האט ער אבגעמאכט קיינמאל ניט פאהרען מיט פערד און וואגען, ניט מיט קיין שיפען, און אויך ניט מיט דער באהן. סיידען עס וועט זיך מאכען א שעהנער פערד און ער וועט קענען זיך דורכ־פאהרען אביסעל רייטענדיג.

ער איז געגאנגען איבער דעם גאנצען לייננ פון לאנד. זיך אב־געשטעלט אומעדום, וואו עס איז נאר געוועזען א שטוב און די שטוב האט געהאט א דאך.

דא האט ער געהאלפען האקען האלץ און דערפאר האט מען איהם געגעבען א גוטען מאהלצייט און געלעגער, און געלד אויך אין קעשענע אריין.

און אין אן אנדער ארט האט ער צוגעכאפט דאס הארץ פון דער שעהנער טאכטער אין שטוב, און עס מיט זיך געטראגען אזוי לאנג, ביז ער האט עס אין א ווייטען וואלד אוועקגעווארפען.

ער האט זיך צוגעפאסט גיך און קלוג צו אלערליי ארבייטען.

איז ניט געשטאנען אויף איין ארט מעהר ווי צוויי, דריי טעג אין א דארף. און ניט מעהר ווי ניין, צעהן טעג אין א שטאדט.

אין יעדען דארף און אין יעדער שטאדט האט ער זיך גערופען אן אנדער נאמען. דא האט ער געהייסען אייזיק און אין א צווייטען ארט האט ער געהייסען פיליפ, ווייל עס האט קיינעם ניט געהארט, ווי אזוי ער הייסט, אבי ער האט א נאמען.

און איינער אליין איז ער געגאנגען אויף די וועגען און דורך וועלדער און אויסגעטראכט זיין נייעם נאמען און עפעס א נייע מעשה און געלאכט צו זיך אליין פון די מענשען, וועמען ער האט ערשט געזעהען.

צום טייפעל!

געזעהן מענשען, געזעהן וועלדער, פעלדער און טייכען — אלע־מען! אבער קיינער האט איהם ניט געזעהן.

און אזוי ווי ער איז אוועקגעגאנגען פון זיין היים אין איין העמד און שיך, אזוי איז ער צוריקגעקומען אין פיער יאהר ארום אין איין העמד און שיך.

נאר זיין אויסזעהען האט זיך געאנדערשט. ער איז געווארען העכער. דער קאליר פון זיינע האר און פנים האבען זיך געביטען און זיינע אויגען זיינען געווען ארומגערינגעלט, ווי מיט לייכטע שא־טענס פון עפעס פערבארגענעס.

ער האט קיינעם ניט געוואלט דערצעהלען, וואו ער איז געווען און וואס ער האט געזעהען.

פון „ארבייט און מאך דיין לעבען זיס" האט ער ניט געוואלט אפילו הערען.

און האט ער א מאל ארויסגעהאלפען זיין פאטער, נאך א לאנגען און וויינענדיגען בעטען פון זיין מוטער, האט דער פאטער געדאנקט גאט און אנגעהויבען צו מיינען, אז ער ווערט שוין א מענש. אבער דאס איז ניט געווען אויף לאנג.

ווייל דער טאג איז פאר איהם און זיינע אייגענע באדירפעניש קורץ געווען.

אין דער פריה איז ער פאר'ן איבערבייסען ארוים געגאנגען אין פארק און געמאכט קערפערליכע איבונגען. זיך געהאנגען אויף זיי־נע הענט אין די גרויסע אייזערנע רינגען און זיך אזוי געווארפען אהין און אהער. אדער געקראכען אויף דעם הויכען אייזערנעם סלופ און זיך צוריק ארונטערגעגליטשט מיט צונויפגעדרעהטע הענט און פיס. ארויפגעשפרונגען אויף דעם הילצערנעם פערדעל און זיך צוריק ארונטערגעווארפען מיט איין בעוועגונג פון זיין לינקען פוס.

נאכדעם האט ער אריינגעשטעקט א ברייטען איבערבייסען.

און נאך איבערבייסען פערפאלען געווארען אין די געדיכט פער־דרוקטע בלעטלאך פון עפעס א בוך.

די מוטער האט געקענט ריידען און רייסען איהם ביי די לאצען פון זיין ראק און ער האט ניט געהערט, וואס עס טהוט זיך ארום איהם.

און לאנג האבען טאטע־מאמע געשמועסט וועגען איהם און ניט געקענט קומען צו קיין ברעג.

דער פאטער האט שוין איינמאל געוואלט פלוצים זיין זוהן א פרעג טהאן:

„מיין ליעבער הערר, אויף וועמען וואַרטען „זיי?..." נאָר די מוטער האָט געוויינט און געבעטען זיך, אז ער זאָל ניט איינרייסען מיט איהם. ער זאָל נאָך א מאָל ניט אוועקגעהן אין ערגעץ פון דער היים. און אויב ער וועט, חלילה, איצט אוועקגעהן, קען ער שוין דאָרט ערגעץ פערפאַלען ווערען.

און אַט דורך דעם, כאָטש טאַטע־מאַמע האָבען עס קיינמאָל ניט אויפגעבראַכט אויף זייערע ליפּען, איז אָבער דאן שוין געקומען צו זיי דער געדאַנק זיך אַרויסצוקלייבען פון שטאָדט אין דאָרף אריין.

VI

אַ טויטער פערד אין ברונען

און אזוי ווי די וואָלדענס האָבען אָפּגעלעבט עטליכע איינזאַמע יאָהרען אין דער גרויסער טשאָדט און ניט געהאַט קיין אינטימע פריינד, פון דעסטוועגען איז זיי געוועזען שווער אויף זייערע הערצער אין דעם טאָג, ווען זיי האָבען די שטאָדט פערלאָזען.

דער אַלטער וואָלדען האָט געדאַוונט גאַנץ פריה, אין קלויז, מיט דעם ערשטען מנין.

און נאָך דעם דאַוונען האָט ער געוואָלט זיך פּלוצים אוועקשטעלען און אויסשרייען צו אַלע אידען: „זייט געזונד!"

אָבער ער האָט עס ניט געטהאָן, ווייל ערשטענס, זיינען אַלע אידען דעמאָלט אין קלויז געוועזען פרעמדע און האָבען זיך עפּעס זעהר געאיילט. און צווייטענס, איז דער אַלטער וואָלדען געוועזען א איד, וואָס האָט קיין מאָל ניט ליעב געהאַט יענעם צו בעלעסטיגען מיט זיינע אייגענע איבערלעבונגען.

און שווער איז איהם געוועזען און נאָך שווערער זיין ווייב.

ווען זי האָט פערלאָזען דאָס הויז, זיינען אויף דעם גאַניק און אויף די טרעפּ פאַר דעם הויז געשטאַנען ווייבער און זיך איינגעגעסען מיט זייערע אויגען אין איהר. און ניט וואַרטענדיג ביז די פרוי וואָלדען וועט זיך אליין זעגענען, האָבען זיי, גאָט ווייסט פון וועמען זיי האָבען זיך דאָס דערוואוסט, איהר געוואונשען, אז זי זאָל פאָהרען געזונד און דאָרט אין פעלד און וואַלד זיך אויפבויען א פרעהליכע, גוטע היים.

דוד האָט זיך אויך ניט געהאַט מיט וועמען צו שיידען, און נאָר דורך דעם פענסטער פון קאַר זיך געזעגנט מיט די הויכע טורעמס פון דער שטאָדט. און געפיהלט אומבעוואוסטעס פאַר דעם נייעם לעבען, וואָס איז ערגעץ געוועזען אין די פעלדער און וועלדער. און ער האָט געוואָלט, אַז עס זאָל די צייט אַריבערפליהען.

ער האָט זיך שוין געוואָלט זעהען אַלס אַ שקלאַף פון יענע ווייטע האָריזאָנטען, אָדער ער זאָל זיין זייער פּרינץ.

אַז די וואָלדענס זיינען אָנגעקומען אין פאַרם מיט זייער מעבעל, געפּעס און בעטגעוואַנט און אין איילעניש, ווי אַזוי עס איז, זייערע זאַכען אוועקגעשטעלט און די פרעמדע מענשען מיט די וועגענער ארויסבעלייט, און געבליבען אַלע דריי אין זייער נייער היים, און זיך ניט געוואוסט צו וואָס פריהער צו נעהמען, האָבען זיי, ווי פּלוצים אויפכאַפּענדיג זיך פון אַ שווערען שלאָף, אַלע אינאיינעם אַרויס־געזאָגט:

— מען וועט מאַכען פייער אין אויווען און אויפשטעלען טהעע.

דוד איז אַרויס און געפונען אין אַ קעמעריל אַן אַלטע פערזשאַ־ווערטע האַק און אָנגעשפּאָלטען עטליכע שייטלאַך האָלץ און זיי אַריינ־געבראַכט אין הויז אריין.

זיין מוטער האָט דערווייל דעם אויווען אויסגערייניגט און זיך געלערענט, ווי אַזוי מען בעדאַרף די טירלאַך אויפמאַכען און די ריג־לאַך פּעררינגלען, אַז דער אויווען זאָל גוט ברענען און ניט רויכערען.

נאָר איין זייטיג טירעל האָט זי ניט געוואוסט, צו מען דאַרף עס אויפמאַכען פאַר דעם אונטערצינדען, צו מען דאַרף עס ערשט אויפמאַכען נאָך דעם ווען דאָס האָלץ ברענט שוין גוט.

זי האָט זיך בעראַטהען מיט איהר זוהן און מען האָט בעשלאָסען, אַז מען זאָל דאָס דאָזיגע טירעלע לאָזען דערווייל פערמאַכט.

דערווייל האָט די מוטער אָנגעלעגט האָלץ אין אויווען, אונטער־געצונדען און זיך דערמאָהנט, אַז אויב מען וויל טרינקען טהעע, בע־דאַרף מען אַריינברענגען וואַסער פון ברונען.

דוד האָט געכאַפּט אַ גרויסען טאָפּ און איז אַרויס צו דעם ברונען.

ער לאָזט אַרונטער דעם עמער מיט דעם אָנגעבונדענעם שטריק, וועלכען ער האָט געפונען וואַלגערענדיג זיך ביים ברונען, און פיהלט, אַז דער עמער שלאָגט זיך אָן אין עפּעס אַ האַרטער זאַך.

ער קוקט אריין אין ברונען. דערשרעקט זיך.
לויפט אריין אין הויז אריין.

די מוטער בעגעגענט איהם מיט א פרייד, אז זי האט שוין גע־פונען דעם סוד, צו וואס דאס טירעלע, ביי דער זייט פון אויוען, איז געמאכט געווארען.

און אז זי טהוט א קוק אויף איהר זוהן, ווי ער איז אזוי בלאס, פרעגט זי איהם:

— דער שטריק האט זיך איבערגעריסען?

— ניין, ניט איבערגעריסען. טאטע, קום אהער. איך האב א סוד צו דערצעהלען.

דער פאטער איז צוגעקומען, זיינע הענד געריבען איינע אין דער אנדערער און מיט א שמייכעל געזאגט:

— וואס קען דא זיין א סוד. איך, די מאמע און דו אליין און ווייטער נאר נאט אין הימעל.

— דאס טאר אפילו די ווענט ניט הערען, — האט דוד געזאגט זעהר שטיל און ארונטערלאזענדיג זיינע אויגען צום דיל האט ער נאך שטילער ארויסגעמורמעלט:

— א פערד ליגט אין ברונען מיט די אונטערשטע פיס ארויף.

די מוטער האט א פאטש געטהאן מיטביידע הענט, ארונטער־געריסען פון זיך דאס פארטוך און אנגעהויבען ארומצולויפען פון קיך אין אנדערען צימער, דורך דער אפענער טיר, און צוריק און מיט א הייזעריגען קוויטש אין איהר קולות געשריגען:

— צוריק אין שטאדט אריין, שוין צוריק!

עס איז געוועזען אפשר דאס ערשטע מאל אין דעם איינזאמען, רוהיגען לעבען פון מאן און ווייב, אז זי האט אזוי ווילד געשריען. און פאר וואס האבען דער פאטער און זוהן זיך צו דעם ניט איינגע־הערט?

נאר זי אליין האט זיך דערשראקען פאר דעם געוואלד, וואס זי האט אנגעמאכט, און איז אליין באלד אנטשוויגען געווארען, געבליבען שטעהן ביי א פענסטער און ארויסגעקוקט אין פעלד. פון ווייטען איז אויך, אין שאטען, געשטאנען א וואלד. זי האט געוואלט זיך אויסוויינען און ניט געקענט.

די מענער זיינען אין דרויסען ארויסגעגאנגען.

דער אלטער וואלדען האט געזאגט:

— פאר וואס האט דער איד ניט געזאגט, אז ער האט אויך א פערד אין ברונעם?

און צוקומענדיג צו דעם ברונעם, האט דער פאטער לאנג אריינגעקוקט אין ברונעם און אויפהויבענדיג זיין קאפ האט דער פאטער, מיט א לייכטען פחד אין זיין קול, געזאגט:

— הערסטו, דוד, איך האב מורא, אז דאס פערד לעבט נאך. מען דארף איהם ראטעווען.

— נעה, נעה. זיינע טריט ארום ברונעם זיינען שוין לאנג פערשוואונען, — האט דוד געזאגט מיט כעס, — ווער וויים וויפיעל טעג און יאהרען ער ליגט שוין דארט.

— הכלל, וואס ווילען מיר טהאן.

— ארויסציהען, טאטע.

— ניין, איך זאג, אז מען זאל רופען מענשען און זיי דערצעהלען.

— מענשען! — האט זיך דוד צופלאמט — רוף זיי צוזאמען מיט זייערע ווייבער און קינדערלאך און זאלען זיי קוקען אין ברונען אריין און שפייען.

— זאל מען כאטש זעהען אונזער שאנד — האט זיך דער פאטער געבעטען.

— פאפא, מיר ווילען דאס פערד אליין ארויסציהען פון ברונען. וועסט זעהען, קיינער בעדארף ניט וויסען.

דוד האט זיך דערמאהנט, אז אין וואלד האט ער געזעהען א ריטשקאלע. האט ער געכאפט דעם עמער, אפגעבונדען דעם שטריק און איז אוועק און געבראכט פון וואלד אן עמער וואסער.

די מוטער איז שוין ארומגעגאנגען מיט א ווייסען טיכעל ארומגעבונדען איהר קאפ, און מיט א פערשאטענדיגען פנים און זיפצענדיג געמאכט פארטיג דריי גלעזער טהעע.

עס איז געוועזען פארמיטאג און דער אלטער איז שוין געוועזען אן „אפגעדאווענטער". האט מען אויך עפעס צוגעביסען צו דער טהעע.

נאכדעם איז דוד אויפגעשטאנען פון טיש, אויסגעקנאקט זיינע הענט, ציהענדיג זיי אין דער הויך, און געזאגט:

— פאפא, גיב אהער עפעס געלד. איך געה אין ווילעדזש קויפען א שטריק און אנדערע זאכען. איהר טהוט אין הויז, וואס מען בעדארף. אבער געדיינקט, מיר בלייבען דא!

— מיט גאָט'ס הילף! — האָט דער פאָטער דערלאַנגט זיין זוהן א פּאַפּירעל און געשמייכעלט.

דוד איז אוועק פון הויז.

זיינען מאַן און ווייב געבליבען אויג אויף אויג. נאָך א לאַנגען שווייגען האָט די אַלטע געזאָגט:

— אברהם, איך האָב מורא, אז עס איז א שלעכטער סמין, א טויטער פערד אין ברונען...

האָט זיך אברהם וואַלדען צולאַכט:

— עס איז גאָר נישטאָ קיין סמנים אויף דער וועלט. נאָר אויב דו ביסט אַ אידענע און גלויבסט יאָ אין סמנים, ווייסטו דאָך, אז א צוואָק פון אַ טויטען פערד'ס קאָפּיטע איז זעהר גוט פאַר מזל. היינט, אז מיר האָבען אַ גאַנצען טויטען פערד...

נאָכדעם האָבען זיי שטילערהייד און פלייסיג גענומען טהאָן די ארבייט אין הויז.

אַלע מאָל זיך געקריעגט, ווייל ער האָט אוועקגעשטעלט א ביינ-קעל אין יענעם ווינקעל. האָט זי געוואָלט, אז דאָס ביינקעל זאָל שטעהן אין דעם ווינקעל.

און אז דער אַלטער האָט געהאַט די געלעגענהייט ארויסצוגעהן אין דרויסען, איז ער צוגעגאַנגען צו דעם ברונען, זיך איינגעבויגען און אריינגעקוקט, זיך אַליין ניט געוואָלט גלויבען זיינע אייגענע אויגען און שטילערהייד מיט זיך אַליין אָנגעהויבען צו פיהרען א מלחמה.

אויף זיין ווייב אַלע מאָל אָנגעשריגען, ווען זי האָט איהם דער-מאָהנט אין טויטען פערד און אַליין געקלעהרט פון דעם, ווי אזוי ער וועט קענען שטאַרבען, אָט דאָ אויף זיין אייגענער ערד.

מען וועט איהם אריינלעגען אין דער אייגענער ערד, וואו דער טויטער פערד וועט בעגראָבען ווערען.

VII

גאָלדענע בלעטער

עס איז געווען אַ מילד, וואַרעמער טאָג, און די זויערקייט פון די פערוויאַנעטע בלעטער און די אָפּגעפאַלענע עפּעל, וועלכע דאָס פרעס-מעל האָט נעכטען ביינאַכט איינגעביסען און אוועקגעוואָרפען ביי די

זייטען פון וועג; גאָט דאָס דאָזיגע זויערקייט האָט ווי פערוויעגט די לופט אין אַ זיסען דרעמעל.

האָט זיך דוד וואָלדען געכאַפּט, ווען ער איז געגאַנגען אַהיים פון ווילעדזש, אַז עס וואָלט אפשר געווען אַ פּלאַן, ווען ער וואַרפט אַוועק דעם שטריק אָט דאָ אין מיטען וועג און געהט זיך אַזוי אין גאַנצען אַוועק פון זיינע עלטערען מיט זייער נייער היים.

נאָר דאָס ליכטיגקייט פון די דורכזיכטיגע וועלדלאַך און די אָנגעפאַלענע בערג מיט רויטע און גאָלדענע בלעטער; דער אַראָמאַט פון עפּעל קוואַס וואָס איז געשוואומען אין דער לופט און דער איינאַייגציגער וועג אויף וועלכען עס איז אַזוי ווייך און גוט אַליין צו געהן, האָבען דוד'ן אַרומגענומען הענד און פיס און ניט דערלאָזען, אַז ער זאָל איבערלאָזען דעם טויטען פערד אויף טאַטע־מאַמע אַליין.

ער האָט זיך אויסגעקליבען, ביים זייט פון וועג, אַ ווייכען, לאַנגען ווימש־אייזעל, איהם אָפּגעשניטען מיט זיין קעשענע־מעסעריל און איז אַזוי ווייטער געגאַנגען אין דער מיט פון וועג און געפּאַטשט מיט דעם לאַנגען פּרוטקאָלע די אָנגעוואָרפענע בלעטער.

און ער האָט אין געדאַנק געמאַכט פּלענער ווי אַזוי דאָס טויטע פערד פון ברונען אַרויסצוציהען און פערגיכערט זיינע טריט, כדי ער זאָל נאָך אַהיים קומען אין צייט.

און דאָ אין דער לינקער זייט און דאָרט ווייטער אין דער רעכטער זייט פון וועג איז וואו ניט וואו ווייט און אַליין געשטאַנען אַ הויז אַרומגערינגעלט מיט לאָנקעס. ביי דוד'ן אין די אויגען האָט עס אויסגעוויזען ווי אויסגעביסענע שטיקער פון די וועלדער.

דאָ און דאָרט, ביי אַ הויז, האָט דוד געשאָקעלט זיין קאָפּ צו איינעם און צו אַ צווייטען.

מען קוקט אויף איהם און מען פרעגט שטומערהייד:

— וואוהין געהט אַ בחור?

ענטפערט דער בחור שטומערהייד:

— וואוהין זאָל אַ בחור געהן?

יעדערער טהוט זיך זיין אַרבייט, ביים הויז אָדער אין פעלד און דער בחור געהט ווייטער זיין וועג.

שטעלט זיך דוד אָפּ נעבען אַ פּלויט, ווישט זיין שטערען. לייגט יענער אַוועק זיין אַרבייט און קומט צו נאָהענט צו דעם פּלויט.

— אַ שעהנער טאָג!

— זעהר א שעהנער!
— צו וואָס טויג אייך אזא גראָבער שטריק?
— איך בעדאַרף.
— און אז איהר בעדאַרפט אזא שטריק וואָלט איך אייך געקענט אַנטלייהען מיינעם.
— ווער קען וויסען, צי ביי אייך איז פאַראַן אזא שטריק.
— א שאָד געלד. געלד איז אַן אָרימע זאַך, דאָ אין דאָרף.
— טאַקע א שאָד.
און אַזוי רעדט מען זיך פונאַנדער. און עס ווייזט זיך אַרויס אַז יענער איז אויך א איד און אויך איינער ביי זיינע עלטערן. אוי, ווען זיינע עלטערען זיינען איצט דאָ אין דער היים, א שאָד. ווי וואָלטען זיי זיך דערקוויקט מיט א נייעם מענשען.
זיי זיינען אין שטעדטעל אוועקגעפאָהרען. ער איז אליין געבליבען. קאַרטאָפליעס גראָבט ער. שוין באַלד ווינטער. און אויב דער שנעע וועט צופאַלען איז — „גוד נייט"!
— און וואָרום האָט דוד ניט געפרעגט ביי איהם פריהער, וואָלט ער דאָך ניט פערקראָכען אין דעם דאָזיגען אָרימען, ווילדען עק.
— פאַרוואָס האָט איהר ניט געפרעגט ביי אימיצען און אויך אהערצו פערקראָכען?
— איך?!
דאָ צושמייכעלט ער זיך מיט צוויי קנויטשען אַרום זיינע נאָזלעכער:
— איך בין דאָך ניט פערקראָכען. איך בין נאָר א גאַסט ביי מיינע עלטערן.
— א גאַסט. און וואו וואוינט איהר אַלע מאָל?
— אין שטאָדט. איך האָב היינטיגען יאָהר גראַדואירט. בין איך אביסעל אַרויסגעקומען זיך אָנצונעמען מיט רוים און האָריזאָנטען.
דוד האָט א שמייכעל געטהאָן:
— איך בין געקומען אהערצו ניט אַרויסצונעמען די לופט פון די האָריזאָנטען, נאָר זיי מיט מיר אַליין אָנצופילען.
— איך בענעהם די פסיכאָלאָגיע דערפון. ביים וועג, וועל איך אייך האָבען די עהרע צו דערצעהלען, אַז איך בין א געענדיגטער דאָקטאָר פסיכאָלאָגיע.
— גראָבט איהר איצט קאַרטאָפליעס?

— דער וועג פון דער מאָדערנער פסיכאָלאָגיע איז אַזוי קלאָהר, אַז גראָבען קאַרטאָפליעס איז שוין אַביסעל צו שווער און פערדרוקעלט. איך שטעק אַריין דעם גאָפעל אין דער ערד און טרעף מיט די צייהנער פון גאָפעל פונקט אין דער האַרץ פון די קאַרטאָפליעס. עס פערדריסט אַביסעל.

— נו, איך בעדאַרף געהן. — האָט דוד זיך אַ כאַפּ געטהאָן.

— וואָס איילט איהר זיך, יונגערמאַן. ביזטאָך אַן אמעריקאַנער געבאָרענער, ניט ווי מיין פאָטער, וועלכער איז שטענדיג אין איילע־ניש, יאָגט פון זיך אַרוים די נשמה. איך בין אויך געבאָרען היע, און דאָ ווייס מען ניט פון אַזוינע זאַכען. איהר הערט, יונגערמאַן, אפשר ווייסט איהר אַ פּלאַן, אַז מען זאָל ניט בעדאַרפען גראָבען קאַרטאָפ־ליעס פון דער ערד. צום טייפעל, די פלייצעס ברעכען זיך ביי מיר אויף קליינע שטיקלאַך.

— מען לאָזט זיי פוילען אין דער ערד —

— דאָס איז ניט קיין שפּאַס — האָט דער יונגער דאָקטאָר געזאָגט מיט אַזאַ אויסגעצויגענעם און בענומענעם טאָן, ווי ער וואָלט געלייענט אַ לעקציע. — איך בין זיכער, אַז מען קען אויסטראַכטען אַן אַנדער וועג, אַז די קאַרטאָפליעס זאָלען בייטען זייער פסיכאָלאָגיע און אָנהויבען צו וואַקסען אויף בוימלעך.

דוד וואָלדען האָט זיך צולאַכט, ניט געקענט זיך צוריקהאַלטען פון געלעכטער און דער דאָקטאָר האָט זיך עפּעס דערפיהלט ווי אַ נאַקעטער.

— ווי אַזוי איז אייער נאָמען, איך בעט אייך — האָט דוד גע־פרעגט.

—מיך קענט איהר רופען איזידאָר — האָט דער דאָקטאָר זיך עלעגאַנט פערנויגט.

— און מיך רופט מען דוד — האָט זיך דוד וואָלדען אויך פער־נויגט און איז אַוועק פון פלויט, נאָכשרייענדיג אַזוי ווי ער וואָלט אוועקגעוואָרפען אַ שטיינדעל:

מיר וועלען זיך נאָך זעהן!

דוד איז נאָכדעם אַהיים געקומען, ווען די זון האָט אָנגעהויבען צו בעהאַלטען זיך הינטער די ווייטע בערג.

פון וועג האָט זיין היים אויסגעזעהן ווי איינגעטונקען אין פלאַמען.

ער איז אריין אין הויז, דעם שטריק אוועקגעווארפען אין א ווינקעל, האט זיך געוואשען זיינע הענט און זיך צוגעזעצט ביים טיש.

אין הויז איז שוין געוועזען דונקעל, האט די מאמע אנגעצונדען דעם לאמפ.

נאכדעם האט מען געגעסען שטילערהייד.

דוד האט זיך אלע מאל דערמאנט אן דעם דאקטאר מיט זיין פסיכאלאגיע און געלאכט אין זיך.

מען איז געוועזען זעהר בעדריקט. קאן זיין אויך פון דעם נייעם לאמפען־ליכט, צו וואס זייערע אויגען זיינען ניט געווען צוגעוואוינט.

דער פאטער האט טאקע געזאגט:

— פינסטערליך אין הויז.

— מיר וועלען באלד דאס פערד ארויסציהען פון ברונען, וועט שוין נאכדעם זיין ליכטיג אין די אויגען.

די מוטער האט אויף דעם לאמפ געקוקט.

— נאך היינט ביינאכט? — האט דער פאטער געפרעגט.

—מען קען ניט לאזען אויף מארגען, פאפא.

— ניין, מארגען איז אויך א טאג — האט די מוטער זיך גע־בייזערט — מארגען אין דער פריה וועט איהר אויפשטעהן מיט קלארע אויסגערוהטע אויגען. וועט אייך זיין גרינג צו טהאן עפעס.

מען איז גיך נאך דעם עסען געגאנגען שלאפען.

דוד האט פון זיין בעזונדערען צימערעל זיך אביסעל איינגע־הערט אין דעם שטילען געמורמעל פון זיינע עלטערען. און אזוי ווי ער איז געוועזען זעהר מיעד האט ער ניט געקענט כאפען קיין איין ווארט און איז הינטער די שטילע טענער פון זייער געמורמעל, שווער, ווי אין דער מיט פון א שווערען וועג, איינגעשלאפען.

די עלטערען האבען אזוי לאנג געשמועסט שטילערהייט, ביז דער פאטער איז אויך איינגעשלאפען.

די מוטער האט עטליכע מאל עפעס געזאגט צו איהר מאן און אז זי האט ניט געהערט פון איהם קיין ענטפער, האט זי זיך אויך אנגעהויבען איבערצוגעבען דעם שלאף.

אבער דער שלאף איז אוועק, און זי ניט מיטגענומען אין זיינע ווייטע ערטער. זי איז געבליבען מיט אפענע אויגען.

שפעטער האט זיך איהר אויסגעוויזען, אז דער טויטער פערד שטעהט ביים פענסטער און לעקט מיט זיין צונג די שויבען.

זי האָט פערמאַכט איהרע אויגען.
און נאָך שפּעטער האָט זי געהערט ווי אימיצער האָט געפרעגט:
וואָס וויל דער טויטער פערד?

VIII

שולדיג זיינען מיר!

אויף מאָרגען איז דוד וואָלדען אויפגעשטאַנען און פּלוצים דער־פיהלט אז ער האָט זיין פּלאַן קלאָהר און ליכטיג אין זיין קאָפּ.
ער איז אוועק אין וואַלד, אויסגעהאַקט דריי לאַנגע, גלייכע בוימער און פון זיי די צווייגען אַרונטערגערייניגט און זיי אַהיים געבראַכט אויף זיינע פּלייצעס.

ער האָט די דריי סלופּעס צונויפגעבונדען מיט אַ שטריק ביי איין עק, אויף אָנגעבונדען ביי יענעם עק אַ רעדעלע. דורך דעם רעדעלע האָט ער דורכגעצילעוועט דעם שטריק.

די סלופּעס האָט ער אויפגעשטעלט אין דער הויף און צושפּרייט, מיט די דריי פערשפּיצטע עקען אריין געשטעקט אין דער ווייכער ערד אַרום דעם ברונען.

איין עק פון שטריק איז געהאַנגען איבער דעם מויל פון ברונען און דעם אַנדערן עק האָט דוד אויף דורכגעצילעוועט דורך אַן אַנדער רעדעל, וואָס איז געהאַנגען אויף דעם הויכען באַרען־בוים ניט ווייט פון ברונען.

נאָכדעם האָט דוד אָנגעטהאָן זיינע נומענע לאַנגע שטיוועל און איז אריינגעקראָכען אין ברונען.

די מוטער איז געשטאַנען און געציטערט פון פּחד.

דער אַלטער וואָלדען האָט אָנגעהויבען הנאה צו האָבען פון זיין זוהן. דוד איז ביי איהם אין די אויגען געוואַקסען העכער און העכער, וואָס טיעפער ער איז געקראָכען אין ברונען.

דער שטריק האָט זיך אַ שאָקעל געטהאָן און די רעדליך האָבען זיך גיך איבערגעדרעהט.

דוד איז אַרויסגעקומען פון ברונען, האָט אויסגעשפּיגען עטליכע מאָל, פערדרויכערט זיין פּייפּ.

די מוטער האָט זיך ביי איהם גֿעבעטען אַז ער זאָל אַריינגעהן עפּעס עסען.

ער האָט גאָר ניט געענטפערט און אָנגעהויבען צו אַרבייטען.

מען האָט אָנגעהויבען צו שלעפּען דעם שטריק. עס איז געגאַנגען פון אָנהויב גרינג.

דער אַלטער האָט אַ זיפץ געטהאָן און בעמערקט:

— דאָס אָרימע פערד איז טויט, וועגט עס אַ לויט...

נאָר דערנאָכדעם איז געוואָרען שווער צו שלעפּען דעם שטריק. עס האָט זיך פּלוצלונג דערהערט אַ קלונג פון וואַסער וואָס גיסט זיך אויף אַנדער וואַסער.

דער אַלטער האָט געוואָלט זאָגען, אַז מען האָט בעדאַרפט רופען עמיצען אויף הילף, נאָר אַז ער האָט געזעהען ווי זיין זוהן טהוט אַלע מאָל אַ שפּרונג און כאַפּט זיך אָן ביים שטריק, העט אין דער הויך, שרייענדיג ווילד „האָפּ" און מיט זיין גאַנצער וואָג שלעפּט ער אַראָפּ דעם שטריק, האָט דער אַלטער זיך אויך איבערגעגעבען מיט זיינע גאַנצע כחות צו דער אַרבייט און בעוועגליך געצויגען דעם שטריק.

די מוטער האָט אויך געוואָלט העלפען, אָבער דוד האָט אויף איהר אָנגעשריען:

— מאַמע, מען דאַרף ניט! ברייננ בעסער אָט יענעם ברעט און אַז מיר וועלען דאָס טויטע פערד אַרויסציהען זאָלסטו די ברעט אַרונטערלייגען איבער דעם מויל פון ברונען. האָב ניט קיין מורא, וועיל דער שטריק איז שטאַרק.

דאָס טויטע פערד האָט אָנגעהויבען אַרויסצובעווייזען זיך פון ברונען. פריהער די פיס, און עטוואָס שפּעטער האָט זיך בעוויזען דאָס גאַנצע פערד מיט זיין קאָפּ פערבויגען אָן אַ זייט און צוגע־טוליעט צום האַלז. די לאַנגע האָר פון זיין האַלז זיינען געווען נאַסע און צונויפגעקלעפּטע. דאָס איינציגע אויג וואָס מען האָט געקענט זעהן איז געווען אָפען, גרויס און וואַסערדיג און גרוי.

עס האָט אָהן אויפהער געליאַפּעט דאָס וואַסער פון פערד'ס מויל, נאָז און אויערען.

אַז די מוטער האָט אַ קוק געטהאָן אויף דעם טויטען פערד האָט זי זיך דערשראָקען און אַרויסגעלאָזען די ברעט פון איהרע הענט. די ברעט האָט אַ פּאַטש געטהאָן אין דער ווייכער ערד אַריין.

דוד האָט אַ געשריי געטהאָן, ווי אַ ווילדער:

— לייג אונטער די ברעט, מאמע.

די מוטער איז געקומען צו זיך, מיט איהר פנים אויסגעדרעהט אין א זייט, האט זי אוועקגעלייגט די ברעט אויף דעם מויל פון ברונען און איז אריין אין הויז, זיך אוועקגעזעצט אויף דעם נאך ניט פערבעטעטען בעט און אנגעהויבען שטיל און פרום צו וויינען.

די מענער האבען בעטראכט דאס טויטע פערד.

דער פאטער האט געזאגט:

— איצט, דוד, אז מיר האבען איהם שוין ארויסגענארט פון ברונען, קום אריין און רוה זיך אביסעל אפ ביז די מאמע וועט עפעס אפקאכען.

דוד האט געשוויגען. ער האט ניט געקענט עסען, ביז ער וועט דאס פערד ניט ברייגנען צו זיין אייביגער רוה.

עס האט איהם אנגעכאפט א געפיהל פון צארען. עס האט אנגעהויבען צו זידען אין זיין הארץ און ער האט געוואלט עמיצען בייסען מיט זיינע צייהן וועלכע האבען זיך צונויפגעדריקט אין זיין מויל.

— איך וועל ניט געהן אין הויז אריין — האט ער געזאגט מיט אזא מין ווייכקייט, ווי מען רעדט צו א קינד ווען מען איז אין כעס גאר אויף עמיצען אנדערש, — געה אליין אין הויז, איך בעט דיך. פריהער מוז איך דעם טויטען פערד אין דער ערד פערבעהאלטען.

דער אלטער האט שוין געזעהען אז ער וועט ניט געהן און אוועק אין הויז אריין, אליין.

דוד האט אפגעזוכט א רידעל און א גראבאייזען און איז אוועק צו דער נאהענטסטער לאנקע, וועלכע איז געוועזן פערשטעלט פון וועג מיט דער הויז, און האט אנגעהויבען צו גראבען די גרוב.

ער האט געגראבען מיט כעס. פריהער מאכענדיג לויז די ערד מיט דעם גראב־אייזען און נאכדעם ארויסגעווארפען די געלבליכע ערד מיט דעם רידעל אויף איין זייט פון גרוב.

גראבענדיג מיט דעם גראב־אייזען, האט ער איהם הויך פערווארפען איבער זיין קאפ און איהם נאכדעם ארונטערגעלאזט צו דער ערד מיט איין גלייכער בעוועגונג, אזוי אז דער שפיץ האט זיך איינגעביסען אין דעם הארטען קלעע. און ער האט געפיהלט, אז ער בייסט מיט זיינע צייהן די געבלאכע ערד.

וואס איז איהם געוועזען די שטומע ערד שולדיג?

שטומע ערד!

שולדיג זיינען מיר! ווייל מיר זיינען געמאכט פון א הויפען ערד.
מיר טרעטען מיט אונזערע פיס אויף דיר, ערד.
מיר ציהען אונזער ברויט פון דיר, ערד.
און מיעדע קעהרען מיר זיך צוריק צו דיר, ערד.
און מישען זיך אוים מיט דיר און בעצאָהלען דיר דיינס: —
דעם הויפען ערד פון וואָס מיר זיינען בעשאַפען געוואָרען!
דוד וואָלדען האָט א טיפען, לאַנגען גרוב אויסגעגראָבען.
עס איז שוין נאכט געוואָרען. ער איז נאָך אַלץ ניט אריין אין הויז עפעס אָפּעסען און האָט זיך גענומען צו דער ארבייט.
דעם פערד ברייננען א גאַנצען צום גרוב האָט ער ניט געקענט:
דעם טויטען פערד איז אַלץ איינס.
מיט א לאָמטערען ביי דער זייט, האָט וואָלדען מיט א האַק געהאַקט גליעדער און שטיקער הארטע, בלאַסע פלייש פון טויטען פערד און זיי אריינגעוואָרפען אין גרוב אריין.
צום לעצט האָט ער אין זיין האַנד געשלעפּט דעם קאָפּ פון פערד, און אין דער אַנדערער האָט ער געטראָגען דעם לאָמטערן.
דעם קאָפּ אריינגעוואָרפען מיט כעס. דעם לאָמטערן אוועק־געשטעלט ביי דער זייט פון גרוב.
האָט זיך ארומגעקוקט. זיך אוועקגעזעצט אויף דעם בערגעל פרישע ערד.
עס איז געוואָרען א טיפער אויסגעשטערנטער אָבענד און עס האָט זיך נאָר געהערט א שטילער זום־זום אין דעם ווייטען, אָפענעם האָריזאָנט.
ווי א טיפע, גרויסע שיסעל איז זיך געשטאַנען די גאַנצע וועלט.
אויף דעם דנאָ פון שיסעל שטעהט א לאָמטערן און שלאָגט אָפּ א קליין ראָזאָווע ליכט. און א מענש זיצט מיט זיין קאָפּ אריינגענעמען צווישען זיינע קניה און מיט די הענט אריבערגעוואָרפען איבער זיין האַלז.
פאַר וואָלדענס אויגען איז אויפגעשטאַנען: ווען ער איז נאָר וואָס געבוירען געוואָרען, האָט מען איהם אריינגעלעגט אין א גרויסע שיסעל וואַסער און ער האָט דערפיהלט דאָס ערשטע מאָל, אז ער איז אויף עפעס א נייער וועלט.
א לייכטער דראָזש איז דורכגעגאַנגען זיינע ביינער.
די טיר פון הויז האָט זיך צופּראַלט און אין איינעם מיט דעם

ליכט פון הויז, וואָס איז געלאָפען איבער דער ערד, איז אויך א שטימע נאָכגעקומען:

— דוד, מאַך שוין דאָרטען א סוף. שוין אזוי שפּעט.

וואַלדען האָט זיך אויפגעכאַפּט, פערשאַטען דעם גרוב. נאָכדעם זיך איינגעהערט אביסעל אין דעם שטילען זום־זום פון דער נאַכט.

א טראַכט געטהאָן:

— די ערד קריכט שוין און שטרעקט די אָרעמס נאָך דעם וואָס איהר קומט...

וואַלדען איז אוועק אין הויז אריין שוין גאָר אן אנדערער.

IX

קינדער, זאָלען זיי זיך שפּיעלען!

די וואַלדענס האָבען זיך צו־ביסלאַך איינגעפונדעוועט.

דעם גאַנצען ווינטער האָט דוד פּאַרדיענט מיט זיין האַק. גע־ארבייט אין די גרויסע וועלדער, ביי דער זעג מיהל. ווילד הנאה גע־האָט פון זיין ארבייט. און אויך די „גיינג" האָלצהעקער האָבען איהם ליעב געהאַט פאַר זיין שווייגען און פאַר דער גוטער און געוויכטיגער האַנד, וואָס דוד האָט געהאַט.

עס איז געוועזען אין דוד'ס הענט עפּעס אזוינס איינגעבוירענעם. ער האָט אויפגעהויבען די האַק איבער זיין קאָפּ מיט איין בעוועגונג, אָדער, ווי איינער פון דער „גיינג" האָט געזאָגט, גאָר אָהן א בעווע־גונג. דאָס הייסט אזוי: ער טהוט אין דער גיך און ניט בעמערקבאַר א הויב די האַק איבער זיין קאָפּ. ניט ווי אַנדערע, וועלכע האָבען פריהער א שפּיי געטהאָן אין דער האַנד אריין און נאָכדעם זיך א כאַפּ געטהאָן און א דרעה געטהאָן מיט'ן קאָפּ און אויפגעהויבען די האַק.

זיין האַק האָט זיך אַלע מאָל אריינגעביסען אין בוים אריין מיט דעם גאַנצען שטאָהלענעם שאַרף. און האָט ער געוואָרפען זיין אויג אויף איין אָרט, איז די האַק שוין אהין באַלד געפלויגען און זיך ניט אָפּגענאַרט.

און אז ער האָט דעם בוים ארונטערגעהאַקט, איז דער סטאָמפּ געבליבען מיט א רונדען, גלאַטען פליאַם, אזוי ווי מיט א הובעל אָפּ־געהובעלט.

און צו די אלע איינגעשאפטען האט ער נאך געהאט אזא גוטען אויג, אז מיט איין בליק האט דוד געקענט וויסען וואוהין דער בוים וועט מוזען פאלען, אז מען וועט איהם אונטערהאקען.

און איין מאל האט ער גאר געוויזען א קונץ און אומגעווארפען א גאנצען ריידעל מיט בוימער דורך דעם, וואס ער האט איין בוים צו זיי אומגעווארפען.

עס איז געוועזען אין יענער צייט, ווען די זעג־מיהל האט זיך אריינגעכאפט אין די ניי־ענגלענדער וועלדער און געשניטען פון די שעהנסטע בוימער און דעמבעס, ברייטער און שפאלען.

האט דוד געלד פערדינט.

פון דעם און אויך פון דעם ביסעל, וואס זיינע עלטערען האבען מיט זיך געבראכט פון שטאדט, איז געווען גענוג אויף דעם ארימען ביסען ברויט און דערצו האט מען זיך איינגעקויפט אלע מאל עפעס אן אנדער זאך צום רעמענענט.

דאס האט מען געקויפט א קוה און שפעטער האט מען געקויפט א אקער, און נאך שפעטער, אז די שנעען זיינען ארונטער פון די פעלדער, האבען די וואלדענס געקויפט א פערד.

אלע אבענד איז דוד אהיים געקומען פון די וויטע, וועלדער און מיט זיך געבראכט דעם רעש פון יענע גרויסע קיילעכדיגע זעגען אין דער מיהל און דעם ריח פון זעגאכץ אין זיינע קליידער. און ווי א מיעדער גרויסער ריעז, וואס האט זיך געשלאגען מיט גראבע און הויכע בוימער און האט זיי אלע ביינעקומען, האט דוד געפלאפעלט האלב פערשלאפען און האלב שמייכלענדיג. אלע אבענד נייע זאכען.

און אין פריה מארגען פלעגט ער אוועקגעהן א פרישער און א פרעהליכער, און, געהענדיג, דיינקען, פאר וואס זיינע עלטערען בלייבען איבער אין דער היים, פאר וואס זיינען אלע מענשען ניט אייביג יונג, און פאר וואס זאלען אלע אין הויז ניט אויפשטעהן אין דער פריה און נעהמען זייערע העק איבער די אקסלען און געהן אזוי הויך אויפשטעלענדיג זייערע קעפ און זיך וויעגען שטילערהייד צווישען בוימער און לאנקעס און שפרינגען איבער פלויטען און ריטשקאלעך און ניט וועלען קיינעם שטערען די מארגענדיגע רוה, געהן אזוי שטיל און וויעגענדיג.

אזוי איז זיך געלאפען דער ערשטער ווינטער אין דארף ביי די וואלדענס.

דוד איז געגאנגען אין די ווייטע, גרויסע וועלדער אלע אין דער פריה און אהיים געקומען אין אבענד. פערגעסען אין טוידטען פערד און אלע מאל זיך דערמאהנט און געכאפט א קוק אין דער ווייטקייט צו דעם פאס ים.

ער האט גאט געבעטען, אז קיין אנדערער זאל אט יענעם פאס פון ים ניט באמערקען.

עס איז ביי איהם געוועזען, ווי דאס מאטעריאל פאר א גרויסע, וואונדערשעהנע לעבענס ווערק, אויף וועלכען דאס אויג, וואס איז געבוירען געווארען צו זעהען, קוקט אלע מאל פון ווייטען און צו ביסלעך. און עס זעהט היינט דאס, וואס ער האט נעכטען ניט געזעהען.

אזוי האט דוד געקוקט אויף דעם פאס ים אין דער ווייטקייט און עפעס דערפון ביי זיך אלע מאל בעהאלטען.

און א גאנצע וואך געארבייט אין די וועלדער. און דוד'ס עלטערען האבען זייערע טעג אלע מאל מיט עפעס אנדערש אויסגעפילט.

זיינען זיי ארויסגעגאנגען אויף א שפאציר איבער די לאנקעס. בעטראכט און אפגעמאכט, אז דא וועט מען פערזייען קארן און דארטען וועט מען פערזעצען א גארטען. און מאן און ווייב האבען זיך געקריגט. זי האט געזאגט, אז א גארטען האט זי ליעב נאהענט פון הויז, וועט זי קענען אי קאכען אנבייסען און זיך אויך ארויסכאפען עפעס טהאן ביים גארטען. ער האט אבער בעוויזען, אז דער גארטען בעדארף זיין ווייט פון הויז. און ער ווייסט וואס ער רעדט. געהאלטען פעלדער און פאסעסיעס.

אבער זיי זיינען גאר אוועקגעגאנגען אין זייער וועלדעל אריין און בעטראכט יעדען בוים. און עס האט אמאל געטראפען, אז זיי האבען געפונען אין וואלד א ווילדען פרוכט בוים. זי האט תמיד געלייקענט, אז דאס איז ניט קיין פרוכט בוים, כאטש דער אלטער וואלדען האט עם דערוויזען מיט דעם, וואס אויף די נאקעטע צווייגען היינגט נאך א פערטריקענט עפעלע און אויף דער ערד ארום דעם בוים וואלגערען זיך נאך א סך אזוינע פערטריקענטע עפעלעך.

דאס האט זיי געבראכט פרייד אין הויז אריין. און אין אבענד, אז זייער זוהן איז אהיים געקומען, האט דער פאטער תמיד אויסגעכאפט און פריהער דערצעהלט דוד'ן פון דעם גליק, וואס זיי האבען אין דעם ווילדען וואלד. „איין עפעל בוים!...“

האָט שוין די מוטער ניט געקענט איינהאַלטען זיך און איז אַריין אין די רייד און צוקלאַפּט די גאַנצע פרייד, ווי מען צוברעכט פּלוצים און ניט ווילענדיג אַ גלעזערנע זאַך. וואָס איז זיך דאָ צו פרעהען מיט אַן עפּעל־בוים, אַז ער וואַקסט אין וואַלד?

דוד האָט אויסגעהערט וואָס זיינע עלטערן האָבען געזאָגט, און זיך געשאָקעלט אויף דער וויעג־שטול, מיט זיין קאָפּ אַריבערגעוואָרפען איבער דעם ווענטעל פון שטול און האָט געשמייכעלט אַזוי ווי אַ פּאַטער, ווען זיינע קינדערלאַך דערצעהלען פאַר איהם עפּעס זייערע אַ מעשה.

אַזוי איז געגאַנגען די וואָך. נאָר אַז דער שבת איז נעקומען, האָט אָנגעהויבען צו ווערען ענג און אומעטיג.

דוד האָט ניט געאַרבייט שבת און זונטאָג. אין די צוויי טעג האָט ער ניט געהאַט מיט וואָס אויסצופילען. געלעזען, געגעסען און געלשאָפען.

שבת האָט זיך דער אַלטער וואַלדען געשאָקעלט אַ גאַנצען טאָג איבער זיינע ספרים, און מיט זיינע געזאַנגען געפּרופּט פערשרייען דעם אומעט.

די מוטער האָט געלעזען, אין אַ ווינקעל פון הויז ביי אַ פענסטער, דעם דייטש חומש און דעם קב הישר און אַלע מאָל זיך צואווינט אי־בער עפּעס אַ טרויעריגע מעשה אין יענע ספרים.

נאָר ענגער און אומעטיגער איז געוואָרען, ווען דער אַלטער וואַל־דען איז פּלוצים געבליבען זיצען, ווי אַ שטומער, ביי דעם אָפענעם ספר, און אַריינגענומען זיין קאָפּ צווישען זיינע הענד, און אַלע מאָל אַרויסגעלאָזען פון זיין מויל נאָענעדע, ניט פאַרענדיגטע קלאַנגען, און זיי געוואָרפען איבער דער גאַנצער הויז.

און די מוטער האָט אָנגעשריגען אויף איהם. וואָס וויל ער האָ־בען פון זייער לעבען? זאָל ער לערנען זיינע ספרים און וויינען פאַר זיך אַליין. אָדער זאָל ער גערן אַביסעל שפּאַצירען, זעהען אַ מענשען.

זיי זיינען נאָך צו קיינעם ניט געגאַנגען צו גאַסט.

נאָר אַזוי ווי זיי זיינען געוועזען נייע מענשען און ניט לאַנג פון שטאָדט, און אַזוי ווי דוד'ס נאָמען איז שוין געוועזען אין אַלע מיילער, אַז ער איז אַ יונג, וואָס ווייסט, ווי אַזוי צו האַלטען אַ האַק אין זיינע הענט, האָבען זיך איינמאָל אין אַ שבת נאָכמיטאָג צונויפ־

גענומען די שכנים מיט זייערע קינדער און געקומען מיט א וויזיט צו די וואַלדענס.

דוד איז דעמאָלט געלעגן אין זיין צימער אויף דעם בעט און גערוהט.

אז ער האָט דערהערט א רעש און א גערודער פון ביינקלאַך אין גרויסען עס־צימער, האָט ער זיך פון בעט אויפגעהויבען, אָנגעטהאָן זיין וויסען ברייט־ברימיגען הוט און איז שטיל אריין אין הויז אריין, זיך מיט איטליכען געגריסט מיט זיין האַנד; דערביי האָט ער איט־ליכען געשמאַק און שטאַרק א דריק געטהאָן די פינגער און זיך אוועק־געזעצט ביים טיש שטיל און שווייגענד.

צווישען די געסט איז אויך געוועזען מר. וויינבוים מיט זיין פרוי און זייער מיידעל אסתר.

אסתר האָט עפּעס אזוי פיעל געפּלאַפּעלט. ניט געלאָזען קיינעם קיין וואָרט אויסריידען און דערביי האָט זי זיך געקייקעלט פון גע־לעכטער און אלע מאָל, ווי אָנפאַלענדיג פון דער זייט, נאָר אונפּלוצים עפּעס א פרעג געטהאָן ביי דוד וואַלדען.

דוד האָט זיך ארויסגעדרעהט פון א גראַדען ענטפער א מאָל קלוג און אַן אַנדער מאָל אוימגעלומפּערט און נאַריש.

אסתר איז געזעסען ביים טיש, ווי ביי איהר מאַמען אין דער היים. מיטביידע הענט האָט זי זיך געשפּיעלט אויף דעם געפלאָכ־טענעם קאָלירטען טישטוך און אויף יעדען וואָרט, וואָס זי האָט ארויס־בעקומען פון דוד וואַלדען, האָט זי עפּעס אזוי גוט און אָהן אויפהער געלאַכט, אז דער גאַנצער עולם האָט זיך מיט דעם אָנגעשעטעקט און אויך מיטגעלאַכט.

און פון דעם אליין האָט זי זיך צוריק אָנגעשטעקט און ווייטער געלאַכט. און זיך געדרעהט אויף דעם ביינקעל, אהין און אהער און מיטגעשלעפּט דאָס טישטוך. און געמוזט אלע מאָל זיך אויפהויבען און אריבערבויגען איבער דעם טיש דאָס טישטוך צו פערשפּרייטען.

און געוויזען דוד וואַלדען איהרע קורצינקע הענטלעך מיט איהר רונדען האַלז.

דוד איז געזעסען ביים טיש און שווער געשוויגען קוקענדיג מיט זיינע אויגען ווי פאַר זיך אליין.

די געסט זיינען אוועק אָנקוקען די צימערען. צופראָלט טירען. מען האָט בעטאַפּט אלע ווענט און בעוואונדערט דאָס ריינקייט און

געריהמט די הענט, וואָס האָבען אַזוי שעהן די ווענט באַקלעפּט מיט אַזוינע צוגעטראָפענע שפּאַלירען.

נאָך דעם געטרינקען אַרום טיש שבת'דיגע טהעע און געקוויקט זיך מיט דעם גרויסשטאָדטישען „איינגעמאַכץ", וואָס די אַלטע מרס. וואַלדען האָט דערלאַנגט צום טיש.

דוד וואַלדען האָט זיך איינגעהערט צו דעם אַלעמען און זיך שווער געפיהלט פון דעם געלעכטער, וואָס אסתר האָט אַלע מאָל פון איהר מויל, אַזוי ווי פון אַ פייער ראַקעט, אַרויסגעשאָסען. און גע־שווינען.

צו האָט ער ניט געלאָזען זיך אַריינצוציהען אין דעם קרייז פון דער דאָזיגער נאָנצער מענשען פאַמיליע. איינער צו דעם אַנדערען גלייך. ווייסען איינע דעם אַנדערען. דערצעהלען אַזוינע זאַכען, וואָס אַלע ווייסען, שוין אפשר צום הונדערטען מאָל און האָבען אפשר נאָר קיין בעזונדערע מעלות און חסרנות און זיינען געווען פאַר דוד'ס נייעם און פרעמדען אויג ווי אַ קנויל קליינע הילפלאָזע חיה'לאך, וועמען די מוטער האָט איבערגעלאָזען אין אַ גרוב אין טיפען וואַלד. זיי רייס־סען איינער דעם אַנדערען און אָט בעלעקען זיי זיך און וועלען קיינ־מאָל איינס דאָס אַנדערע ניט קענען אויפפרעסען.

צו האָט ער ניט געהאַט פון וואָס צו ריידען.
דאָס האָט קיינער ניט געקענט ווייסען.
און מען האָט אפילו ניט בעמערקט אַזאַ זאַך:

אַלע געסט האָבען זיך געזעגענט און אַלע צוזאַמען אַרויס פון הויז. די וואַלדענס האָבען אַרויסבעלייט זייערע געסט ביז צו דעם וועג.

און אַזוי זיינען זיי געגאַנגען אין דער מיטען און אַלע געסט האָ־בען זיי אַרומגערינגעלט און מען איז געווען פערטהאָן אין אַ גע־שפּרעך, ווי עס טרעפט אָפט, אין אַזאַ געשפּרעך, וואָס הויבט זיך ערשט אָן וועבען צווישען מענשען ווען זיי בעדאַרפען זיך באַלד צו־שיידען.

אסתר איז פערלאָפען פון אונטען און אַרונטערגעכאַפּט דוד'ס ווייכע הוט, זי אָנגעטהאָן אויף איהר קאָפּ און איז אַוועקגעלאָפען מיט דעם וועג.

דוד איז איהר נאָכגעלאָפען. און ווי זי האָט נאָר דערפיהלט, אַז דוד איז נאָהענט פון איהר האָט זי זיך אַ דרעה געטהאָן אַן אויסגע־

בוינענע און מיטביידע הענטלעך אין דער לופטען, און איז אוועק געלאפען א שטיק וועג אויף צוריק.

זי איז געשפרונגען ביים זייט פון דעם וואלד, וואו עס איז געווען אנגעווארפען שטיינער און אלטע איבערגעפוילטע צווייגען, ניט פערפעהלט איין שטיין, וואו זי זאל זיך ניט ארויפשטעלען מיט איין פוס, זיך ארומקוקען און אויסבויגענדיג זיך מיט איהרע צולאזטע הענט, ארונטערשפרינגען און אוועקלויפען ווייטער.

דוד איז געבליבען שטעהן אביסעל אין מיטען וועג און ניט געוואוסט וואס ער זאל טהאן.

נאר אז זיינע עלטערען מיט די געסט ארום זיי, זיינען צוגעקומען נעהענטער צו איהם, און אז מען האט אויף איהם א קוק געטהאן און דערזעהן זיינע צואווארפענע האר, וועלכע זיינען געלעגען אויף זיין שטערען ווי שטיקער שווארצע בלאטע, האט זיך מר. וויינבוים אומגעדרעהט און געזאגט:

— קינדער! זאלען זיי זיך שפיעלען!

דעמאלט האט זיך דוד געכאפט אז מען קוקט אויף איהם אפשר מיט טויזענד אויגען, ער האט פערשארט זיינע צואווארפענע האר און איז אוועק אניאגען אסתר׳ן.

אסתר איז געשטאנען אויף א גלאטען און גרויסען שטיין, וואס איז געלעגען ביים זייט פונ׳ם וועג. זי האט זיך געשאקעלט, ווי א דראט־געהעריג, אלע מאל פערווארפען מיט׳ן קאפ, אויסציהענדיג איהר קורצען האלז, און איז זיך פערגאנגען אין א געלעכטער.

דוד איז צוגעלאפען, זי אנגעכאפט ביי איהרע הענט.

אסתר האט ניט געקענט און אפשר ניט געוואלט אויסמיידען און איז ארויפגעפאלען אויף דוד׳ן.

נאכדעם זיינען זיי שוין געגאנגען מיט׳ן וועג, ענג געשלאסען אסתר אין דוד׳ן און דוד אין אסתר׳ן.

דוד האט זיך געבעטען ביי איהר, אז ער בעדארף באלד צוריק אהיים געהן.

אסתר וויל אז ער זאל אריינגעהן איצט צו זיי אין הויז אריין, אזוי וויל זי.

זאל איהם ניט ארען, וואס ער טראגט אזוינע פראסטע קליידער. זי ווייסט אז ער האט וואס אנצוטהאן, אבער זי האט ליעב די גראבע, שטארקע שיך זיינע און דעם בלאהען, קארטענעם אנצוג מיט די מעשענע קנעפ.

דוד׳ס האַנד האָט זיך דערווייל געוואַרעמט אונטער אסתר׳ס אָרעם און אסתר האָט געהאַלטען אין איהר האַנד די פינגער פון זיין צווייטער האַנד.

ביים טויר פון וויינבוים׳ס הויז האָבען זיך אַלע געזעגענט.

די וואַלדענס און די איבריגע זיינען אוועק צוריק אַהיים. מען האָט זיך געוואונשען פון דאָס שעהנסטע וואָס עס איז נאָר פאַראַנען אויף דער וועלט און אַלע מיט אמאָל גערעדט.

דוד האָט ארויסגענומען זיין האַנד פון אסתר׳ס אָרעם און גע־וואָלט אוועקגעהן אהיים.

אסתר האָט איהם אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענטלעך, ווי מיט זילבערנע צווייגעלאַך, און איהם ניט אָפּגעלאָזען.

האָט דוד געמוזט נאָכשרייען צו זיינע עלטערען, אז ער וועט שפּעטער אהיימקומען און איז מיט זיכערע און שטילע טריט פון זיינע גרויסע שטיוועל אריין דאָס ערשטע מאָל צו די וויינבוימס אין הויז.

אויפ׳ן וועג איז מרס. ראָזענבערג, די ערשטע שכנה, מיט די וואַלדענס געוואָרען זעהר רעדעוודיג, געוואָרען נאָהענט מיט זיי און געזאָגט, אז אזוי שנעל ווי זי קומט נאָר אהיים, שיקט זי איהרע צוויי גרויסע מוידען אוועק צו די וויינבוימס, זאָלען זיך די קינדער אָפּלע־בען צווישען מענשען.

דוד׳ס מוטער האָט אָנגעקוקט די קליינטשיגע, גראָבעטשקע מרס. ראָזענבערג, מיט גרויסע, פערוואונדערטע אויגען און ניט פערשטאַנען צו וואָס זי דאַרף דאָס איהר דערצעהלען אז זי וועט שיקען איהרע מוידען צו די וויינבוימס.

דער אַלטער וואַלדען איז זיך געגאַנגען און אונטערגעברומט עפּעס אַ פרעהליך מאָטיוועלע און געקוקט אין אַלע עקען פון דעם בלאָסליכען הימעל, זיך געקוויקט מיט דעם לייכטען פרעסטעל וואָס האָט זיך ארונטערגעלייגט צו דער ערד, און פּלוצים אַ זאָג געטהאָן צו זיין פרוי:

— מיר זיינען, ווייזט אויס, נאָך גאָר גוטע נאַראָנים. לאָזען איבער אַ הויז מיט אַלעם אַליין, אויף הפקר.

זיין פרוי האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן און ווי אָנגעהויבען צו געהן מיט שנעלע טריט.

מרס. ראזענבערג האט זיך ארייגגעמישט, אז דא מעג מען איבערלאזען אלעס און קיינער וועט עס ניט אוועקנעהמען, דערפאר וויל איטליכער האט גענוג זיינע אייגענע זאכען. און אויב איינער האט זילבער און גאלד און דער אנדערער האט נאר האלץ און זאמד איז דאס אלץ איינס פון גאט...

X

זי הייסט אויך אסתר

דער ווינטער איז אוועק און עס איז געקומען צולויפען דער קליינער, יונגער פריהלינג און האט זיך בעזעצט אין די וועלדער פון טשייפעל היל.

בייטאג האט ער געברענט די איבערגעטריקענטע, אלטע, צונויפגעפלאנטערטע צווייגען, און די וועלדער זיינען געווארען וואס אמאל דורכזיכטיגער און דער שנעע וואס איז געלעגען ערגעץ פערבעהאלטען, האט זיך אין גאנצען צולאזען און געשמאלצען אין לאנגע, געדרעהטע ריטשקעלעך.

אין אבענד איז דער יונגער פריהלינג געזעסען א שטומער און זיך איינגעהערט ווי זיין פויגעל האט געזונגען דאס ליעדעל פון וויפ־פור־וויל — וויפ־הא־וויל...

און די ריטשקעלעך אין וואלד זיינען אנטלאפען, זיך געגאסען איינער אין אנדערען און זיך אנגעכאפט איינאיינעם און געקראכען איבער די שטיינערנע סקאלעס, בארג אראפ, אין טהאל אריין, אין דעם לאנגען, ברייטען טהאל, וואס זיינע וואסערען בעגעגנען זיך מיט דעם ים.

דוד וואלדען האט אויפגעהערט צו ארבייטען אין די ווייטע, פרעמדע וועלדער און זיך א נעהם געטהאן צו זיין אייגענער ארבייט אין דער היים.

און דעם ערשטען טאג האט ער געהאט אזא איבערלויף.

ער קומט ארוים פון הויז גאנץ פריה און דערזעהט, אז פרעמדע קיה פאשען זיך אויף זיינע לאנקעס. האט ער זיי אנגעהויבען צו טרייבען, ווילען זיי ניט געהן, גלייך ווי מען האט זיי אין דער היים אנגעזאגט אז זיי זאלען זיך ניט לאזען ארויסטרייבען.

האט ער ארויסגערופען זיינע עלטערן און אלע צוזאמען האבען קוים, קוים די קיה פערטריבען אין וואלד אריין.

פון וואלד זיינען די קיה אוועק מיט א שמאלען שטעגעלע. דוד האט זעהר געוואלט וויסען פון וואנען די קיה זיינען געקומען.

איז ער אזוי נאכגעלאפען די פרעמדע קיה, ביז מען איז צוגעקומען צו א דראטענעם פלויט, וועלכען די קיה זיינען אריבערגעשפרונגען איינע נאך דער אנדערער.

דוד איז צוגעקומען צום פלויט און האט זיך דערשראקען.

ביי איינעם פון די סלופקעלעך פון דראטענעם פלויט איז געשטאנען א מיידעל מיט פערקאשערטע ארבעל און צולאזענע לאנגע האר.

— זיי זאלען נאר אויס׳פגר׳ן, שפרינגען אריבער דעם דראטענעם פלויט — האט דאס מיידעל געזאגט און איז פערפלאמט געווארען.

דוד איז נאך ניט געקומען צו זיך פון דער איבערראשונג און האט זיך ארומגעקוקט פון אלע זייטען, ווי ער וואלט זוכען נאך א לעבעדיגען מענשען, אז דאס מיידעל האט זיך צוגערוקט נאהענט צו דעם פלויט און האט אוועקגעלעגט איהרע נאקעטע, רויטליכע הענט אויף דעם דראט און שמייכלענדיג געזאגט:

— איהר דערקענט מיך שוין ניט?

— ניין. מיר דאכט, איך זעה אייך דאס ערשטע מאל.

— געדענקט איהר ניט, אז איך מיט מיין שוועסטער זיינען געוועזען ביי די וויינבוימס אין הויז, דעמאלט ווען איהר זיינט געוועזען...

— וואס זשע טהוט איהר דא?

— פון דער זייט פלויט איז מיין טאטענס פארם. איך האב פערשטאנען, אז אונזערע קיה זיינען ביי אייך אין שאדען, בין איך אליין שוין געלאפען זיי אפטרייבען. איהר האט מיר איינגעשפארט א שטיק וועג.

— אזוי, קומט דאך מיר א דאנק. נארווארט בעסער אויף מארגען, וועט איהר מיר שוין אפצאהלען אינאיינעם, ווייל אויב איך וועל אייערע קיה כאפען ביי מיר אויף דער לאנקע נאך אמאל, וועל איך זיי איינשפארען אין שטאהל און זיי געבען עסען...

— איהר וועט פערשפארען מיינע קיה — האט דאס מיידעל זיך ניט געלאזען איינריידען און ארויסגעשטעקט איהר צינגעל צוויי-

שען די קליינע ליפעלעך. — וואָס בין איך שולדיג, אז די קיה שפּרינ־
גען איבער דעם דראָטענעם פּלויט?

— בין איך שולדיג. אָבער זאָגט מיר ווי מען רופט אייך. לאָמיך
כאָטש וויסען וועמעם קיה איך האָב געטריבען.

— איך הייס אויך אסתר, ווי וויינבוים׳ס מיידעל... — האָט
דאָס מיידעל געזאָגט, שאָקלענדיג מיט איהר קאָפּ און גרוים מאכענ־
דיג איהרע אויגען — און מיין פאָטער הייסט מר. ראָזענבערג.

— אסתר, נעהמט ארונטער אייערע הענט פון דעם דראָט, איהר
וועט זיך נאָך צושטעכען די הענט — האָט דוד פּלוצים געזאָגט,
האלב אין ערנסט און האלב אין שפּאַס.

— מיינע הענט האָבען ניט קיין מורא. איך בין דאָ אויפגע־
וואקסען אויף דעם שטעכיגען דראָט.

— וועט איהר נאָך לאָזען אייערע קיה געהן צו אונז אין שאָ־
דען?

— איך וועל זיי זאָגען אז זיי זאָלען ניט געהן.

— טאָ געהט און זאָגט זיי.

— דאָ, פון דער זייט פּלויט, איז מיין טאַטענס פארם, און
איך קען שטעהן אָט דאָ וויפיעל איך וויל.

— שטעהט.

— איך פרעג ביי אייך ניט.

— זיינט איהר, הייסט עס, געוועזען אין וויינבוים׳ס הויז מיט
מיר צוזאמען.

— איך געדענק שוין ניט.

— מיט אייער קליינער שוועסטער זיינט איהר געוועזען, א
שעהנערע פון אייך.

— איך פרעג ניט קיין מיינונג.

— אָבער איהר זיינט היינט עפּעס מעהר רעדעווידיג ווי דע־
מאָלט.

— אויב איך האָב דעמאָלט געשוויגען האָב איך געוואוסט וואָס
איך טהו.

— זיכער. איהר האָט זיך געשעהמט.

— איך שעהם זיך קיינמאָל ניט, סאַ ליגען! — איז שוין דאָס
מיידעל געוואָרען אויפגעבראַכט און געקלאַפּט מיט א פויסט אין

רעם שטייף אָנגעצויגענעם דראָט פון פּלויט. דער דראָט האָט א ברום געטהאָן און די סלופּעקלעך האָבען א ציטער געטהאָן.

— דאָ אין וואלד, זיינט איהר א שטאָלצע — האָט דוד שוין אליין ניט געוואוסט וואָס צו זאָגען.

— יענע איז א שטאָלצע... איך בין א פּראָסטע, ווי מיין מאמע איז א פּראָסטע.

— ווער איז יענע, וואָס איז שטאָלץ?

— איהר ווייסט שוין. אויב ניט, וועט איהר שוין שפּעטער וויסען.

— אינטערעסאַ־אַ־נט.

— איך האָב אויף אייך רחמנות.

— כאַ־כאַ־כאַ!

— ניט איינעם האָט זי שוין אָפּגעדרעהט דעם קאָפּ.

— ווער איז זי?

— איהר ווייסט שוין. איך וויים, אז איהר ווייסט שוין...

— איהר ווייסט אז איך וויים, אז איהר ווייסט ניט, דאָס וואָס איך וויים ניט.

— איך בין דעמאָלט געזעסען און געשוויגען. איך האָב מיין שוועסטערל אויסגעקניפּען שטיקער פלייש אונטערן טיש צוקוקענדיג ווי אזוי זי האָט איבער אייך געשפּינען א געוועב.

— איך פערדריסט, פאר וואָס איהר קענט ניט שפּינען.

אין דער מיידעל׳ס אויגען האָבען זיך אוועקגעשטעלט טרערען. זי איז געוואָרען בלאַס ווי שנעע.

— אז איך וועל וועלען, וועל איך אויך קענען שפּינען ווי א שפּין שפּינט איהר געוועב.

— פאר וואָס ווילט איהר ניט?

— ניט מיט אייך.

— איידער איהר ווילט ניט שפּינען אייער געוועב מיט מיר, פערגעסט ניט, אז אייערע קיה זאָלען ניט קומען מעהר צו מיר אין גאַסט — האָט וואָלדען געזאָגט מיט א בייזליכען טאָן. ער האָט זיך אומגעדרעהט און איז אוועק צוריק אהיים מיט דעם שמאָלען שטעגעל פון וואלד.

נעהענדיג מיט דעם קרומען שטעגעלע האָט ער זיך איינגעקוקט אין די קליינע, נידריגע בוימעלעך פוןביידע זייטען און דערזעהן, אז זיי הויבען שוין אָן ארויסצולאָזען קנאָספּען און פון די קנאָספּען

קריכען פאַמעלעך אַרוים גרינענקע שפּיצעלעך פון וועלכע עס וועט ווערען בלעטלאַך.

און אויף די גרויסע, הויכע ביימער איז נאָך גאָר ניט געוועזען קיין גרינע צייכענס פון אויפשטעהן.

אַ גרויסער בוים איילט זיך ניט. שטעהט דערוויייל פערטראַכט און הערט זיך איין...

עס איז איהם פּלוצים קלאָהר געוואָרען, אַז די ראָזענבערגס שיקען, מיט אַ שלעכטען מיין, זייערע קיה צו איהם אויף די לאָנקעס, און עס מוז ערגעץ זיין אַ לאָך אין דעם דראָטענעם פּלויט, דורך וועלכען די קיה ווערען רוהיג און אָהן צער דורכגעטריבען.

אהיימקומענדיג האָט ער אויסגערעדט זיינע עלטערען אַז מען דאַרף ניט זיין אין כעס אויף אַ שכן. מאַלע וואָס עס קען טרעפען.

עס איז דאָך ניט מעהר ווי אַ קוה, האָט די בהמה דערשמעקט, אין פריהלינג, אַז עס איז ערגעץ דאָ אַ גרין גרייזעלע, וועט זי נאָך דעם לויפען אויף מיילען ווייט, וועט זיך איינמיעדען און עס קען זיין ביז זי וועט קומען צו דעם גרינעם, נייעם גרייזעלע, וועט זי ערגעץ אין וועג פאַלען פון די פיס. דערפאַר איז דאָס אַ בהמה...

עס האָט דוד׳ן גענומען אַ גאַנצען טאָג אָפּצוריייניגען די לאָנקע, וועלכע ער האָט געוואָלט פעראַקערען. נאָכדעם האָט ער אָנגעגרייט דעם אקער און אָנגעשאָטען דעם פערד אַ בעסערען מאָלצייט און מיט דעם גערעדט אַזוי גוטמוטיג און קינדעריש :

— פערדי, מאָרגען אַוים דעהען אַטערען...

און דאָס פערד גענגלעט איבער׳ן האַלז און עס צערטליך געקלאַפּט מיט זיינע הענט איבער די קליפּעס אויף וואָס דאָס פערד האָט געענטפערט, דרעהענדיג מיט זיין עק, אַ שמייסטהוענדיג דוד׳ן אין פּנים אַריין.

אויף מאָרגען.

די פרעמדע קיה זיינען ווייטער דאָ צוגאַסט.

דוד איז געוואָרען אָן אויפגעזאָטענער.

איז אַריין אין הויז, איבערגערעדט מיט זיינע עלטערן, אָפּגעמאַכט אַז די פרעמדע קיה זאָל מען פערשפּאַרען, אַז מען זאָל דעם דאָזיגען ראָזענבערג׳ן אָפּשרעקען. איצט טהוען זיי ניט אַזויפיעל שאָדען. אָבער אַז מען וועט זיי איינגעוואָהנען, וועלען זיי קריכען שפּעטער אין דעם קאָרנפעלד אָדער אין גאָרטען.

זיינען די וואָלדענס ארוים און אָנגעהויבען צו פערטרייבען די פרעמדע קיה צו זיך אין שטאָל אריין. קען מען פערשפּארען דעם ווינד?

מען איז זיך נוט אָנגעלאָפען ביז מען האָט דריי דאָרע, ביינער־דינע קיה אריינגעגאַרט אין שטאָל אריין. די איבריגע זיינען זיך צו־לאָפען.

דוד האָט נאָכדעם, אן אויפגערעגטער, איינגעשפּאַנט זיין פערד אין דעם אקער, האָט די לייצעס פערבונדען ביים עק און זיי אריבער־געוואָרפען ארום זיין האלז, אָנגענומען מיט איין האנד דאָס רעכטע הענטעל פון אקער און א געשריי געטהאָן צום פערד, אז עס זאָל געהן.

ארויפקומענדיג צו דער לאָנקע האָט דוד זיך געפיהלט אביסעל נערוועז און האָט עס ניט געוואָלט ארויסווייזען צו זיינע עלטערען.

— דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבען אקער איך.

נאָכדעם האָט ער געבעטען טאטע־מאמע אז זיי זאָלען זיך אוועק־שטעלען אין דער לענג פון לאָנקע, כדי ער זאָל האָבען צייכענס, נאָך וועלכע ער זאָל קענען מאכען א גלייכען שניט אין דער ערד.

דאָס פערד איז ניט געוועזען צוגעוואָהנט צו אזא ארבייט.

דוד האָט שווער געארבייט. געהאַלטען מיט איין האנד דעם אקער, מיט דער אנדערער האָט ער געהיט די לייצעס, מיט די אויגען געציעלט, אז דעם פערד'ס קאָפּ זאָל זיין אין א גלייכער ליניע מיט זיין פאָטער און מוטער.

ער איז בענאָסען געווארען מיט שוויים.

און די ערד האָט זיך געקלעפּט צו דעם אקערמעסער.

אָבער זיין הארץ האָט זיך גפרעהט, ווען ער איז צוגעקומען צום אנדערען עק פון לאָנקע און געזעהן, אז ער האָט אויפגעשניטען א גלייכען פּאַס ערד.

טאטע־מאמע זיינען צוגעקומען. די מוטער האָט פערליינט איהרע הענד אויף דער ברוסט. דער פאָטער האָט פערליינט זיינע הענט אויף הינטען.

אלע דריי האָבען לאנג געקוקט אויף דעם שווארצען, גלאנציגען פּאַס ערד און גאָט געבענשט און זיך געפרעהט, און אין זייערע אויגען האָט זיך געשפּיעלט די זון.

„גאָט האָט געהאָלפען אויפצוציהען אזא קינד ווי דוד".

„גאָט האָט אַרייַנגעגעבן אַ גוטן געדאַנק צו קויפן אייגענע ערד.“

דער אַלטער וואַלדען האָט זיך איינגעבויגן, אַ נעהם געטהאָן, ווי אַ שמעק טאַבאַק, מיט צוויי פינגער אַביסעל ערד, עס צוריבן און געזאָגט:

— די ערד איז גוט פאַר קאָרן.

XI

ליעבע מאַמע, זיי ניט ברוגז.

אין אָבענד איז געקומען צולויפן אַ מיידעלע, זיך אַוועקגע־שטעלט ביי דער אָפענער טיר פון וואַלדען׳ס הויז און מיט פערווייַנטע אויגען און אַ וויינענדיג קול געפרעגט:

— האָט איהר ניט געזעהן אונזערע קיה?

אברהם וואַלדען האָט זי ניט געקענט. האָט ער דאָס מיידעלע אויסגעפרעגט ווער זי איז און נאָכדעם געזאָגט:

— ביי אונז פאַראַן, מיידעלע. געה אַהיים און היים שיקן אַ גרעסערען פון דיר.

— ניין, גיט מיר אָפּ מיינע קיה — האָט זיך דאָס מיידעלע בעליידיגט.

— ווי אַזוי ועסטו זיי קענען נעהמען? האָסט דאָך ניט קיין קעשענעס.

— ניין, גיט מיר אָפּ מיינע קיה — האָט שוין דאָס מיידעלע אָנגעהויבן צו וויינען — גיט מיר אָפּ מיינע קיה.

פרוי וואַלדען איז אַרויסגעקומען און דאָס מיידעלע בערוהיגט, אַז זי וועט איהר אָפּגעבן די קיה. זי האָט דאָס מיידעלע אָנגענומען ביים הענטעל, אַוועק מיט איהר אין שטאַל אַריין און אַרויס געלאָזט די פרעמדע קיה.

— אַנטלויף אַהיים, מיידעלע.

די דריי בייַנערדיגע קיה האָבען זיך צוזאָגט מיט פעריסענע עקען און אַרונטערגעבויגענע קעפּ, אונטערשפּרינגענדיג אַלע מאָל און שטויסענדיג איינע די אַנדערע אין די פלאַנקען מיט די הערנער. דאָס מיי־

דעלע איז זיי נאָכגעלאָפען א ווײנענדיגע, און העט פון וועג האָט זיך נאָך געהערט איהר געוויין, ווי דער קלאנג פון ווייטע גלאָקען.

דוד האָט אין שטאַל אריינגעבראכט דאָס פערד און אז ער האָט דערזעהן, אז די פרעמדע קיה זיינען שוין נישטאָ איז ער אוועק אין הויז אן אויפגעבראכטער.

— וואס איז דאָס פאר א פיהרונג? וואו זיינען די קיה?!

— א קינד איז געקומען און געוויינט, האָב איך זיי ארויסגע־לאָזט.

— און וואס וועט זיין אז מאָרגען, אָדער איבערמאָרגען וועלען קומען צוויי קינדער און וויינען?

— וועט די מאמע טאקע אוועקגעבען זיי די קיה — האָט די מו־טער ווי זיך גערייצט.

— און איך האָב געמיינט, אז איך בעדארף אויך וויסען וואס עס טהוט זיך.

— משוגע׳נער, די מאמע האָט ארויסגעלאָזט די קיה — האָט דער פאָטער געוואָלט בערוהיגען איהם.

— די מאמע? אזוי?!

מעהר האָט ער ניט גערעדט יענעם אבענד. אויף אלעס האָט ער געענטפערט מיט א שאָקעל מיט זיין קאָפּ. די מוטער האָט געזעהן אז ער איז אָנגעכמורעט און האָט געטראכט, זאָל ער זיין וואס ער וויל זיך. זי האָט אויך עפּעס צו זאגען. א קינד וויינט, האָט דאָס קינד, א מאמע. בעדארף מען זיך דערבארעמען אויף דעם קינד.

דער פאָטער איז אָבער ארויסגעקראָכען, ווי מען זאָגט, פון זיינע נעגעל, און אליין ניט געוואוסט ווי אזוי אָנצוהויבען א געשפּרעך מיט זיין זוהן און דוד זאָל שוין אויך ווערען אריינגעצויגען און אָנהויבען צו רעדען.

וואָס מעהר ער האָט אָבער געפּרובט, אלץ שטארקער איז ביי דוד געוואָרען דאָס געפיהל פון זיין אליין, און ער איז אוועק אין זיין צימער פריהער ווי תמיד, זאָגענדיג אין דער אָפענער טיר:

— איך אַקער און איך וועל זייען, וויל איך עפּעס האָבען צו שניידען.

אין זיין צימער האָט זיך דוד באלד אויסגעטהאָן, און אריינגע־לעגט אין בעט שלאָפען.

דאָס ווייבע בעטגעוואַנט האָט איהם אַריינגענומען אַזוי וואַרעם און ווייך.

ער האָט דערפיהלט אַ שווערע מיעדקייט אין אַלע זיינע ביינער. די פיס האָבען געבּרענט פון אַ גאַנצען טאָג אַרומגעהן נאָך דעם אַקער.

וועד עס אַקערט ווייסט אַליין ניט וויפיעל מיילען ער געהט אָפּ אין אַ טאָג.

דורך דעם שטיקעל אָפען פענסטער האָט אַ קיהל ווינטעל גע־בראַכט דעם ריח פון דער צואַקערטער ערד און דעם אַראָמאַט פון די נייע גראָזען אויף די לאָנקעס און דאָס ווייטע צושפּרייטע בענקעניש פון אַ פויגעל, וועלכער האָט געזונגען ערגעץ אין וואַלד זיין קליין ליעדעל: וויפּ־פּור־וויל, וויפּ־הא־וויל.

דוד האָט ליעב געהאַט איינצושלאָפען מיט די טענער פון מוזיק און ער האָט איצט פון זיך אָוועקגעטריבען אַלע זיינע געדאַנקען, צו־נויפגעדריקט זיינע אויגען און ניט געוואָלט טראַכטען פון גאָר ניט.

ער האָט אָבער, ליגענדיג אַזוי אַ ווײַלע, זיך דערוואוסט, אַז ער שלאָפט ניט.

ליגען איז געווען אַזוי ווייך, ווי נאָר אַ מוטער קען דאָס בעט מאַכען ווייך פאַר איהר זוהן.

נו, ליגט ער זיך מיט צונויפגעדריקטע אויגען און טראַכט. די געדאַנקען זיינען ניט קיין גאַנצע, שפּרינגען, אָט זיינען זיי דאָ און אָט זיינען זיי שוין ווייט.

אַ מאַמע האָט ליעב איהר זוהן, זי מאַכט איהם דאָס בעט ווייך, אָבער פאַר וואָס איז זי היינט אַבענד געווען עפּעס גאָר אַן אַנדערע?

און אָט דערמאָנט ער זיך אָן דער מיידעל ביים דראָטענעם פּלויט דאָרט אין וואַלד. ראָזענבערג'ס מיידעל, און די ראָזענבערגס שיקען זייערע קיה אַז זיי זאָלען איהם טהאָן שאָדען.

און דער פּראָפעסאָר פון פּסיכאָלאָגי גראָבט קאַרטאָפלים און איהם האָט מען געדאַרפט פריהער אַ פרעג טהאָן אויב מען האָט גע־וואָלט קויפען ערד. אַזוי וויל ער. מען בעדאַרף צו איהם אַרונטער געהן. אַ מענש, אַן אינטערעסאַנטער עקזעמפּליאַר.

איצט, זאָל ער איהם זאָגען, דער פּסיכאָלאָג, פאַר וואָס מאַכט די מאַמע אַזוי ווייך דאָס בעט און איז פונדעסטוועגען אויף איהר זוהן עפּעס אָנגעטראָגען? עפּעס הויבט זיך אָן אין איהרע בעוועגונגען אַ

קידער־ווידער רעגונג קענען איהר זוהן, און אזוי פּלוצים איז דאָס גע־שעהען.

און נאָך אמאָל ראָזענבערג׳ס מיידעל... האָט זי רויטע הענט און גרויסע, ווי ביי אַ שמיעד. רייצט זיך מיט איהם אז זי הייסט אויך אסתר, ווי וויינבוים׳ס מיידעל.

ניין, ליעבע מאמע, בעדאַרפסט ניט זיין אָנגעטראָגען אויף דער פרעהליכער און שפּרינגענדיגער קליינער אסתר וויינבוים... זי האָט מיין הוט דעמאָלט אויף דעם וועג צוגענומען. דערוויילי ניט מעהר. און דאָס, האָט זי מיר דעם הוט באַלד צוריקגעגעבען...

ליעבע מוטער, זיי ניט ברוגז!

דוד האָט נאָך אַלץ ניט געקענט איינשלאָפען. געלעגען אין דעם ווייכען בעט אַ גלייכער און אַ רוהיגער און זיך איינגעהערט אין דעם פלאָנטער פון זיינע געדאַנקען.

און אין דער שפּעטער, פער׳חלומ׳טער נאַכט האָט זיך פון ער־געץ וייט געהערט דאָס לויפען פון אַ באַהן.

פון דעם וואַלד האָט דער פויגעל געזונגען וויפ־פור־וויל.

און ערגעץ נעבען אַ היים האָט אַ הונד אַ הויכען, אָפּגעריסענעם ביל געטהאָן.

און דער באַהן איז אוועק — וועק־וועק אין דער גיך און דוד האָט ניט געקענט שלאָפען.

אזוי פיעל ארבייט ליעגט און וואַרט אויף זיינע הענט.

אַלע לאָנקעס בעדאַרף מען איבעראַקערען און איינע נאָך דער אנדערער צו פערזייען מיט נייע גראָזען.

די פּלויטען זיינען שוין אַלט.

און אויף דער הויז בעדאַרף מען אָנטהאָן אַ נייעם שינדלענעם דאַך.

און דאָס הויז אָפּפאַרבען מיט ווייסע פאַרב און די שטאַל מיט רויטע.

און אָנגרייטען אַ פולען קעלער מיט קאַרטאָפליעס, עפּעל און בוראַקעס מיט מערען אויפ׳ן ווינטער.

און אויב די קוה וועט האָבען אַ קעלבעל, וועט מען עס אויסהאָ־דעווען און פעט מאַכען. און עס וועט זיין איינגעזאַלצענע פליש אין הויז.

מיר וועלן, ליעבע מאמע, וואהנען אין א ווייסער הויז, ווייל איך וועל די הויז אפפארבען מיט ווייסער פארב.

און דו, מאך מיר אלע אויפדערנאכט דאס בעטוונעוואנד ווייך.

וועל איך אקערן, זייען, שניידען און דרעשען, מעלקען די קוה און פון איהר רייניגען דאס מיסט. און דאס מיסט צושפרייטען אויף די פעלדער, וועלען די פעלדער פעט ווערען און עס וועט אויף זיי וואקסען און איך וועל ווידער שניידען און די קוה וועט עסען געזונ־טערהייט און גיבען מילך מיט פוטער. און די פערד וועלען עסען און ארבייטען און זיין געזונד. זייער מיסט וועל איך צוריק שפרייטען אויף די פעלדער.

איך וועל האקען האלץ און טראגען וואסער פון ברונען. נאר אז דו, ליעבע מאמע, וועסט אלט ווערען, וויל איך, זאלסט זיצען אויף א וויעגשטול.

אבער קיין שוועסטער האבען מיר ניט.

ווי גוט וואלט דיר געוועזען, מאמע, ווען דו האסט אזא קליינע אסתר מיט א רונדען גלאטען האלז.

ווי אזוי זשע וועסטו קענען זיצען אויף דעם וויעגשטול, ווען דו וועסט אלט ווערען, און זיך וויעגען א גאנצען טאג נעבען פענ־סטער, אין שיין פון דער זון?

ווער וועט קאכען און באקען, און ווער וועט מאכען מיין נעלע־גער ווייך?

אז קיין שוועסטער האבען מיר ניט!

איך וועל פרעגען די קליינע שפרינגענדיגע אסתר, וועלכע האט מיין הוט דעמאלט פון מיין קאפ ארונטערגעכאפט, אויב זי וויל מיין שוועסטער זיין...

ניין, מאמע, זיי ניט ברוגז אויף דער קליינער אסתר מיט דעם קליינעם רונדען האלז...

XII

וויטער פון א מענשענס אויג

און אויף מארגען, איידער ער האט זיך גענומען צו דעם אקער, איז דוד פריהער ארונטערגעגאנגען זיך זעהען מיט ראזענבערג׳ן.

פון טויר האָט מען בעראַפט אַרונטערגעהן באַרג אַראָפּ צו ראָ־זעאָבערג׳ס הויז.

דוד האָט געטראַכט, אַז ער וואָלט ניט געבויט זיין הײם, אַז מענ־שען זאָלן צו איהם בעדאַרפען קומען פון אַ באַרג אַרונטער.

דערווייל האָט ראָזענבערג׳ס הונד אָנגעהויבען צו בילען, לוי־פענדיג אַקעגען דוד׳ן און שפּרינגענדיג און וואַרפענדיג זיך איבער דער ברייט פון וועג.

דוד איז געגאַנגען, ווי תמיד, ווען אַ הונד איז אויף איהם אָנ־געפאַלען, אַ גלייכער ווי אַ דעמב און ניט אומגעקוקט זיך אין הונד׳ס אויגען אַריין.

אין די פענסטער פון הויז האָבען זיך בעוויזען פּנים׳ער.

די קליינע קינדערלעך האָבען זיך גוט איינגעקוקט אין דוד׳ן, פון וואָס עס איז איהם עפּעס געוואָרען ניט היימליך.

ראָזענבערג איז אַרויסגעקומען אין דרויסען, אָנגעשריען אויף דעם הונד און אויך זיך אַ נייג געטהאָן צו דוד וואַלדען, און איהם אַריינ־געבעטען אין הויז אַריין.

עס האָט אין דוד׳ס נאָז אַ זעץ געטהאָן פון דער הויז מיט עפּעס זויערעס.

די קורצינקע און גראָבעטשקע מרס. ראָזענבערג האָט דוד׳ן אַ כאַפּ געטהאָן אין מיטען שטוב ביים אַרבעל, אַ קוועטש געטהאָן מיט דער אַנדערער האַנד דוד׳ס מוסקול, און הייזעריג געזאָגט:

— אַ געזונד אין זיינע ביינער, ער האָט מאָסקאָלעס!

דוד איז געבליבען שטעהן, ניט געוואוסט וואָס ער זאָל טהאָן, צי זאָל ער אַרויסלויפען פון דעם הויז, צי זאָל ער צוגעהן צום טיש און זיך אַוועקזעצען.

די צוויי דערוואַקסענע מיידלעך, וועלכע האָבען ביידע אויסגע־וויעזען גלייך ווי איינע איז עלטער פון דער אַנדערער און די אַנדערע איז עלטער פון דער ערשטער, האָבען ביידע געכאַפּט אַ יעדערע אַ שטול און עס אַוועקגעשטעלט שוויייגענדיג און גערויטעלט.

דוד האָט זיך צונעשפּאַרט אויף דער לאַנגער באַנק צווישען די קינדערלעך.

די קינדערלעך זיינען זיך צולאָפען פון באַנק.

— איך בין ניט געקומען זיצען — האָט דוד אַ צומישטער אַריינ־געוואָרפען.

— יונגערמאַן, עס איז אייער וועלט — האָט ראָזענבערג אויס־געצויגען זיין אזוי אויך לאַנגען האַלז נאָך לענגער און זיך א קראַץ געטהאָן אונטען אַן אויער — אָבער מען איז דאָך מענשען, האָט מען צייט. דער זומער הויבט זיך ערשט אָן און די ארבייט וועט ניט אַנט־לויפען.

— פון מיין מאַן אנטלויפט קיינמאָל ניט די ארבייט — מישט זיך אריין די מרס. ראָזענבערג, צושפּרייטענדיג מיטביידע הענט אין דער לופטען — ביי לייטען אקערט מען שוין...

— יא, איך אַקער... איך וועל זייען... גאָט וועט געבען רעגען... עס וועט וואַקסען... וועלען קומען אייערע קיה און עס צוטרעטען... — האָט דוד וואַלדען עפּעס געדעדט אזוי שווער, ווי ער וואָלט געוואָר־פען שווערע שטיינער איבער א דאָך — טאַ, צו וואָס טויג מיר מיין אַקערען ?...

— א געזונד אין דיר, מיין קינד — ענטפערט מרס. ראָזענבערג אין דער גיך, איילענדיג, ווי זי וואָלט פערכאַפּען און ניט לאָזען עמיצען אַנדערש ריידען און קאַליע מאַכען — וואָס הייסט אונזערע קיה וועלען צוטרעטען ? מיר זיינען דאָך ניט די וויינבוימס, גאָט די נשמה שולדיג, און זייערע קיה שלאָפען און עסען ביי אונז אין גאָר־טען און מיר האָבען מורא צו זאָגען א וואָרט, זיך מיט די וויינבוימס אָנצוהויבען...

— האָסט שוין אָנגעהויבען ? — טהוט ראָזענבערג א קוק מיט קרומע אויגען אויף זיין ווייב.

— זאָלען מיינע קליינע קינדער אזוי נאָך דערלעבען גליק, ווי וויינבוים'ס קיה פּאַסען א גאַנצען זומער די האָר פון מיין קאָפּ און איך רעד צו מיין מאַן און ער קוקט צום רויך פון קוימען.

— הכלל, א סוף — איז ראָזענבערג שוין געוואָרען אין כעס, — איהר וועט זיך, יונגערמאַן, איינהערען צו די ווייבער וואָס זיי דער־צעהלען אייך, וועט פון אייך ווערען א בארג מיט זאַלץ. לאָמיך בעסער הערען וואָס איהר ווילט, אז איך זאָל טהאָן פאר אייך.

— איהר זאָלט טהאָן פאר מיר ? — האָט זיך דוד אויפגעהויבען פון באַנק און האָט אָנגערוקט זיין הוט טיעפער איבער די אויגען — איך וויל אז איהר זאָלט עפּעס טהאָן פאר אייערע קיה, אז זיי זאָלען ניט געהן צו אונז אין שאָדען.

— איך קען דאָך זיי ניט צובונדען די פיס.

— טהוט וואס איהר ווילט.

— אפשר בעדארף מען מאכען א העכערען פלויט.

— מאכט.

— קען איך דען אליין מאכען א פלויט?

— וועל איך אייך העלפען.

— נו, גוט. געהען מיר ארויס אפילו מארגענדיגען טאג מאכען א גוטען פלויט. איך וויל זיך ניט פערקריגען מיט א שכן.

— זאל זיין אפילו מארגען.

— איצט וועלען מיר ריידען פון פרעהליכערע זאכען — האט זיך מרס. ראזענבערג פלוצים אריינגעמישט — ווי שמעקט אייך עפעס דאס לעבען דא אין דארף?

— שעהן! —

— די ווייבער, וואס האבען געוואהנט פאר אייך, האבען ניט געטויגט א קאץ א שוואנץ, איהר זאלט מיר מוחל זיין.

— זעהסט דאך ווי דו טויגסט — האט ראזענבערג אריינגעווארפען א וויץ.

— קינד, מיינס — רופט זיך אפ מרס. ראזענבערג מיט א געמאכטער מיטלייד, — זאג מיר, וואס האט איהר דארט געטהאן מיט דעם פערדעל וועלכעס איז נעבעך געלעגען ביי אייך אין ברונען?

דוד איז געבליבען שטעהן, אז ווען א גרוב עפענט זיך אונטער איהם וואלט ער גאט געבענשט און אריינגעשפרונגען.

ער האט געפיהלט ווי זיין פנים פלאמט ביי איהם און עס שפארט א היץ אין זיינע אויגען. ער האט געוואלט א געשריי טהאן, נאר דערמאנענדיג זיך אז ער איז אין א פרעמדער הויז האט ער מיט מאטערניש געזאגט:

— א פערד איז קיינמאל ביי אונז אין ברונען ניט אריינגעפאלען.

— אוי, מאמעלעך. עס מוז נעבעך ליגען שוין אויף דעם דנא פון ברונען — איז שוין מרס. ראזענבערג אריינגעפאלען אין א וויינענדיגען טאן — אזן איהר טרינקט דאס וואסער, איהר קענט זיך נאך פער'סמ'ען און בעקומען די כאלערי, גאט זאל אויסהיטען.

— איהר וועט זיך איינהערען וואס ווייבער וועלען אייך דערצעהלען — האט ראזענבערג געקלאפט דוד'ן אין פלייצע — וועט פון אייך ווערען א בארג מיט זאלץ.

— אַז איך האָב ניט געזעהען און ניט געהערט פון קיין פערד. קומט ארויף וועל איך אייך ווייזען אונזער ברונען — איז דוד שוין געוואָרען קיהלער און זיבערער.

— הא, האָב איך אַ קאָפּ, דרעהט ער זיך ווי אַ מילעכבעל. עס ליגט טאַקע אַ פערדעל אין ברונען, ניט ביי אייך, נאָר ביי אַן אַנדערען — דרעהט זיך מרס. ראָזענבערג ארום מיט אַ ביטרע שמייכעל — אַ קאָפּ ביי מיר, דרעהט ער זיך ווי אַ מילעכבעל.

דערווייל האָט זיך דערהערט אַ טופּען מיט פיס אין אנדערען צימער.

דורך דער אָפענער טיר האָט מען דערזעהן ווי ביידע דערוואַקסענע מיידלעך זיינען שוין אריינגעפלאַכטען איינע אין דער אַנדערער'ס האָר. אָט ליגען זיי ביידע אויף דעם בעט, אין די אַנגעוואָרפענע בערג פון בעטגעוואַנטאַון בריקען מיט די גראָבע, האַלב נאַקעטע פיס, און אָט קייקלען זיי זיך ביידע אראָפּ אויף דעם דיל און הויבען זיך צוריק אויף און רייסען זיך די האָר ארויס. ביידע האָבען געקוויטשעט און אריבערגעשריען איינע די אַנדערע, זייערע פּנים'ער זיינען געווען רויט און פערלאָפען מיט בלוט, ווי צו פאַסעוועטע מיט בייטשען, און זייערע האָר האָבען זיך צושאָטען און ארומגעשפּרונגען איבער זייערע העלזער און פּלייצעס.

די קלענערע קינדערלעך זיינען זיך צונויפגעלאָפען אין אַ אַ ווינקעל און אָנגעהויבען צו בלעקענען ווי קליינע לעמעלעך.

ראָזענבערג איז געשטאַנען און געשאָקעלט מיט זיין קאָפּ אראָפּ און ארויף.

מרס. ראָזענבערג האָט זיך גענומען אַ פּאַטש מיט די פויסטען אין קאָפּ אריין און איז אוועק געלאָפען, קייקלענדיג זיך ווי אַ באַל און אריינפליהענדיג צווישען איהרע צוויי מיידלעך.

זי האָט אָנגעהויבען צו ארבייטען מיט ביידע הענט, איינטהיילענדיג דאָ דער מיידעל און דאָרט דער צווייטער אַ פליק אין אויער און אַ קלאַפּ אין זייט אריין.

דוד'ן האָט זיך פּלוצים אויסגעוויזען אַז די צוויי מיידלעך האָבען זיך איצט געשלאָגען איבער איהם, און אַזוי גיך ווי די מוטער וועט זיי צונעהמען און צוטרייבען, וועלען זיי צו לויפען און זיך אָנכאַפּען אין זיינע קליידער. האָט ער זיך דערשראָקען און זיך ארויס-

געכאפּט פון דעם דאָזיגען הויז, אריינשרייענדיג פון דער אַנדערער זייט טיר צו ראָזענבערג:

— מאָרגען זעהען מיר זיךביים פּלויט.

דערנאָכדעם האָט דוד געאַרקערט א גאַנצען טאָג.

זיך אַלע מאָל פאָרגעוואָרפען פאר וואָס ער איז אַזוי פערבעהאַל־טען פון מענשען. און פאר וואָס ער ווערט נאָך אָפּט אין געזעלשאַפט רויט און פערשעהמט.

געוועזען אויף דער גרויסער וועלט און געזעהען אזוי פיעל מענ־שען.

און פערשעהמט זיך נאָך ווי א קינד.

ער האָט ביי זיך אָפּגעמאַכט, אז ער וועט ערשט איצט אָנהויבען צו געהן צווישען מענשען און זיין מיט זיי אַלע מאָל אָפּענהערציג.

ווייל, מענשען ווייסען סיי ווי פון אַלעם. מען קען פון זייערע אויגען גאָר ניט בעהאַלטען.

ער האָט איבערהויפּט עטליכע מאָל געוואָלט איבערלאָזען דאָס אַקערען און אוועק געהען צו די ראָזענבערגס אין הויז און זאָגען דער גראָבעטשקער, קליינטשיגער פרוי, אז איהר קאָפּ דרעהט זיך ניט ווי א מילעכעל, און אז עס איז טאַקע ביי זיי אין ברונען געלעגען א פערד, און ער האָט איהם ארויסגעצויגען און דריי טעג נאָכדעם געשעפּט דאָס וואַסער פון ברונען און דעם ברונען גוט אויסגעוואַשען.

פערקעהרט, עס וועט בעסער זיין, ווען זיי וועלען מיינען אז זיי ווייסען ביי דיר פון אַלעמען און דאַך זיין בלינד און ניט זעהן טיע־פער פון דעם, וואָס מען קען מיט דעם מויל ארויסריידען און מיט דעם אויג פערכאַפּען.

ער האָט עס ניט געטהאָן איצט און עס געלאָזען פאר א בעסערע געלעגענהייט.

XIII

דער ווינט צובלאָזט דאָס שטרוי

דוד וואַלדען האָט זיך אריינגעוואָרפען אין דעם ים פון זיין אַר־ בייט, וועלכע ער האָט אליין אָנגעהויבען אויף זיין נייער היים, מיט זיין לייב און זעעלע.

צוגעטראכט אלע טאג נייע זאכען און זיי פערטראכטערהייד און מיט אן אייזערנעם קאפריז נאכדעם איינגעפיהרט.

א מאל האט זיך איהם די נייע פערטראכטע זאך איינגעגעבען און עס איז ארויסגעקומען שעהן און עס האט הארמאנירט מיט דעם גאנצען אויסגעשפרייטען און פערטראכטען בילד, וועלכעס האט בע־דארפט הייסען א רוהיגע היים און וואס עס האט זיך נאך געווארעמט אין דוד'ס פאנטאזיע.

און א מאל איז גאר ניט ארויסגעקומען. און ניט נאר דאס, נאר עס האט דאס ניט איינגעגעבענע נאך צופלאנטערט און צוברע־קעלט, דאס וואס דוד האט שוין ביז איצט אין זיך געפונען.

מיט זיין מוטער איז ער עפעס דורך א קלייניגקייט געוועזען ברוגז.

און אונטער דער דאזיגער קלייניגקייט איז געווען זעהר פיעל גרעסערע זאכען, וועלכע האבען געשפרייט דעם אבגרונד צווישען איהם און זיין מוטער.

אבער דער ברוגז איז ארויסגעקומען דורך אזא קלייניגקייט:

„די מוטער האט געטראגען אביסעל שטרוי פון שטאהל אין א ווינדיגען טאג און דאס שטרוי האט זיך צובלאזען און צושפרייט אי־בער דעם גאנצען לאן ארום הויז“.

נו, האבען זיי ניט גערעדט צווישען זיך.

און אז מען איז געזעסען ביים טיש און גערעדט וועגען עפעס, האט די מוטער ארייגעווארפען א ווארט אין דער דריטער פערזאן און דער זוהן האט אויך אזוי געענטפערט.

דער אלטער וואלדען האט א מאל געפרובט אוועקנעהמען זיין זוהן אין א זייט און מיט איהם שטילערהייד ריידען.

אט אזוי האט ער איהם איין מאל דערצעהלט, אז די מוטער רייסט זיך צוריק אין שטאדט אריין און אז זי האט שוין דערשמעקט, אז עס וועט זיך גוט ניט אויסלאזען און חוץ דעם איז זי א מאמע און זי וויל, אז איהר זוהן זאל דא, חלילה, ניט פארפאלען ווערען אין די וועלדער.

דוד האט דעמאלט אויף זיין פאטער זיך גוט אויסגעשריען. דוד איז שוין גענוג מאן אליין צו בעשטעהן זיין אייגען שטעדטעל און אז ער בעט קיינעם ניט צו ווארפען שטיינער אויף זיין וועג, און אז ער האלט קיינעם ניט ביי די פאלעס.

ווער עס וויל קען אוועקגעהן.

אלע אין דער פריה, איידער די זון איז נאך אויפגעשטאנען, האט שוין דוד אנגעהויבען זיין טאג ארבייט.

און ערשט שפעט אין אבענד, ווען עס איז שוין געווארען בלאה און קיהל אין דרויסען, האט ער זיין ארבייט געענדיגט.

אבער ער האט אליין ניט בעמערקט, ווי די ארבייט האט זיך ביי איהם קיין מאל ניט געקענט ענדיגען פאר גוט און פול. עס איז ביי איהם אלע מאל פערבליבען פון היינט אויף מארגען עפעס ניט געענדיגטעס.

נאר איין זאך האט ער פערטראכט:

אז עס וועט קומען דער טאג, ווען אלע ארבייטען וועלען זיין געענדיגט, און דעמאלט וועלען קומען די טעג פון רוה... רוה...

האט ער אזוי פערטראכט און עמיצער האט געהערט און געלאכט.

די ערד איז געוועזען ארים. מען האט יאהר איין יאהר אוים פון דער ערד געצויגען און איהר נאר ניט צוריק געגעבען.

וואס זשע קען די ארימע ערד טהאן?

האט דוד ניט געקענט דאס ערשטע יאהר אומקעהרען דער ארי־מער ערד זיינער דאס, וואס אנדערע האבען ביי איהר אויסגעזויגען.

נאר זיין געשמאק און זיין מיה אין דער דאזיגער ערד אריינ־געלעגט.

און אז די קערענדלאך האבען אנגעהויבען צו שפראצען פון דער ערד ארויס, האט דוד זיך אוועקגעלעגט אויף דער ערד און זיך לאנג איינגעקוקט, ווי אזוי דאס גרינע שפיציקעל קריכט פון דער ערד ארויס. און מורא געהאט, אז דאס שפיציקעל איז ניט פון די קע־רענדלאך, וועלכע ער האט פארזייט.

האט ער אזוי לאנג געקוקט אויף די גרינע שפיציקלאך, ביז ער האט אליין מיט זיינע אויגען געזעהען, ווי עס פיקט זיך די ווייכע ערד און ווי עס שטופט זיך א קליין שמאהל בלעטעלע העכער און העכער.

אז וואויל איז דעם אויג, וואס קען דאס אליין זעהען.

די גאנצע ערד איז אזוי בעדעקט מיט גרינע, שמאלינקע און שפיצינע בלעטעלאך.

מארגען איז שוין די גאנצע ערד פערצויגען, ווי מיט א גרינעם, דינעם און דורכזיכטיגען וואול.

אין עטליכע טעג ארום קייקעלט זיך שוין א ווינטעל איבער נע־דיכטע שמאלענקע און דונקעלגרינע בלעטעלאך. זיי לויפען, דאכט זיך, ערגעץ אוועק און קומען צוריק און דאס ווינטעל טרייבט זיי צוריק אוועק.

עס געהען אוועק וואכען. האט שוין די ערד ניט מעהר אין איהרע אדערען קיין זאפט צו שפייזען די פלאנצען.

זעהען די פלאנצען, אז זיי ווארטען שוין אומזיסט אזוי עטליכע טעג און קיינער דערמאהנט זיך ניט אין זיי, אז מען זאל זייערע טרו־קענע ליפען בענעצען. דערשרעקען זיך די פלאנצען און לאזען ארויס קנאספען פאר דער צייט, קליינערהייד. און הויבען אן צו מאכען קערענדלאך. טהיילען זיך איין מיט דער אנדערער כאטש צו איין קערענדעל אויף א זאנג, כדי איטליכער זאל כאטש דערלעבען ביז מארגען און ברייגנען א קערענדעל אויף דער וועלט.

דוד זעהט דאס און ווייסט ביי זיך, וואס ער וועט טהאן אויף איבער־א־יאהר.

זיין מוטער בעדארף ניט מעהר. זי האלט אין איין שיטען פעך אויף די וואונדען פון איהר מאן:

— אז איך האב געזאגט, אז דארט וועט זיין גוט פאר דעם גארטען. נעבען א הויז האט ער געוואלט, אז עס זאלען וואקסען גערשטען...

דער מאן וויל זי בערוהיגען און וויים ניט מיט וואס.

ווייל דער גארטען איז אויך ניט קיין גערעטענער. און די בול־בעס זיינען קליינציגע, און די רויטינקע, קליינע בוקעלעך קריכען שוין ארום אויף זייערע בלעטער און בויערען לעכעלאך אין זיי.

דער פאטער פרובט אנצובאטען זיינע הענט. ער וויל אויך עפעס טהאן, העלפען. אבער דוד וויל ניט מען זאל איהם העלפען. און חוץ דעם וויל ער אז זיין פאטער זאל שוין רוהען. ער האט שוין אין זיינע יאהרען גענוג געטהאן. איצט זאל ער ארומגעהן און בעטראכ־טען גאט'ס וועלט מיט א רוהיגען קאפ... שוין צייט!

און וואס קען דא דעם מענשענס הענט העלפען?

די ערד איז שוין פון לאנג אויסגעהונגערט און אין איהרע אדע־רען איז אלעס טרוקען, זויער און פערשטיינערט.

וועט קומען איבער א יאהר, וועט מען וויסען וואס צו טהאן.

דערווייל איז געוועזען אין טשייפעל היל א טרוקענער זומער.

שעהנע טעג, ווארימע טעג. אָבער עס דערעסט אויף. און האָט זיך אמאָל דער הימעל פערוואָלקענט, האָט מען אין זיך געצויגען דאָס פייכטקייט פון די ווייטע וואָלקענס און זיך דערקוויקט.

קיין רעגען איז דאָך ניט געגאַנגען. נאָר אין אָבענד איז דורך דער נאַכט און אין פריהמאָרגען האָט א ווייסע פארע גענעצט די ערד מיט די גראָזען און בוימער און דערפון האָט זיך געלעגט א זשאווער־קייט אויף בלעטלאך און אויף בלימעלאך. און אז די זון פלעגט אויפ־געהן, האָט די פארע זיך צוריסען און אנטלאָפען. און איבערלאָזען נאָך זיך אזא מין קלעפּעדיגע פייכטקייט, וואָס איז אָנגעקלעפּט גע־וואָרען אויף דיין לייב, אין דיינע פינגער.

דער גערשטען האָט געברענט. קליין, נידריג און ווערט פאר־ברענט.

האָט דוד געכאַפּט און איהם אָפּגעשניטען.

און אז מען שניידט גערשטען קען מען דאָך ניט זיין אויף דעם לאָן, וואו די בולבעס וואקסען. האָט ער דעם גערשטען אָפּגעשניטען און איהם צונויפגעשארט אין קופּקעלאך און איז אויף דעם דריטען טאָג ארויס אָנקוקען די בולבעס.

האָט ער שוין דערזעהען, אז פון די בולבעס פלאַנצען איז נאָר געבליבען אָפּגעגריזשעטע שטעקעלעך.

און די רויטינקע, קליינע בוקעלאך זיינען שוין געלעגען מיט געשוואָלענע בייכעלאך אויף דער ערד, איבערגעקעהרטע מיט די קליינ־ציגע פיסעלאך ארויף און גיך געשאָקעלט מיט די פיסעלאך, ניט קע־נענדיג זיך צוריק איבערקעהרען אויף זיי.

די אָפּגעגריזשעטע שטעקעלאך פון די בולבע פלאַנצען זיינען שוין שווארץ, ווי די ערד, אין וועלכער זיי שטעקען אזוי, ווי באַלד אומצופאלען.

איז ער פון דאָרט אוועק צו זיין גאָרטען און דעם גאָרטען גע־פונען שוין פערוואַקסען מיט ווילדע, הויכע גראָזען.

דוד האָט א משוגענער זיך א נעהם געטהאָן צו זיין גאָרטען. געריסען די הויכע, ווילדע גראָזען פון דער ערד און אויפגעדעקט פאר דער שיין פון דער זון די פערשמאַכטע, קליינע מעהרען פלאַנץ. און די ציבעלקעלאך זיינען שוין געוועזען בלייך פון די שאָטענס, וואָס די קראָפּעווע האָט אויף זיי ארויפגעוואָרפען.

אזוי האָט זיך דוד געפּלאָנטערט און האָט זיך אליין געשטראָפט

און געוואוסט, אז ער אליין איז שולדיג אין די אלע פלאנטערס און דאך ווייטער זיך געלאזען וואס מעהרער אריינדערעהען אין זיי.

עס איז פאר זיינע אויגען געשטאנען עפעס אומבעשטימטעס און ער האט געוואוסט, אז ער קען עס מיט איין מאך פון זיין האנד טהאן א כאפ פאר זיך אליין. אבער ער האט זיך נאך געוואלט גוט אנ־רייצען. דערווייל האט ער גערייניגט דעם גארטען פון די ווילדע גראזען.

איז פלוצים אנגעקומען א גראבע, קיילעכדיגע און גרויע שטיק כמארע און פארשטעלט דעם הימעל.

האט זיך דוד דערמאנט אין די קופקעלעך אפגעשניטענעם גערשטען.

גיך אוועק, איינגעשפאנט פערד אין וואגען און זיך בעגאסען מיט שוויים איבערפיהרענדיג דעם גערשטען אין שטאהל אריין.

אין דרויסען איז געווארען וואס א מאל מעהרער פינסטער.

עס האט געהאנגען א גרויסער דורכשלאג איבער דער ערד, מיט גרויסע לעכעלאך און באלד וועט זיך אנהויבען צו גיסען דאס וואסער פון דורכשלאג.

עס האט זיך דוד׳ן אויסגעוויזען, אז עס איז דא אזוי פיעל גערש־טען. און פיהרענדיג אהיים אין שטאהל אריין, האט ער געשטופט זיין האנד צווישען די פייכטע שטרויעלעך און געטראכט, אז ער קען נאך אין שטאהל אנהויבען צו ברענען.

זאל עס פערפוילט ווערען, זאל עס ברענען!

און דערנאכדעם, אז דער גערשטען איז שוין געלעגען אין שטאהל אויף דעם בוידעם, האט זיך דער הימעל אויסגעלייטערט און עס איז געווארען שעהן.

אזוי איז עס געגאנגען דעם גאנצען זומער, פלאנטער נאך פלאנ־טער.

און דערצו האט נאך דוד געדארפט אלע מאל טרייבען פון זיך דעם טאטען, וואס האט זיך געריסען איהם צו העלפען.

פארשטענדליך אז דער פאטער איז געווארען זעהר אפגעלאזען עס איז זומער, דער טאג איז א לאנגער און ארום און זיערט מיט אקערען, זייען און שניידען.

און דער אלטער וואלדען האט גאר ניט וואס צו טהאן.

קוקט שוין זיין ווייב אויף איהם, ווי אויף אן איבעריגען און זידעלט איהם, אז ער איז א ווארעם, וואס לאזט אויף זיך טרעטען.

איין מאל אין א רעגענדיגען טאג... — אז עס האט ניט גערעגענט האט ניט גערעגענט, נאר אז עס האט מיט אמאל א זעץ געטהאן א רעגען האט שוין דוד געמוזט זיצען אין הויז.

האט דער פאטער אריינגערופען זיין ווייב און צו איהר אזוי געזאגט:

— איך וויל וויסען, וואס עס וועט זיין דער סוף? דו ווילסט דאך צוריק אין שטאדט אריין. איך אליין קען דא ניט בלייבען. ווע־לען מיר דוד'ן אוועקגעבען דאס לאנד און זאל ער זיך בויען זיין נעסט.

— איהם אוועקגעבען?!

— וועם דען?

— נו, און איך וואו בין?!

— וועסטאך זיין מיט מיר אין שטאדט.

— אזוי! ער האט אונז פערנארט און איצט וועט ער אונז אוועקטרייבען. ניט ביי מיין לעבען!

— וואס איז מיט דיר געווארען? — האט אברהם וואלדען זיך צושריגען.

— צו א פרעמדען יא, אבער ניט איהם!

— פערקויף עס איהם; דיין זוהן מעגסטאך פערקויפען.

— ניט מיר און ניט איהם. זאל ער זיך וויטער געהן איבער דער וועלט.

דוד איז געזעסען איבער זיין בוך. געהערט. געשוויגען.

ער האט דאך געוואוסט, אז היינט אבענד וועט איהם זיין מו־טער, סי ווי־מאכען ווייך דאס בעטגעוואנט...

XIV

עס וועט זיין צום גוטען!

אין אבענד האט נאך אלץ געליאפעט דער רעגען. בליצען האב געשפאלטען הימעל און ערד און די דונערען האבען זיך געקייקעל אויף דעם דאך און זיך אנגעשלאגען, ארונטערפאלענדיג אויף דער

ערד, אין די פענסטער, מיט אזא מין אומפּ־טאַראַרבוים, אז די שויבען זיינען שיער ניט ארויסגעפאלען.

די וואלדענס זיינען אוועק שלאפען פריהער ווי תמיד און אויף די בעטען האבען טאטע־מאמע אנגעהויבען אזא מין שמועס:

ער: איך ווייס ניט וואס עס וועט פון דיר זיין?

זי: אז דו ווייסט ניט, ווייס איך אויך ניט.

ער: איך האב אמאל יא געוואוסט.

זי: ווען דו ביזט געוועזען א יונגער מאן.

ער: ביזטאך אויך ניט אזא יונג מיידעלע.

זי: און וואס מיינסטו, אז איך בין שוין עלטער, בעדארף איך שוין ניט לעבען.

ער: עס ווענט זיך, וואס דו רופסט לעבען.

זי: איך וויל נאך אויך לעבען און מעהר גאר ניט.

ער: ווער לאזט דיך ניט.

זי: אז דיך ארט ניט, צו מען לאזט מיך, צו ניט.

ער: איך פערשטעה ניט וואס דו רעדסט.

זי: פון זינט איך האב מיט דיר חתונה געהאט, פערשטעהסטו מיך ניט.

ער: הע,הע, עס הויבט זיך שוין אן.

זי: דיין זוהן האט אנגעהויבען, ניט איך.

ער: רייד ניט מיט קיין סודות.

זי: א סוד? וואס איז, דו ווייסט ניט, אז ראזענבערג'ס קיה קומען שוין באצייטענס אהערצו פאסען. און דיין זוהן איז געווארען א גאנצער גוטער ברודער מיט ראזענבערג'ען. מען מאכט שוין פלוי־טען אין איינעם. און איך ווייס נאך פון עפּעס...

ער: און וואס נאך עפעס ווייסטו?

זי: וועסט איהם איבערלאזען דאס לאנד, וועט דער זוהן חתונה האבען מיט ראזענבערג'ס מיידעל און צווישען ראזענבערג'ס לאנד און אונזער לאנד וועט מען איבערברעכען די פלויטען און עס וועט ווערען איין גרויס שטיק לאנד...

ער: וואס א אידענע קען איינפאלען!

זי: איך ווייס עס.

ער: ביזטאך ברוגז מיט דיין זוהן.

ז י: ווייל איך בין ברוגז מיט איהם, לעהן איך עס פון זיינע אויגען.

ע ר: איך האב געמיינט, אז דו האסט געהערט איהם ריידען פון שלאף וועגען די אלע זאכען...

ז י: א מאמע קוקט אריין אין זוהנ׳ס אויגען, לעהנט זי.

ע ר: זיי ניט קיין מיידעלע. נו, און אויב ער וועט טאקע חתונה האבען מיט א אידישער טאכטער, פאר וואס זאלען מיר ניט זיין דא מיט איהם. דאס יונגע ווייבעל וועט מאכען אונזער הויז פרעהליך. און מיט זייערע קליינע קינדערלאך וועלען מיר זיך שפּיעלען.

ז י: זאל ער חתונה האבען מיט א מיידעל פון ערגעץ ווייט און זיך געהן צו איהר טאטענ׳ס הויז אריין.

ע ר: האסטאך איהם פון קליינערהייד ליעב געהאט און איצט פּלוצים ערשט פיינט בעקומען. ארבייטער ער ניט אזוי שווער ווי אן אקס און גיסט זיך אפּ מיט שוויים.

ז י: איך האב איהם פיינט, זינט איך האב פון זיינע אויגען געלעהנט. ער איז שוין גאר אן אנדערער. טראג איך א בינטעל שטרוי. א הוהן בעדארף אבסמאלען אויף שבת. קומט ער אן און צושרייט זיך: „איך וויל ניט, אז זאלסט אליין נעהמען שטרוי!“ וואס בין איך דא? א דיענסט. דאס איז נאך איצט, ווען ער איז נאך מיין קינד. אבער וואס וועט זיין, אז ער וועט זיך אריינברענגען זיין אייגען ווייבעל? איך וועל דארפען זיצען אויף דעם בוידעט אדער אין קעלער, אדער מען וועט מיך גאר אין גאנצען ארויסטרייבען אין וואלד אריין.

ע ר: ביי די אמעריקאנער האלט מען זעהר חשוב טאטע און מאמע און דיין זוהן איז דאך א גאנצער אמעריקאנער יאט.

ז י: אז איך וויל ניט.

ע ר: האב איך דאך געזאגט: פערקויף דאס לאנד מיט דעם הויז און שטאהלען און מיר וועלען אוועק צוריק אין שטאדט אריין.

ז י האסט דיך שוין פערביינקט נאך דעם קלייזעל?

ע ר: איך?! דו ווילסטאך אין שטאדט אריין.

ז י: איך וואלט געוואלט אין שטאדט אריין, אבער פערקויפען זאל זיין פערקויפט. זאל ראזענבערג קויפען אונזער לאנד און דער־מאלט וועט מיך ניט הארען. ניט אז מיין קינד זאל מיט זיין שוויים בעצאהלען פאר פעלדער און וועלדער און מיט זיינע הענט אקערען און

זייען און ראָזענבערגען וועט עס דערנאָכדעם אָנקומען אַ געבראָטענע טויב אין מויל אריין.

ער: וואָס זשע ווילסטו פון מיר?

זי: איך וויל, אַז זאָלסט זיין אַ מאַן צו דיין ווייב.

ער: וואָס זאָל איך טהאָן פאַר מיין ווייב?

זי: רייד מיט דיין זוהן און שלאָג עס איהם ארויס פון זיין קאָפּ.

ער: ווילסט, אַז איך זאָל צוגעהן צו דוד'ן און איהם אָנכאַפּען אַט אַזוי, מיר ניט דיר ניט, און איהם זאָגען אויף דעם בוידעם אַ יאַריד.

זי: וואָס האָסטו מורא. דעמאָלט בין איך דאָך גערעכט, אַז דו ביזט ניט ווערט צו זיין אַ מאַן.

ער: אַן אומגליק אויף מיינע עלטערע יאָהרען, בעדאַרפט נויטיג.

זי: אה, אה, ביז שוין געקומען צו מיינע רייד. איך האָב גע־זאָגט פון דער ערשטער מינוט, אַזוי ווי איך האָב נאָר דערהערט, אַז אַ טויטער פערד ליגט אין ברונען, אַז מיר בעדאַרפען אנטלויפען צוריק אין מטאָדט.

ער: זאָל זיך דיר דאַכטען, אַז מיר זיינען שוין אַנטלאָפען.

זי צוואויינט זיך שטילערהייד.

ער: אַלע מאָל קען איך מיט דיר ניט ריידען. ווייל אַלע מאָל לאָזט זיך ביי דיר אויס מיט אַ געוויין.

זי (וויינענדיג): מיר חלומט זיך אַלע נאַכט עפּעס אַן אנדער שלעכטער חלום. איין נאַכט האָט זיך מיט גע'חלומט, אַז איך שטאַרב אין מיטען וואַלד און ליג אַזוי מיט אָפענע אויגען און די פויגעל פלי־הען איבער מיר. נידרען אראָפּ און פּיקען מיט זייערע שנאָבלען פון מיר שטיקער פלייש. איך קען ניט שרייען און קען זיי ניט אוועק־טרייבען... און אַן אנדער נאַכט האָט זיך מיר גע'חלומט, אַז מיינע קליידער האָבען זיך אויף מיר אָנגעצונדען און אין די פלאַמען איינ־געהילט בין איך ארויסגעלאָפען פון הויז און אריינגעשפרונגען אין ברונען. נאָך דעם האָט מען מיך ארויסגעצויגען און מיך בעגראָבען אויף דער לאָנקע, ניט וויים פון דעם אָרט, וואו דער טויטער פערד ליגט בעגראָבען...

ער: עס וועט זיין צום גוטען... צום גוטען, שלאָף שוין, שלאָף.

XV

אוועקגעלעגט דעם שטיין

דער זומער איז אריבער. איין טאג האט זיך געפלאכטען אין אנדערען און נאכגעיאגט עמיצען, וואס איז אנטלאפען. עס איז ניט געווען קיין צייט זיך ארומצוקוקען און א טראכט טהאן אויף דעם וואס עס איז נעכטען און עהערנעכטען געווען. אזוי איז דער מאר־גענדיגער טאג געוועזען ערגעץ ווייט אין גרויען נעבעל, און אזוי איז דער זומער אוועק.

דער אלטער וואלדען האט אנגעהויבען צו טראכטען עפעס אזוינס וואס ער האט מיט זיך אליין ארומגעטראגען און קיינעם אין הויז ניט געוואלט דערפון דערצעהלען.

ער איז ארומגעגאנגען, טאג איין טאג אויס, און געקליבען אן ארט, וואו ער זאל קענען בויען א קאמער, זעהר א פראסטען קאמער מיט פיער ווענט און א טיר און מיט פיער פענסטער.

אין דעם דאזיגען קאמער זאלען די אידען פון גאנץ טשייפעל הילל קענען קומען נאט בעטען.

עס איז אויף טשייפעל הילל געוועזען א ספר תורה, וואס איז געשטאנען אין א קאסטען אויף אן ארט, און דער איד פון יענעם ארט האט דאס ספר תורה ניט אפגעהיט.

אין דעם אייגענעם הויז וואו דאס ספר תורה איז געשטאנען און וואו מען האט גערעוועט אלע שבת, האט יענעם אידענס ווייב גע־קאכט אויף דעם אויווען און געבאקען.

און יענעם אידענס הונד שלאפט ביי נאכט אין דעם אייגע־נעם צימער.

יענעם אידענס בחור, עפעס א געענדיגטער דאקטאר, זיצט תמיד אין דעם אייגענעם צימער אהן א היטעל, און שפיעלט זיך מיט דעם הונד...

מען איז צוגעשטאנען צו דעם אלטען וואלדען, אז ער זאל צו־נעהמען אין זיין הויז אריין דאס ספר תורה און אלע אידען פון טשיי־פעל הילל זאלען זיך צונויפקומען אין זיין הויז און דארט דאווענען אי שבת אי יום טוב.

ר׳ אברהם וואלדען האט נאך ניט געזאגט די אידען צי ער וויל

צי ער וויל ניט, איז שוין זיין זוהן ארויסגעשפרונגען און אנגעהויבען צו שרייען, אז ער וויל ניט.

ער וויל ניט מאכען פון זיין הויז און פון זיין היים א הייליג ארט.

דער פאטער האט זיך פערוואלקענט פון אנהויב, אויף זיין זוהן, און שפעטער האט ער שוין פערשטאנען אז ער איז גערעכט, אז א היים בעדארף זיין א היים.

נאר דערווייל איז ער ארומגעגאנגען און געזוכט אן ארט, וואו צו בויען א פראסטען קאמער.

אין וואלד ביי זיי איז געוועזען א הויכע סקאלע. ביי דעם פוס פון סקאלע א טיעפער טהאל.

די וואנט פון דער סקאלע האט געהייסען גאט'ס טרעפ. „אזוי האט מען דאס אמאל א נאמען געגעבען,“ — האט מר. ווייגבוים, וואס האט אין טשייפעל הילל שוין געוואהנט אן ערך פון דרייסיג יאהר, איבערדערצעהלט.

עס זיינען געלעגען אנגעווארפען שטיין אויף שטיין פון דעם טהאל ביז דעם שפיץ פון דער סקאלע און מען האט געקענט דורך די דאזיגע שטיינער ארונטער געהען און ארויף געהען.

פאר וואס די אמאליגע מענשען האבען דאס א נאמען געגעבען גאטס טרעפ, ווייסט אפילו מר. ווייגבוים אויך ניט.

אבער אז ער וועט דעם פראסטען קאמער אויפבויען אין טהאל און מען וועט דורך די שטיינער אראפ און צוריק ארויף געהען גאט בעטען אין דעם פראסטען, קליינעם קאמער, וועט עס טאקע הייסען, אז די דאזיגע סקאלע שטיינער זיינען גאט'ס טרעפ.

איז דער טהאל ביים פוס פון סקאלע געווען פערוואקסען גע־דיכט מיט גראבע און הויכע דעמבעס.

און דא און דארט איז זיך געלעגען א גרויסער עקיכדיגער, שווער־צער שטיין. א מענש האט שטעהענדיג ביי איינעם פון די שטיינער אויסגעוויזען ווי א פליג אויף דער וואנד.

ר' אברהם וואלדען האט זיך געוואונדערט ווי אזוי די שטיינער האבען זיך ארונטערגעקייקעלט פון דער סקאלע און געקומען אהער. צי זיינען זיי געפאלען איבער די שפיצען פון די גראבע בוימער, צי האבען זיי זיך דורכגעשפארט צווישען די שטאמען פון די גראבע בוימער.

נו, האָט ער זיך געוואונדערט. אָבער אוועקצונעהמען אזוינע גרויסע שטיינער וועט מען ניט קענען און אויסהאַקען די גראָבע בוי־מער, האָט מען ניט געטאָרט, ווייל טאָמער שפּארען זיי אונטער מיט זייערע שטאַמען און גראָבע קאָרעניעס די גאַנצע סקאָלע?

האָט ער דערפאַר ביי זיך אָפּגעמאַכט, אז די פּראָסטע קאַמער וועט ער בויען אויף דעם שפּיץ פון סקאָלע.

און אוועקגעלייגט א שטיין אויף דעם אָרט פּאַר א סמין...

און אזוי איז ער שוין פון צייט צו צייט ארויסגעגאַנגען אויף יענעם אָרט אין אַן אָבענד און געדאַוונט א מנחה און מעריב.

אויף דעם אנדערען טאָג, נאָכדעם ווי ער האָט זיך נעכטען אי־בערגערעדט מיט זיין ווייב, איז ער גאַנץ פריה אויפגעשטאַנען און איז אוועק אויף יענעם אָרט א ניכטערער, אָהן א גלאָז טעה, און זיך אוועק־געזעצט אויף דעם שטיין, זיינע אויגען פערמאַכט און אָנגעהויבען צו בעטען:

. . . פאַר וואָס האָסטו מיך פערלאָזען אויף דער עלטער?
וואָלט ניט בעסער געוועזען, ווען איך וואַקס אויס אין א פּויערס הויז
האָב חתונה מיט א פּויערס א מיידעל,
מיר לעבען אזוי אויף אונזער ערד אָט א דאָ,
און מיר האָבען קינדער מיט פערהאַרטעוועטע הענט און פיס.
פיהרען זיי די אָקסען אין אַקער,
זייען, שניידען און דרעשען.
פאַר וואָס בין איך איצט אזוי אָפּגעלאָזען און פערוואָלקענט.
איך וואָלט אליין נאָך געוואָלט קענען אַקערען און זייען,
אָנשאַרפען די האַק און האָלץ האַקען,
נעהמען די קאָסע און ארויסגעהען אין פעלד,
שניידען מיינע ברויטען און גראָזען.
וואָס וועל איך איצט טהאָן אין דער גרויסער שטאָדט,
אויב איך וועל נאָך מיין ווייב'ס קאָפּ נאָכלויפען.
גיב איהר אזא גוטע מחשבה,
אז זי זאָל מיך ניט וועלען איבעררײדען.
קעהר מיך אום צו די יונגע יאָהרען.
אָדער גיב מיר די קרעפטען פון אַן אַלטען פּויער.
לאָם איך נאָך קענען זיך בויגען איבער די בייטען פון מיין גאָרטען.

און ברייננ אריין פרייד אין מיין הויז אריין.
זאָל דאָרט קלינגען אין אבענד,
דאָס לאַכען פון קליינע קינדער פון מיין זוהן און שנור.
איך זאָל אהיים קומען גלייך, ווי מיין זוהן, פון פעלד,
און נאָך דעם עסען זיך אוועקלעגען אויף דעם דיל,
מיינע אייניקלעך זאָלען אויף מיר קריכען
און אויף מיינע פלייצעס רייטען ווי אויף א פערד.
איצט בין איך א צובראָכענער טאָפּ
פול מיט דארע ביינער.
איך געה ארום איינגעבויגען ביז צו דער ערד,
און מיינע פיס פלאָנטערען זיך
און איך זעה שוין ניט אויף מיינע אויגען ווי אמאָל.
זאָל מיך מיין זוהן לאָזען טהאָן, דאָס וואָס ער טהוט.
איך האָב איהם קליינערהייד געלערנט צו טאָן דאָס וואָס איך האָב געטאָן.
איצט האָט ער שוין פערגעסען און באָדט זיך אין מיינע בלייכע בלוטען.
און איך האָב זיך ניט פאר וועמען, חוץ דיר, צו בעקלאָגען.
איך זיץ דאָ איצט אויף דעם שטיין,
וועלכען איך האָב אוועקגעלעגט פאר א סמין
אז דאָ וויל איך בויען א קאַמער,
א פראָסטען פון פיער ווענט מיט א טיר און מיט פיער פענסעטר.
בעט איך דיך, אז זאָלסט מיר העלפען.
אויב עס איז מיר נאָך בעשערט צו לעבען ניט לאַנג,
זאָל איך כאָטש דערלעבען אויפצובויען דעם דאָזיגען קאַמער.
איך זאָל ניט שטארבען אין דער מיטען פון מיין ארבייט
און אנדערע וועלען קומען און פון דעם דאָזיגען קאַמער
מאכען א שטאַל פאר זייערע פערד.
ועסטו הערען מיין געבעט ?...

דער פּאַס פון ים. צווייטער טהייל

I

פערד

עס איז געוועזן פאר ראש השנה. איינמאָל, ווען דוד איז אריין אין הויז, איז די מוטער פּלוצים ארויפגעפאלען אויף איהם און איהם אָנגעהויבען צו קושען און האָט זיך נאָכדעם צעוויינט, בעהאלטענדיג איהר קאָפּ אויף זיינע אקסלען.

דוד איז פערציטערט געוואָרען און האָט אויך געוואָלט בעהאל־טען זיין פּנים, נור האָט זיך געשעהמט און איז אזוי געשטאנען איינ־געהילט אין זיין מוטער׳ס הענט און ניט געהאט קיין אָרט פאר זיינע פיס.

דערנאָכדעם איז מען נאָך ביים עסען געזעסען ארום טיש און גע־שמועסט אזוי ווארעם און רוהיג.

— זעה נור, דוד, ווי דו זעהסט אוים? — האָט זיך די מוטער פּלוצים א כאפּ געטהאָן.

— עס איז גאָרניט, מאמע, איך וועל זיך פעריכטען. עס געהט צו ווינטער צו.

ראש השנה און יום כפור האָט מען געדאווענט ביי מר. ראָגאָ־ווין, וואו דאָס ספר תורה איז געשטאנען אין א קאסטען.

די גאַנצע טשייפּעל היל׳ער קהלה איז געווען אַ קליינע.

די טאַטעס און מאַמעס שוין אין די עלטערע יאָהרען. גרויע האָר מיט מאָגערע, צורונצעלטע און צוקרימטע פּנים׳ער, מיערע סאָרע אויגען און מיט אָנגעבלאָזענע, צובייזלטע הענט.

און עס האָט זיך געוואָרפען אין די אויגען, דאָס וואָס עס איז ניט געוועזען קיין יונגע מענער. דער האָט געהאַט נאָך גאָר קליינע קינדער און דער אַנדערער האָט געהאַט טעכטער און אַ דריטער האָט גאָר קיין קינדער ניט געהאַט.

נור צוויי יונגען זיינען געוועזען. איינער דער זוהן פון ראַגאָווין, וואָס ביי איהם אין הויז האָט מען טאָקע געדאַווענט, און דער צווייטער יונג איז געוועזען דוד וואַלדען.

און דערפאַר, אַז דוד איז ניט געקומען צום דאַווענען, וואָס עס האָט דעם אַלטען וואַלדען אפשר שוין ניט געהאַרט, — האָט עס אָבער ביי די אידען פון טשייפּעל היל געמאַכט אַן איינדרוק, אַז ער האַלט זיך ערשטענס פאַר אַ קלוגען און וויל זיך ניט געהן מאַכען נאַרעש אין דער קיך דאָרט, וואו נאַראָנים האָבען אוועקגעשטעלט אַ ספר תורה. און צווייטענס האַלט ער זיך, אַט יענער דוד, פאַר אַ גאַנצען גרויסען מאַן, און וויל אַז אויב מען דאַרף, זאָל מען קומען צו איהם אין הויז אַריין מיט איהם ריידען. דאַווענען קאָן ער דאָך סיי ווי ניט.

דוד׳ס עלטערען האָבען גאָר ניט געענטפערט, ווען מען האָט זיי געפרעגט פאַר וואָס זייער זוהן איז אויך ניט געקומען דאַווענען. עס האָט געהייסען, אַז זיי אַליין ווייסען אויך ניט פאַר וואָס.

דוד׳ס מוטער האָט אָבער דערצעהלט אין דער היים, ווי אַזוי דעם אידענס זוהן, דער געענדיגטער דאָקטאָר, איז די גאַנצע צייט פון דאַווענען ראש השנה און יום כּפּור געזעסען אויף אַ ביינקעל, מיט אַ מחזור אין ביידע הענט און ניט גערעדט מיט קיינעם קיין וואָרט און פרום אַריינגעקוקט אין מחזור. אַלע ווייבער האָבען געקוקט אויף און איהם געליובט, אַז דאָס איז אַן אַיידעלע אידעשע נשמה, טאָקע אַ גרויסער מאַן, נור ווען עס קומט צו דעם טאָג ווען אַלע פּראָסטע אידען לייגען אוועק די האַק און דעם האַמער און קומען זיך צונויף אויף איין אָרט צו לויבען און בעטען גאָט, איז אַט דער גרויסער מאַן אויך דעמאָלט איינער פון די אַלע פּראָסטע אידען. אָבער ער זיצט עפּעס טאָקע ווי אַן איידעלע, ליכטיגע נשמה און האַלט אין

זיינע ווייסע, קליינע הענט דאָס מחזור און ווייסט ווי אזוי מען בעדאַרף זיצען פאַר דעם גרויסען גאָט.

דוד האָט זיך איינגעהערט צו זיין מוטער'ס רייד און עס האָט איהם אָנגענומען צוויי געפיהלען. איינער האָט זיך מיט איהם, ווי פון תמיד אָן, געקריעגט פאַרוואָס איז ער אויך ניט אָט אזוי, ווי יענער יונגער דאָקטאָר פסיכאָלאָגיע. פאַר וואָס איז ער אוועק פון דעם וועג, וואָס האָט איהם געקאָנט פיהרען אַהין און פאַרוואָס קעהרט ער זיך ניט צוריק אום, ווייל עס איז נאָך דאָ צייט צו יענעם וועג? דאָס אַנדערע געפיהל איז זיך געלעגען אין א ווינקעל ביי איהם אינעווייניג און אזוי שטיל געשמייכעלט, אז עס איז דוד'ן געוואָרען אזוי לייכט און פריי אויף זיין קאָפּ און הארצען.

דוד האָט אין די דריי הייליגע טעג גערוהט פון זיין ארבייט און געפיהלט אזא נאָענטע בענקעניש נאָך עפּעס, אז עס האָט איהם וועה געטהאָן הענט און פיס.

ער איז ארומגעגאַנגען איבער דעם הויז, ווי א שאָטען. אָבגענומען די פּאָסט און דורכגעלעזען אַלע בלעטער און צייטשריפטען פון ערשטען בלעטעל ביז דעם לעצטען. האָט זיך אזוי פיעל אָנגעלעזען, אז ער איז געוואָרען פול און אָנגעפּאָמפּעט און שוין ניט געקאָנט טראַכטען וועגען זיך אליין און זיינע ווירדיגע פּלענער.

די טעג זיינען געווען ווייסע און ליכטיגע, און דוד'ן האָט זיך געדאכט, אז ער פליהט ארום, ווי א פויגעל ארום די האָריזאָנטען און אָט וועט ער ארונטער ניעדערען און איינטונקען זיינע פיס אין דעם ווייטען פּאַס פון ים.

ער האָט זיינע פערד און קיה אויך ארויסגעלאָזען איבער די אָבגעשניטענע לאַנקעס, איז אריין אין שטאַל, בעטראַכט דאָס אָבגעשניטענע היי און שטרוי און נאָכדעם צוריק ארוים אויף די צוגראָבענע לאַנקעס פון וואַנען ער האָט שוין געהאַט ארויסגענומען אַלעס וואָס די ערד האָט פאַר איהם געקענט ארוים געבען, און דערזעהענדיג זיין אָרימקייט און קליינקייט אַנטקעגען אָט די ווייסע און ליכטיגע האָריזאָנטען.

ער האָט זיך אוועקגעלייגט אויף דער לאַנקע קעגען דער זון און זיך איינגעקוקט ווי אזוי דער פערד קנייפּט די ניעדעריגע גראָזען מיט זיינע צייהן און ווי אזוי די קוה זוכט נור אזוינע ערטער וואו עס איז דאָ העכערע גראָזען און פאַר וואָס שטעקט זי ארוים איהר צונג

און פערנעהמט אלע גרייזעלעך אין איין בינטעלע און נאכדעם בייסט זי זיי אב מיט איהרע צייהן. א פערד קאן לעבען אויף די ניעדריג־סטע גראזען און א קוה בעדארף שוין העכערע גראזען — האט דוד געטראכט — ווייזט אויס אז די קוה איז מעהר איידעלער אין איהר כאראקטער ווי דער פערד, מעהר ווייבליכער.

און אפשר דערפאר האט דוד ליעב דעם פערד בעסער פון דער קוה.

דוד האט אזוי פיינט די קוה, אז ער טרינקט ניט די מילך פון איהר. ער האט פיינט צו קוקען ווי אזוי א מענש נעהמט און טרינקט אויס א גלאז מילך. ער האט פיינט דעם ריח פון מילך ווען מען קאכט זי.

אבער אמאל כאפט איהם אן א רחמנות אויף זיין קוה, ווייל עס דאכט זיך איהם אויס, אז זי איז אזוי אומבעהאלפען ווי א קליין קינד. תמיד שטעהט זי און בעט זיך, אז מען זאל זי אריינגעהמען אין שטאל אריין. פערקעהרט, דאס פערד מוז ער אלע מאל, ווען ער לאזט איהם ארויס איבער די לאנקעס, געהען כאפען און אריינ־געהמען אין שטאל אריין.

זומער קאן זיך דער פערד פערגינען און אוועגלייגען און זיך קייקלען אויף זיין קריזש מיט די פיס ארויף און זיך ווארפען אהין און אהער. און א קוה מוז תמיד ליעגען אויף א זייט, אדער אויף דער רעכטער אדער אויף דער לינקער.

ווינטער שטעהט די קוה און ציטערט פון קעלט. עס איז איהר נור ווארעם ווען זי עסט. האט זי אבגעגעסען, שטעהט זי שוין וויע־דער און ציטערט פון קעלט, און דער פערד קאן ארבייטען, און אז מען ארבייט, פערשטענדליך, דערווארעמט מען זיך.

אין שטאל איז דער פערד מעהר ריהרעוודיגער, און אז עס מאכט זיך אמאל מען דערשרעקט זיך, טהוט ער זיך א כאפ און באלד האט ער זיינע פאדערשטע פיס אויף וועלכע ער שטעלט זיך אויף, און אז מען שטעהט שוין אויף די פאדערשטע פיס, — שטעהט מען שוין !...

די קוה אז זי לייגט זיך אוועק אין שטאל איז דאס ווי א שטיק ליים. אז זי דערשרעקט זיך מוז זי פריהער אנהויבען צו וויעגען מיט איהר קאפ אהין און אהער און נאכדעם זיך אוועקשטעלען אויף די צוויי פאדערשטע קניהעס און שפעטער הויבט זי זיך אויף פריהער

אויף די הינטערשטע פיס און אז זי שטעהט שוין אויף די הינטערשטע פיס דערמאָנט זי זיך אז זי שטעהט נאָך דערוויל אויף די פאָדערשטע קניהעס, הויבט זי ווייטער אָן צו שאָקלען מיט איהר קאָפּ אהין און אהער און שטעלט זיך קוים,קוים אויף מיט די פאָדערשטע פיס.

א קוה האָט א פערשטאָפּטען קאָפּ. נעהם און פיהר זי אוועק ביי נאכט פון דער היים און לאָז זי אָב העט ווייט אין א וואלד, וועט זי שוין מאָרגען ניט וויסען ווי אזוי צוריק צו געהן אהיים און וואו זי וועט דערזעהן א שטאָל וועט זי מיינען אז דאָס איהר איהר היים.

א פערד האָט ליכטיגע אויגען אין זיין קאָפּ. אז דו נעהמסט איהם אוועק פון זיין היים, קוקט ער מיט זיינע ליכטיגע אויגען אויףביידע זייטען פון וועג און מאכט זיך צייכענס. דאָ שטעהט אן אויס־געקרומטער אַלטער בוים, און דאָרט לויפט א ריטשקעלע, און איי־בער דעם ריטשקעלע איז איבערגעוואָרפען א בריקעל, און ער צעהלט די הייזער אויף די זייטען פון וועג און געדענקט אז דאָס הויז איז רויט געפארבט, און אז יענע הויז איז געפארבט ווייס מיט גרויע קאַנטען. ער האָט נאָך אזא מין קלוגהייט אין זיינע פיס, אז זיי טרעטען אויס דעם וועג, וואס פיהרט צו זייער היים און וועלען שוין אין דער פינסטערער נאכט קענען פיהלען צי איז דאָס דער וועג אהיים צו גיין.

די קוה איז א קאַלטער, שטומער מיטגליעד אין דער היימישער פאַמיליע. אמאָל קען זיך טרעפען, אז דו זיצט און די מעלקסט, וועט זי דיר טהאָן א דריגע מיט א פוס אין הארץ אריין, אדער עס וועט זיך טרעפען, אז דו וועסט איהר געבען עסען, וועט זי דיך נעהמען אויף דער האָצקע מיט איהרע הערנער, אָדער זי וועט דיר גאָר גע־בען א שטאָך מיט איין האָרען אין דער זייט אריין, אָדער איהר קאָן זיך גאָר פערגלוסטען און זי וועט דיר גאָר ניט וועלען געבען די מילך און פערבעהאַלטען די מילך פאר זיך אליין. זי קען...

א פערד איז א שפרינגענדיג קינד און א גוטער פריינד פון דער היים. ער וועט לויפען אין פייער און אין וואסער, אויב עס וועט זיך טרעפען אן אונגליק מיט דיר. קענסט צו איהם אריינקומען אין מי־טען דער נאכט וועט ער גיך זיך אויפהייבען פון זיין בעט און דיר קוקען אין דיינע אויגען און שמעקען צי עס איז עפּעס ניט גוטעס מיט דיר, וועט דיך אהיים ברייננגען א לעבעדיגען אָדער א טויטען אין דיין הויז אריין, וועט האָרעווען מיט דיר אינאייגעם און וועט דיר העלפען

שלעפּען דעם יאָך פון דעם לעבען, אָדער ער וועט דיך אַמאָל פיהרען צו דעם אָרט, וואו דו וועסט געפינען דיין גליק.

און דערפאַר האָט דוד שוין פון לאַנג פערטראַכט, אז ער וועט האָבען אין זיין שטאַל נאָר איין קוה. אָבער פערד האָט ער געוואָלט האָבען א סך.

און די איינע קוה האָט ער אויך צוליעב זיין פאָטער און מוטער געקויפט. פערד וועלען ביי איהם זיין א סך, ווייל ער האָט זיי ליעב.

און דאָס ערשטע פערד האָט ער געקויפט א זי, און האָט איהר א נאָמען געגעבען עדנא.

עדנא טראָגט שוין א לאַשעקעל אין איהר בויך. זי שטעהט שוין אזוי קענגען דער זון אויף דער לאַנקע א פערטראַכטע. איהרע האָר גלאַנצען, ווי דונקעל רויטער, ווייכער סאַמעט און איהרע אויגען וויסלען זיינען קלאָהר ווי שנעע, און דאָס בלאָהע אויג אַרום די שוואַרצאפּלען איז בלאָהער פון די הימלען צווישען נאַכט און מאָרגען.

עדנא איז שעהן, ווען זי פערטראַכט זיך. זי ווערט יונגער פון טאָג צו טאָג. זי מוז טראַכטען פון איהר קינד, צי עס וועט זיין א „מיידעל" צי א „בחור", און צי עס וועט, גאָט זאָל אויסהיטען, האָבען אזוינע לאַנגע אויערען ווי אן עזעלע, און צו עס וועט האָבען א פינטעלע צווישען די אויגען אויף דעם שטערען, וואס עס וועט בעווייזען אז עס איז א קלוגער פערדעלע, און צי עס וועט האָבען א קליינעם קאָפּ, אָט אזוינס ווי זי אליין, די מאַמע, האָט. און אפשר טראַכט עדנא נאָר פון דעם טאָג ווען זי וועט „געהן צו קינד" און עס דאַכט זיך איהר אויס, אז זי וועט שטאַרבען פון די געבורט וועהען.

דוד בעמערקט אַמאָל ווען ער געהט אריין אין שטאַל צו עדנא׳ן, אז זי קוקט מיט איין אויג אויף איהרע פלאַנקען, ווי זי וואָלט זיך בעטען ביי איהם, אז ער זאָל איהר ניט געבען קיין שטויס מיט דעם שטאָהל־גאָפּעל דאָרט וואו איהר קינד ליעגט אין בויך.

דוד רעדט אָפט צו זיין עדנא׳ן אזוי:

איצט, עדנא, געהט צו ווינטער, און אזוי ווי דו ביזט אין א „שווערען" צושטאַנד, וועסטו שטעהן אין שטאַל און עסען און טרינקען, ניט טהאָן קיין שווערע ארבייטען. וועט זיין שעהן אין דרויסען וועל איך דיך אַרויסלאָזען אויף דער פרישער לופט, אין זון־שיין, און אויב עס וועט זיין שנעען און רעגענס, וועסטו שטעהן אין שטאַל איינגעדעקט מיט א וואַרעמען צודעק. וועט זיין שעהן אין דרויסען

און עס וועט אָבער זיין א סך פערפרוירענע אייז אונטער די פיס, וועסטו ניט ארויסגעהן כדי דו זאָלסט ניט פאַלען אויף דעם אייז און גאָט בעהיט אָבוואַרפען דיין קינד.

און ווען ער זעהט אמאָל ווי די קוה שטעהט און לעקט עדנא'ן מיט איהר צונג, לויפט דוד ארויס און צוטרייבט זיי, ווייל ער האָט מורא אז די קוה מיט איהר פערשטאָפטען קאָפּ קען זיך נאָך פער־גלוסטען און טהאָן עדנא'ן א שטויס מיט א האָרען אין עדנא'ס פלאַנק און דעמאָלט — גוד נייט!...

II

אַ מאַמע

דוד'ס מוטער איז געוועזען קעגען דעם, אז מען זאָל רופען א פערד מיט א נאָמען, און אזוי ווי דוד האָט זי ניט געפאָלגט און זיין פערד גערופען „עדנא", האָט זי ניט געקענט פערליידען. פונדעסט־וועגען האָט זי עס ניט ארויסגעזאָגט אָפען, אפילו ניט צו דעם פאָטער.

דערנאָכדעם האָט זי אָנגעהויבען צו האָבען רחמנות אויף דער שקאַפּע, ווען זי איז געוואָרען געוואָהר, אז די שקאַפּע טראָגט.

זי האָט זיך געשראָקען פאַר יענעם טאָג, ווען די שקאַפּע וועט געהן צו קינד, ווייל זי האָט קיין מאָל אין איהר לעבען ניט געזעהען קיין פערד אין איהר הויזגעזינד. און האָט גאָר געהאַט א פאָרשטעל־לונג, אז פערד האָבען ניט קיין מאַמעס.

חוץ דעם האָט זי געמיינט, אז ווייל א פערד האָט לייכטע בויי־נערדיגע פיס, דערפאַר, איז אויב עס טהוט איהם עפּעס וועה, וועט ער זיך אויפהויבען און טהאָן א בריקע מיט די פיס און אנטלויפען...

נאָ ווי קען אזא באַשעפעניש זיין א מאַמע?

דערפאַר האָט זי שוין ליעב געהאַט די קוה זייערע, וועלכע איז געוועזען א גראָע, מיט רויטע קלייענדיגע פאַרב באַשפּרינקעלט און אָהן הערנער. זי האָט די קוה ניט גערופען מיט קיין שום נעמען. נאָר צו איהר גערעדט אידיש, און אז זי האָט די קוה בעדאַרפט רופען, האָט זי די קוה גערופען: „קום, בהמה מיינע".

זי האָט מיט דער קוה געלעבט זעהר גוט. איהר אום ווינטער

געטראָגען ווארימע וואסער צום טרינקען. האָט פאַר איהר געקאָכט א קאשע פון קלייען מיט קוקורוזע מעהל און עס איבערגעמישט מיט געשניטענע שטרוי.

און אז דוד'ס מאמע האָט געקאָכט א באָרשטש, האָט שוין די קוה געהאַט א גוטען מאָהלצייט פון די איבערגעבליעבענע בוראקעס. די מאמע האָט די בוראקעס צושניטען אויף קליינטשינקע שטיקלאך און זיי איבערגעשאָטען מיט קלייען און געבראכט דער קוה.

האָט די מאמע אָפּגעוואָרפען פון דער זויער מילך קעז און ארויסגעטראָגען די סירוואָטקע נאָך א ווארימע און די קוה האָט עס געזופּט. האָט די מאמע דערביי געטראכט: נעבאָך, בהמה מיינע, טרינקט סירוואָטקע און איך טרינק טהעע.

און א גאַנצען זומער האָט די מאמע געריסען ביים וועג די ווילדע גראָזען און זיי געטראָגען פאַר איהר בהמה. דאָס פערד פלעגט עס זעהען און קוקען מיט אזוי פיעל קנאה פאַר וואָס מען גיט איהם אויך ניט אביסעל גראָזען. אָבער די מאמע האָט צו דעם פערד פון וויטען געריערט, אז ווען ער איז ניט קיין פערד, וואָלט ער דאָך געוועזען א בהמה און געגעבען מילך, וואָלט זי איהם אויך געגעבען גראָזען.

כאָטש די מאמע איז געוועזען ניט אַלע מאָל זעהר נאָהענט מיט א קוה, ווייל זי האָט קיין קוה אין זייער הויז געזינד קיינמאָל ניט אָנגעזעהן, פונדעסטוועגען האָט זי כאָטש אַלע מאָל געטרונקען מילך און געוואוסט, אז מילך קומט פון א קוה.

אליין איז די מאמע געווען א פרוי אין ערך עטליכע און פופציג יאָהר. זי האָט מיט ר' אברהם וואָלדען חתונה געהאַט זעהר יונג, נאָר ניט געהאַט קיין קינדער ביז עט אויף דער עלטער פון עטליכע און דרייסיג יאָהר איז ביי זיי געבוירען געוואָרען א זוהן. ווען דער זוהן איז אַלט געוואָרען 5 יאָהר זיינען זיי אָנגעקומען קיין אמעריקא. באַלד האָט דער זוהן אָנגעהויבען רעדען די אמעריקאנישע שפּראַך, וועלכע האָט זיך אוועקגעשטעלט אזוי ווי א וואַנד צווישען זיי און זייער זוהן. ווייל דאָס איז שוין געווען ביי איהר די לעצטע פרעמדע שפּראַך, וועלכע זי האָט שוין ניט געוואָלט זיך אויסלערנען... איצט קען ער שוין, דער זוהן, ריידען אביסעל אידיש, אָבער זיינע שטיק, וואָס ער האָט דאָ ערגעץ אויפגעכאַפּט, קען זי ניט פאַרטראָגען. רופט א פערד מיט א נאָמען פון א מענשען. און אז דאָס נעהמט זיך קעמען און בערשטען זיין פערד, געהט איהם אוועק דער טאָג. עסען עסט

ער אליין ווי א פערד; ווינטער האקט ער האלץ אין די וועלדער, אדער אפשר איז ער ערגעץ א גזלן אין די וועלדער. ווער קען איהם וויסען?

אזוי טראכט די מאמע וועגען איהר זוהן דוד.

איבערלאזען איהם אליין אט דא, האט זי מורא, אז עס וועט איהר פארפאלען ווערען דער איין־און־איינציגער זוהן. ווידער זיין מיט איהם אט דא, קען זי ניט איבערמאכען זיינע וועגען, ווייל דער אלטער איז א שוואכער, האט מורא פאר דעם בחור. זי זאגט איהם, אברהם, האב ניט מורא. שריי אן אויף איהם, ווייז אז דו ביסט א טאטע. און ער האט מורא. טאמער וועט זיין זוהן נעהמען די האק צו איהם. אז דאס קען א טויטען פערד צוהאקען און איהם שטיקערווייז בע־גראבען. אז דאס האט א גבורה פון א פערד און א הארץ פון א וואלד גזלן...

נאר וואס קען א מאמע טהאן?

זי קען זיך אנברוגז'ן אויף איהר זוהן און זיין אין דער הייסער מינוט אזוי שטארק ביי זיך, אז זי וואלט קענען טהאן ווער ווייסט וואס.

געהט איהר אבער באלד איבער דער כעס, און ווען זי פארבעט איהם דאס בעטגעוואנט, קען זי שוין מעהר ניט זיך איינהאלטען. זי צוואויינט זיך און איז איהר זוהן מוחל.

וויל ער שוין אבער ניט ריידען מיט איהר.

טראכט זיך די מאמע: מיין קינד, איך בין דיין מאמע, קענסטו טהאן מיט מיר וואס דו ווילסט. אבער ווארט, וועסט ווערען א טא־טע, וועסטו שוין וויסען, וואס עס הייסט א מאמע צו איהר קינד.

אזוי טרייסט זיך די מאמע און ווארט און שווייגט ביז עס געהט אוועק א לאנגע צייט.

זי דערלאנגט דעם זוהן עסען, מאכט זיין בעט ווייך, פארמערע־זשעט איהם די זאקען, און איינמאל בעטראכט זי זיך, אז זי איז פארט א מאמע און ער איז דאס קינד, האט זי דאך מעהר שכל פון איהר קינד און פאלט ארויף אויף איהר קינד און הויבט איהם אן צו האלזען און בעט זיך מיט איהם איבער.

געהט אבער אוועק א טאג אדער צוויי, פארגעסט די מאמע שוין ווייטער וואס עס איז געוועזען ביז איצט, און דורך עפעס א קלייניג־קייט צושרייט זי זיך אויף איהר זוהן און דער זוהן איז דאך ניט

מעהר ווי א קינד, ווערט ער אן אנגעבלאזענער און וויל ווייטער מיט איהר ניט ריידען.

און די לעצטע קריעג איז ארויסגעקומען פון דעם, וואס דוד האט אנגעהויבען מיטצונעהמען ראזענבערגען אין די וועלדער, וואו ער האט געהאקט בוימער פאר דער זעג־מיהל.

ראזענבערג איז געקומען צוגעהן און זיך אויסדערצעהלט אפען פאר דוד וואלדען, אז עס איז איהם שלעכט, אז זיין ווייב איז א שלעכטע און דערצו האט ער שלעכטע קינדער און זעהר א שלעכטען פערד: מען קען מיט זיין פערד ניט טהאן גארניט. נאר דערלאנג איהם עסען און לאז איהם שטעהן אין שטאהל...

דוד איז זעהר געריהרט געווארען, און נאך דעם אויף ראזענבערג'ן א גוט ווארט געזאגט פאר דעם באלעבאס פון דער זעג־מיהל און יענער האט געהייסען, אז ראזענבערג זאל קומען מיט זיין האק צו דער אר־בייט.

עס איז דערנאכדעם אוועק אזוי: אדער ראזענבערג איז געקומען אין וואלדענס וואלד אריין גאנץ פריה און געהוקעט און געפייפט, אז דוד זאל ארויסגעהן. אדער, אויב ניט, איז שוין דוד ארוים אין זיין וואלד און אז ער האט ראזענבערגען אויף דעם געוויסען ארט ניט געפונען, האט דוד אנגעהויבען צו הוקען און צו פייפען, אז ראזענבערג זאל אונטערקומען.

ראזענבערג האט דערצעהלט דוד'ן, אז ער וויל היינטיגען ווינטער ניט פאהרען אין דער גרויסער שטאדט. כאטש ער פעהדיענט דאר־טען זעהר פיעל געלד, אבער ער וויל ניט.

עס איז איהם שוין נמאס געווארען די שטאדט און ער קען שוין דארטען ניט אנקוקען די מענשען, און אויב עס איז יא דא אזא זאך ווי א זעג־מיהל, און אויב דוד וויל איהם ווייזען ווי מען האקט ארונ־טער בוימער, וויל ער בעסער פערדיענען דאס ארימע שטיקעל ברויט נאהענט פון זיין ווייב און קינדער.

דא קען איהם איטליכער און ער האט ביי איטליכען א נאמען. ער איז טאקע אן ארימאן, אבער ער צאהלט זיין טאקסע אזוי ווי דער רייכער און אז ער געהט פערביי א מענשען, זאגט ער יענעם גוט מאר־גען, ווייסט שוין יענער ווער עס האט גוט מארגען געזאגט און ענט־פערט גוט יאהר.

דוד האט ראזענבערג'ן געבראכט אין די וועלדער, וואו די זעג־

מיהל איז געשטאַנען, האָט איהם איבערגעגעבען אין די הענט פון דעם באַלעבאָס, און דערנאָכדעם האָט איהם דער באַלעבאָס צוריק איבערגעגעבען אין די הענט פון דוד וואַלדען, אַז זיי זאָלען ביידע האָ־קען אינאיינעם, דאָס הייסט אַז ראָזענבערג זאָל העלפען דוד'ן.

האָט דוד אַראָבגעלאָזען אַ בוים און ראָזענבערג האָט דעם בוים בעדאַרפט באַרייניגען פון די צווייגען און דערנאָכדעם האָבען ביידע, אי דוד אי ראָזענבערג מיט אַ גרויסער זעג צושניטען דעם גראָבען דאָמב אין קורצע קלעצער.

אַזוי האָבען זיי געאַרבייט אַ פּאָר וואָכען.

ביז עס איז ראָזענבערג'ען נמאס געוואָרען.

זיי זיינען פאַר דער קורצער צייט געוואָרען זעהר נאָהענט. ראָ־זענבערג האָט דוד'ן אַלע זאַכען שוין אויסדערצעהלט, זאַכען וועלכע ער האָט געוואוסט, און וועלכע ער האָט נאָר געהערט, און וועלכע ער האָט אַליין אויסגעטראַכט.

ראָזענבערג האָט געזעהן, אַז דוד הערט אויס זיינע זאַכען און שווייגט.

האָט עס איהם פאַרדראָסען.

איינמאָל רופט ער זיך אָפּ:

— דוד, פאַר וואָס שווייגט איהר? איך דערצעהל אייך אַלע זאַכען וועגען מיר, מיין ווייב און קינדער און דער גאַנצער וועלט און איהר שווייגט.

— וואָס דען האָט איהר געוואָלט?

— פאַר וואָס דערצעהלט איהר ניט עפּעס וועגען אייך אַליין.

— וועגען מיר אַליין? — האָט דוד געשמייכעלט. — נעהמט אייערע זאַכען, וואָס איהר האָט שוין דערצעהלט וועגען אייך און אי־בערדערצעהלט זיי מיר נאָך אַ מאָל, וועט עס זיין דאָס, וואָס איך וויים פון מיר אַליין.

— העך?!

איז ראָזענבערג געוואָרען אָפּערדיג.

— אַזאַ מעשה פון דער געשיכטע?!

און ראָזענבערג האָט שוין פון דער מינוט אָן אָנגעהויבען צו געפינען אַזוינע קליינינקע חסרונות אין דוד'ס האַקען.

דאָס ערשטע האָט ער דערזעהן אַ שטשערב אין שאַרף פון דוד'ס האַק. דוד האָט זיך אויסגעלאַכט:

— מאָרגען וועט די האַק שוין צוריק זיין שאַרף.

נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבען איבערצודרעהען דאָס דריידעל:

— ווי וואָלט געווען, אז איך זאָל די בוימער ארונטערלאָזען און איהר זאָלט זיי אָפּרייניגען פון די צווייגען.

דוד האָט א טראַכט געטהאָן און געזאָגט:

— זאָל איך דער טייפעל צוכאַפּען אין א פינסטערער נאַכט. איהר ווילט אראָפּלאָזען בוימער, וועל איך רייניגען די צווייגען. מיך הארט ניט, אויב איהר וועט עמיצען ברייננגען אהער, אז ער זאָל רייניגען די צווייגען. וועל איך זיצען און קוקען און נעהמען געלד דערפאַר. פאַרטשאַנען?

ראָזענבערג איז געוועזען א לאַנגער און א מאָגערער, און אז ער האָט בעדאַרפט ארונטערלאָזען א בוים, האָט ער זיך אויסגעבויגען ווי א האַלבע רייף און מיט זיין האַק עפּעס אַזוי טעמפּ געקלאַפּט אין דעם בוים אריין, אז די האַק איז אַלע מאָל צוריק אָפּגעשפּרונגען און זיך אוועקגעגליטשט און אריינגעפלויגען אין דער ווייכער ערד.

ראָזענבערג האָט געביסען זיינע ליפּען און אז ער האָט שוין געמאַכט עטליכע קאַרבען אין דעם בוים, האָט ער זיך ערשט ארומגעקוקט, אז ער האָט די קאַרבען געמאַכט אין א פאַלשער זייט, אז דער בוים קען נאָך פאַלען איבער זיין רוקען אין מיטען האַקען.

דעמאָלט, אז ראָזענבערג האָט זיך אויפגעהויבען און אויסגעגלייכט זיין פּלייצע און א קוק געטהאָן צו דוד'ן, האָט ער דערביי געהאָט עפּעס אַזאַ שמייכעלע און געקוקט גלייך מיט זיינע קליינע אויגעלאַך אין דוד'ס אויגען. דוד האָט ניט געקאָנט אויסהאַלטען און זיך צולאַכט.

— העָ?!

איז ראָזענבערג געוואָרען נאָך מעהר אָפּעררדיגער.

— איהר לאַכט פון מיר?!

III

קריכענדיגע פלאַנצען

ראָזענבערג האָט מעהר ניט געוואָלט ארבייטען מיט זיין שכן דוד וואַלדען.

ער איז אוועק צו דעם באַלעבאָס פון דעם מוהל און פאַר איהם זיך געקלאָגט אַז דער יונג וואָלדען מאַכט זיך איבער איהם לוסטיג און אַז ער אַליין מוז ארבייטען שווער און וואָלדען זיצט זיך אַ גאַנצען טאָג אויף אַ קלאָץ און רויכערט. איז אויב ער, דער באַלעבאָס, וויל צאָהלען געלד אומזיסט אַרט איהם ניט. אָבער ער וויל ניט ארבייטען אינאיינעם מיט וואָלדענען.

דער באַלעבאָס האָט ניט געהאַט קיין צייט איהם אינגאַנצען אויס־צוהערען, האָט ער געהייסען זיין געהילף, וואָס האָט געריטען אויף אַ פערד, אַז ער זאָל זעהן וואָס מען קען טהאָן פאַר דעם אידען מיט די מאָדנע, נייע זאַכען.

דעם אנדערען טאָג האָט שוין ראָזענבערג געהאַקט צווישען יונגען, פרעמדע, הויכע מיט קליינע, גרויע אויגעלעך און מיט פלאַקסיגע לאַנגע צופלאָנטערטע האָאר. צווישען די יונגען איז אויך געווען זשאַק דער פאַלאַק, ראָזענבערג'ס שכן. ער האָט מיט זיינע חברים זיך שטיל איבערגעשמועסט, און די יונגען האָבען בעטראַכט ראָזענבערגען און זיך שטיל איבערגעשמייכעלט.

ראָזענבערג האָט זיך דערפיהלט אונהיימליך, האָט מורא געהאַט אויפצוהויבען זיינע אויגען, זיך געכאַפּט העלפען איטליכען יונג, דאָ האָט ער געהויבען די קלעצער און דאָרט אונטערגעשפּאַרט בוימער מיט זיין ברוסט.

די יונגען האָבען אַלץ זיך איבערגעקוקט און געשמייכעלט.

איינער האָט גענומען ראָזענבערג'ס האַק און בעטראַכט.

— דו ביזט אַ איד?

— וואָס איז דען? — האָט ראָזענבערג זיך ווי דערשראָקען.

— אָט, אַזוי, מיר ווילען וויסען וואָס דו ביסט, — האָט דער יונג איהם צוריקגעגעבען די האַק און געוואונקען צו זיינע קאַלעגען.

— ניין, ער מוז זיין אַ פראַנצויז, — האָט איינער איהם אריינ־געשפּינען.

— אויב שוין אַזוי, קינדערלעך, האָב איך מורא אַז ער איז אַן איטאַליענער...

— ניין, — האָט דער ערשטער זיך געהאַלטען אין דאָס זייניגע — ער איז אַ איד.

— יאָ, וואָס דען בין איך — האָט ראָזענבערג אַזוי ווי זיך גע־

בעטען ביי עמיצען מען זאָל איהם שוין וואָס ניכער קוילענען — אויב ניט קיין איד?

עס איז ראָזענבערגען גאָר קיין מאָל ניט איינגעפאַלען צו לייקענען אז ער איז א איד, נאָר עס האָט איהם דאָס ערשטע מאָל געטראָפען אז מען זאָל איהם אזוי צושפּאַרען צו א וואנד און איהם שטעכען מיט אזוינע שפּיציגע, קליינע, גרויע אויגעלאך.

ראָזענבערג האָט דערפיהלט אז מען מאכט זיך איבער איהם לוסטיג און עס האָט איהם וועה געטהאָן. ער האָט אָבער געוואוסט אז מען טאָר דאָס ניט ארויסווייזען, ווייל דעמאָלט וועט זיך אָנהויבען א לאַנגע מעשה מיט שטעכווערטלאך. און מען וועט איהם נאָך אפשר א צונאָמען געבען.

פאַר דעם צונאָמען „לאַנגער נאַרנעל", וואָס חברה אין „שאָפּ" האָבען איהם אמאָל גערופען איז ער אוועק פון שטאָדט. און אויב מען וועט איהם דאָ אויך אזא צונאָמען געבען, וואוהין וועט ער דאָמאָלס זיך קענען קעהרען און ווענדען.

דערפאַר, האָט עס איהם טאַקע וועה געטהאָן און ער האָט עס אין זיך פארבעהאַלטען, געשוויגען און זיך געכאַפּט צו אַלערליי אַרבייטען, געוויזען אז ער איז פלייסיג און איבערגעטריבען זיין פלייסיגקייט.

די דאָזיגע חברה מיט די שפּיציגע אויגעלאך איז בעשטאַנען פון א „גענג" פון זעקס יונגען. זייער ארבייט איז געוועזען: ארונטערצולאָזען גאָר די גראָבע בוימער וועלכע מען האָט מיט דער האק אליין ניט געקענט איבערקעהרען. פלעגען זיי ארבייטען זאַלבעצווייט מיט דער זעג.

דער וואַלד איז געוועזען אַן אַלטער און א פערלאָזענער. צווישען די גראָבע בוימער איז געוועזען אָנגעוואָרפען צווייגען און איבערגעפוילטע בוימעלאך.

און אין די איבערגעקעהרטע בוימעלאך און אָנגעוואָרפענע צווייגען האָבען זיך געפּלאָנטערט לאַנגע, ווילדע און פערדרעהטע טרויבענקוסטען, און לאַנגע, שטעכיגע און גיפטיגע פלאַנצען, וועלכע זיינען געוועזען הארט ווי דינער, שטעכיגער דראָט.

די ווילדע טרויבען קוסטען און די שטעכיגע, גיפטיגע בראַיער פלאַנצען זיינען אזוי ווי צוויי קינדער פון איין מאַמען.. זיי קענען

ביידע וואַקסען און קריכען אויף טויזענדער מײלען, וואַרפען זיך איי־
בער טײכען, בערג און טהאָלען.

זיי קריכען תמיד אינאײנעם, אײנגעפלאָכטען אײנע אין די אַנ־
דערע. די ווילדע טרויבען האָבען אין זיך דעם כח און די שטאַרקייט
פון אויסגעטריקענטע האָלץ און די שטעכיגע גיפטיגע בראַיער־פלאַנץ
האָט אין זיך אַזעלכע קלײנצינקע האָר מיט וועלכע זי קען זיך אַרומ־
כאַפּען אַרום אַ שטיין, בוים און ערד. קריכען זיי דערפאַר ביידע
צוזאַמען.

די שטעכיגע פלאַנץ איז אַרומגעוויקעלט אַרום דעם טרויבענ־
קוסט. און אַז מען קריכט אַזוי און מען בעגעגענט אַ בוים אין מיט
וועג, איז דאָס ערשטע כאַפּט זיך אָן אין בוים דער שטעכיגער קוסט.
שטעכט אַריין זײנע האָר אין בוים אַריין, און הויבט זיך אָן צו בע־
זעצען אויף דעם בוים. דער טרויבענקוסט איז דאָך אַנגעבונדען אָן
זיין חבר, הויבט ער אויך אָן צו קריכען וואָס העכער אויף דעם בוים
אַרויף.

קריכט מען אַזוי און מען קריכט ביז מען קומט צו דעם שפּיץ
בוים.

בייטאָג האָבען זיי זונענשיין און אין אבענד טרינקען זיי טוי.

זיי צוואַוואַקסען זיך און נעהמען אַרום אַלע צווײגען פון דעם
בוים, צושפּרייטען זיך אין דער ברייט און דער הויך פון בוים.

דער שטעכיגער, גיפטיגער פלאַנץ ציהט פון די אָדערען פון בוים
זײנע זאַפטען און דער טרויבענקונסט טרינקט זיי און ווערט גרעבער
און לענגער.

אָט אַזוי פערפלאָנטערען זיי זיך און לעבען אַ גוטען טאָג ביז
עס קומט די האַק און מאַכט אַן עק צו זײערע יאָהרען.

ראָזענבערג האָט זיך אוועקגעלאָזען און אָנגעהויבען אַ ביטערען
און משוגענעם קאַמפף מיט די דאָזיגע קריכענדיגע קינדער פון דעם
ווילדען וואַלד.

ראָזענבערג האָט מיט זײנע הוילע הענט געריסען די פערפלאָנ־
טערטע, ווילדע קוסטען און זיך צושטאָכען ביז בלוט. און די יונגען
האָבען פון איהם געלאַכט.

צווישען די יונגען איז אויך געווען ראָזענבערג'ס נאָהענטער שכן
פון איבער דעם וועג, דער יונגער פּאַלאַק זשאַק, וואָס מען האָט אויף
איהם דערצעהלט אַז ער האָט זיין טאַטען דער'הרג'עט און איהם ערגעץ

בעגראָבען אין אַ וואַלד און נאָכדעם געלעבט מיט זיין מוטער ווי מאַן און ווייב. און זי איז איהם נמאס געוואָרען, האָט ער זי פערטריבען ערגעץ אין אַ ווייטער שטאָדט און וואוינט איצט איינער אַליין אין דעם הויז ניט ווייט פון ראָזענבערגען.

דער האָזיגער פּאָלאַק איז אַלע מאָל צוגעגאַנגען צו ראָזענבערג'ן, מיט איהם גערעדט אין אַ קרומען אידיש און דערביי אויסגעזונגען און נאָכגעקרימט די אידישע ווערטער.

ער האָט ראָזענבערגן געלערנט ווי אַזוי מען בעדאַרף זיך ניט אָנשטרענגען, נאָר מיט קאָפּ, פריהער געוואָהר ווערען פון וואַנען עס הויבט זיך אָן ציהען דער טרויבענקוסט און דאָרט מיט דער האַק איהם אונטערהאַקען און נאָכדעם איהם אַ נעהם טהאָן אָט אַזוי און שלעפּען אַזוי לאַנג ביז מען שלעפּט איהם אַראָפּ פון פון אַלע צווייגען אויף דער ערד.

ראָזענבערג'ן האָט עס נעקריינקט וואָס דער פּאָלאַק רעדט אידיש אַזוי ווי ער וואָלט איהם אַליין נאָכגעקרימט, אָבער ער האָט געשוויגען און זיך אַליין געביסען זיין אייגענעם צונג. איינינע מאָל איז ער געווען אַזוי פערביטערט און נערוועז אַז ער האָט פערשאָלטען דעם טאָג וואָס ער איז געבאָרען געוואָרען אַזאַ שוואַכער. זיינע הויכע אין דאַרע ביינער האָבען זיך געבראָכען און געבויגען.

די יונגען זיינען שוין געשטאַנען אין אַ רעדעל און געדרעהט סיגאַרעטען און גערויכערט און עפּעס הויך און גראָב געלאַכט צושיטענ־דיג זייער געלעכטער איבער דעם וואַלד, ווי מען שיט אויס גרויסע שווערע ניס אין אַ ליידיגער קופּערנער שיסעל.

דערווייל האָט זיך ראָזענבערג אַזוי פערפּלאָנטערט אין די קוסטען און ארומגעבונדען זיינע הענט און פיס אַז ער האָט שוין ניט געקענט אַרויס.

ער האָט זיך דערמאָנט אַז ער האָט אַ מעסערעל אין זיין קעשענע. מיט דעם מעסערעל האָט ער איבערגעשניטען אַלע קוסטען און אַז ער איז אַרויס האָבען די יונגען מיט די פלאַקסענע לאַנגע האָר און גרויע קליינע אויגעלאך זיך געשושקעט און געשטיקט זיך מיט אַ קוויטשידיגען געלעכטער.

דער בוים, וועלכען די „גענג" האָט געדאַרפט אַרונטערלאָזען, איז געווען אַ הויכער און אַ גראָבער. זיין שטאַם אַ גלייכער נאָר די צווייגען האָבען זיך הויך צולאָזען, ווי אַרום אַ פּאַראַסאָל שטעקען,

גראָבע צווייגען וועלכע מען האָט בעדאַרפט פריהער אַרויפקריכען און אָפּהאַקען איידער מען לאָזט אַרונטער דעם בוים, כדי דער דעמב זאָל זיך קענען גוט אַוועקלייגען.

ראָזענבערג האָט זעהר געוואָלט אַרויפקריכען און די צווייגען אַרונטערהאַקען. און אַז די יונגען האָבען פּערוואָרפען דעם שטריק איבער אַ צווייג פון בוים איז ראָזענבערג אונטערגעשפּרונגען און האָט זיך געפרייט ווי אַ קינד ווען מען זעצט איהם אַרויף אויף אַ פערד. מען האָט איהם אַרומגעבונדען מיט דעם שטריק אַרום דער ברוסט און אונטער די אָרעמס, זיך איהם געהייסען אָנצונעהמען מיט ביידע הענט אָן שטריק און מען האָט איהם אַרויפגעצויגען ביז צו דעם צווייג אין דער הויך.

ראָזענבערגען האָט שוין אָנגעהויבען באַנג צו טהאָן אויף דער גאַנצער מעשה, אָבער ער האָט זיך געשעמט צו בעטען ביי דער „גענג" אַז מען זאָל איהם צוריק אַרונטערלאָזען. ער האָט זיך געדרעהט אויף דעם שטריק אַרום און עס האָט איהם אָנגעהויבען צו שווינדלען אין די אויגען, און עס האָט זיין ברוסט צוגעדריקט.

נאָר אַז ער האָט דערזעהען אַז מען האָט איהם אַרויף געצויגען אַזוי נאָהענט נעבען דעם צווייג, איז ער אַביסעל געקומען צו זיך. אָט באַלד און ער וועט זיצען רייטענדיג אויף דעם צווייג און זיך קע־נען מיט איין האַנד אָנהאַלטען אויף אַן אַנדער צווייג. און חוץ דעם האָט ער זיך דערפיהלט ווי אויף אַן אַנדער וועלט — צווייגען און צווייגעלעך.

נאָר פּלוצלונג האָבען די יונגען אויפגעהערט צו ציהען דעם שטריק. ראָזענבערג קוקט אַרונטער און זעהט ווי זיי האָבען דעם שטריק צו־געבונדען אַרום דעם בוים.

די יונגען זיינען זיך באַלד פונאַנדערגעגאַנגען און זיך אַרומגע־שטעלט אין אַ רעדעל און אָנגעהויבען צו שרייען צו ראָזענבערגען אַז דער בוים פאַלט.

ראָזענבערג האָט זיך פון אָנהויב דערשראָקען און זיך גענומען וואָרפען מיט זיינע פיס און אָפּלאָזען זיינע הענט.

דער שטריק האָט איהם אָנגעהויבען צונויפציהען זיין ברוסט און שניידען אונטער זיינע אָרעמס.

ער האָט זיך גענומען וואַרפען און געוואָלט אָנכאַפּען מיט זיינע

הענט דעם צווייג איבער זיין קאָפּ, זיינע הענט געוועזן קורץ און ער האָט ניט געקענט דערלאַנגען דעם צווייג.

ער האָט געוואוסט אַז דער בוים וועט ניט פאַלען, ווייל מען האָט איהם נאָך ניט אונטערגעהאַקט. איז ער אַזוי געהאַנגען אַ ווייל און געשוויגען. געטראַכט אַז די יונגען וועלען זעהן אַז ער שווייגט וועלען זיי זעהן אַז זיי האָבען צו טהאָן מיט אַ יונג וואָס האָט ניט מורא און עס וועט זיי דערעסען.

ער וואַרט און וואַרט און זיין ברוסט ווערט איבערגעשניטען פון דעם פּערצוויגענעם שטריק, און אַז ער קוקט אַרונטער בעמערקט ער ווי איינער פון די יונגען נעהמט זיך שוין אונטערהאַקען דעם בוים.

הויבט ראָזענבערג אָן צו שרייען צו די יונגען אַז מען זאָל איהם אַראָפּלאָזען. נענוג שוין פּאַר זיי צו מאַכען שפּאַס.

און זיי שטעהען און שיטען דאַס געלעכטער ווי מען וואָלט שיטען שווערע נים אין אַ קופּערנע שיסעל.

און די האַק בייסט שוין פון דעם בוים שטיקער האָלץ און צושיסט זיי אין אַלע זייטען. און עס צוטראָגט זיך דאָס ווידערקול ערגעץ ווייט אין וואַלד אַריין און ווי עמיצער וואָלט דאָרט ווייט אין וואַלד ענטפערען דעם טיעפען קלאַנג פון דער האַק.

עס איז פּאַר ראָזענבערגען געוועזן צוויי וועגען: אָדער איבערצו־שניידען דעם שטריק מיט זיין קעשענע מעסעריל און אַרונטערפאַלען און זיך אפשר צוברעכען רוק און לענד, אָדער אָנהויבען צו שרייען אַז מען זאָל זיך צונויפלויפען פון אַלע עקען פון וואַלד.

נו, האָט ראָזענבערג טאַקע אָנגעהויבען צו שרייען.

מען איז זיך אָנגעלאָפען און מען האָט איהם אַרונטערגעלאָזען. ראָזענבערג האָט געכאַפּט זיין האַק און אַוועק אַהיים אַ בלייכער, און ווי אַ משוגענער.

IV

צוריק אין שטאָדט

אַז ראָזענבערג איז אַהיים געקומען אין מיטען טאָג אַזאַ בלייכער, האָט זיין ווייב איהם ניט געפרעגט גאָר ניט, פערקעהרט זי האָט נאָר גערעדט צו איהם פון גאָר אַנדערע און זייטיגע זאַכען, פון וועלכע

זי וואָלט איהר מאַן אַן אַנדערש מאָל גאָר ניט דערצעהלט, זיך נעמאַכט מוטה און געזעהן אַז מען זאָל לאַכען און ראָזענבערג זאָל אויך ווערען דערפון אָנגעשטעקט.

ראָזענבערג האָט געטריבען פון זיך דעם הונד, בריקענדיג איהם מיט זיין שטיוועל. דעם אַנדערן האַלב פון טאָג געשלאָפען אין בעט אַן אָנגעטהאָנענער.

צו אבענד צו איז ער אויפגעשטאַנען, פערוויכערט זיין פיס און איז אַרויס אין שטאַהל, געוועזען זעהר שטרענג מיט זיינע בהמות און מיט דעם שלעכטען פערד זיינעם זיך אָפגערעכענט.

דער פערד האָט איהם ניט געוואָלט אַריינלאָזען צו זיך אין שטאַהל אַריין און אַלץ געוואָרפען מיט די הינטערשטע פיס. האָט ראָזענבערג גענומען דעם שטאַהל גאָפעל און איהם צובראָכען איבער די דאַרע ביינער פון זיין נאַראָווויסטען פערד.

און דער פערד האָט זיך אוועקגעשטעלט איבער דער ברייט פון זיין קעמערעל און ראָזענבערגען ניט געוואָלט צולאָזען.

ראָזענבערג האָט איהם ניט געגעבען קיין עסען. סיי ווי איז דאָ ווינציג היי און שטרוי, און אוועקגעבען דאָס לעצטע אַן אומזיסטיגען פרעסער, און נאָך דערצו אַזאַ שלעכטען פערד, האָט ער ניט געוואָלט. ער האָט איהם פריהער מיט עטליכע מינוט געוואָלט געבען עסען און נאָר קיין שלעכטס ניט געמיינט. אָבער אַז דאָס פערד איז שוין אַזוי שלעכט אַז עס וויל איהם נאָר ניט צולאָזען צו זיך.

אַקערען וויל ער זיך ניט אויסלערנען. קריכט אין מיטען דערינען אַרויס פון דער ליניע. הויבסט אַן שרייען צו איהם, קעהרט ער זיך אום און הויבט אַן צוריק צו געהן און שפּאַנט אַרויס מיט זיינע פיס פון די קייטען און קריכט אַרויף אויף דעם שפּיץ פון אַקער און צובלוטיגט זיך די פיס, און דרעהט זיך אויס מיט זיין קאָפּ צו דיר.

און פאָהרסטו מיט איהם אין שטעדטעל אַריין, איז דעם ליידיגען וואָגען איהם שווער צו שלעפּען. אַמאָל שפּאַרט זיך איין אין מיטען פון אַ גאַס, בלייבט שטעהן און וויל ניט געהן ווייטער. מען שטעלט זיך אַרום פון אַלע זייטען און מען קוקט אויף דעם בייז וואונדער, און דיר רינט דאָס בלוט פון די אויגען. נעה פאָהר מיט אַזאַ פערד אין שטעדטיל אַריין.

ליינט מען אַרויף אַ צוויי־דריי זעקלעך מיט קאַרטאָפליעס און מען פאָהרט אַרויס מיט איהם אין שטעדטעל אַריין די קאַרטאָפליעס

צו פערקויפען, נארט ער דיך ארויס פון דער היים, און אז עס קומט אין מיטען וועג לייגט ער זיך פלוצים אוועק אין די שאפטען, בדעכט זיי איין און דערנאכדעם מוזטו שטעהן אזוי איבער איהם און פון איהם שניידען שטיקער מיט דער בייטש, און ער וועט זיך ניט אויפהויבען סיידען מענשען הויבען איהם ניט אויף.

ראזענבערג בעט ניט איינמאל דעם טויט, אדער אויף זיין שלעכ־טען פערד אדער אויף זיך אליין.

ווייל עס איז שוין אזוי ווייט דערגאנגען דאס דער פערד וויל עפעס אזוינס, וואס ראזענבערג קען איהם ניט געבען.

ראזענבערג קען ניט אפלאזען דאס פערד א פרייען, ווייל ווינטער איז נישטא וואס צו עסען אויף די פעלדער, און זומער קען ער איהם ניט אפלאזען א פרייען ווייל ער וועט אויפעסען און צוטרעטען דעם גארטען און די ברויטען און גראזען.

די אייגענע פעלדער זיינען קליין פאר א פערד, וועט ער נאך געהן אין פרעמדען שאדען.

ווידער דאס פערד צו האלטען אין שטאהל און איהם לאזען שיין אזוי אפרוהען זיינע יאהרען? איז ערשטענס פאר וואס פאר א גוטע זאכען קומט דאס איהם? ער איז דא ניט אויסגעוואקסען ביי ראַ־זענבערגען, האט גאר ווינציג געארבייט, ווייל ראזענבערג האט איהם ערשט מיט א יאהר צוריק געקויפט; און צווייטענס איז ראזענבערג א איד אן ארעמאן, האט קינדערלאך און איז אליין אזוי אויסגעהארע־וועט, און מען שניידט זיך די פינגער ביים אפשניידען א שטיקעל ברויט פאר דעם אייגענעם קינד, ווער זשע קען אויספיהרען אוועק־שטעלען א פערד אין שטאהל און איהם אומזיסט געבען עסען?...

דאס אלעס האט ראזענבערג געטראכט א גאנצע נאכט און ער האט ניט געקענט איינשלאפען און געהערט דאס קלאפען פון זיין פערד אין די ברעטער פון שטאהל.

עטליכע מאל האט ער געוואלט ארונטערגעהן אין מיטען נאכט און געבען דעם שלעכטען פערד זיינעם עפעס עסען, אבער דאס גע־פיהל אז דאס וועט דעם דאזיגען פערד זיין צו־גוטען, ער וועט זיך אויסלערנען צו זיין א בעסערר פערד ווען ער וועט זעהן אז מען גיט איהם ניט קיין עסען, און אויך זיין איינענער בעליידיגטער געמיט פון דעם וואס עס מיט איהם היינט געטראפען אין וואלד היינגענדיג

אויף דעם שטריק, די אלע זאכען האבען איהם אלע מאל ארייגגע־ ווארפען אין א לייכטען ציטערענדען דראזש און ער האט זיך געמאכט הארץ און ווייטער געלעגען אין זיין בעט, ניט קענענדיג איינשלאפען.

אין הויז זיינען שוין אלע געשלאפען.

עס איז געוועזען א שטילער אווענד אין הויז. דאס ווייב זיינס האט זיך געהיט און עפעס מאדנע זיך אפגעטהאן די הויז ארבייט, און די קינדערלאך האבען זיך געריסען אין בעט אריין, זיינען איינ־ געשלאפען זיצענדיג ארום טיש.

די „צוויי מוידען", אזוי ווי די מוטער האט זיי גערופען, האבען נעכאפט די הויז ארבייט איינס פון דער אנדערער און זיך צולאזען די האר זייערע און אוועק שלאפען, קוקענדיג אויף זייער פאטער פון דער זייט און מורא געהאט זיך צו בעגעגענען מיט זייער פאטערס בליק.

ראזענבערג האט עס ערשט איצט, ליגענדיג אויף זיין בעט, גוט איבערגעטראכט און עס האט זיך איהם געוואלט אויפשטעהן אין מיטען נאכט, זיך אנטהאן און אוועק ערגעץ און מעהר ניט צוריק קומען, און ניט לאזען וויסען וואוהין זיין געביין איז אהינגעקומען.

ער האט אבער ניט געהאט דאס הארץ איבערצולאזען זיין ווייב מיט די קליינע קינדערלאך, זיי זיינען דאך ניט שולדיג גאר ניט.

ער האט אבער ביי זיך אפגעמאכט אז ער פאהרט אין דער גרוי־ סער שטאדט אריין שוין דאס לעצטע מאל, וועט זעהן צו מאכען געלד און נאכדעם אהיים קומען און אנהויבען פיהרען זאכען פון דאס ניי.

די צוויי מוידען בעדארף מען אוועקטרייבען פון דעם הויז.

עס וועט פון זיי שוין דא ניט זיין קיין לייט.

וויל ער זיי מיטנעהמען אין דער גרויסער שטאדט לאזט די מאמע ניט מיטנעהמען, האט מורא אז עס זאל פון זייערע הענטלעך, גאט בעהיט, קיין פינגער ניט ארויסאפלען.

נו אז די מאמע לאזט זיי ניט אוועק און האלט זיי אונטער איהר פארטוך, וועט שוין פון זיי ווערען א לייט.

ראזענבערג האט דאס אלעס כמעט גערעדט צו זיך אליין ליגענדיג אויף זיין בעט און ניט קענענדיג איינשלאפען, און אלע מאל איז איהם ארויפגעקומען אויפ'ן געדאנק ווי אזוי ער איז געהאנגען אויף דעם שטריק און ער האט אוועקגעכאפט זיינע געדאנקען פון זיך אליין און זיך גענויט צו טראכטען פון עפעס אנדערע זאכען.

אזוי האט ער אנגעהויבען צו טראכטען פון דוד וואלדען.

איצט איז דוד וואָלדען ווייט פון איהם ווי דער הימעל איז ווייט פון דער ערד.

אָבער עס קען דאָך זיין אז ער וועט אוועקפאָהרען אין שטאָדט, זיך אָפּזאמען איבער דעם ווינטער און נאָכדעם קומען צוריק און ווייטער ווערען מיט איהם נאָהענט.

זעהר אַ שווערער בחור צו ווערען מיט איהם נאָהענט.

ער האָט איהם שוין געהאַט פערכאַפּט, דעם דאָזיגען פיש, אָבער ער האָט זיך געטהאָן אַ וואָרף און זיך צוריק ארויסגעגליטשט פון זיינע הענט.

נו, זאָל שוין זיין אזוי. ער פאָהרט אין שטאָדט אריין. עס איז איהם שווער זיך אומצוקעהרען צו דעם שאַפּ.

עס הויבט זיך אָן מיט זיי אַ וואַרפען אויגען, פרעגען זיי זייערע נארישע פראגען.

דער גרויסער שאַפּ מיט די גרויסע פענסטער, פון וואַנען מען פערגעסט זיך אַלע מאָל אפילו ארויסצוקוקען אויף דרויסען. דאָס זיצען אַ גאַנצען טאָג אויף איין אָרט, און דאָס יאָגען מיט די הענט, און דאָס בויגען פון קאָפּ טאָ אהין, טאָ אהער. און נאָכדעם הויבט מען זיך אויף אין אָבענד, זיינען די פיס ווי צוויי קלעצער און מען קען מיט זיי ניט ריהרען.

דאָס איז אַלץ זאַכען, וואָס ראָזענבערג ווייס שוין זעהר גוט, און ער טהוט אַ ציטער פון אַ קעלט, וואָס לויפט דערפון איבער אין זיינע ביינער.

אָבער וואָס קען ער טהאָן?

אין וואַלד אריין קען ער מעהר ניט געהן.

עס מוז דאָך זיין אין ראָזענבערגען עפּעס, וואָס וואו ער קומט דערשמעקט מען עס באַלד און מען הויבט זיך אָן מיט איהם.

וואָס, ווייסט ער אליין ניט!

אָבער וואו ער קומט און וואו ער באַגעגענט זיך נאָר מיט נייע מענשען אָדער אין אַ גאַנצען קרייז פון נייע מענשען, איז ער תמיד דער ערשטער צו וועמען מען קלייפּט זיך אָן.

איהם מאַכט מען פאַר דעם נאַר.

אויב איינער וויל ווייזען, אז ער האָט עפּעס אַ קונציגען שטיקעל אָפּצוטהאָן, פּרובט ער עס אויף איהם.

אן אנדערער טראכט אויף איהם אוים אזוינע זאכען, וואס ער האט זיי קיינמאל ניט געטהאן.

און אויב איינער וויל זיך שארפען דאס צינגעל מיט שטעך ווערט־לאך פאלט עס אוים צו ראזענבערג׳ם קאפ.

וואס וויל מען פון זיין ארעמען פארדרעהטען קאפ?

האבען זיי גרינגערע, לויטערע קעפ, בעדארפען זיי דאך קענען לייכט זעהען, אז זיי שטופען צו צו דער וואנד א מענשען, וואס איז שוין פון לאנג אן צוגעשטויסען און צוגעקלאפט צו דער וואנד?

און אויב זיי איז דער קאפ אזוי פערדרעהט ווי ביי איהם, ווייסט ער ניט און ער קען ניט פארשטעהן, ווי זיי קענען עס אין זינען האבען נאך יענעם צו פארדרעהען א קאפ?...

V

גאט זאל העלפען!

אויף מארגען איז מען אין ראזענבערג׳ס הויז אויפגעשטאנען אויף אזא שטייגער:

מר. ראזענבערג איז ארונטער פון בעט, זיך אנגעטהאן און ארוים אין דרויסען, אריינגעבראכט א הויפען אנגעהאקטע האלץ, זיי א ווארף געטהאן נעבען אויווען. די מיסעס ראזענבערג איז ארויסגעקומען פון שלאף צימער מיט קליינע פערקלעפטע אויגעלעך, אנגעטהאן אין א צוקנייטשטען, גראבען קליידעל און האט געריבען איין האנד אין דער צווייטער, בלאזענדיג אויף זיי פון מויל ארוים א ווארימען אטעם.

— קאלט, אברהם משה!

— וועק אויף די מוידען, — האט אברהם משה, וואס האט זיך געפארעט ביים אויוועץ, א דרעה געטהאן צו איהר זיין ארא פגעלאזטען קאפ, זיך בייזערענדיג, — וואס איז דאס פאר א שלאפען אזוי שפעט. זיי וועלען פעט ווערען ווי חזרים, דיינע מוידען.

מרס. ראזענבערג האט געעפענט די טירלאך, וואס האבען געפיהרט צום דאך־שטוב און האט א געשריי געטהאן:

— חאשקע, חאשקעלע!

— איך קום, מאמע, איך קום!

— וועק דאַרטען אסתר׳ן, זאָל זי אויך אויפשטעהן!

מרס. ראָזענבערג האָט די טיר געלאָזען אָפען און איז געבליבען שטעהן אין מיטען שטוב און זיך גענומען רייבען די אויגען:

— די ממזרים מיך ניט געלאָזען שלאָפען... איך וואָלט געוועזען אוועקגעגעבען יענעם דיין גאַנצען פּאַרם, ווען מען לאָזט מיך כאָטש אַ שלאָף טהאָן אַט אַזוי געשמאַק, האַ־האַ־האַ־האַח! — האָט זי אויסגעטשרעקט איהרע הענט צום באַלקען, און אַ לאַנגען צוציגענעם געגעץ, און נאָכדעם זיך אַ טרייסעל געטהאָן.

זי האָט עפּעס געוואָלט זאָגען, עפּעס אַזוינס, וואָס זאָל הייסען: אַט אַזוי, אברהם משה, האָסטו איינגעאָרדענט די נעסט פאַר דער מוטער, וואָס ווארעמט דיר אויס קינדערלאַך. נאָר עס האָט זיך דערהערט פון דאַך־טשוב אַ קריעגעריי צווישען האָשקען מיט דער גרויסער מויד, אסתר:

— ווען איך בין געוועזען אין דיינע יאָהרען, האָב איך אליין געטהאָן אַלעס און קיינעם ניט געוועקט פון שלאָף.

— איך וועק דיך, דו גרויסער סלופּ? די מאַמע האָט מיר געהייסען, וועק איך דיך. פון מיינט וועגען מעגסטו שלאָפען ביז מאָרגען.

— רופסט מיך שוין צו־נעמען, איך געה אַרונטער, רייס איך ביי דיר דיינע פלעכטלאַך אַרויס פון קאָפּ!

מרס. ראָזענבערג איז צוגעלאָפען צום אָפענעם טיר און אָנגעשריגען:

— שוין, שוין! אַט געה איך אַרויף, מאַך איך פון אייך ביידען אַ באַרג מיט אַש!

עס איז שטיל געוואָרען. עס האָבען זיך באַלד דערהערט שווערע טריט איבער׳ן באַלקען. מר. ראָזענבערג האָט שוין געהאַט אונטערגעצונדען די האָלץ אין אויווען און ער האָט זיך אויפגעהויבען, זיך אויסגעגלייכט און אַ ברום געטהאָן:

— עס געהט, ווי נאָר די הויז איינצוואָרפען.

נאָכדעם האָט ער פּערויכערט זיין „פייפ״, אָנגעטהאָן זיין קורצען פוטער׳ל און איז אַוועק אין שטאַהל, זאָגענדיג שטילערהייד ביי דער אָפענער דרויסען־טיר:

— שיק זיי אַרויס, דיינע מוידען, אַ העלף טהאָן.

ראָזענבערג איז אַריין אין שטאַהל. עס האָט איהם אַ זעץ געטהאָן אין נאָז אַ זויערער געשטאַנק פון שטאַהל. ער האָט אָפּגע־

אטעמט שווער און איז ארויף מיט'ן לייטער אויפ'ן בוידעם און ארונ־טערגעווארפען פון אלע דריי מינים, וועלכע ער האט זעהר ווינציג גע־האט אויפ'ן ווינטער: היי, קוקורוזע און קארענשטרוי.

א קוק טהוענדיג צו דעם גרויסען בוידעם, וועלכער איז אין דער פארם פון א פיערעקעדיגען קאסטען, און צו די דריי קליינע קופקעס היי, שטרוי און קוקורוז, האט זיך ביי איהם אפגעריסען א זיפץ פון הארצען און ער האט א טראכט געטהאן: נאך אזא גרויסער ווינטער געהט ערשט און אזוי ווינציג עסען פאר די בהמות.

און ווען ער איז ארונטער פון בוידעם און גענומען איינטהיילען: דער קוה וואס מעלקט זיך א בינטעל היי, און דער קוה וואס דארף זיך ערשט קעלבען א בינטעל קוקורוז. און ווען ער האט געטראגען די בינטלאך האבען די בהמות געשטרעקט זייערע קעפ פון זייערע לאנ־גע העלזער, איז איהם פלוצים פארגעקומען דער שאפ אין ניו יארק, ווי די ארבייטער שטרעקען זייערע קעפ, ווען מען טראגט דאס בינטעל ארבייט. יעדער וויל עס בעקומען, האט ער געטראכט. — „דער מענש איז ניט גרעסער פון דער בהמה" — און האט עפעס אזוי פיעל רחמנות געקראגען אויף דער גאנצער וועלט, אויף די בהמות און אויף די מענ־שען, וואס ארבייטען דארטען אין שטאדט אין „שאפ", און אויף זיך אליין האט ער אויך בעקומען רחמנות. און אז ער האט אלע בהמות איינגעטהיילט זייערע בינטלאך, האט ער זיך אוועקגעשטעלט קעגען זיי און בעטראכט ווי זיי עסען פון זייערע בינטלאך מיט אזא מין אפעטיט און מיט אויסגעשטרעקטע אויגען, און מיט זייערע לאנגע פערדרעהטע הערנער שלאגען זיך אפ איינע די אנדערע, אויב א שכנה בהמה וויל כאפען א בים פון אן אנדערעם בינטעל. און ער האט געדרויכערט זיין „פייפ" און געטראכט, אז גאט זאל איהם העלפען ער זאל איצט פאהרען קיין ניו יארק דעם לעצטען מאל. און אז גאט זאל איהם העלפען, ער זאל אנהויבען צו לעבען א נייעם לעבען, אבער ניט אין שטאדט, נאר טאקע אויף זיין ערד! גאט זאל העלפען!

VI

די פרינצעסין

אסתר איז ארונטער פון בעט באלד נאך דער קלענערער שוועס־טער חאשקע. די לעצטע האט גענומען דעם ווייסען עמער, וואס איז

געהאנגען ביים אויוועו אויף דער וואנד, זיך איינגעהילט אין א שאל און איז ארויס אין שטאהל. אסתר האט ניט געקענט אויפהויבען איהרע אויגען, זי האט אבער געפיהלט ווי איהר מוטער לעכערט זי דורך מיט איהרע אויגען. דערפאר האט זי אויף גיך אפגעזוכט עפעס א טראנטע, זיך אנגעהילט און אויך ארויס אין שטאהל. דארטען איז זי געשטאנען א ווײלע און ניט געוואוסט וואס צו טהאן, ביז מר. ראזענבערג האט זיך אויף איהר א בייזער געטהאן:

— קלאץ, נעהם דעם פערד און פיהר איהם ארויס צום ברונעם און גיב איהם א טרונק!

די קליינע חאשקע איז שוין געזעסען אויף א קליינעם ביינקעלע הינטער דער קוה, וועלכע האט זיך געמאלקען, מיט דעם ווייסען, בלעכענעם עמער צווישען איהרע פיס ארײנגעדריקט און איינגעצענדיג איהרע הענט מיט דער צונג האט זי א נעהם געטהאן דער קוה׳ס אייטער און אנגעהויבען צו ציהען.

עס האט גענומען שפריצען צוויי דינינקע, ווי ווייסע פעדעמלאך, שטראמען מילך און עס האט אפגעקלונגען אין דנא פון עמער, ווי מען וואלט מיט דינינקע שטעקעלאך דארטען געקלאפט איינס נאך אן אנדער. פון אנפאנג איז עס צוגעגאנגען זעהר פאמעלינקע, נאר עס האט זיך באלד פארגיכערט.

חאשקע איז געזעסען און געטראכט, פונקט ווי זי וואלט איצט א זאק פון א קנויל מיט וואהל אויסגעשטריקט, אזוי איז זי געזעסען הינטער דער קוה, געדרעהט מיט די פינגערלאך און געטראכט:

„אז דער טאטע זאל מיטנעהמען די גרויסע מויד אין שטאדט אריין און אז ער וועט א היים קומען, וועט ער זי שוין ניט מיטברייגען. וועט מען דעם טאטען פרעגען וואו איז אסתר, וועט דער טאטע שמייכלען און א מאך טהאן מיטביידע הענט איבער׳ן קאפ: אסתר איז שוין א כלה געווארען און דער חתן לאזט זי ניט אפ פון זיך...“

דערווייל האט די גרויסע מויד דיק׳ן אריינגעבראכט אין שטאהל אריין. דיק האט געבויגען זיין קאפ צוריק צום אפענעם טיר און מיט זיין בלאס ראזעווען צונג געלעקט זיינע ליפען. ראזענבערג איז צוגעלאפען, א כאפ געבאפט דעם פערד׳ס „האלטער“ פון אסתר׳ס הענט און זיך צובייזערט:

— אנגעטרונקען דעם פערד?!

— טאטע, אַנגעטרונקען. צוויי עמער מיט וואסער איהם גע־געבען...

— דו זאָלסט אזוי לעבען! — האָט ראָזענבערג א שפּיי געטהאָן און געקוקט אסתר׳ן גלייך אין די אויגען אריין. יענע האָט ניט גע־קענט אויסהאַלטען איהר טאטענ׳ס שאַרפען קוק און איז ווי בעגאָסען געוואָרען איבער איהר גאנצען פּנים און אויערען מיט א רויטליכער פאַרב און האָט אראָנטער געלאָזען איהרע אויגען:

— איך זאָל אזוי לעבען, ווי דיק האָט געטרונקען; איך זאָל אזוי לעבען...

— שווייג, א ניט נעהם איך א גאָפּעל און שטעך דיר דיינע אויגען אויס!

חאשקע האָט געשאָלטען איהר שוועסטער אין דער שטיל. זי האָט ניט געקענט פארשטעהן, ווי א מויד קען דאָס זיין אזא שלעכטע שטיק פלייש. ארויספיהרען א בהמה, זיך זאמען אביסעלע, אז דו זאָלסט מיינען זיניט איהם דאָרט טרינקען, און די שטומע בהמה צו־ריק אין שטאהל אריינברייגגען ניט געטרונקענערהייט, — און וועט מען שוין אזא שטיק פלייש מיטנעהמען אין שטאָדט אריין?

ראָזענבערג איז ארויס פון שטאהל מיט׳ן פערד, צוגעגאנגען צום ברונען, א נעהם געטהאָן דעם עמער, איהם בעטראַכט. דער עמער איז געוועזען טרוקען. האָט ער מיט איהם א וואַרף געטהאָן צו דער ערד. ער איז געוואָרען אָנגעצונדענער, געוואָרפען דעם האַלטער פון זיין האנד און האָט זיך געלאָזען אין שטאהל אריין, נאָר באַלד האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און צוריק געקעהרט צום ברונעם. דיק איז געשטאַ־נען ביים ברונעם און אויסגעשטעלט א פּאָאר אויגען צו ראָזענבערגען און געהאַלטען אין איין לעקען מיט דער צונג זיינע ליפּען. ער האָט דאָך ניט געטרונקען א גאנצע נאכט האָט עס איהם זעהר געדורשט. ראָזענבערג האָט אויפגעהויבען דעם עמער, איהם אראָנטערגעלאָזען אין ברונעם, געטראַכט: אז עס וואָלט אזא גרויסער בחור געוועזען, וואָלט מען געקענט נעהמען א בייטש און איהם ארויסטרייבען פון דאנען, אָבער מיט א מויד וואָס קענסטו מאַכען?

דיק האָט זיך צוגעכאַפּט צום קאַלטען וואסער און געשלונגען מיט זיין גרויסען מויל און עס האָט זיך די וואסער געקייקעלט, ווי קיי־לעכדיגע ריגגען דורך זיין האלז.

אריינגעקומען אין שטאהל מיט׳ן פערד איז ראָזענבערג געוועזען

אַן אָנגעבלאָזענער. חאשקע האָט שוין געהאַט אויסגעמאָלקען די קוה און האָט מורא געהאַט טאָמער נעהמט טאַקע דער טאַטע דעם היי־גאָפּעל און שטעכט דער גרויסער מויד די אויגען אויס. איז זי פּער־לאָפען און געגעבען אסתר׳ן דעם עמער מיט מילך און הויך, אזוי אַז אַלע זאָלען הערען, ווי זי ראַטעוועט איהר, געזאָגט:

— נעהם, אסתר, טראָג אריין די מילך אין הויז, — איך וועל שוין דאָ טהאָן דאָס איבעריגע.

אסתר, וועלכע איז געוועזען די גאַנצע צייט אין אַ פערלעגענהייט און איז געשטאַנען מיט אַ שטרוי אין מויל און ניט געוואוסט, וואָס זי זאָל טאָן, צו געהן אין הויז, צו נעהען עפּעס אנדערש טהאָן אבי ניט אַנצוטרעפען זיך מיט׳ן טאַטען נאָך אַמאָל, — האָט איצט אָפּ־געאָטעמט, אַ כאַפּ געטהאָן די מילך און איז אוועק אין הויז.

נעהענדיג מיט דער שטעזקעלע פון שטאַהל אין הויז אריין, האָט איהר אפילו באַנג געטהאָן, וואָס עס האָט זיך אזוי אויסגעלאָזען. וואָרום ווען דער פאָטער נעהמט צו איהר טאַקע דעם גאָפּעל און וויל איהר אויף אַן אמת׳ען אויסשטעכען די אויגען, וואָלט זי דאָך נאָך געקענט ארויסלויפען פון שטאַהל מיט אַ געוואַלד און אַנטלויפען ערגעץ צו אַ שכן און דאָרטען אריין מיט אַ געוויין אין דעם פרעמדען הויז. וועט מען זי פרעגען:

— וואָס איז געשעהן?!

— מיין טאַטע וויל מיר מיינע אויגען אויסשטעכען!

— וועה און ווינד, וועה און ווינד! וואָס איז דאָס פאַר אַ טאַטע — האָט געטראַכט אסתר ווי אזוי די פרוי פון יענעם הויז וואָלט פערברעכען איהרע הענט.

און עס הויבט איהר אָן פערדריסען, ווייל זי דערמאָהנט זיך, אַז זי האָט געקענט אנטלויפען צו די וויינבוימ׳ס אין הויז אריין, וועמען איהרע עלטערען האָבען פיינט. דאָרטען, הא, דאָרטען וואָלט שוין די מרס. וויינבוים איהר גוט אויסבעהאַלטען. און נאָכדעם וואָלט אַ היים געקומען זייער מיידעל די „בוך־קיפּערקע“. און מען דערצעהלט איהר, אַז אסתר איז אנטלאָפען פון דער היים, ווייל דער פאָטער האָט איהר מיט אַ היי־„פאָרק“ געוואָלט אויסשטעכען די אויגען. וואָלט יענע ווערען מיט איהר אַ פריינדין, זיי געהען שלאָפען אין איין בעט און וואָלטען זיך דערצעהלען פון אַלעס וואָס זיי וויסען, איינע צו דער אנדערער.

פאַר וואָס אָבער וויינבוים׳ס טאָכטער איז איהר ביז איצט ניט געוואָרען קיין פריינדין און ווארט נאָר ביז עס זאָל קומען א צייט, ווען דער פאָטער וועט איהר די אויגען וועלען אויסשטעכען? פער־דריסט איהר נאָך מעהר. זאָל זי די פרינצעסין כאָטש איינמאָל נעה־מען און ארונטערקומען צו זיי אין הויז אריין. אָדער כאָטש שיקען אַ מעסעדזש, אז זי בעט איהר צו קומען. ניין, עס קומט צו פאָהרען א היים און פערברענגט א גאנצען טאָג ביים טאטען אין פאַלאַץ און בעדאַרף ניט קיינע פריינדינעס, און פאָהרט זיך אוועק ברייטלאָך, גלייך ווי עס איז קיינער מעהר נישטאָ אויף דער וועלט, נאָר זי אליין, איהר טאטע און מאמע און זייער פאַלאַץ. עס פערדריסט. אָבער נאָך מעהרער פערדריסט איהר, פאַר וואָס זי האָט אָנגעוואָרען אזאַ געלעגענהייט צו די וויינבוים׳ס אין הויז אריין.

אסתר איז אריין אין הויז, אוועקגעשטעלט די עמער מילך אויפ׳ן דיל. די גאַנצע הויז געזינד איז שוין געווען אויף די פיס. און באַלד האָבען זיך די קליינוואַרג ארומגעשטעלט ארום דעם עמער מיט די מילך און ווער עס האָט א פינגער אין דעם אויבערשטען ווייס געל־בליכען שוים פון דער פרישער מילך ארייננעשטעקט און אין מויל־כעל דעם פינגער אָפּגעלעקט.

מרס. ראָזענבערג איז א פערשוויצטע און מיט א רויטען פּנים צונעלאָפען, יעדען קינד איינגעטהיילט, וועמען א קניפּ און וועלכען אַ בוכץ און א שמיץ. די קינדערלאָך זיינען זיך ווי צושראָקענע פויגעלאָך צולאָפען אין בעזונדערע ווינקעלאָך; איינס האָט זיך גאָר ארויפגעקליבען אויפ׳ן טיש, זיך געזעצט אין מיט טיש און עס האָט זיך אָנגעהויבען א כאָהר פון וויינען און איינס האָט געוואָלט איבער־שרייען דעם צווייטען, ביז זיי האָבען אויפגעוועקט דאָס קליינע קינד, וועלכעס איז געשלאָפען אין גרויסען בעט אין שלאָפצימער.

די מוטער האָט איבערגעלאָזען דע סאוויוועו מיט׳ן גרויסען טאָפּ מיט זודינע וואַסער און איז אוועק אין שלאָפצימער, וואו דאָס קינד איז געלעגען א צודעקטע און געבריקעט מיט די נאַקעטע פיסלאָך.

— האָ, האָ, בייבי! — האָט די מוטער אָנגעהויבען צו ריידען צערטליך און איז באַלד איבערגעגאַנגען פון צערטליכקייט צו כעס און אָנגעהויבען צו שילטען, אזוי אז עס האָט געקענט הייסען, אז זי שילט דאָס קינד, אָדער זי שילט גלאַט אין דער וועלט אריין איבער ווילדע וועלדער זאָל עס פאַלען. דאָס קינד האָט אויפגעהערט צו וויי־

נען, צועפענט זיינע פערטרעהרטע אויגלאך, אנגעקוקט די מאמען, וועלכע האט צו איהם ווייטער גערעדט צערטליך, און אין א ווײלע ארום זיך ווייטער צו־וויינט.

— שא־שא־שא! — האט זיך די מוטער אריינגעלעגט אין בעט ביידער זייט פון קינד. דאס קינד איז אנטשוויגען געווארען און אנגעהויבען צו דרעהען מיט זיין קעפעלע און צועפענט זיין מיילכעל און מיט זיין צינגעלע האט עס געקנאקט אין זיינע נאקעטע, רויע יאסלעלאך און זיך גערוקט וואס נעהנטער צו דער מוטער׳ס קערפער. די מוטער איז געלעגען בעוועגלאז, ווי זי וואלט געשלאפען און זיך ניט געריהרט פון ארט. דא סקינד האט זיך נאך אמאל צווויינט, קייכענדיג.

— איך ניט א נאר — האט די מוטער גענומען און איהם אריינגעשטופט אין מוילכעל א ברוסט און דערביי האט זי געמוזט אונטערליינען איהר האנד אונטער דעם קינד׳ס קעפעל, אז עס זאל איהם זיין גרינגער צו ליגען — מיך ניט א נאר! איך׳ל דיר געבען, אזא מאמע!

דאס קינד האט א ציה געטהאן און אפגעלאזען די ברוסטען, ווי זיך דערשראקען פאר דער מוטער׳ס פלאפעריי און ווייטער אנגעהויבען צו קייכען. אויף זיינע בעקעלאך האבען זיך געקייקעלט גראבע טראפענס טרעהרען און פון דעם צועפענטען מוילכעל האט גערונען די ניט ארונטערגעשלונגענע מאמע׳ס מילך.

— ממזר, וועסט פרעסען, צו ניט? — האט זיך די מוטער אויף איהם צובייזערט און זיין קעפעלע אונטערגערוקט נעהנטער צו די בריסטען, און צוגעדריקט צו זיך.

חאשקע איז אריין אין הויז, האט פון זיך ארונטערגענומען די ווארעמע קליידער, און איילענדיג ווי זי וואלט די ארבייט געיאגט, איבערגעזויגען די מילך אין צוויי כלים. איינע האט זי אוועקגעשטעלט אין קאמער אויף דער פאליצע און די צווייטע אויפ׳ן אויווען צום קאכען, נאכדעם האט זי אפגעזויגען די בולבעס און דאס הייסע וואסער אין וועלכען די בולבעס האבען זיך געקאכט האט חאשקע בענוצט אויף אויסצוואוואשען די מילך עמער. פארטיג געווארען מיט דעם, האט חאשקע אוועקגעשטעלט די בולבעס אויפ׳ן טיש. די קינדערלעך האבען אויפגעהערט צו וויינען, זיך אוועקגעזעצט אויף דער

לאנגער באנק ביים טיש און זיך געשטופט איינער מיט דעם צווייטען.

חאשקע האט זיך אנגעבייזערט אויף זיי און איערען געגעבען א גרויסע בולבע אין האנד אריין. די קינדערלעך האבען געהאלטען די הייסע בולבעס און זיי געווארפען פון האנד צו האנד פאר הייסקייט און אונטערגעוויעגט זייערע קערפערלעך און זיך אנגעהויבען צו פרעהען.

— קינדער, אוואו איז אסתר? — האט חאשקע געפרעגט ביי די קינדערלעך, וועלכע האבען נאך אלץ געוויעגט מיט זייערע האלב נאקעטע קערפערלעך און געוועזען פערטהאן אין די בולבעס און גאר נים געענטפערט.

— אסתר, אסתר! — האט חאשקע גענומען רופען. — די פאטייטאס זיינען שוין פארטיג!

אסתר איז געוועזען אויבען אין דאך שטוב. זי האט געהערט ווי די קלענער שוועסטער רופט איהר. עס האט זיך איהר פלוצים געוואלט ארונטערגעהן און א כאפ טהאן חאשקען ביי די האר און זי גוט אויסוואלגערען אויף דעם דיל.

— א גאנצע מאמע געווארען, די קליינע חאשקע! — האט אסתר געטראכט.

אסתר האט נים געקענט פערגעסען דעם היינטיגען מארגען ווי זי האט אויסגעזעהען ווען זי האט צוגעטראגען דעם עמער מיט דער מילך אין שטאל.

און גלאט אזוי קומט איהר אויסצורייסען די האר פון קאפ, דערפאר וואס די מאמע האט זי מעהר ליעב פון אלע קינדער.

נאר איצט איז נים געוועזען די צייט.

זי האט א ציטער געטהאן און מורא געהאט צו טראכטען פון דעם וואס עס איז איהר ארויפגעקומען אויף דער מחשבה.

VII

ער וועט קייען די ערד

אז מען האט איבערגעביסען האט זיך ראזענבערג אויפגע הויבען און אנגעהויבען אנצופילען זיין פייפ מיט טעטין און געזאגט:

— ווייסט, מיין ווייב, איך פאָהר אין שטאָדט צו דער ארבייט.

— וואָס איז שוין עפּעס נייעס?

— ווייסט גאָר ניט, גאָר ניט?

— פון וואנען זאָל איך וויסען? איך זעה דו קומסט אהיים אין מיטען טאָג, טראכט איך אז די זעג מיהל האָט זיך אָפּגעשטעלט. עס טרעפט עפּעס צוברעכט זיך.

— ניט די זעג מיהל, נאָר מיך האָט מען אָפּגעשטעלט — האָט ראָזענבערג געוואָלט מאכען א וויץ.

— עס האָט זיך מיר שוין אזוי גערואכט, זעהענדיג נעכטען דיין שוואַרצען פּנים.

— ווייסטו שוין, הייסט עס, יאָ. טו פאר וואס פרעגסטו?

— איך בין דאָך דיין ווייב, מעג איך פרעגען.

— פרעג, פרעג — איז ראָזענבערג ארויס פון הויז און פער־קלאפּט מיט דער טיר. ער האָט גענומען מיט זיך צוויי העק און אוועק אין זיין וואלד.

א גאנצען טאָג געהאקט בוימער און געפּרובט אָלערליי סטילען. ער איז געוועזען מיט זיך אליין אין א דונקעלען, געדיכטען אָרט פון זיין וואלד, וואו עס האָבען געוואקסען ווייסע, געפלעקטע בירקען.

בירקען האָט ער אויסגעהאקט, ווייל ערשטענס ברענען זיי גוט, לאָזען זיך גרינג אָפּהאקען און דאַרטען וואו זיי וואקסען אין וואלד זיינען זיי א שאָדענווינקעל.

ער האָט אויך אויסגעהאקט עטליכע דעמבעס, ווייל ער האָט פאַ־מעלעך אויסגעפּרובט די סטילען פון אָפּהאקען א בוים.

איין בוים האָט ער אָפּגעהאקט, איבערלאָזענדיג א גלייכען סטאָמפּ און ביי א צווייטען האָט ער איבערגעלאָזט א סקאָסנעם סטאָמפּ און נאָך אנדערע סטילען, צווישען זיי איינער אז דער סטאָמפּ בלייבט איבער ווי א גאָבעלדאָך.

זיך געמיהט וואס נידריגער צו דער ערד אָפּהאקען דעם בוים אזוי האָט ער געארבייט א גאנצען טאָג.

צונויפגעלעגט קופּקעס אויף עטליכע ערטער, ער האָט שוין גע־וואָלט איבערקומען די ארבייט, אָנגרייטען האָלץ אויף דעם גאנצען ווינטער און אוועק אין שטאָדט.

און דערפאר האָט אונטער זיינע הענט געברענט די ארבייט. עס איז געוועזען ווי ער וואָלט זיך אָנגענומען מיט טויזענדער ווילדע

כוחות, און זיין האק האט זיך אריינגעביסען אין די קלעצער און בוימער זעהר טיעף.

געהאקט דעם גאנצען טאג. נאכדעם אז ער איז אהיים געקומען האט ער פערביסען און פרעמד דעם גאנצען אבענד געשווינען.

זיין ווייב האט איהם אויסגעמידען, ניט נאך איהר געוואהנהייט.

זי האט מיט איהם ניט געוואלט ריידען ווייל זי האט געוואוסט און מורא געהאט אז זי קען איהם נאך ברייננען אין כעס און ער זאל עפעס שלעכטס און שווערעס אפטהאן, אזוינס וואס מען וועט שוין ניט קענען קיינמאל צוריקכאפען. האט זי איהם געלאזען לויפען.

עס זיינען געלאפען שעהנע טעג. פון ערגעץ זיך פערשפעטיגט און געקומען זיך געזעגענען מיט די וועלדער און בערג, וועלכע זיינען שוין געשטאנען נאקעטע, ברוין, געלע, און געווארט אויף דעם ווינטער.

ביי דער נאכט איז געוועזען פראסטיג און קאלט און א גאנצען טאג שעהן און ווארעם.

און ווייט ערגעץ ביים האריזאנט האט א מענש ערד געאקערט. עס האט פון ווייטען אויסגעוויזען א קליין קעסטעלע מיט ערד אריינגעשטעלט צווישען וועלדער און א קינד שפיעלט זיך מיט פערדלעך און מיט א קליינעם אקער אויף דעם קעסטעלע מיט ערד.

ראזענבערג האט דאס דאזיגע קינד מקנא געוועזן. ווען ער האט פערד אקערט ער איצט, ווייל די זון שיינט...

עס איז דאך עפעס דא אין דעם. מען אקערט אזוי און עס בלייבט נאך א שטיקעל ערד צו פערענדיגען. מען לאזט איבער דעם אקער אין דער ערד שטעקען און מארגען וועט מען עס ענדיגען. קומט מארגען, מען שטעהט אויף, מען רייבט זיך אוים די אויגען, הא, הא, עס געהט א שנעע! דעקט צו די פעראקערטע ערד, וויקעלט איין דעם אקער אין ווייסען, דעקט איהם אויך צו און דער אקער שלאפט זיך אזוי דעם גאנצען ווינטער מיט זיין מעסער אין דער ווארעמער ערד אריינגעשטעקט.

וואו זשע נעהמט מען פערד?

ראזענבערג'ס גאל האט שיער ניט געפלאצט, און ער האט זיך אלע טאג אריינגעכאפט אין זיין וואלד און געהאקט בוימער און זיי צוהאקט אין קורצע קלעצער און זיך געוואלט פערגעסען אין דעם וואס עס טהוט זיך ארום און ארום.

עס האָט אמאָל ארויסגעשוואומען פאר זיינע אויגען זיין שכן דוד, און ער האָט אויסגעשפּיגען און ווייטער געארביים.

אז איהם האָט זיך אויסגעדאַכט אז דוד וואלט'ען האָט אַנגערייצט די „גיינג" אז זיי זאָלען איהם אויפהיינגען אויף א בוים, איז ראָזענבערג'ס פּנים דעמאָלט געווארען פערגאָסען מיט בלוט און באַלצוריק בלייך געווארען און גרויסע טראָפּענס שוויים האָבען ארויסגעזעצט אויף זיין שטערען.

„ער קען דאָך איהם מיט זיין האַק אונטערהאַקען די פיס זיינע."

„אָדער אונטערלויפען פון הינטען און אויף איהם פערוואָרפען א שטריק. א קונץ איז אז ווען יענער ווייסט ניט פון גאָר ניט אויף יענעם אָנצופאלען."

אזוי האָט ראָזענבערג אלע מאָל ארויפגעבראכט דאָס בילד פון דעם ווי ער האָט געהאנגען אויף דעם שטריק און זיך אליין געפּרעסען און געביסען. זיין פּנים איז געווארען אויסגעמאָגערט, שווארץ, אין די צוויי דריי טעג, און די נאָז לענגער און ארום זיינע אויגען האָט זיין זאָרג קלייניקע רייפען ארויפגעשלאָגען.

ווייטער האָט ער א מאָל צוריקגעדרעהט אלעס, אז אפשר קען זיין אז ער איז א גרויסער נאַר.

ער האָט שלעכט אָנגעהויבען. האָט ער געוואָלט אז דוד וואָלדען זאָל חתונה האָבען מיט איינער פון זיינע מיידלעך, האָט ער בעדארפט אפשר צוגעהן צו יענעם אָרט מיט אַן אנדער וועג.

עס קען דאָך זיין אז דער דאָזיגער דוד איז א שטילער, עהרליכער בחור.

מענשען האָבען פאר איהם אָפּשיי. מען הערט זיך צו צו דעם וואָס ער זאָגט שוין אמאָל ארוים.

ער קען אויך ארבייטען.

טהוט ניט אזעלכע זאכען וואס ער ווייסט ניט ווי אזוי צו טהאָן.

פאר וואס האָט ער איבערגעבראכען מיט דוד'ן דעם צווייג פון גוטברודערשאפט?

אויב איינע פון זיינע מיידלעך וועט נאָר קענען, בעדארף זי אליין זעהען געווינען חן אין די אויגען פון דוד'ן, און אויב זי וועט ניט קענען געפינען קיין חן אין זיינע אויגען, פארוואס זאָל איהר פאָטער זיי אויף מעסערשטעך מיט איהם?

ער האָט ווייטער זיך דערמאָנט אז ער האָט אַן אויסוועג: נעה-

מען זיינע מיידלעך און אין א שעהנעם טאג זיי אוועקפיהרען אין דער גרויסער שטאָדט און זיי לאָזען אויף גאָט׳ס בערצטה. דאָרטען וועלען זיי שוין געפינען זייערע אייגענע וועגען.

זיין ווייב וויל ניט. זי זאגט, זי איז זייער מאמע און זי וועט אליין טהאָן מיט זיי וואס זי ווייסט שוין ווי אזוי צו טהאָן.

און זיין ווייב ווארפט איהם אויף אז ער איז אזא נאר וואס ווייסט אפילו ניט ווי צו קויפען א פערד, נעהמט ער זיך אונטער צו מישען זיך אין אזוינע זאכען, ווי פערזארגען זיינע ערוואקסענע מיידלאך...

אפשר איז זי גערעכט.

ער קען ניט קויפען קיין פערד! דאכט זיך אזא קליינע זאך. ער האָט שוין געקויפט א סך פערד. תמיד ווען ער געהט קויפען א נייעם פערד, ווייסט ער גוט־וואהל, אז א פערד האָט אמאָל פערבאָר־גענע קריינק אָדער ווילדע משוגעת׳ן, פונדעסטוועגען האט ער נאך אין לייטישען פערד ניט געקויפט.

דאָ האָט ער געקויפט א פערד, וועלכער האָט ליעב געהאט זיך אוועקצולעגען אין שטאַל און שוין ניט געקענט אויפשטעהן. און אנ־דערען האָט ער געקויפט פון וועלכען עס האָט געדונגען מאטעריא און אייטער פון דער נאָז. נאך איינעם האָט ער געקויפט, וועלכער האָט געהאט א טבע אז זיינע פיס האָבען זיך אָנגעבלאָזען אז עס איז נאָר קאַלט געווארען און עס האָט גערעגענט, אָנגעבלאָזען ווי גראָבע דעמ־בענע קלעצער. ווען עס איז שעהן און ווארעם געוועזען, זיינען זיינע פיס געוועזען ווי די פיס פון א פערד בעדארפען זיין. און כאָטש ער האָט שוין געוואוסט פון די אלע זאכען, האָט מען איהם פונדעסטוועג־נען אריינגעשטופט א פערד, וועלכער האָט געהינקט אויףביידע הינטערשטע פיס.

נו, געה זיי א קלוגער, אז א פערד קען הינקען אויף ביידע היג־טערשטע פיס און מען זאָל ניט זעהן אז ער איז א קרומער, ווייל א קרומען אויף ביידע פיס איז שווער צו דערקענען.

און דערפאר זיינען ראָזענבערג׳ס פעלדער א פולער בית הקברות פון טוידטע פערד.

און אין דיק׳ן האָט ראזענבערג בעקומען דעם „אמת׳ן פערד“, וואָס וויל זיין עסען אומזיסט. ווילסט איהם געבען עסען, קומט איהם דעמאָלט אָן א משוגעת און דיק לאָזט דיך ניט אריין צו זיך אין

שטאָל אריין, לעגט זיך אוועק אין דער מיט וועג אין שפּאַן און וויל זיך ניט אויפהויבען. בייסט, בריקעט מיט די הינטערשטע פיס און צוברעכט אַלע מאָל די וועגטלעך פון זיין שטאָל. און אַז מען שפּאַנט איהם איין אין וואָגען געהט ער אויף צוריקוועגס.

און כאָטש ראָזענבערג האָט גוט געוואוסט ווי שלעכט עס וועט זיין, אַז ער וועט איבערלאָזען אַ גאַנץ הויז געזינד אויף אַזאַ שלעכטען פערד, אַוועקפאָהרענדיג אַליין אין דער גרויסער שטאָדט, פונדעסטוועגען האָט ער ניט אויפגעהערט צו האקען בוימער אין וואַלד.

פון די צווייגען האָט ער אָנגעהאקט קליינע, קורצינקע שפּענדעלעך און זיי אַהיים געבראַכט אַלע אבענד אין אַ זאַק און זיי אויסגעלעגט אין דער קאַמער ביי דער וואַנד, אַז זיין ווייב זאָל האָבען שפּיינדלעך אויף אַ גאַנצען ווינטער.

און אַז ער איז פאַרטיג געוואָרען מיט די קלעצער אין וואַלד האָט ער איינמאָל אין אַ פריהמאָרגען איינגעשפּאַנט פערד אין וואָגען צו פאָהרען אין וואַלד אריין און צונויפנעהמען די קלעצער אַהיים.

דער מאָגערער, הויכער און לאַנגביינערדיגער דיק מיט זיין שאַרפער איינגעפאַלענער פלייצע פון וועלכער עס האָבען געהאַנגען זיינע ריפּענביינער און ארומגערינגעלט זיין ליידיגען, פלאַטשיגען בויך, ווי מיט אייזערנע רייפען, — האָט זיך געלאָזען איינשפּאַנען און געדרעהט זיין הויכען משונה'דיגען קאָפּ צום וואָגען ארונטער, אוועקגעלעגט זיינע אויערען און זיי צוריק אויפגעהויבען.

ראָזענבערג האָט איהם אָנגענומען ביים צוים נאָהענט פון זיינע ליפּען, עפּעס אַ ברום געטהאָן, ווי ער וואָלט זיך שעלטען און אָנגעהויבען צו שלעפּען דיק'ען בארג ארונטער אין וואַלד אריין.

דיק האָט אַ טראַכט געטהאָן, ער זאָל זיך אוועקשטעלען, אָט דאָ ביים הויז, איינגראָבען זיינע פאָדערשטע פיס אין דער ווייכער ערד און ניט געהן.

אָבער ער האָט זיך איבערגערעכענט אַז דאָס וועט ער קענען טהאָן אין וואַלד, דערווייל ווייסט ער נאָך אַליין ניט צו וואָס זיין באַלעבאָס נעהמט איהם אין וואַלד אריין.

און דערפאַר האָט דיק אָנגעבויגען זיין הויכען קאָפּ, ארויסגעשטעלט זיין בלאַס ראָזעווען לאַנגען צונג אין אַ זייט פון צווישען זיינע גרויסע ליפּען, און נאָכגעגאַנגען דעם באַלעבאָס.

אַ אָסיען פליעג האָט זיך אוועקגעשטעלט ביי דיק'ן אויפ'ן קריזש

און אַנגעהויבען צו בויערען אַ לעכעל אין זיין דאַרער פעל. האָט דיק מיט זיין קורצען, צופּלאָנטערטען עק, וואָס האָט אויסגעזעהען ווי אַן אויסגעדיענטער בעזעם, געוואָלט אַראָפּטרייבען די פליעג. האָט ער אָבער מיט זיין עק ניט געקענט דערלאַנגען יענעם אָרט וואו די פליעג איז געשטאַנען. האָט דיק געוואָלט אַ שפּרונג טהאָן מיט זיינע אונ־טערשטע פיס, נאָר זיין באַלעבאָס האָט איהם איבערגעשלאָגען מיט אַ געשריי: „האָ, דיק!"

דערווייל איז מען צוגעקומען צו אַ קופּקע מיט קלעצער אין וואַלד. ראָזענבערג האָט געמאַכט מיט דיק'ען אַ קרייז און איהם גענומען שטופּען אויף צוריק. דיק האָט קוים געפּלאָנטערט מיט זיינע לאַנגע, דאַרע פיס. עטליכע מאָל זיך אַליין אָנגעטראָטען מיט איין פוס אויף דעם אַנדערען, ביז עס האָט איהם אין האַרץ פּערקלעמט.

ראָזענבערג האָט אַ געשריי געטהאָן: „האָ, דיק!" אָפּגעלאָזען דאָס צוימעל און אוועק צו דער קופּקע קלעצער.

דיק האָט אָנגעהויבען צו פערשטעהען, אַז דאָ האָט מען עס איהם אריינגענאַרט אין די שאַפּטען. ער האָט באַלד דערהערט אַ שטאַרקען קלאַפּ פון אַ קלאָץ אין דעם דנאָ פון וואָגען, פון וואָס ער האָט זיך דערשראָקען, אָבער באַלד זיך בערוהיגט און אָנגעהויבען צו מאַכען זיינע פּלענער ווי אַזוי פּטור צו ווערען פון דעם וואָגען.

עס האָט ניט גענומען לאַנג און ראָזענבערג איז צוגעקומען, דיק'ען אַ גלעט געטהאָן אויף זיין האַלז.

— גלעט מיך, גלעט מיך — טראַכט זיך דיק און לעגט זיינע אויערען אוועק און הויבט זיי צוריק אויף.

דער באַלעבאָס נעהמט אָן דיק'ען ביים צוים נאָהענט פון זיינע ליפּען, טהוט איהם אַ שלעפּ און אַ הויכען ברום: „קום, דיק!" האָט דיק באַלד איינגעגראַבען זיינע פאָדערשטע פיס אין דער ווייכער ערד און זיך ניט געוואָלט ריהרען פון אָרט. ראָזענבערג גיט נאָך אַ העכערען בּרום און אַ קלאַפּ מיט זיין פרייער האַנד אין דיק'ס ליפּען אריין. דאָס פערד האָט אַ טרייסעל געטהאָן מיט זיין קאָפּ, איבערגע־דרעהט עטליכע מאָל מיט זיינע אויגען און אויסגעשטרעקט זיינע פיס ווי צוויי לאַנגע קלעצער, — עס נעהמט ניט פּעטער!

ווערט דער באַלעבאָס פול מיט כעס און לאָזט אָפּ דיק'ס צוים, לויפט אוועק און זוכט אויף אַ לאַנגען, גראָבען צווייג, קומט צוריק גיך און הויבט אָן צו „שניידען" דיק'ן איבער זיין רוקען און איבער זיין האַלז און אין די פיס און איבער די דאַרע ביינער פון דיק'ס בויך.

דאָס פערד האָט פערקלעמט זיינע ציין, געטהאָן אַ שפרונג אונ־טער מיט זיינע אונטערשטע פיס, אַנגעקלאַפּט אין וואָגען, געמאַכט אַ לאָך אין דעם וועגטעל וואָס פון פאָרענט, איבערגעבראָכען אַ שעפּט און זיך אַוועקגעלעגט אויף דער ערד אין זיין געשפאַן, בריקענדיג מיט זיינע פיס אין דער לופטען.

ראָזענבערג האָט זיך דערשראָקען און איז געשטאַנען פון וויטען ווי אַן אויסגעבויגענער דעמב און ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן.

טאַקע, וואָס האָט ער געקענט טהאָן? ער האָט אָנגעגרייט קלע־צער אין אַ סך ערטער אין וואַלד. איצט בעדאַרף מען זיי צונויפ־ברייננען אַהיים. וויל דיק ניט. ער בריקעט זיך נאָך און איז נאָך אין כעס.

ראָזענבערג האָט געטהאָן אַ קלאַפּ מיט איין האַנד אין דער אַנ־דערער, אַוועקגעוואָרפען אַלעס און איז אַהיים געלאָפען, ברעכענדיג מיט זיינע שטיוועל די קליינע, פערטריקענטע בוימלעך און אָפּשטוי־סענדיג קליינע שטיינדלעך מיט די שפּיצען פון זיינע גרויסע שיך.

ער איז אריין אין הויז, זיך אַוועקגעוואָרפען שווער ווי אַ שטיין אויף דעם עק פון דער לאַנגער באַנק ביים טיש, אונטערגעשפּאַרט זיין מאָגער, בלייך פּנים מיט זיינע דאַרע, לאַנגע הענט, און וואָס האָט ער ניט געטראַכט? די געדאַנקען זיינען געלאָפען ווי שטיקער כמאַרע געטריבען פון אַ שטאַרקען ווינד.

מרס. ראָזענבערג האָט איהם מורא געהאַט צו פרעגען, וואָס עס האָט געטראָפען. זי האָט אָבער פערשטאַנען, אַז עפּעס ניט גוטעס האָט פּאַסירט. זי האָט געזאָגט:

— ראָזענבערג, ראָזענבערג.

אַזוי ווייך איז איהר שטימע געווען, אַזוי ווי קאַלטע וואַסער פון אַ קוואַל אין אַ הייסען זומער טאָג.

ראָזענבערג האָט זיך צוגעהערט, ניט געקוקט צו איהר וויל ער האָט זיך פערשעהמט.

— פאַל ביי זיך ניט אַראָפּ — האָט זי ווייטער געזאָגט, און איהרע אויגען האָבען אָנגעהויבען צו גלאַנצען מיט אַ פייכטען אָפּ־שיין — דאַנקען גאָט מיר זיינען אַלע געזונד. זיצען מיר אונטער אַ דאַך. הע, זאָרג ניט, ראָזענבערג!

זי האָט איהם צוגעטראָגען אַ הייס גלאָז טהע. ער האָט זיך גוט אָנגעטרונקען, אָנגעפילט זיין פייפ מיט טיטון און אָנגעצונדען. ארויס־

נעלאָזען אַ גרויסען זייל מיט רויך און איז אַרויס פון הויז. עס האָט ניט געדויערט לאַנג און ראָזענבערג איז געקומען פון וואַלד מיט עט־ליכע קלעצער אויף זיינע פּלייצעס.

ער האָט די קלעצער שווער אַ וואַרף געטהאָן צו דער ערד. זיין ווייב האָט אַרויסגעקוקט דורך אַ פענסטער און זיך פערבעהאַלטען ער זאָל זי ניט בעמערקען.

זי האָט זיך גוט אויסגעוויינט, זיצענדיג אין גרויסען אָפּגע־זונדערטען צימער אויף דער וויעגשטול.

דערנאָך, אַז ראָזענבערג איז ווייטער אַוועק אין וואַלד אַריין, האָט זי געכאַפּט אויף זיך אַ שאַל און האָט געוואָלט אַריבערלויפען צו די וואַלדענס, דאָרטען אַריין מיט אַ געוואַלד:

— לאָזט ניט פאַלען קיין מענשען!

זי האָט אָבער פּלוצים מורא געקראָגען פאַר איהר מאַן. האָט אויפגעזוכטביידע מיידלעך און זיי אַוועקגעשיקט אין וואַלד אַריין העלפען דעם טאַטען.

די מיידלעך האָבען שפּעטער געבראַכט צושלעפּען דעם לעדי־גען וואָגען מיט פערפלאָמטע באַקען און צוואָוואָרפענע האָר זיינען זיי אַריין אין הויז, דער מוטער געוויזען ווי דיק ליגט און בריקעט.

די מוטער האָט געזאָגט:

— ער וועט שוין איצט קייען די ערד!

VIII

פּאַריז גרין...

פריה האָט מען זיך געלעגט שלאָפען ביי די ראָזענבערג'ס.

ראָזענבערג אַליין האָט אָבער ניט געקענט איינשלאָפען, ווייל ער האָט געוואוסט אַז אין דרויסען טריפט אַ קאַלטער, דריבנער רעגענדיל.

איהם האָט זיך געדאַכט אַז איצטער זיינען אַלע לעבעדיגע בע־שעפּענישען ערגעץ הינטער אַ דאַך. נאָר איין דיק ליגט דאָרט אויף דער ערד אין וואַלד, און דער רעגענדעל קריכט אין זיינע אַלטע ביינער.

ער איז באַלד אויפגעשטאַנען, זיך אָנגעטהאָן, גיך אָנגעצונדען דעם לאַמטערן און איז אַוועק אין וואַלד אַריין.

אין דרויסען איז געווען נאַס און פינסטער, ווי אין אַ גרוב אונטער דער ערד. זיין לאַמטערן האָט געוואָרפען אַ שמאָלען און לאַנגען פּאַס ליכט. ערגעץ פון ווייט האָט זיך געהערט דאָס בילען פון אַ טרויעריגען, בייזען הונד.

אַז ראָזענבערג איז צוגעקומען נעהענטער צו דיק'ן, האָט ער מיט אַ ריינעם האַרץ געבעטען גאָט אַז ער זאָל בעוויינען אַ נס און אַראָפּ־שיקען אַ גוטע מחשבה צו דער דאָזיגער שטומער בעשעפעניש וואָס הייסט דיק. זאָל זיך דער פערד אויפהויבען אויף זיינע פיס און ער וועט איהם אריינפיהרען אין שטאַהל אריין און איהם געבען עסען און איהם איינדעקען מיט ווארעמע טרוקענע שמאַטעס.

דיק, אַז ער האָט דערשפּירט אַז עמיצער געהט, האָט ער אויפ־געהויבען זיין קאָפּ און אַ קוק געטהאָן צו דעם ליכט פון לאַמטערן.

איין זייט פון דיק'ס פּנים איז געוועזען אויסגעשמירט מיט בלאָ־טע און אין זיינע ביידע אויגען איז געווען אַ בייזער בליק. ער האָט צוריק אַוועקגעוואָרפען זיין קאָפּ צו דער נאַסער ערד, בעלעקט מיט זיין צונג זיינע ליפען און געגראַבען מיט זיינע פאַדערשטע פיס אין דער ערד ארום זיך.

ראָזענבערג האָט זיך איינגעבויגען איבער דעם פערד, איהם גע־גלעט איבער זיין האַלז און אין זיין שטערען, איהם אָנגענומען ביים בינטעל האָר וואָס צווישען די אויערען און איהם געשלעפּט אין דער הויף, בעטענדיג זיך: — „קום דיק, זיי שוין ניט קיין עקשן, הויב זיך אויף, קוק ווי דו פערנעצסט דיינע האָר".

דיק האָט געפּרובט זיך אונטערגעבען, האָט אָנגעשטעלט איין פוס, אָבער האָט ניט געקענט ריהרען מיט זיין גאַנצען קערפּער. די גאַנצע הויט האָט אויף איהם געציטערט.

איז ראָזענבערג אַוועק אין שטאַהל אריין און ארויסגעבראַכט אַ בינטעל היי און אַ סך שמאַטעס טרוקענע, איינגעדעקט דיק'ן פון קאָפּ ביז די פיס און איהם דערלאַנגט צו ביסלעך היי וועלכעס דיק האָט נעכאַפּט פון זיין האַנד, געקייעט און עס צוריק ארויסגע־שפּיגען.

דאָס אויסשפּייען פון די צוקייטע גראָזען איז ראָזענבערגען ניט שטאַרק געפעלען געוואָרען. עס הייסט אַז ער קען שוין ניט עסען אויך. ווער ווייסט פון ווען אָן דיק קען שוין ניט עסען. עס קען זיין אַז דאָס האָט דיק'ן געמאַכט אַזוי דאַר און משוגע...

ראָזענבערג איז אַוועק אַהיים. געהענדיג אַזוי אין דער פינסטע־רער קאַלטער נאַכט איז איהם איינגעפאַלען אַ געדאַנק... אין הויז האָט ער געמאַכט פייער אין אויווען, צוגעטשעלט אַ טאָפּ וואַסער. אין אַ קאַמער האָט ער אויפגעזוכט אַ שקאַרמיצעל מיט „פּאַריז גרין", אַריינגעשאָטען דאָס פּוידער אין וואַסער. אַז עס האָט זיך די וואַסער גוט אָנגעוואַרעמט האָט ער עס אַוועקגעטראָגען אין וואַלד אַריין.

דיק איז שוין געלעגען אָפּגעדעקט. פון זיין וואַרפען זיך האָבען זיך די שמאַטעס אַראָפּגערוקט פון איהם. און אַז ער האָט דערשמעקט וואַסער, האָט ער אויפגעהויבען זיין קאָפּ און געטהאָן אַ שטילען ברום.

ראָזענבערג האָט זיך דערשראָקען... זיינע הענד האָבען אָנגעהויבען צו ציטערען. אָבער ער האָט גרויס רחמנות בעקומען אויף דער שטומער בהמה. וואָס וועט זיין אַז ער וועט זיך אַזוי מאַטערען אַ גאַנצע נאַכט און דער קאַלטער, דינער רעגען וועט איהם קריכען אין זיינע ביינער. ער וועט אַזוי פּאַמעליכען אויסגעהן פון שוואַכקייט און וועה־טאָג.

„פּאַריז גרין!"...

ראָזענבערג איז צוגעגאַנגען נעהענטער, געהאָלפען דיק'ן אויפ־הויבען זיין קאָפּ, איהם אונטערגערוקט דעם טאָפּ מיט וואַרימער גיפ־טיגער וואַסער. דיק האָט געשלונגען און זיך שיער ניט דערוואָרגען. דיק האָט דערפיהלט דאָס וואַרעמקייט אין אַלע זיינע ביינער און איז אין כעס געוואָרען און געוואָלט בייסען דעם טאָפּ, ער האָט געוואָלט נאָך וואַסער, אָבער עס איז שוין ניט געווען מעהר, האָט ער זיך אויסגעצויגען אויף דער נאַסער ערד, בעלעקט מיט זיין צונג זיינע נאַסע ליפּען.

ראָזענבערג'ן האָט זיך אויסגעוויזען אַז דיק'ס אויגען זיינען שוין פערגלעזערט געוואָרען. און נאָך אַ מינוט וועט ער שוין ניט ליידען, עס וועט איהם שוין ניט אַרען וואָס דער רעגען רינט זיך אַזוי שטיל אין זיינע ביינער אַריין. ער וועט שוין זיין ערגעץ ווייט פון יענער זייט וועלט...

האָט ער טאַקע ניט געוואָלט שטעהן און קוקען ווי אַזוי דיק הויכט אויס זיין לעצטען אָטעם, און איז זיך אַוועקגעגאַנגען אַהיים.

ער האָט זיך אויף גיך אויסגעטהאָן און אַריין אין בעט. ניט געקענט איינשלאָפען, געוואָרפען זיך צווישען...

איין זאך האָט ער זיכער געוואוסט, אז קיין פערד וועט ער שוין ניט קויפען אזוי גיך, זיינע קינדער וועלען ווערען בעסער און ער וועט צוזאמען מיט זיי אויך אנהויבען פון דאָס ניי.

IX

די קליינע קינדער פון וואלד

דעם אנדערען טאָג איז געווען שעהן און וואַרים, און די אמעריקאַנער האָבען געהאַט זייער אלטען יום טוב, מיט דעם נאָמען „טהיינקס גיווינג“. די ערשטע אמעריקאַנער, די אור־אור־עלטערען פון די דאָזיגע בעוואָהנער פון ניו־ענגלאַנד, בשעת זיי האָבען אָפּגעאַרבייט דעם ערשטען זומער און אָפּגעשניטען זייערע ברויטען פון די פעלדער און אויסגעגראָבען די קאַרטאָפּעל פון דער ערד און אויפגעבויט שטאָהלען פאַר זייערע בהמות, איז פלוצים אויסגעפאַלען א שנעע און עס איז געוואָרען ווינטער. זיינען זיך די שכנים דאַמאָלט צונויפגעקומען אין איין אָרט, און געלויבט און געדאַנקט גאָט, פאַר וואָס ער האָט אָפּגעוואַרט מיט דעם שנעע, ביז זיי האָבען אלע זייערע ברויטען אריינגענומען אין די שייערס. און פון דעמאָלט אָן איז יענער טאָג געבליבען אלס אזא יום טוב.

ווי שוין געזאָגט איז גראד געווען א שעהנער, וואַרעמער טאָג.

די קליינע קינדער פון וואלד: בעז, לאַילאַק און וויטשהייזעל, האָבען געמיינט אז עס איז שוין דער אנהויב פון פריהלינג. אפילו דער אלטער נאַר, דער עפּעל־בוים, האָט אויך פערגעסען אויף וואָס פאַר א וועלט ער איז, און האָט ארויסגעלאָזען פון די ווינטער קנאָספּען קליינע שפּיציגע, גרינע נאָדלען.

דורך די וועגען האָבען זיך געטראָגען אָבגעוואַשענע פּאַעטאָנדלעך מיט אויסגעפּוצטע פערדלאַך, און אין די פּאַעטאָנדלעך: מאַן און ווייב און קינדער.

מען איז געפאָהרען צו גאַסט איינער צו דעם אנדערען.

ראָזענבערג'ס קינדער זיינען ניט געגאַנגען אין שוהל.

פּיליפּ, דאָס עלטערע אינגעל, האָט צונויפגענומען זיינע ברידערלעך און שוועסטערלעך און איז מיט זיי אוועק אין וואלד אריין.

ער איז געגאַנגען אויף פריהער, און מיט אַ לאַנגע פּרוטקעלע גע־שמיסען די נאַקעטע ביימער.

די קינדערלעך זיינען אַלע געוועזען מיט באָרפעסע פיסלאַך. פּי־ליפּ אויך אַ באָרפסער, אַ קליינער און אַ דאַרער; זיינע שאַרפע פיסלאַך האָבען זיך געשאָקעלט אין די ברייטע, אויסגעריבענע הויזען, זיין הי־טעל האָט ער פעררוקט מיט דעם דאַשיק אויף הינטען, און ווי ער האָט געזעהען אַ פויגעלע אויף אַ בוים, האָט ער גיך אַ פּאַטש געטהאָן מיט דעם פּרוטקעלע איבער דעם בוים און דאָס פויגעלע איבערגעשראָקען.

דאָס קלענסע שוועסטערעל האָט געהייסען ראַשעל, און איז אַלט געווען אַ פינף יאָהר. זי האָט זעהר ליעב געהאַט איהר ברודערל פּי־ליפּ פאַר זיין בראַווקייט און האָט איהם מקנא געווען, וואָס ער איז העכער פון איהר מיט אַ שפּאַן, און דאָס וואָס אַ פויגעלע האָט מורא פאַר איהם זיצענדיג אַזוי הויך אויף אַ בוים, האָט זי נאָך מעהר מורא געהאַט פאַר פּיליפּ'ן, אַז ער זאָל איהר נישט טהאָן אַ שניט מיט דעם לאַנגען רוט איבער דעם נאַקעטען קעפּעל.

פּיליפּ האָט געפיהרט די קינדער טיעף אין וואַלד אריין.

דאָרט אויף אַ גרויסען, קיילעכדיגען און ליידיגען אָרט ביים קוואַל, איז געשטאַנען אַ בוים מיט ווינטער בארען.

פּיליפּ מיט זיין קאַמאַנדע האָבען שוין לאַנג אָבגעטרייסעלט און אויפגעגעסען אַלע ווינטער בארען. אָבער פּיליפּ האָט געוואוסט, אַז אויף אַ בארען בוים טאָר מען זיך ניט פערלאָזען. דאַכט זיך דיר אויס, שוין! נישטאַ שוין מעהר קיין בארען. מען קומט אָבער אַרויס מאָרגען, מען קוקט זיך איין גוט, און מען געפינט נאָך אַ באַר ערגעץ צווישען די בלעטער.

און איצט אַז דער בוים האָט שוין פערלוירען אַלע זיינע בלעטער בעדאַרף מען אַ קוק טהאָן צי זיינען געבליעבען ווינטער בארען.

פּיליפּ איז געגאַנגען, געקלאַפּט מיט זיין פּרוטע און געהוקעט, דריידלענדיג אויס זיין קול אין זיגזאַגען: „הו־האַ, האַ־הו, הוי־הו“. דער נאַקעטער און באָרפיסער וואַלד האָט דאָס אַרויסגעכאַפּט פון פּיליפּ'ס מויל, זיך נאָכגעקרימט! פון בוים צו בוים איז דאָס קול געשוואומען און ערגעץ ביי יענער זייט ברעג האָט שוין, אַזוי ווי אַ הירש וואָלט אַנטלאָפען, אימיצער גיך־גיך געמרוקעט.

פּיליפּ מיט זיין קאַמאַנדע זיינען צוגעקומען צו דעם ווילדען בוים, וואָס איז געשטאַנען ביים קוואַל. דער קוואַל האָט איצט אויס־

געווייזן ווי ער האָט נאָר וואס אויסגעוואשען זיינע שטיינדליך און האָט זיך גענומען פּליסען פון אונטער דעם קליינעם בערגעלע און פון אונטער א גראָבען וואָרצעל פון באַרען בוים, מיט א דינעם שמייב־לענדיגען פלאָס.

דער ערשטער האָט פּיליפּ זיך אויסגעשטרעקט אויף דער ערד און זיין מויל אריינגעשטעקט אין קוואַל. זיין קאָמאַנדע האָט עס נאָך געטהאָן.

מען האָט זיך גוט אָנגעטרונקען, ליגענדיג אין א שורה איינס נע־בען דעם אנדערען, ווי א שורה מיט גענז, און אלע מאָל האָבען זיי אויפגעהויבען זייערע קעפּעלעך און עפּעס אויסגעשריען פרעהליכעס און ווייטער זיך איינגעבויגען און זייערע ליפּען אריינגעטונקען אין לויפענדען קוואַל.

נאָכדעם האָט מען זיך אויפגעהויבען.

פּיליפּ האָט אויפגעהויבען זיין קאָפּ און דערזעהן אז עס זיינען נאָך דאָ עטליכע קליינע בארעלעך אויף דעם בוים.

דאָס קלענערע שוועסטערעל האָט זיך אוועקגעשטעלט ווייט פון בוים און ארונטערגעלייגט איהרע הענטלעך אויף ביידע זייטען און אָנגעהויבען צו זינגען דאָס ליעדעל וואס זי האָט זיך נישט לאַנג אויס־געלערענט אין שוהל.

„עפּעל, עפּעל, קום ארונטער צו מיר“, ווי דער עפּעל הייגנט זיך אויף דעם בוים און וויל נישט ארונטערקומען. האָט דאָס מיידעל גע־ווענדעט צו דער זון, אז זי זאָל איבערברענען דאָס צווייגעלע און דער עפּעל זאָל ארונטערפאַלען. איז די זון אזוי ווייט און הויך אז זי קען נישט הערען וואָס דאָס מיידעל וויל. ווענדעט זיך דאָס מיידעל צו דעם פויגעל, אז ער זאָל אָפּבייסען דעם רויטינקען עפּעל. האָט זיך דער פויגעל דערשראָקען פאַר דאָס מיידעלע, א מאַך געטהאָן מיט זיינע פליגעלאַך. טרוף־טרוף און אוועקגעפלויגען, און געשיקט דעם ווינט. בעט דאָס מיידעלע דעם ווינט אז ער זאָל ארונטערבלאָזען דעם בליי־כען עפּעל מיט דעם רויטינקען פּנים. גיט זיך דער ווינט א דרעה און א שפּרונג און בלאָזט אריין שטויב אין דער מיידעלע׳ס אויגען. צו־וויינט זיך דאָס מיידעלע און עס קומט אָן פּיליפּ און נעהמט א לאַנגען צוויינ און טהוט מיט איהם א פּאַטש אין בוים און עס פאַלט אראָב דאָס עפּעלע...“

פּיליפּ האָט ארונטערגעקלאַפּט אלע באַרלעך נישט פערטיילט זיין

קליינער שוועסטעריל. מען האָט די באַרלעך אויפגעגעסן. די צייהן זיינען געוואָרען אייליג, האָט מען זיך ווייטער אַוועקגעלייגט אויף דער ערד ביי דעם ברעג פון קוואַל און געטרונקען דאָס קלאָהרע וואַסער, אַלע מאָל אויפהויבענדיג די קעפּלאַך און אויסשטרעקענדיג זייערע העלזער, אַזוי ווי גענז.

מיט אַמאָל טהוט פיליפּ אַ געשריי:

— קינדער, אַ בער ליגט אָן דאָרט!

צי האָט ער געוואוסט וואָס דאָרט איז געלעגען, צי ניין, ער איז אָבער אויפגעשפּרונגען און אָנגעהויבען צו לויפען אהיים. זיין קאַמאַנ־דע האָט זיך צושפּרייט און אויך געלאָפען אין דער ברייט פון וואַלד, צווישען די ביימער און נידעריגע בוימלאַך, און געשריען: „מאַמע!“ ביז מען איז אהיים געקומען.

די מוטער איז זיי אַנטקעגען געלאָפען מיט אַ גוואַלד.

ראָזענבערג האָט געלאָזען שטעקען די זעג אין דעם קלאָץ און איז אַרויס זעהן וואָס עס האָט געטראָפען.

פיליפּ האָט זיך אַוועקגעשטעלט אויף איין פוס און מיט דעם אַנדערען באָרפעסען פוס געקראַצט די אָפּגעריסענע הויזען, און אויפ־הויבענדיג זיין רעכטע אויסגעשמירטע הענטעל האָט ער אָנגעוויזען אויף דעם וואַלד.

— עס מוז זיין דיקעלע — האָט זיך די מוטער צולאַכט — די־קעלע האָט זיך שוין דאָרטען אַוועקגעלייגט. געה, ראָזענבערג, טהו אַ קוק צי ער האָט שוין פערמאַכט מיט איין אויגעל...

זי האָט נישט בעמערקט ווי ראָזענבערג איז געוואָרען בלאַס...

און נאָכדעם ווי ער איז געקומען צו זיך האָט ער געזאָגט שוין רוהיג:

— דאַנקען גאָט וואָס ער האָט צוגענומען ביי אונז אַזאַ נבלה.

— גאָט וועט זיך אויך פערשמירען זיינע הענט צונעהמענדיג אַזאַ נבלה — האָט מרס. ראָזענבערג זיך געוויצעלט און געשמייכעלט — ער האָט דאָך נישט קיין בעסערע זאַכען.

— דענקסט אַז איך בין מעהר ווערטה פון דער דאָזיגער נבלה, וועט ער מיך אויך באַלד צונעהמען, עס פעהלט שוין ניט קיין סך, — האָט ראָזענבערג געענטפערט זיין ווייב מיט אַ שטאָך־וואָרט.

די קינדערלאַך האָבען גאָר דערהערט אַז דיק איז שוין טויט, זיינען זיי אַלע אַוועק צו דעם קוואַל און זיך אַרומגעשטעלט אַרום דעם טויטען קערפּער פון דיק'ן.

דיק איז געלעגן מיט אַן אויסגעצווינגענעם האַלז, זיין קאָפּ פאַר־וואָרפן אין אַ זייט, אויף אַ קופּע ווייכע ערד, וועלכע ער האָט אַליין קענטיג אויסגעגראָבן מיט זיינע ציינער. אַרום דעם קאָפּ איז די ערד געווען צוגראָבן אין אַ האַלבן קרייז. זיינע פיס האָבן גע־שטאַרצט אין דער לופטן ווי אָנגעבלאָזענע קישקעס, און זיין בויך האָט אויסגעוויזן ווי אַ קליין בערגעלע.

דיק'ס אויג איז געווען איבערגעצויגן מיט אַ ווייסן הייטעל, און זיינע האָר זיינען געווען צושויבערט און זיינען געשטאַנען ווי די האָר פון אַ חזיר.

פיליפּ האָט געטריבן זיינע ברידערלעך און דאָס קליינע שוועס־טעריל.

— געהט אוועק פון דיק'ן, ער וועט אייך נאָך אַ בריקע טהאָן אין די בייכלאַך.

אַליין איז ער אַרומגעגאַנגען דאָס טויטע פערד און בעטראַכט פון אַלע זייטען, נאָכדעם צוגעגאַנגען צו דעם עק און אַ שלעפּ געטהאָן איינע פון די האָר.

דערזעהן, אַז דיק לאָזט זיך, האָט ער אָנגעהויבן צו שלעפּן צו עטליכע מיט אַמאָל, און געזאָגט, איבערגעבענדיג די אָנגעפּליקטע האָר צו איינעם פון זיינע ברידערלאַך:

— ווען דיק האָט געלעבט האָב איך זיינע האָר נישט געשלעפּט. ער האָט מיר צוגעזאָגט, אַז נאָכדעם ווי ער וועט שטאַרבן וועט ער מיר לאָזן אַ מתנה דעם גאַנצען עק, איצט פּליק איך זיינע האָר, עס וועט זיין אַ גוטער און שווערער באַל פון די דאָזיגע האָר.

— הע, ווען דיק האָט געלעבט האָסטו מורא געהאַט פאַר איהם — האָט דאָס קליינע שוועסטעריל פערדראָסען פאַר וואָס פיליפּ גיט איהר נישט צוהאַלטען די אויסגעפּליקטע האָר.

פיליפּ האָט זיך בייז אומגעקוקט און דערווייל ניט בעמערקט אַז זיין פאָטער ראָזענבערג איז אונטערגעקומען און איהם אָנגעכאַפּט בייביידע אויערען, זיי גוט אָנגעדרעהט און אויף איהם אָנגעשריען אַז ער זאָל אויף דער גיך געהן און ברייגנען אַ רידעל מיט אַ שטריק.

עס איז שוין געווען פאַרנאַכט.

שאָטענס האָבען זיך גערוקט פון וואַלד אַרויס.

פיליפּ מיט זיין קאָמאַנדאַ האָבען אָנגעבראַכען וויטש־הייזעל

פּראָטעקלאַך און זיי אַרומגעשטעקט אין די ווייכע צוגראָבענע ערד, אַרום דיק'ס קבר.

פיליפּ האָט גוט געדענקט די זייט וואו דיק'ס קאָפּ איז געלעגען פערשאָטען, האָט ער אין יענער זייט אַריין געשטעקט הויכע פּראָטעקלאַך כדי מען זאָל וויסען אַז דאָרט ליגט דער קאָפּ פון זייער פערד.

נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבען אַרומצוגעהן אַרום דעם קבר און האָט געזונגען מיט אַ הויכער, ניט פאַר זיינע אינגלישע כחות, באַסאָווער שטימע טרויעריג און האַרציג אויסציהענדיג די ווערטער:

— דיק איז געווען אַ גוטער פערד, אַ גוטער!

דאָס קליינע שוועסטעריל האָט דאָס ניט געקענט פערליידען, איהר האָט זיך געוואָלט צואווייגען און זי האָט נישט געקענט, האָט זי געזאָגט צו פיליפּ'ן:

— דיק האָט צובראָכען פּאַפּאַ'ס וואָגען, אַ שלעכטער איז ער געוועזען. די מאַמע איז מיט איהם געפאָהרען אין ווילעדזש האָט ער זיך אָוועקגעלייגט אין מיטען גאַס און פערשעהמט די מאַמע פאַר איטליכענם אויגען. אַ שלעכטער איז ער געווען.

פיליפּ האָט נישט געהערט און איז זיך געגאַנגען אַרום דעם פרישען קבר און געזונגען:

— דיק איז געווען אַ קלוגער פערד, אַ קלוגער!

די אַנדערע צוויי ברידערלעך האָבען נאָכגעפאָלגט פיליפּ'ן און אונטערגעזונגען וואָרט ביי וואָרט.

דאָס קליינע שוועסטעריל האָט אָנגעהויבען צו וויינען:

— דיק האָט איבערגעלאָזט די מאַמע אין וואַלד ווען זי האָט געהאַט דאָס צווילינג און איז אַהיים געקומען מיט אַ צובראָכענעם וואָגען. אַ נאַרישער פערד. איך האָב איהם פיינד!

זי האָט די אַלע ווערטער קוים שאַרף אַרויסגערעדט און זיי צוצויגען און געבליפּעט, גלייך ווי מען וואָלט זי אימעצער גוט אָנגעשלאָגען.

פיליפּ איז געבליבען שטעהן געבען איהר און געזאָגט:

דיק ליעגט מיט זיין קאָפּ דאָרט וואו די הויכע פּראָטעקלאַך שטעקען אין דער ערד. מען טאָר ניט זאָגען ביי זיין קבר אַז ער איז געווען אַ שלעכטער, ער קען נאָך דערפאַר ווערען אַרויסגעשפּיגען פון דער ערד און מען וועט איהם אַריינוואַרפען אין אַ הונד אַריין. וועט דער הונד דיך בייסען. און אַז דער הונד וועט דיך בייסען, וועט

דיק אַנטלויפֿען פֿון דעם בויך פֿון דעם הונד און אריין אין אַ קאַץ. וועט דיך די קאַץ צודראַפּען... צו וואָס טויג דיר, דו זאָלסט זיך אָנהויבען מיט דיק׳ן, אַמעהר לאָז איהם ליגען אין דער ערד. וואָס איז געווען איז געוועזען, אָבער איך האָב איהם ליעב געהאַט, ער איז געווען אַ קלוגער פערד...

— ניין איך האָב איהם פֿיינד! — איז דאָס קליינע שוועסטעריל אוועק פֿון דיק׳ס קבר זיך רייבענדיג מיט ביידע הענט איהרע אויגען און שאָקלענדיג איהר קעפּעל.

X

גוטע שכנים

נאָכדעם ווי ראָזענבערג האָט בעגראָבען זיין פערד דיק האָט ער שוין דערפֿיהלט, אַז ער איז אין דער היים אַן איבעריגער און אַ פֿרעמדער.

דערצו האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז מען קוקט איהם נאָך און אימיצער אָדער אַלע ארום ווייסען, אַז ער האָט פֿאַר׳סם׳ט זיין פערד.

אַ גאַנצען טאָג האָט ער געטראָגען די קלעצער פֿון וואַלד. זיי פֿאַוואָליע צווזיגען אין קליינע קלעצלאַך און זיי נאָכדעם צושפּאָלטען אין שייטלאַך האָלץ און זיך אַזוי פֿאַרגעסען אין דעם פֿאַר׳סם׳טען פערד.

נאָר אַז ער האָט זיך ביינאַכט געלייגט שלאָפֿען, האָט ער נישט געקענט איינשלאָפֿען. פֿאַר זיינע אויגען איז אַלע מאָל אויפֿגעשטאַנען דאָס בילד, ווי אַזוי זיין פערד דיק האָט געטרונקען דאָס וואַרימע וואַסער מיט׳ן גרינעם סם...

אָט אַזוי איז ער ווינציג געשלאָפֿען און זיך געגרייט צו פֿאָהרען אין דער גרויסער שטאָדט, זיך געהיט פֿאַר מענשען און אויסגעמיטען זיין אייגענע ווייב.

אַמאָל איז ער געשטאַנען און געהאַקט האָלץ, אַז מר. וויינבוים איז ארויפֿגעקומען פֿון וועג.

ראָזענבערג האָט זיך גענומען פֿלייסיג צו דער ארבייט, גלייך ווי ער וואָלט נאָר נישט בעמערקט, אַז אימיצער קומט אָן פֿון וועג.

— גוטען אבענד אייך — האט מר. וויינבוים פרעהלאך אויסגע־שריגען.

ראזענבערג האט זיך געטהאן א ווארף און אויפגעהויבען זיינע אויגען. זיין פנים איז געווארען בלאס און ער האט געענטפערט:

— גוט יאהר, א גאסט מר. וויינבוים. — האט אוועקגעווארפען די האק און זיך געלאזט געהן אין הויז אריין מיטרופענדיג דעם גאסט אין הויז אריין.

וויינבוים האט געזאגט:

— איך בין נישט געקומען טרייבען וויזיטען. עס איז נישטא קיין צייט, איך בעדארף נאך זעהן די איבעריגע שכנים.

— וואס־זשע האט איהר גוטעס צו דערצעהלען? — האט ראזענבערג זיך געטהאן א קראץ אין קאפ בעגלייט מיט א טיעפען זיפץ

— ביי מיר הערט זיך זעהר נישט קיין גוטעס.

— חלילה א קינד ביי אייך נישט געזונד? — האט מר. וויינבוים זיך דערשראקען.

— נאך ערגער ווי א קינד.

— איז אייער ווייב קראנק צו בעט, גאט בעהיט?

— ניין, מיין ווייב איז געזונד, נאר ביי אונז איז דאס פערדעל אוועק פון דער וועלט — האט ראזענבערג געזאגט מיט אן אראפגע־לאזטען קאפ.

— וואס איז איהם געווען?

— געוועזן איז איהם גארנישט, עס האט איהם געפעהלט א האָ־לעריע אין זיינע ביינער ביי מיר. האט ער זיך איינגעשפארט און זיך אוועק געליינט אין וואלד און שוין מעהר נישט געוואלט זיך אויפ־הויבען.

— פאר וואס האט איהר נישט גערופען די שכנים, וואלט מען אייך געהאלפען אויפהויבען דאס פערד.

— וואס פאר א שכנים האב איך דא?

— איך בין שוין אן אלטער, אבער א שכן בין איך. איך וואלט געהאלפען, ווען איהר רופט מיך. און פאר וואס האט איהר נישט גע־רופען דוד וואלדען?

— איך האב זיך שוין מיט דעם וואלדענען געגוג אפגעבריהט.

— ברוגז?

— ער איז צו קלוג פאר מיר.

— איהר האָט א טעות, מר. ראָזענבערג. דוד וואָלדען איז א וואוילער בחור.

— ווי ביי וועמען.

— וואָס האָט ער אייך שלעכטס געטהאָן?

— ער אליין האָט מיר קיין בייז נישט געטהאָן.

— טאָ וואָס־זשע ווילט איהר?

— איך וויל גאָר נישט, מר. וויינבוים.

— אָבער ברוגז זיין איז דאָך נישט שעהן; עס איז נאַריש!

ראָזענבערג האָט מעהר נישט געענטפערט, אָבער ער האָט גע־פיהלט, אז ער איז דער גערעכטער, און וואָס מעהר ער וועט שווייגען וועט זיין בעסער פאר איהם.

— נאָ! איך בין דאָך געקומען עפּעס אויפצוטהאָן, — האָט זיך מר. וויינבוים א כאַפּ געטהאָן. — איך וויל אייך בעטען, אז איהר זאָלט קומען צו מיר דעם שבת נאכט.

— וואָס איז עפּעס נייעס? תנאים?

— ניין, גאָר אן אנדער זאַך.

— איך וויים, א איד האָט א מיידעל, בעדאַרף ער מאַכען תנאים. נאָר אז ניט איצט, וועט עס זיין אין אן אנדער טאָג. אָבער וואָס עפּעס איז פאר א שמחה?

— איך וויל קיינעם ניט דערצעהלען וואָס און ווען. איך פּער־בעט די שכנים צו מיר אין הויז אריין. דער אַלטער וויינבוים בעט בעדאַרף מען קומען. און די וואָס וועלען קומען וועלען שוין וויסען וואָס און וואָס. איך קען אייך נאָר זאָגען, אז איך האָב אייך אַלעמען צו דערצעהלען א שעהנע זאַך.

— אפשר קענט איהר עס מיר שוין דערצעהלען. קומט אריין צו מיר אין הויז אביסעל, ווייל ביז שבת נאכט ווער ווייסט וואו איך וועל נאָך זיין.

— ראָזענבערג, וואָס רעדט איהר נאַרישקייטען? א מענש בע־דאַרף קענען אריבערטראָגען אַלעס, וואָס עס מאַכט זיך. נו, איז א פערד געפאַלען. מען איז דאָך ביי גאָט אין די הענט. אָבער זיך נעמען צום הארצען טאָר מען ניישט.

— איך וויל זיך קיין מעשה נישט אָנטהאָן. אָבער איך פאָהר דאָך אוועק אין שטאָדט צו דער ארבייט, קען זיין, אז שבת נאכט וועל איך שוין שווימען מיט דער שיף.

— איהר פאָהרט שוין ווייטער אין שטאָדט?
— וואָס דען זאָל איך טהאָן?
— ווען איהר פרעגט ביי מיר, היים איך אייך ניט פאָהרען.
— וואָס דען זאָל איך טהאָן?
— ווען איהר פרעגט ביי מיך, היים איך אייך בלייבען דאָ.
— וואָס וועל איך דאָ טהאָן?
— ווען איהר פרעגט ביי מיר, זאָג איך, אז א מענש בעדארף זיך קלעפּען צו איין אָרט, אזוי ווי א שטיין קלעפּט זיך צו דער ערד. מיט דער צייט הויבט דער שטיין אָן צו ווערען בעוואקסען מיט גראָז.
— וואָס זאָל איך טהאָן?
פון דעם טהאָל, וואו ראָזענבערג'ס הויז איז געשטאַנען, האָבען זיך געזעהן ארום און ארום בערג און וועלדער, פון ווייטען אויף א בארג האָט אימיצער געאַקערט, און אין דעם שטאָלענעם מעסער פון אַקער האָט זיך די זון אָפּגעשפּיעגעלט. עס איז פון דאָרטען געלאָפען אָן אָפּשיין און ארום געשפּרונגען איבער די שפּיצען פון די בוימער.
ראָזענבערג האָט בעהאַלטען זיינע אויגען פון אָבשיין און אויך פון וויינבוים'ס אויגען, בעהאַלטען זיין אונרוהיג שפּרינגענדיג גע־מיטה, און אויף אַלץ געענטפערט קורץ און נישט בעשטימט. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז ער קען אַלעס פאר וויינבוים'ען ניט דער־צעהלען, סיידען ער זאָל זיך פאר איהם גוט אויסוויינען, נאָך דעם וועלען זיך עפענען פרייע טויערען און ער וועט קענען דערצעהלען, ווי אזוי ער איז פון זיין פריהער קינדהייט אָן געפלאָנט און פערוואַגעלט געוואָרען.
מר. וויינבוים האָט, וויזט אוים, ניט געזעהן, וואָס עס טהוט זיך ביי ראָזענבערג'ען אויף דעם דנאָ פון הארץ. ער האָט נאָר געזעהן, אז ראָזענבערג'ס פּנים איז בלייך און פארזאָרגט, האָט ער געזאָגט:
— זאָרגען זאָלט איהר זיך נישט, ראָזענבערג. איך ראטה אייך צו בלייבען דאָ. איהר וועט שוין ווי אַלע לעבעדיגע מענשען עפּעס געפינען וועגען ווי אזוי זיך ארויסצודרעהען.
— וואָס טויג דאָס ריידען, — איז שוין ראָזענבערג אביסעל ארויס פון געדולד. — איך מוז פאָהרען אין שטאָדט. ווער קען ווי־סען וועמען דער שוך קוועטשט? איך ווייס אז איך מוז פאָהרען אין שטאָדט ארבייטען.
— און ווי אזוי וועט איהר לאָזען אייער ווייב און קינדער?

— אויף די גוטע שכנים...

וויינבוים האָט פערשטאַנען דעם לינקען וואונק פון ראָזענבערג׳ס ווערטער און געזאָגט:

— איצט האָבען מיר גוטע שכנים. איך בין שוין דאָ אריבער 30 יאָהר. איך ווייס, אז מיר האָבען גוטע שכנים. און איך זאָג אייך בלייבט דאָ, איך וועל אייך העלפען, ווי ווייט איך וועל קענען, ביז איהר וועט זיך אריבערשטופען דעם ווינטער.

— איך דאַנק אייך פאַר אייער מיה אַנצופילען אַ צולעכערטען זאַק.

— איך זעה דאָך, אז איהר רייסט זיך אין שטאָדט אריין, — איז פּלוצים מר. וויינבוים אריינגעפאַלען ראָזענבערג׳ן אין די רייד, — פאָרט־זשע אין שטאָדט געזונטער הייד און מאַכט געלד, אָבער פאַלגט מיך און ברייגנגט דאָס געלד אהיים. זומער לעב וועט קומען, וועל איך אייך העלפען מיט מיינע אָקסען. איהר בעדאַרפט נישט קיין פערד דערווייל. ביז איהר וועט נישט האָבען גענוג היי פאַר דעם פערד.

— איהר ווילט איך זאָל פריהער אריינקלאַפּען דעם צוואָק און נאָכדעם קויפען דעם הייגגלייכטער, מר. וויינבוים. אָט האָב איך שוין נישט מיט וואָס צו ברייגנגען ברויט און הערינג פון ווילעדזש פאַר מיינע קינדער.

— איך וועל מיטנעהמען, איך געה מאָרגען אין שטעדטעל. איך וועל פאַר אייך ברייננגען ברויט מיט הערינג. אָבער קומט צו אונז שבת נאָכט. עס איז אַזוי גוט פון אייער טובה וועגען, ווי פון מיין׳ט וועגען. אפשר וועט זיין פאַר אייך ארבייט אויף דעם גאַנצען ווינטער, אָט דאָ.

XI

ווייסער שנעע

דער ערשטער שנעע האָט זיך פאַרשפּעטיגט, אָבער זיך אָנגעהויבען צו שיטען ווי דורך אַ גרויסער זיפּ און פאַרדעקט אַלע וועגען און אַזוי ווי מיט דעם פּולווער פון ווייסען מעהל פערשטויבט די בוימער און די וועלדער.

ווייס בעדעקט און פארטשויבט דעם דאך פון הויז, די קארניזען ארום די פענסטער, די שטאכעטעס פון גאניק און די שפיציגע שטיי־נער פון דעם פלויט.

האט מר. וויינבוים זיינע אקסען ארויסגעפיהרט צו דעם וואסער, האבען זיי געשפרונגען מיט פארריסענע עקען און זיך געשפיעלט מיט די שטיקלאך שנעע. און זייערע ברייט ביינינע קריזשעס זיי־נען פערשטויבט געווארען מיט א דינעם הויך פון שנעע.

ראזענבערג'ס שווארצער הונט איז ארום געגאנגען א פרייער ארום דער הויז און פון זיך אלע מאל אפגעטרייסעלט דעם שנעע, און באלד ווייטער געווארען ווייס און געגענעצט מיט זיין לאנגען מויל.

דער הונד האט א קוק געטהאן, אז פון דער הורבע מיט דעם אנגעהאקטען האלץ ווערט א ווייסער בארג, האט ער אנגעהויבען צו בייזערען זיך און זיך געווארפען אויף דעם ווייסען בארג מיט א בילעריי.

ראזענבערג'ס קינדערלאך האבען זיך אלע ווילע ארויסגעכאפט און צוריק אריין אין הויז מיט פארשנעעטע היטלאך און מיט קנוילען שנעע אין די הענט און די קנוילען געפרובט קייקלען אויף דעם הייסען אויוועך.

דורך א פענסטער האט מען גאר נישט געזעהן.

איז מען ארויס און געקוקט אין דרויסען, האט מען ווייטער פון דער נאז גאר נישט געקענט זעהן.

עס איז געווען שטיל און מען האט געהערט די שטילע טריט פון דעם שנעע אויף דעם ערד.

דער וואלד העקער האט זיין האק אונטער דעם ראק פארבא־האלטען.

אין די ווייטע וועלדער איז די זעג־מיהל געבליבען שטעהן און נישט געקענט שניידען די קלעצער.

זיינען די העקער אהיים געגאנגען מיט פערזילבערטע וואנצען און ברעמען און מיט ווייסע פערשנעעטע הילטען.

איינער פון די העקער איז געווען דער פאלאק זשאק, וועלכער האט געוואהנט מיט ראזענבערג'ן אין שכנות איבער'ן וועג.

ער האט געוואלט אויף צוריק־וועגס פון דער זעג־מיהל אריינ־געהן צו ראזענבערג'ן, נלאט אזוי אריין געהן. סיי ווי שנעעט, וועט מען זיצען און שמועסען.

האָט ער זיך אָבער דערמאָהנט, אַז ראָזענבערג דאַרף זיין ברוגז אויף איהם, פאר וואָס ער האָט צוגעלאָזען, אַז מען זאָל איהם אויפ־ציהען מיט דעם שטריק און לאָזען הייגגען.

ער האָט זיך צולאַכט, איז אהיים געקומען אין זיין הויז אריין, וואָס איז בעשטאַנען פון איין גרויסען צימער, מיט אָפגעריסענע ווענט און אָהן אַ טעל, די שינדלאַך פון דאַך און די קראַקוועס אויף זיינען געוועזען אָבגעווייסט מיט קאַלך, שנעע׳לאַך האָבען זיך דורכגעשטופט און אַריינגעפלויגען אין צימער ווי ווייסע קליינע פליגעלאַך.

דער פאַלאַק האָט אונטערגעהייצט דעם אויוועו, זיך אָבגעטרייקענט זיינע קליידער און אויסגעטהאָן זיינע שטיוועל.

אַ באַרפוסער איז ער אַרומגעגאַנגען איבער דעם פארשטויבטען הילצערנעם דיל און זיך געקיהלט זיינע צוואַוואָרימטע, רויטע פיס.

דער אויוועז האָט זיך צוברענט און דעם פאַלאַק׳ס פּנים איז געוואָרען רויט און אויסגעברייטערט. ער האָט זיך אומגעדרעהט אַ באַרפוסער און האָט אויסגעוויזען ווי אַ וואַלד חיה, וואָס שפּאַנט ארום אויף די הינטערשטע פיס.

ער האָט אָפּגעגעסען זיין מאָהלצייט, געטרונקען אַ סך קאַלטע וואסער, געקוקט דורך דעם קליינעם פענסטער, געשאָלטען דעם שנעע.

געדרעהט מיט זיינע הענט, ווי מיט גראָבע שטריק אין דער לופ־טען, זיך געצויגען אויף דעם בעטעל, וואָס איז געוועזען צונויפגע־קלאַפּט פון פּראָסטע ברעטער און מיט שטרוי אָנגעבעט.

און געמוזט אָנקומען צו זיין ארבייט, וואָס ער טהוט אַלע אויף דער נאַכט אהיים קומענדיג פון וואַלד.

ער האָט אָנגעהויבען צו זינגען די איינציגע תּפילות, וואָס זיין מוטער האָט איהם אויסגעלערנט אויף אויסווייניג.

זיי געזונגען אַ גאַנצען טאָג, טאָ ליגענדיג אין בעט, טאָ שטעהענדיג ביים פענסטער, מיט זיין שטערן איינגעקוועטשט אין קאַלטען גלאָז.

געוואָרפען שייטען האָלץ אין אויוועז און אַז דער שנעע איז נאָך אַלץ געגאַנגען, האָט ער ווייטער געזונגען, אַלע מאָל איבערבייטענדיג די קאָלירען פון דער שטימע און אויסציהענדיג די ווערטער, ווי ער וואָלט מורא געהאַט, אַז זיי זאָלען זיך נישט אויסלאָזען.

אין אָבענד האָט ער ניט אָנגעצונדען קיין ליכט. דער שנעע האָט אריינגעווייסט דורך די פענסטער און עס האָט אויסגעוויזען אַזוי,

ווי אַ ווייסע פרוי שטעהט ביים פענסטער און ווארפט מיט איהרע צולאָזענע לאַנגע, ווייסע האָר, בויגענדיג איהר קאָפּ טאַ אהין, טאַ אהער.

דער פּאָלאק האָט נישט געוואָלט אַנצינדען קיין ליכט אין הויז, ווייל ער איז געוועזען בייז אויף דעם שנעע, אויף זיין מוטער, וואָס האָט איהם איבערגעלאָזען און אוועק אויפצוזוכען דעם טאַטען ערגעץ אין דער ווייטער וועלט.

„פאַרוואָס האָט ער אַנגעטריבען דעם טאַטען זיינעם?"

ווייל ער איז געווען אַ פּוילער. די מאַמע זיינע האָט געהאַלטען אין איין קלאָגען זיך פאַר זשאַק'ען, אַז ער זאָל זעהען עפּעס טהאָן, כדי דער טאַטע זאָל אַנטלויפען פון דער היים.

האָט זשאַק איהם געטהאָן געבראָטענע לייד און איהם פאַרטריבען פון דער היים.

די מאַמע האָט אויפגעלעבט, געוואָרען צוריק יונג, געזונד.

ווערט איהר דאָ אומעטיג.

זי קען נישט זיין גאַנצע טעג אַליין אין שטוב. זי קען נישט רוהען און שלאָפען. עס דאכט זיך איהר נור, אַז דער טאַטע ליגט שוין ערגעץ און פוילט אין דער ערד.

נו, ווייל זי פאָהרען אין דער וועלט און זעהען צי זי קען איהם נים געפינען. און אויב זי וועט איהם ניט געפינען, וועט זי וויסען, אַז ער פוילט שוין ערגעץ אין דער ערד. וועט זי נאָכדעם אהיים קומען און אַנצינדען אַ לעמפּעל נאָך זיין נשמה אונטער דאָס הייליגע בילד.

זאמט זי זיך, פאַרגעסען צו קומען צוריק.

הייסט עס זשאַק'ען פאַרנאַרט איבערגעלאָזען און אליין לעבט מען ערגעץ אויף דער וועלט אַ גוטען טאָג.

זשאַק וועט וואַרטען אַ ווינטער און אַ זומער, און אַז די מאַמע וועט נישט קומען, וועט ער שוין וויסען וואָס צו טהאָן.

דערווייל זינגט ער די לידער, וואָס די מאַמע האָט איהם אויס־געלערנט.

ליגט זשאַק אין קאַלטען הויז איינגעדעקט מיט זיינע גראָבע קאָלדרעס און איז ברוגז אויף דעם שנעע.

און ער זינגט ווייטער זיינע לידלאך.

בייטאָג האָט דער שנעע אויפגעהערט צו געהן.

דער הימעל איז געוואָרען לויטער בלוי, און די זון האָט אָנגע־הויבען צו וואַרימען דעם שנעע. פון די דעכער און פענסטער קאַר־ניזען האָט גערונען דער צולאָזענער שנעע און דער גאַנצער ברעג פון דאַך איז געוואָרען ארום געהאנגען מיט קליינע אייז־ליכטלאַך.

זשאַק איז ארונטערגעשפּרונגען פון זיין שטרויענעם בעט, זיך אָנגעטהאָן, אריינגעבראַכט פרישע וואסער און זיך גוט אויסגעוואַשען דעם קאָפּ און דאָס פּנים.

נאָכדעם געקעמט זיינע רויטליכע האָר פון זיין קאָפּ און פּנים (זיין פּנים האָט ער שוין לאַנג נישט געגאָלט און די האָר פון זיין קליין, גערדיכט בערדעל זיינען געוועזען ווייך און געקרייזעלט).

דעם אויוועז האָט ער נישט אונטערגעצונדען, געגעסען ברויט מיט קאַלטען, פאַרפרוינעם וואורשט און פארטרונקען מיט קאַלטע וואסער.

ער איז ארויס אין דרויסען, דאָס ווייסקייט האָט פארמאַכט זיי־נע אויגען און ער האָט נישט געקענט קוקען אויף דעם שנעע, וועלכער האָט אָפּגעשפּיגעלט אַ געלבליכען אָפּשיין פון דער זון.

זשאַק איז געקראָכען אין דעם טיעפען שנעע און געהאַט הנאה פון זיך און עס איז איהם געוועזען ווארים זיין גאַנצער לייב.

כאָטש אין דרויסען איז אויך געוועזען ווארים, און דער קיידי־דיד פויגעל האָט נאָך ערגעץ געזונגען, פון דעסטוועגען האָט זיך געפיהלט, אַז איבער דעם ווייכען דעק פון שנעע ציהט זיך איבער אַ דינע, פראָס־טיגע הויט, וועלכע ברעכט זיך, ווי אַן אויסגעטריקענטע פּאַפּיר, הינ־טער די פיס.

שוואַרצע קראָהען זיינען געפלויגען אהין און אהער, און איבער דעם וועג און שנעע איז געוועזען אויסגעשפּרייט אַ גלייכע שורה פון קליינע, טיעפע טריט פון אַ לויפענדען פוקס.

זשאַק איז נאָכגעגאַנגען נאָך דעם סליאַד פון די טריט און גע־זעהן, אַז זיי ציהען זיך ערגעץ ווייט אַוועק. האָט ער זיך אויסגע־דרעהט און אריבערגעשפּרונגען דעם שטיינערנעם פּלויט פון זיין שכן ראָזענבערג.

זשאַק האָט ניט פערגונען דאָס ווייסקייט פון דעם שנעע אויף ראָזענבערג׳ס לאַנקע און ער איז מיט זיינע גרויסע פיס געקראָכען און צושאַרט דעם שנעע און געמאַכט אַ קרומען שטעג איבער דער גאַנצער לענג פון דער לאַנקע.

זשאק האָט זיך ווי אַריינגעגנב'עט צו די ראָזענבערג'ס אין הויז אַריין.

די קליינוואַרג האָט איהם אַרומגערינגעלט און איהם אָנגעהויבען צו שלעפּען ביים ראָק און פיליפ האָט דעם גאַנצען פינגער פון זיין רעכטער האַנד אריינגעטשעקט אין זיין אויערעל און מיט די איבעריגע פינגער געשאָקעלט, ווי אַ שוויין שאָקעלט מיט זיינע אויערען.

זשאק האָט זיך געדרעהט אין דער מיט שטוב און מיט זיינע גרויסע הענט, ווי מיט הילצערנע לאָפּעטעס, אַלע מאָל אוועקגעשאַרט די קליינע קינדערלאַך פון זיך און זיי זיינען צוריק אויף איהם אָנגעפאַלען.

טריקס, דער הונד, אויף וועמען די שוואַרצע, לאַנגע האָר זיינען געוועזען נאַס און ווי אויסגעקעמט מיט אַ קאַם, איז געשטאַנען הינטער'ן גרויסען טיש און געשטופּט זיין צונג פון לאַנגען שפּיציגען מויל אַרויס און געקוקט אויף דעם, וואָס די קינדערלאַך טהוען מיט זשאַק'ן און עס האָט אויסגעוויזען, אַז דער הונד לאַכט.

ראָזענבערג האָט פריהער ווילד הנאה געהאַט, וואָס זיינע קינדער טהוען מיט זשאַקען. אָבער באַלד האָט ער אָנגעשריגען אויף די קינדערלאַך, ווען ער האָט איבערגעטראַכט, אַז ווי באַלד אַ מענש קומט צו איהם אין הויז אַריין איז דאָך איהם גוט קאַלומיטנע אויף זיין האַרצען און ער איז שוין געגוג אָפּגעקומען מיט דעם אַליין, וואָס ער מוז עפענען די טיר פון דעם מענשענ'ס הויז, וועמען ער האָט פיינט.

געהייסען זשאַקען זיצען און אַליין האָט ער זיך ענטשולדיגט, אַז ער מוז געהן אין וואַלד אַריין.

זשאַק האָט געטראַכט, אַז מען וויל איהם דאָ עפּעס פּאַרנאַרען. ער איז געקומען צו ראָזענבערגען, איהם געטראָפען אין דער היים. פאַר וואָס זשע געהט ער אַוועק אין וואַלד אַריין? וואָס איז יעצט דאָ צו טהאָן אין וואַלד.

און דערפאַר האָט ער געפרעגט ראָזענבערג'ן:

— וואָס, געהסט אַרוים מיט אַ בעזעם אָפּצוקעהרען דעם שנעע פון די ביימער?

— יעם סיר! — האָט ראָזענבערג אַ געשריי געטהאָן און פאַרמאַכט די טיר מיט אַזאַ קלאַפּ, אַז די פענסטער פון הויז האָבען אַ דרינזשע געטהאָן.

זשאַק האָט געפיהלט, אַז ער איז געבליבען איינער אַליין אין

דער גרויסער קיך. כאָטשביידע מוידען, אסתר און חאַשקע, זיינען געשטאַנען אין א ווינקעל פון קיך איבער א גרויסער הילצערנער קייכ־ליגען וואַש־טאָפּ און געריבען דאָס גרייט אויף גערינצעלטע וואַש־אייזענס. די מרס. ראָזענבערג האָט זיך געלאָזט הערען עפּעס מיט א ברוגז׳דיגען פון מאָל צו מאָל אויסגעשריי, פון אן אנדער צימער, און אז זי איז שטיל געוואָרען, האָט זיך געהערט ווי דאָס קליינע קינדעלע איהרע „ציהט דעם מארעך פון איהרע ביינער״.

זשאַק האָט זיך צוגעשפּארט אויף א ווינקעל פון הילצערנעם, לאַנ־גען טיש, געהאַלטען זיין הוט אין זיינע הענט, געצעהלט די צומישטע ווינטער־פלינען, די קינדערלאַך און ניט געוואוסט וואָס ער זאָל טהאָן.

אסתר ראָזענבערג האָט געהאַט מיטלייד מיט זשאַק׳ען. זי האָט געכאַפּט א קוק צו זיין פּנים, און אזוי ווי א דערוואַקסענע פרוי דורכ־געדריינגען זשאַק׳ען.

זי האָט איהם געפרעגט:

— זשאַק, ווילסט אפשר העלפען וואַשען?

— איך בין פויל צו וואַשען מיין איינען גרייט... — האָט זשאַק געשמייכעלט און האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין אָרט, צוגעגאַנגען צו דעם ווינקעל, וואו די צוויי שוועסטער האָבען געוואַשען דאָס גרייט. ער האָט אליין געפיהלט אזוי ווי ער וואָלט געגאַנגען צו זיין אייגענעם קבר. שווער און אונבעהאָלפען איז ער געגאַנגען, שארענדיג מיט זיינע ברייטע, לאַנגע פיס און מיט ביידע הענט האָט ער געדרעהט זיין הוט.

זשאַק האָט זיך אָנגעשפּארט אין וואַנד.

אסתר און חאַשקע האָבען צו איהם געקוקט, אַלע מאָל אן אנ־דערע, אויסדרעהענדיג זייערע קעפּ און ניט אויפגעהערט זיך צו שאָק־לען איבער דעם וואַשטאָפּ און מיט זייערע האַלב־נאַקעטע הענד אַלע מאָל איינגעטונקען א שטיקעל גרייט אין דעם גרויען קאַלעמוטנעם וואַסער מיט דער וויים־גרויער פינע.

אסתר האָט זשאַקען א שפּריץ געטהאָן מיט וואַסער אין פּנים אריין. און עס געמאַכט אזוי, אז מען האָט ניט געקענט וויסען ווער עס האָט א שפּריץ געטהאָן. זשאַק האָט זיך א וואָרף געטהאָן, אָפּ־געווישט דאָס פּנים מיט זיין היטעל און ניט געוואוסט, וועלכע פון די צוויי שוועסטער האָט עס איהם אָפּגעשפּריצט. ער איז געוואָרען אויפגערייצט און האָט זיך דערווייל איינגעצוימט מיט דעם, וואָס ער

האט מיט זיין היטעל א קלאפ געטהאן איבער די פלייצעס אי אסתר'ן אין חאשקען.

— פאר וואס קומט עס מיר? — האט חאשקע זיך געבייזערט.

— זי האט עס געטהאן.

— פאר וואס קומט עס מיר? — האט אסתר זיך אויך געבייזערט. — זי האט עס אליין געטהאן און זאגט אויף מיר.

ביידע שוועסטער זיינען אנטשוויגען געווארען, ווי זיי וואלטען עפעס אנגעהויבען צו פערטראכטען.

דערווייל האבען זיך די גערינצעלטע בלעכען איינע אין די אנדערע זיך אנגעקלאפט. ביידע מיידלעך זיינען מיט דעם קאלעמוטנעם וואסער פערשפריצט געווארען.

— דו לאנגער קלאץ! — האט חאשקע זיך אויסגעריבען איהרע גרויסע אויגען און זיי ניט געקענט עפענען.

— און אז דו ביזט א גראבער קלאץ! — האט אסתר נוט אוועקגעשטעלט איהר גערינצעלטען בלעך אין דעם וואש־טאב און ווייטער געוואשען, ניט אפווישענדיג איהר נאס פנים.

מרס. ראזענבערג איז אריין מיט נאך ניט קיין צוגעקנעפעלטען בוזעם און מיט א פערפלאמט פנים.

— וואס איז שוין ווייטער?

— מאמע, זי לאזט מיך ניט וואשען! — האט חאשקע די ערשטע זיך פערקלאגט, און נאך אלץ געריבען מיט די בלאס־ראזעווע פינגער איהרע אויגען.

— איך לאז זי ניט וואשען. זאל זאגען זשאק צו איך טהו איהר עפעס שלעכטס, — האט אסתר ניט אויפגעהערט זיך צו שאקלען ניך, גיך איבער דעם וואש־טאפ, וועלכער איז געשטאנען אויף צוויי ביינקלאך.

— נאר א שאנד פאר א מענשען — האט מרס. ראזענבערג זיך צולאזען מיט א וויינענדיגע שטימע און אויפגעהויבען איהרע קורצע האנד און מיט צושפרייטע פינגער אפגעלאזט א פליאסק אסתר'ן איבער'ן קאפ און חאשקען ווידער אן אנדער פליאסק איבער איהר פנים.

זשאק האט געשמייכעלט. מורא געהאט טאמער כאפט ער אויך א פליאם פון מרס. ראזענבערג, האט דערפאר געהיט מרס. ראזענבערג'ס בעוועגונגען און געשמייכעלט, דרעהענדיג מיט זיין היטעל,

ווי א שטוב הונד דרעהט מיט זיין עק, ווען די באַלעבאַסטע שלאָגט די קינדער.

— נאָר א שאַנד פאַר א פרעמדען מענשען, — האָט זיך מרס. ראָזענבערג נאָך אַלץ געשפּאַרט אויף דאָס איהריגעס. — געהט מיך ביידע אין... איך וועל זאָגען ראָזענבערג׳ן, אז ער זאָל אייך מיט־נעהמען מיט זיך אין שטאָדט אריין און זאָל אייך דאָרטען ערגעץ איבערלאָזען אין מיטען גאַס און אנטלויפען פון אייך...

XII

אַ ביין פון אַ מענשען

שבת צו־נאַכט.

אַלע פענסטער פון דער פיערעקעכיגער גרויסער הויז, אין וועל־כער די וויינבוים׳ס האָבען געוואָהנט, זיינען ליכטיג. און ווייט אי־בער די פּערשנעטע וועגען האָט דאָס הויז געלויכטען, ווי א גרויסער לאַמטערן.

אַלע ווילע איז אן אנדער גאַסט אָנגעקומען אין דעם קליינעם הויף, ביים הויז.

מר. וויינבוים איז אַלע מאָל ארויס פון הויז, א געשריי געטהאָן פרעהליך „א גוטע וואָך", ניט וויסענדיג דורך דער פינסטערקייט פון דעם מיטמאָנאַטיגען אָבענד, וועמען ער בעגריסט.

נאָר אַז דער גאַסט האָט געענטפערט, האָט שוין מר. וויינבוים געוואוסט ווער עס איז געקומען נאָך דעם קלאַנג פון יענעמס קול, האָט ער זיך ניט געפוילט און נאָך אמאָל א געשריי געטהאָן: „א גוטע וואָך, ראָזענבערג", אָדער „א גוטע וואָך, וואַלדען".

אין הויז איז געוועזען וואַרעם. מען האָט זיך ארומגעזעצט ארום דעם לאַנגען, שווערען טיש.

צווישען די געסט זיינען געוועזען ראָזענבערג מיט זיין פרוי, דער אַלטער וואַלדען, דוד וואַלדען און זיין מוטער.

דוד וואַלדען האָט זיך ניט געזעצט ביים טיש, נאָר אין א ווינ־קעל פון דעם גרויסען צימער אויף דער וויעגשטול.

ער האָט בעטראַכט דאָס מעבעל און די ווענט. די פענסטער פון

חוץ זיינען איהם נאָך אַ מאָל ניט געמעלען, ווייל זיי זיינען געוועזען פון דעם פוריטאַנישען סטיל מיט קליינטשיגע שייבעלאַך.

דערפאַר איז איהם דאָס מאָל שטאַרק געפעלען דער גרויסער, שווערער טיש מיט די צוויי לאַנגע ביינק פון ביידע זייטען. די ביינק און דער טיש זיינען געוועזען געמאַכט פון האַרטען האָלץ, מיט זייער נאַטירליכען קאָליר, שווער און ברייטלאַך זיינען זיי געשטאַנען און דוד'ן אריינגעבראַכט אין אַ רוהיגער שטימונג: גאַסטפריינדליכקייט:

מר. וויינבוים איז געזעסען אויבען־אַן און מיט אַ שיינענדען פּנים געפיהרט אַ געשפּרעך מיט די געסט. דוד האָט ניט געהערט וואָס זיי ריידען. איהם האָט אָבער געצויגען דער פרעהליכער אָפענער פּנים פון מר. וויינבוים און זיין ברוינער האַלז, וואָס האָט זיך אַזוי רוהיג און שעהן געדרעהט אין דעם צוקנעפּעלטען ווייסען העמד.

חוץ דעם הייגנענדען לאָמפּ, וואָס האָט זעהר שעהן בעלויכטען דאָס גרויסע צימער, האָבען צוויי ליכט געברענט אין גלייזערנע, הויכע לייכטער.

דוד האָט געהאַט אַ שוואַכקייט צו ברענענדע ליכט. ער האָט זיך דערפיהלט היימיש און אַזוי ווי אויף אַ שמחה.

אסתר וויינבוים האָט געכאַפּט דוד'ס הוט. איהם אָנגערוקט איבער איהר קאָפּ. איהר ברוינער פּנים האָט געפלאַמט און די שוואַרצע האָר זיינען געוועזען צוואָרפען און אַראָפּגעהאַנגען איבער איהר פּנים און געקראָכען אין איהרע גרויסע אויגען.

זי איז אַרומגעלאָפען איבער דער שטוב און געבראַכט צום טיש, וואָס זי האָט נאָר געקענט געפונען גוטעס.

די מוטער האָט זי אַלע מאָל אָװעקגערופען אין קיך אריין און באַלד איז אסתר צוריק געקומען מיט פולע הענט.

מר. וויינבוים האָט זיך געבעטען ביי זיינע געסט, אַז זיי זאָלען עסען אָט די אַלע זיסע זאַכען, וואָס זיין ווייב רבקה האָט געשטעלט צום טיש. „דאַנקען גאָט, זי באַקט אַלע וואָך גוטע זאַכען. קומען מענשען, זאָלען זיי עסען געזונטערהייד!

וויינבוימ'ס פרוי האָט אריינגעבראַכט אַ גרויסע טאַץ אָנגעשטעלט מיט גרויסע און קליינע גלעזער. אסתר איז אונטערגעלאָפען אין קיך אריין און געבראַכט אַ קריגעל מיט עפּעל־קוואַס, אָנגעגאָסען פולע גלעזער און זיי צושטעלט צו איטליכען גאַסט אַ גלאָז. אַליין האָט זי זיך אָנגעגאָסען אַ קליין גלעזעל קוואַס, אויסגעטרונקען, זיך אַזוי ווי

אין עפעס דערמאָהנט און זיך צולאַכט. באַלד אָנגעגאָסען נאָך אַ גלע־זעל, געזאָגט:

— אַז די געסט ווילען ניט טרינקען!" — און צוגעטראָגען דוד'ן דאָס גלעזעל מיט דעם קריסטאַל ווייסען עפּעל קוואַס.

דוד האָט געזאָגט, אַז ער וועט טרינקען מיט איהר צוזאַמען. געזאָגט האָט ער דאָס זעהר שטיל. אסתר'ן איז דאָס שטילע ריידען שטאַרק געפעלען. זי האָט דוד'ן צוגעבראַכט אַ גרויסע גלאָז, אָנגע־קלאַפּט איהר גלעזעל אין דוד'ס גלאָז,ביידע ליקווידען האָבען זיך אָנ־געריהרט, און דערנאָכדעם האָבען זיי ביידע אויסגעטרונקען.

רבקה וויינבוים האָט זיך אויך אַוועקגעזעצט ביים טיש. גע־פרעגט ביי דער מרס. ראָזענבערג, וואָס איהרע קינדערלאַך טהוען.

— איך דאַנק פאַר נאָכפרעגען — ענטפערט מרס. ראָזענבערג און כאַפּט אַ קוק אין דער זייט צו דוד'ן מיט אסתר'ן — איך האָב היינט געהאַט אַ דערשרעקעניש. מיינער פאָהרט דאָך אין ניו יאָרק אַוועק. שיק איך מיין אינגעל, דאָס עלטערע, אַז ער זאָל אַרויפגעהן אויף דעם בוידעם און אַרונטערברענגען דאָס רענצעל. קומט ער אַרונ־טער צולויפען מיט אַ געוואַלד: מאַמע, עס ברענט! צוערשט ווער איך פאַר שרעק אַזוי ווי אַ שטיין, דערנאָך קום איך צו זיך און לויף אַרויף מיט מיין אינגעל אויף דעם בוידעם. איהר זאָלט מיר געזונד זיין, טאַקע אַ פייער. אַ רויטער שטיק פייער אין דאַך. מאַך איך שוין אַ געוואַלד. קומט אַרויף צולויפען מיין ראָזענבערג. שריי איך: אַ פייער! פרעגט ער: וואו? וויין איך איהם. לויפט ער און ברענגט צוויי עמער מיט וואַסער. איך כאַפּ איין עמער וואַסער און באַטש אין דאַך אריין. דער רויטער פלעק שטעהט זיך אויף זיין אָרט. מיין ראָזענבערג טהוט אַ שפּיי און הויבט אויף זיינע הענט: וואו איז דער רויך, אַז עס איז אַ פייער? איך קוק זיך אַרום. גערעכט, עס איז נישטאָ קיין רויך. איך לויף שוין צו און טאַפּ אָן דעם שינדעל, וועלכער איז געוועזען רויט. קאַלט ווי ביי אַ טויטען דער קאָפּ.

— עס האָט געמוזט זיין פון דער זון. אַ דינער שינדעל, זעהט זיך די זון דורך איהם דורך —בערוהיגט זי רבקה.

— וואָס דען איז דאָס געוועזען? זיכער, דער שינדעל אַ דינער און די זון האָט דורכגעשיינט. אָבער אַן איבערשרעקעניש, אַז איך זאָג אייך נאָר צום בעשרייבען.

וועז מרס. ראָזענבערג האָט דאָס אַלעס דערצעהלט, האָט זי ניט אראָפּגענומען איהרע אויגען פון אסתר'ן מיט דוד'ן.

אסתר האָט געוויזען דוד'ן בילדער. אַלע מאָל איז זי אריין אין קליי־נעם צימער דורך דער אָפענער טיר, וועלכער איז געוועזען מיט פאָהר־האנגען פערצויגען, געבראַכט בילדער, זיך אָנגעבויגען איבער דוד'ס אקסעל, אָנגעריהרט מיט איהרע האָר זיין פּנים.

עס האָט זיך געעפענט די דרויסענדיגע טיר און אין הויז איז אריינגעקומען א הויכער, פעטער איד מיט א קליין ארומגעשוירענעם בערדעל.

— גוטען אָבענד, ראָגאָווין, וואָס עפּעס אזוי שפּעט? זיצט.

דער איד האָט זיך פריהער ארומגעקוקט אין אַלע זייטען, ווי ער וואָלט איבערגעצעהלט וויפיעל מענשען עס זיינען דאָ אין הויז, זיך אוועקגעזעצט און געזאָגט:

— שווער זיך ארויסצורייסען פון הויז. די ארבייטסט פון זון אויפגאַנג ביז שפּעט אין דער נאַכט. מען קען ניט ארויסגעהן צווי־שען מענשען.

— איצט איז דאָך שוין ווינטער — האָט רבקה וויינבוים זיך אריינגעמישט — די ארבייט אין פעלד איז געענדיגט. בעדאַרפט איהר האָבען מעהר צייט. און פאר וואָס האָט איהר ניט מיטגענומען אייער פרוי. זי איז מיר שולדיג צוויי וויזיטען.

ראָגאָווין האָט אראָבגענומען זיין הוט. זיין קאָפּ איז געגאַנגען אויף האַלב וועג אין פּליך אריין. די איבערגעבליבענע האָר האָבען שוין אָנגעהויבען צו ווערען גרוי. זיין פּנים איז געוועזען א פאַרמע־טענער, אָהן בלוט. זיין שאַרפע נאָז, זיינע איינגעבויגענע שפּיצינע ברעמען, זיין פערשפּיצט בערדעל האָבען דערצעהלט, אז דער דאָזיגער מענש ארבייט און מיהט זיך ביז זיין לעצטען טראָפּען בלוט און דער־נאָכדעם הויבט ער ווייטער אָן פון דאָס נייע ארבייטען.

— שוין די גאַנצע ארבייט געענדיגט, איז ריכטיג! — האָט ראָגאָווין געשמייכעלט. — ערשט צונויפגעבראַכט א צעהן קארד האָלץ אין הויף אריין. נאָכדעם נעהם איך בויען א „באַרען" און דערנאָכדעם וועל איך ווייטער בויען א הויז פאר היהנער.

— איך האָב ליעב א מענשען וואָס בויעט און בויעט, — האָט מר. וויינבוים געזאָגט, — דערוויי באַנעצט די ליפּען מיט א ביסעל קוואַס...

— וואָס האָט דאָס צו טהאָן מיט אייער פרוי, זי איז מיר שולדיג צוויי וויזיטען — האָט פרוי וויינבוים זיך גע'עקשנט, — איך וועל עס ניט פארשווייגען!

— מירביידע קענען ניט אוועק געהן פון הויז — האָט זיך ראָגאָווין פארענטפערט. — און געדעכט איז מיינע. אָט קלאָפּען די פערד אין שטאהל, מוז מען ארויסגעהן א קוק טהאָן. אָדער צושרייען זיך די גענז...

— און וואו איז אייער זוהן, איזידאָר?

— מיין זוהן? איך האָב איהם גערופען. אָבער ער זאָגט, אז ער איז ניט געקומען צו מיר הוליען. ער וויל זיך גוט אויסרוהען.

— א שאָד וואָס ער איז ניט געקומען. פּאָרט א געבילדעטער מענש, — האָט מר. וויינבוים באדויערט. — ער וואָלט אונז ארויס־געפיהרט אויף א וועג...

ראָזענבערג האָט א מאַך געטהאָן „בא“, ארויסגענומען זיין פּיפּ־קע, זי אָנגעפּילט מיט טוטין און פאררויכערט, און געשוויגען. עס האָט אויסגעוויזען אזוי ווי ער לאָזט אין געזעלשאַפט זיין פרוי ריי־דען און אליין שווייגט ער.

וואָס האָט ער געקאָנט טהאָן, זאָל עס אויסזעהען ווי עס וויל זיך. ער האָט זיך גוט אָנגעטרונקען מיט קוואָס, געטראַכט, ווי ער וועט זיך וויגען אויף דער שיף, וואָס וועט איהם ברייגנען קיין ניו יאָרק, און געלאָזען שלאַנגען רויך אין דער לופטען פון זיין איבערגעברענטער פּיפּקע.

מיין זוהן פאָהרט דאָך אוועק אין שטאָדט, מר. וויינבוים, — האָט ראָגאָווין זיך ווי דערמאָהנט, — טאָ וואָס קען ער אונז העלפען.

— אַך, גאָט מיין גאָט, — האָט מרס. ראָזענבערג א פּליעסק געטהאָן מיט איהרע הענט און פארמאכט די אויגען. — ווען מיינע קינדערלאַך זאָלען טהאָן א וואקס אויס מיט אמאָל, זאָג איך דעמאָלט צו מיינעם: ראָזענבערג, אין שטאָדט אריין!

— לייט האָפען, אז זייערע קינדער וועלען אויסוואקסען, וועלען זיי אנטלויפען אין שטאָדט. איך ווייס ניט ווי עס אָנצורופען, — האָט ראָגאָווין גערעדט און מיט איין האַנד האָט ער געדרעהט דאָס ליידיגע גלאָז אויף דעם טיש. — איך ווייס נאָר, אז מיר האָבען קוים דער־לעבט אונזער זוהן, איין־און־איינציגער, זאָל אויסוואקסען, זיינען מיר אוועק פון שטאָדט.

ראַגאָווינ'ס ברעמען האָבען זיך מעהר אויסגעשפּיצט און ער האָט ווייטער גערעדט:

— מיין זוהן געהט זיך זיין וועג. געענדיגט „קאָלאָמביע", איצט וועט ער חתונה האָבען. נאָ, זאָלען מיר בלייבען אליין איינס אויף איינס אין שטאָדט ערגעץ אין א טענעמענט?... דאָ אויף דער פאַרם זיינען מיר, ניט צו פערזינדיגען, שוין ניט אליין. עס איז דאָ ארבייט פון מיינטוועגען און ארבייט פון איהר'ט וועגען. פערד, קיה, היהנער, גענז, עס איז פרעהלאך, די צייט לויפט ווי מיט א באַהן...

מר. וויינבוים האָט זיך אויפגעהויבען און אויסגעשטרעקט זיין רעכטע האנד צו זיין גאַסט ראַגאָווין:

— שלום עליכם! אָט אזוי האָב איך ליעב, אז א מענש רעדט... וויינבוים'ס אויגען זיינען געוואָרען שאַרף און גלאַנציג און דאָס וואָס ער האָט גערעדט איז געוועזען אזוי ווי א מעשה, וואָס איינער האָט אָנגעהויבען שוין לאַנג, לאַנג צו דערצעהלען:

— אז איך האָב דעם ערשטען טראָט געטהאָן צווישען די דאָזיגע וועלדער, האָב איך באלד פאַרגעסען אין דער שטאָדט. זיינע די קינדערלאך געוועזען קליין, זיינען זיי נאָכדעם אויפגעוואַקסען. איין זוהן איז פון מיר אוועק און איז ערגעץ פערפאַלען געוואָרען אין דער גרויסער וועלט. איז מיר געבליבען דאָס דאָזיגע מיידעל. שוין אזוי ווי איהר זעהט א גרויסע מויד, א שעהנע מויד. איך וויל זי חתונה מאַכען און אויב דער מאַן, וואָס זי וועט נעהמען, וועט בלייבען שטעהן אָט דאָ, זאָל גאָט זיין געבענשט, און מיין גאַנצע ארבייט, וואָס איך האָב ביז אַהער דאָ אין מיין ערד אריינגעלעגט, מיין הויז, מיין וויין אין קעלער איז זיינס. אויב אָבער זי וועט נעהמען א מאַן און איהר מאַן וועט זי פון מיין הויז אוועקנעהמען און מיר וועלען בלייבען אליין, נאָג איך אייך, אויב גאָט האָט אזוי געוואָלט, איז דאָ מיין היים געוועזען און דאָ וועל איך אויך שטאַרבען און אויף מיין ערד זאָלען מיך אין מיין קבר אריינלעגען...

— שאַ! — האָט זיך רבקה וויינבוים ווי אן אונטערגעשאָסענע אויפגעכאַפּט — רעד ניט אזוי! לאָמיר בעסער ריידען פון פרעהליכערע זאַכען.

מר. וויינבוים האָט זיך ניט איינגעהערט צו זיין ווייב און ווייטער גערעדט מיט אויגען פערלאָפענע און מיט א פּנים א פערפלאָמטען:

— איך געדענק א מאָל בין איך געגאַנגען אין ניו יאָרק. איך בין דעמאָלט געווען נאָך א יונגערמאַן. זעה איך מענשען שטעהען אין א ריידעל. געה איך צו א קוק טהאָן. מען האָט דאָרט געגראָבען א טיעפען גראָבען פאר א פונדאַמענט. אן ארבייטער האָט גע־הויבען זיין פיקע אין דער הויך און זי אראָבגעלאָזען אויף דער ערד מיט אזא כעס. טראַכט איך: נאַרישער מענש וואָס ביסטו אין כעס. ס׳ם מוז זיין א שטיין אין גאָט׳ס ערד. אזוי ווי איך טראַכט אזוי, האָט זיך דער ארבייטער באַרעכענט, אז מען בעדאַרף ניט זיין ברוגז. האָט ער מיט זיין פיקע פאַוואָליע אָנגעהויבען צו גראָבען און ארויס־געהויבען פון דער ערד ארויס א גרויסען ביין. מען שטעהט אין א ריידעל, מען קוקט. איטליכער זאָגט אן אנדער וויץ. מען לאַכט איינעם פאָלט איין צו זאָגען, אז דאָס איז דער ביין פון א מענשען׳ס קאָפּ... אלע כאַפּען זיך, אז עס איז טאַקע א שארבען פון א מענשען... איהר פארשטעהט, איז דער מענש טויט, זאָל ער כאָטש האָבען זיין רוהע. ניין, גראָבט מען א פונדאַמענט פאר א הויז... איך געדענק עס נאָך איצט און איך זאָג מיר אלע מאָל, ווען איך דערמאָהן זיך אין יענעם שארבען, איך וויל ניט, אז אויף מיין קבר זאָל אן אנדערער מענש שטעלען דעם פונדאַמענט פון זיין הויז!

— וואָס איז דיר עפּעס היינט איינגעפאַלען צו רעדען פון אזעל־כע זאכען — האָט זיין ווייב זיך געבעטען און געקוקט צו די אנ־ווענדע מיט צושראָקענע בליקען.

ר׳ אברהם וואָלדען, וועלכער איז דעם גאַנצען אָבענד געזעסען א שטומער און אויף זיין פּנים דעם פּאַרוואַקסענעם האָט אזוי ווי גע־רוהט א וואָלקען, איז איצט ווי אנגעריהרט געוואָרען פון וויינבוים׳ס לעצטע ווערטער און ער האָט פריהער זיך געטהאָן א וויעג אויף זיין זיץ אהין און אהער און געזאָגט אזוי, אז עס האָט געהייסען האלב ערענסט און האלב וויץ:

— מר. וויינבוים, איך וועל, הייסט עס, ליגען אין שכנות מיט א טויטען פערד.. אזוי הייסט עס...

XIII

ווילסט זיין מיין שוועסטער

אסתר האָט זיך ארויסגערעדט, אז זי וואָלט וועלען זיין איצט אין דרויסען. זאָלען זיך די עלטערען שמועסען און פארברייינגען. אין הויז איז אָנגערויכערט אוןווארעם. וויל זי געהן אין דרויסען. און זי האָט אזוי ליעב דעם שנעע און אז זי האָט א קליינעם שליטען. און ביי זיי איז דאָ א גרויסער בארג אראָפּ. וויל ער, דוד, ניט ארויס־געהען?

— וואָס זשע שווייגט איהר? — האָט זיך דוד אויפגעהויבען פון זיין וויעגשטול און ארויפגעשארט זיינע צואוואָרפענע האָר — קומט.

זיי זיינען ארויס אין דרויסען.

עס איז געווען א שעהנע נאַכט. די לבנה האָט שוין זיך אויפ־געהויבען פון האָריזאָנט און געמאכט ווייס די גאנצע וועלט. ווייס דער שנעע, ווייס דער הימעל און ווייסע וועלדער זיינען צואוואָרפען דאָ און דאָרט פון איין האָריזאָנט צום צווייטען.

אסתר האָט זיך איינגעוויקעלט אין איהר ברייטען איינפּאכען מאַנטעל. זי האָט זיך דערפיהלט אזוי ווי זי וואָלט אויסגעוואקסען העכער. די קאַלטע, שארפע און שטילע לופט פון דער ווייסער נאַכט, האָט שטילערהייד געשטראָמט אין איהר הארץ אריין. דוד האָט זי ארומגענומען מיט איין האנד, ווי מיט א גארטעל, און זיי זיינען ביי־דע צוזאַמען ארונטערגעשפּרונגען פון פיאַזשע אין שנעע אריין און אויך געלאָפען איבער דעם הויף, דעם טיעפען שנעע, ביז צום טויער, וואָס האָט געפיהרט צו די לאָנקעס.

ביים טויער האָבען זיי זיך אָפּגעשטעלט. דוד האָט דעם טויער געעפענט מיט שווערקייט, ווייל ער איז געווען פערשאָטען מיט שנעע און איינגעפרוירען.

— וואָס וועלען מיר טהאָן? — האָט אסתר געפרעגט.

— קומט, וועלען מיר געהן ביידע צוזאַמען, איך מיט אייך. איך וועל שווייגען און איהר וועט שווייגען. הא, וואָס פאר א ווייסע וועלט!

— הע, אזוי געהן וויל איך ניט.

— וועל איך אייך טראָגן אויף מיינע פּלייצעס.
— איהר וועט ניט קענען. דער שנעע איז אזוי טיף. איך בין א שווערע, וועסט ניט קענען.
— איך וועל יאָ קענען.
— נעהט עס!
דוד נעהמט אסתר׳ן אָן ביי איהרע הענט, בויגט איין זיין פּלייצע, אסתר הייבגט זיך אָן אויף איהם. ער וויל זיך אויסגלייכען און קען ניט.
— אז דו מאַכסט זיך שווער, וועל איך דיך ניט קאָנען טראָגען, אסתר.
— איך בין שווער ווי בליי, איך האָב דאָך דיר געזאָגט אז דו וועסט מיך ניט קאָנען טראָגען. איך קען מעלקען קיה, איך קען אקערען מיט מיין פּאָ׳ס אָקסען, וויל ער מיך טראָגען אויף זיינע פּלייצעס.
דוד איז געבליבען שטעהן א פערלוירענער. דאָס וואס אסתר האָט איהם אָנגעהויבען צו זאָגען „דו״, און דאָס וואָס ער האָט זי ניט געקענט טראָגען אויף זיינע פּלייצעס, האָט אין איהם דאָס מענליכע צוטומעלט.
ער איז פערלאָפען פון אונטען, אסתר׳ן געטהאָן א כאַפּ און זי אויפגעהויבען.
— הע, אזוי וויל איך ניט — האָט אסתר זיך געוואָרפען און געקלאפּט מיט איהרע שיך אין דוד׳ס קניעס.
דוד האָט זי אָפּגעלאָזען און געזאָגט:
— מיר וועלען אזוי געהן איבער די לאָנקעס און שווייגען.
— און נאָכדעם וועלען מיר פערגעהן ערגעץ אין וואלד אריין
— האָט אסתר ווי פער׳חלומ׳ט געצויגען, — וועט פּלוצים אָנקומען א בער, וועלען מיר ארויפקריכען אויף א הויכען בוים.
— עס איז שוין דאָ נישטאָ קיין בערען, אסתר. זיי זיינען אנטלאָפען פאר די מענשען.
— וועלען מיר געהען אין יענע וועלדער וואו עס איז נאָך דאָ בערען.
— אָה, זיי זיינען ווייט פון דאנען.
— וועלען מיר געהען אוועק ווייט פון דאנען.
— אזוי ווילסטו אוועקגעהן פון דאנען, אסתר?

— אויב עס וועט קומען דער מאַן וועמען איך וועל ליעב האָ־בען בעסער ווי מיין טאַטען און מיין מאַמען, וועל איך מיט איהם אוועקגעהן פון דאַנען.

— און אויב ער וועט ניט וועלען?

— וועל איך איהם ניט ליעב האָבען.

— מיר האָבען אָפּגעמאַכט, אז מיר זאָלען געהן איבער די לאַנ־קעס און שווייגען.

— אז דו מעגסט רעדען, וויל איך אויך ריידען.

— לאָמיר שווייגען.

זיי זיינען געגאַנגען אין טיעפען ווייסען שנעע. דוד האָט ארומ־גענומען אסתר'ן מיט איין האַנד ווי מיט א גאַרטעל.

פּלוצים טהוט ער זי א פרעג:

— אסתר, ווילסט ווערען מיין שוועסטער?

— האָסט גאָר ניט קיין שוועסטערל?

— איך בין איינער ביי מיין טאַטע מאַמע.

— אזוי? איך וועל ווערען דיין שוועסטער — האָט זי גע־זאָגט נאָך אביסעל איבערלעגונג — זאָג מיר נאָר, ווי אזוי קען איך ווערען דיין שוועסטער?

— מיר וועלען וואַרטען ביז דער שנעע וועט צולאָזען ווערען. עס וועט זיין א שעהנער, וואַרימער טאָג, וועל איך קומען און זיך אוועקשטעלען ביי א פענסטער פון אייער הויז. איך וועל טהאָן א פייף, וועסטו אַרויסקומען. דעמאָלט וועל איך דיך טהאָן א כאַפּ און מיט דיר אנטלויפען צו אונז אין הויז אריין, מיין מאַמע וועט דיך ליעב האָבען און איך וועל דיך ליעב האָבען אזוי ווי א שוועסטער.

— און דיין טאַטע?

— מיין טאַטע? ער וועט איבער דיר ציטערען אזוי ווי מען היט אָפּ אן איין־און־איינציג מיידעלע. ער שטעהט אויף ווען עס איז נאָך פינסטער אין דרויסען, וועט ער אלע אין דער פריה, ווען ער שטעהט אויף, צוגעהן צו דיין בעט מיט שטילע טריט און זעהן, אז ווינטער זאָלסטו זיין צוגעדעקט, און אויב עס וועט זיין זומער, וועט ער שטילערהייד עפענען דאָס פענסטער אקעגען דיין בעט, אז דאָס קיהלע ווינטעל זאָל בלאָזען צווישען דיינע שעהנע, צוואוואר־פענע האָר.

— צו וואס טויג דיר א שוועסטער?

— צוליעב מיין מאמען וויל איך דיך פאַר א שוועסטער. זי וועט ווערען אלט, וועט זי מיך ניט קומען רופען פון די פעלדער אהיים; זי וועט ווערען אַלט, וועט זי ניט האָבען וועמען צו דערצעהלען איהרע מעשות.

— וואס־זשע וועט מיין מאַמע טהאָן, ווען זי וועט ווערען אַלט?

— עס איז דאָך ניט ווייט פון אונזער הויז צו אייער הויז, וועט זי קענען קומען אַלע מאָל א קוק טהאָן אויף דיר.

— זאָג מיר נאָר, דוד — האָט זיך פּלוצים אסתר א כאַפּ געטהאָן, ווי איינער פון א לייכטען שלאָף — וועסט טאַקע־דאָ אַפּלעבען דיין גאַנצע וועלט?

— וואָס דען מיינסטו?! — איז דוד אַזוי ווי ברוגז געוואָרען — איך בין דאָ געקומען אויף אייביג!... איך וועל פון דאַנען שוין ניט אַוועקגעהן. נאָר מיר פעהלט א שוועסטער, הערסט, מיין טאַטע־מאַמע וועלען אפשר אוועק פון מיר, אָבער איך בלייב דאָ. איך וועל דיך אריינגעהמען אין מיין הויז אריין. מיר וועלען זיך לעבען אַט אַזוי: איך וועל אַקערען, זעען און שניידען און דרעשען, און דו וועסט מיך רופען מיט דיינע געזאַנגען פון פעלד אהיים. מיר וועלען האָבען פערד, וואַלד און ברויט. פון אַלע פּרוכטען וועלען מיר איינמארינירען אויף דעם ווינטער. מיר וועלען מאַכען וויינען אַלערליי...

— מיין טאַטע האָט זיך איינגעליעבט אין זיינע אָקסען. איך אָבער האָב ליעב א פערד, א פערד — האָט זיך אסתר ווי געקרימט צום וויינען.

— ניט איין פערד, מיין ליעב, קליין שוועסטערל, — האָט דוד געדריקט צו זיך אסתר'ן — פון מיין איין פערד וואָס איך האָב אַצינדערט וועט ווערען צוויי. זי, מיין פערד, טראָגט אין איהר בויך א לאָשעקעל, און פון דעם לאָשעקעל וועט אַרויסוואַקסען א גרויסער פערד.

— וועסט מיר שיינקען דאָס לאָשעקעל, דוד?

— עס איז שוין דיינס! און אַז עס וועט אויסוואַקסען, וועסטו פאָהרען רייטענדיג אויף דיין פערד.

— און אויב איך וועל ניט וועלען זיין דיין שוועסטער, וועסטו אָפּנעהמען דאָס פערד צוריק?

— דאָס פערד איז שוין דיינס אויף אייביג — האָט דוד אויפ־

נעהויבען זיין לינקע האנד און מיט איהר געטהאָן א וואָרף אין דער לופט, ווי מען ווארפט מיט א שווערען האמער — און דו ועסט קיינמאָהל ניט וועלען אויפהערען צו זיין מיין שוועסטער, וועסטו?
— מיר האָבען אָפּגעמאכט, אז מיר זאָלען שווייגען.
— וואו איז דיין שליטעל, אסתר? וועלען מיר אוועק צו דיין בארג. דו וועסט זיצען אין שליטען און איך וועל דיך שלעפּען בארג ארויף...
— געהט עס!
אסתר מיט דוד'ן זיינען אוועק צו יענעם בארג. א ברייטע לאַנ־קע האָט זיך צושפּרייט בארג אראָב אין א טהאָל אריין. אין טהאָל איז געוועזען א וואלד, ווי א קיילעכדיגער ויעהם ארום דער לאַנקע.
אז מען איז געשטאנען אויף דעם בארג האָט מען געקענט ארי־בערקוקען איבער דעם וואלד וואס אין טהאָל, העט ווייט ביז צום האָריזאָנט.
אסתר האָט זיך אוועקגעזעצט אין שליטען. עס איז געוועזען א לייכט, קליין שליטעלע, געמאכט פאר איין פערד מיט צוויי שאָפּ־טען און מיט אייזערנע גליטשערס, אזוי דין אויסגעקלאפּט ווי צוויי מעסערס.
דוד האָט אָנגענומען ביידע שאָפּטען און האָט געריהרט פון אָרט. בארג אראָב איז ער געלאָפען, ווייל דאָס שליטעלע האָט איהר געשטופּט. אסתר האָט זיך אזוי געפרעהט און געקלאפּט מיט ביידע פיס אין דנאָ פון שליטעל און געשריען הויך און מונטער אַזוי ווי א מחנה גענז, ווען זיי הויבען זיך אויף פון דער ערד און הייבען אָן צו פליהען.
דוד איז אראפּ אין טהאָל און געפיהלט ווי די ערד מיט דעם ווייכען שנעע זיינען שוין ווי פערשווינדען פון אונטער זיינע פיס. ער איז געפלויגען ווי אויף פליגלען און האָט אויך עפּעס מאָדנע גע־שריגען.
עס האָט זייער פרייד אָפּגעקלונגען אין דעם איינגעדרעמעלטען וואלד, ארומגעשפּרונגען פון איין בוים צום אַנדערען. עס האָבען די שטומע בוימער אויך אָנגעהויבען צו לאַכען מיט אזוי פיעל פרייד, און אלע מאָהל איז פון איין אנדער בוים א קויל מיט שנעע אראָפּ־געפאלען און צושאָטען געווארען.
ווער האָט זיך געווארפען מיט שנעע באָלס?

אסתר האָט אָנגענומען אַ פולע האַנט מיט שנעע, גיך עס צו־נויפגעדריקט אין אַ קויל און אַ וואָרף געטהאָן אויף דוד׳ן.

ווער וואַרפט מיט שנעע באַלם?

דוד האָט זיך גיך איינגעבויגען און אָנגענומען צוויי פולע הענט מיט שנעע, עס גוט צונויפגעקייקעלט און אַ וואָרף געטהאָן אסתר׳ן אין פנים אריין.

ווער וואַרפט מיט שנעע באַלם?

אסתר האָט זיך אריבערגעבויגען פון שליטעל און אָנגענומען אַ פולע האַנד און ניט געמאַכט קיין קויל, נאָר אזוי מיט לויזען שנעע בעשאָטען דוד׳ן.

האָט דוד געכאַפט אַ פולע האַנד מיט שנעע און איז צוגעלאָפען, ארומגענומען אסתר׳ן און מיט דעם שנעע אָנגעריבען איהרע באַקען.

— האָסט געזאָגט אז דו וועסט מיך אַרויפשלעפען דעם באַרג — האָט אסתר זיך געריסען פון דוד׳ס הענט.

— געהט עס!

דוד האָט אָנגענומען ביידע שאַפטען פון שליטעל און זיך איינ־געבויגען און אָנגעהויבען צו שלעפען באַרג אַרויף. אסתר איז ארויס־געשפרונגען פון שליטעל און איז מיט אַן איינגעהאַלטענעם אָטעם געבליבען אין טהאָל. און ווען דוד איז שוין געווועזען אויף דעם שפּיץ פון באַרג האָט אסתר אויסגעשאָסען מיט אַ געלעכטער.

דוד האָט זיך אַרומגעקוקט און דערזעהן אז אסתר איז נישטאָ אין שליטען. אין זיך האָט ער דערפיהלט ווי ער האָט זיך פער־שעהמט און דאָס בלוט איז איהם געקומען אין פנים אריין. ער האָט אוועקגעלעגט די שאַפטען און ארונטערגעלאָפען צו אסתר׳ן אין טהאָל אריין. ער האָט זי געיאָגט פון איין בוים צו דעם אַנדערען ביז ער האָט זי געכאַפּט. ער האָט זי ארומגענומען פעסט מיט ביידע אָרעמס. זי האָט זיך ניט געוועהרט, נאָר ווי אַ שולדיג קינד זיך אי־בערגעגעבען אין זיינע הענט.

דוד האָט אַליין ניט געוואוסט ווי אזוי עס איז געקומען. ער האָט אסת׳ן געטהאָן אַ קוש אויפ׳ן נאַקעטען האַלז וואס האָט ארויס־געשטעקט פון דעם צוקנעפּעלטען ראָק.

אסתר האָט זיך אויסגעריסען, פערהילט זיך אין איהר ראָק, און אָנגעהויבען צו אַנטלויפען באַרג אַרויף. דוד נאָך איהר. די ווייסע לבנה נאָך זיי.

אסתר איז אריבער דעם שטיינערנעם פּלויט. פון איין לאַנקע צו דער אַנדערער איז זי געלאָפן ווי אַ יונגער הירש און דוד איז איהר נאָכגעלאָפן און זיך געבעטען ביי איהר: — שוועסטער מיינע, לויף ניט אזוי!

אסתר איז צוגעלאָפען צום הויז, געטהאָן אַ פּראַל אויף די טיר און אריין אין הויז. דוד איז נאָך, אויך אַ פּראַל געטהאָן מיט דער טיר.

אין הויז זיינען נאָך אַלע געזעסען ארום דעם גרויסען טיש.

אַלע האָבען זיך אויפגעהויבען פון זייערע ערטער. מען האָט זיך דערשראָקען.

אסתר איז אוועק אין איהר צימער. די מאמע איז איהר נאָכ־געלאָפען.

דוד האָט פון זיך אראָפּגעווארפען זיין פּעלצעל און דעם הוט און זיך אוועקגעזעצט אויף דעם וויעג שטוהל. אַלע האָבען אויף איהם געקוקט, מען האָט אָבער ביי איהם גאָר ניט געפרעגט.

ער איז געזעסען אַ שטומער און זיך, צום ערשטען מאָל אין זיין לעבען, דערפיהלט אַזוי קליין. און אַלעס וואס עס איז גע־וועזען ביז איצט און דאָס וואס עס וועט נאָך קומען איז גאָרניט, און ער איז אין גאַנצען אַן איבריגער דאָ אין הויז. צו וואס איז ער נאָך איצט אריינגעקומען אין דעם דאָזיגען הויז?

— עט, עס איז גאָר ניט — האָט מר. וויינבוים זיך געבעטען ביי זיינע געסט — לאָמיר זיך צוריק אומקעהרען צו אונזער שמועס.

XIV

מעהליגע בולבעס

— נו, איך בין דעם גאַנצען אויפדערנאכט געזעסען און גע־שוויגען, איהר האָט גערעדט אַלץ ווי אַזוי צו מאַכען אונזער וועג בע־סער, אָבער פריהער וואָלט איך געוואָלט דערלעבען אז מיר זאָלען אויפבויען אונזער שוהל — האָט זיך ר׳ אברהם וואלדען אריינגע־וואָרפען עפּעס אַזוי אונערוואַרטעט אין שמועס אריין — מיר האָבען דאָך ניט קיין אָרט וואו מיר זאָלען גאָט בעטען און זאָגען אַ הייליג וואָרט...

— איז דאָך טאַקע, ווי איך האָב געזאָגט — האָט מר. וויינבוים זיך געהיצט — אַז מיר וועלען האָבען אַ גוטען, שעהנעם וועג, וועט מען שוין וועלען געהן אין שוהל אַריין. איז דעמאָלט וועלען מיר זעהען, אויב מען וועט בעדאַרפען אַ שוהל, וועט מען בויען.

— ביי מיר אין הויז איז אייך שלעכט צו דאַוונען? — האָט ראַגאָווין זיך געווענדעט צום אַלטען וואַלדען גלייך אין פּנים אַריין, — דאָס איז אייך איינס. איצט וועט איהר מיך אויך בעדאַרפען פרעגען צי איך וועל דערלאָזען אַז מען זאָל בויען אַ שוהל.

— איהר בעדאַרפט עס אפשר ניט? וואָס איז, איהר זייט ניט חלילה קיין איד? — ברוגז'ט זיך דער אַלטער וואַלדען.

— ניט דאָס, ר' וואַלדען, ניט דאָס — האָט זיך ראַגאָווין אויפגעשטעלט און אַפיר געגאַנגען פון אונטערן טיש און זיך אַוועקגעשטעלט אין מיט שטוב און גערעדט, צוקלאַפּענדיג מיטביידע הענט. — איך האָב מיין פאַרם געקויפט מיט די „הייליגקייטען" אַלס אַן אימפּרואָוומענט... איצט וועט עס הייסען אַז איהר ווילט ביי מיר צונעהמען די „אימפּראָוומענט" און מיר לאָזען דעם פאַרם... עס איז אויך פערשריבען שוואַרץ אויף ווייס אין די ביכער פון שטאַט, אַז איך טאָר ניט פערקויפען מיין פאַרם צו אַ אידען אָהן דער דאָזיגער אימפּראָוומענט... דאָס הייסט, אַז וויפיעל יאָהרען די פאַרם וועט שטעהן אין אידישע הענט בעדאַרפען אידען פון אַרום און אַרום קומען אַהערצו דאַוונען...

— דאָס מיינט, אַז וויבאַלד מיר וועלען אויפבויען אַ שוהל און וועלען צונעהמען די ספר תורה'ס, וועלען מיר מוזען, להבדל ביי אייך אָבקויפען דעם פאַרם מיט אַלע בהמות אויך — האָט דער אַלטער וואַלדען טרויעריג ווי צו זיך אין דער באָרד אַריין געזאָגט.

— הע, עס האַלט נאָך ניט דערביי — מישט זיך אַריין מר. וויינבוים, — דערווייל בעדאַרפען מיר אַלע אַ גוטען און גלייכען וועג. ניט אמת?

און כדי אָנצוהאַלטען די שטימונג האָט מר. וויינבוים גערופען זיין רבקה'ן, כמעט זיך ווי צובייזערט אויף איהר, פאַר וואָס זי דערלאַנגט ניט די קאַרטאָפעל.

רבקה איז אָנגעלאָפען פון אסתר'ס צימער, אַ צוטראָגענע, מיט צושויבערטע האָר און פלאַמענדע באַקען. ווי אַ שולדיגע אַוועק אין קיך און געבראַכט צום טיש אַ גרויסען פאַלימעסיק מיט בולבעס אין

דער שאָלעכטס. פון די קאַרטאָפּעל האָט געזעצט א ווייס־גרויע פּאַ־
רע און זייער ריח פון ערד און קראָכמאַל האָט זיך אריינגעצויגען
אין דער נאָז און צוגאַנגען אין מויל.

די ראָזענבערגס האָבען זיך פּלוצים אויפגעהויבען פון טיש, אָנ־
געטהאָן די מאַנטלען, זיך גוט איינגעוויקעלט און ביידע צוזאַמען
אויסגעשריגען „א גוטע נאכט", ניט קוקענדיג אויף דעם, וואס מען
האָט זיי געבעטען אז זיי זאָלען בלייבען און וואס מר. וויינבוים
האָט זיי פערשטעלט דעם וועג צו דער טיר, זיינען זיי אוועקגעגאַנ־
גען. אז זייערע טריט האָבען זיך שוין ניט געהערט האָט רבקה וויינ־
בוים געזאָגט צו איהר מאַן:

— פאַר וואס זיינען זיי אוועקגעגאַנגען? נאָר דו בעליידיגסט
מענשען, טרייבסט איטליכען פון הויז...

— איך האָב זיי בעליידיגט? זייט איהר אלע, ליעבע געסט,
מיינע עדות, האָב איך זיי מיט עפּעס בעליידיגט? נארישע פרוי,
מיינע, איך האָב אזוי פיעל תענוג ווען עס שטעהט אויף מיין טיש
א שיסעל מיט קאַרטאָפּליעס, און מענשען עסען און האָבען הנאה.
עס איז דאָך מ י י ן ארבייט, איך האָב דאָך זיי געגראָבען פון דער
ערד ארויס...

— הכלל, גענוג! אוועקגעגאַנגען איז אוועקגעגאַנגען — האָט
רבקה איבערגעשלאָגען מר. וויינבוים'ס מאָנאָלאָג, — רוקט אייך
צו נעהנטער, איהר אויך דוד, איך בעט אייך, עסט און פערטרינקט
מיט קוואס און זאָל אייך וואויל בעקומען.

דוד וואלדען האָט זיך צוגערוקט צום טיש, אָנגעגאָסען א גלאָז
עפּעל קוואס און אויפגעגעסען א קאַרטאָפּעל.

— וואונדערבארע קאַרטאָפּעל! — האָט ער געזאָגט.

— די יענקים פון ארום און ארום קומען צו אונז קויפען אויף
זריעה. אונזערע בולבעס האָבען א שם... — האָט זיך מרס. וויינ־
בוים בעריהמט.

ראגאווין האָט אָפּגעשיילט א קאַרטאָפּעל, זי גוט בעטראכט און
איינגעביסען, נאָך אמאָל זי בעטראכט און געזאָגט:

— אייער קאַרטאָפּעל איז זעהר א גוטע, א מעהליגע, זי צושיט
זיך אין מויל.

— דאָס איז שוין ניט מיין ארבייט — האָט מר. וויינבוים זיך
צושמייכעלט — אונזער ערד איז זעהר גוט פאַר בולבעס. און דאָס

ניט אַלע מיינע לאַנקעס האָבען די דאָזיגע מעלה. עס האָט מיר גע־נומען יאָהרען און יאָהרען ביז איך האָב אויפגעזוכט דאָס שטיק ערד, פאַר בולבעס. אַז איך בין צוריק מיט יאָהרען געקומען אַהער פון שטאָדט, האָב איך געמיינט אַז איך בין אַ קלוגער. ביי מיר איז געוועזען ערד, וואָס הייסט ערד? ערד דאַרף מען צואַקערען און בעמיסטיגען און פערזעען, וועט וואַקסען. זאָגט גאָט: איך האָב אייך מענשען טאַקע געגעבען די ערד אין אייערע הענד אריין, אָבער איך האָב אייך געגעבען דעם מח צו פערשטעהען, און די הענט צו ארבייטען און די ערד איז פול מיט אַזוי פיעל סודות. שטעהט זיך דער מענש מיט זיינע הענט פערלעגט און טראַכט און טראַכט און אַז ער קוקט זיך אַרום האָט ער ערשט ניט געוואוסט וואָס ער האָט גע־טהאָן...

ראַגאָווין האָט איבערגעשלאָגען מר. וויינבוים׳ען:

— ענטשולדיגט, איצט ווייסט איהר שוין, הייסט עס, יאָ אייערע ערדען. איז דאָך עמיצער געוועזען פאַר אייך וואָס האָט אויך גע־וואוסט, פאַר וואָס זשע האָט איהר ניט געפרעגט ביי אייערע שכנים?

— אָט, אָט, דאָס איז דאָך מיינע רייד — צוהיצט זיך מר. וויינבוים, און הויבט שוין אָן אויסצושרייען העכער זיינע ווערטער, — אַ איד ווי איך, אָדער איין אַנדערער, קומט פון שטאָדט. וואָס בין איך געוועזען אין שטאָדט? ניט וויכטיג צו וויסען. איך קום אַרויס אַהערצו און בין אַ קלוגער. שכנים זאָגען מיר: טו אַזוי. איך טהו פונקט קאַפּויר. איך האָב קיינעם ניט געגלויבט. די גרוי־סע שטאָדט האָט מיך פערפערעמדט און בייז געמאַכט. נעהמט, צום ביישפּיעל, אונזער שכן ראָזענבערג׳ן. זיינע ערדען גרענעצען זיך מיט מיינע און איך קען זיי אַזוי גוט ווי מיינע אייגענע. איך וויים אַלע זיינע בוימער און זיין וואַלד. ער אַליין פאָהרט זיך אוועק אַלע יאָהר אין ניו יאָרק, ארבייט שווער און שפּאָרט געלד, פאַר דעם געלד קויפט ער אַ פערדעל אין ניו יאָרק, אַ פערדעל נעבאַך וואָס האָט שוין ניט קיין פּיס קיין גאַנצע, אָדער עס האָט ניט קיין ציין צוב קייען. קומט נאָכדעם אַהיים און שפּאַנט דאָס דאָזיגע פערדעל אין אַקער און שרייט זיך אַרום זיין גאַל, זיינע קולות געהען ביז אין הימעל. קוים, קוים וואָס ער „צוקראַצט" די ערד פון אויבענאויף, בלייבט אַהן כחות, וואַרפט שוין אין איילעניש אריין אין דער ערד זיינע זריעות און זאָל גאָט אָפּהיטען. איהר ווייסט דאָך, וואָס פאַר אַ

ברויטען ער שניידט פון זיינע פעלדער. זיין ערד איז שוין פול מיט קברים פון די אלע פערדלעך וואס ער בעגראבט. געה איך ניט איינמאל אריין צו איהם אין הויז און זעץ זיך מיט איהם אוועק: הער אויס, ראזענבערג, איך בין עלטער פון דיר, פאלג מיך און לייג אוועק דיינע גענגלאך. ווילסט פאהרען אין שטאדט אריין, פאהר. נאר ברייננ דיין אפגעשפארט געלד מיט זיך. איך וועל שוין צו־אקערען דיינע פעלדער און דיר העלפען פארזעען און פארדעקען. דו זעה בעסער, אז דיין שטאל זאל זיין א גאנצער אויף דעם ווינטער, כדי דיינע בהמות זאלען ניט פערפרוירען ווערען. דיינע בהמות זא־לען געבען מילך, קעז און פוטער, און דיינע הינער זאלען לעגען אייער, און זעץ אויף דיינע קוואקעס און פון די קליינטשעקע היהנדעלעך וועט אויסוואקסען גרויסע. רעד איך אזוי צו איהם און ער ווערט אן אנגעצונדענער: איהר זייט דאך אן עהרליכער איד, ווי מעג מען זיך אריינרייסען אין יענעמס וועגען...

— גערעכט! — כאפט אונטער רבקה — ווער בעט דיך צו זיין אזוי גוט? יענע זיינען אונז שונאים. שיקען זייערע דארע בהמות אין אונזער גארטען. בערעדען אונזער אסתר׳ל, דעמאלט ווען זיי־ערע מיידלעך יאגען זיך ארום מיט וואלד־העקער — —

מר. וויינבוים האט זיך אויפגעהויבען פון זיין זיץ און אנגע־שריען אויף רבקה׳ן:

— דאס איז שוין גענוג! גענוג!

עס איז געווארען שטיל אין הויז.

וויינבוים האט זיך אוועקגעזעצט און געזאגט:

— הייסט עס, אז מיר וועלען זיך א נעהם טהאן צו דער אר־בייט? וואס זאגט איהר, דוד וואלדען? עס וועט זיין א שעהנער וועג ווי דא אויפ׳ן טיש...

XV

קיידי־דיד!

די ראזענבערג׳ס זיינען געגאנגען א היים, דאס איצטיגע מאל, ניט מיט דעם וואלד שטעגעל דורך וועלכען עס איז געווארען נאהענטער צו זייער הויז, נאר אזוי ווי עמיצען אויף צו להכעיס האבען זיי אויס־געקליבען דעם אלגעמיינעם דארפישען וועג.

אַלע מאָל האָט מרס. ראָזענבערג זיך אומגעקוקט אַרונטער צו ווייַנבוים׳ס גרויסע הויז מיט די ליכטיגע פענסטער און אַוועקגעכאַפּט איהרע אויגען.

— וואָס קוקסטו זיך אַזוי אַרום? — איז ראָזענבערג געוואָרען ברוגז.

— קוק, ווי ליכטיג ווייַנבוים׳ס הויז איז. דיך הארט עס ניט?

— האָט מרס. ראָזענבערג זיך געריי‍צט מיט איהר מאַן — מיך פאַר־דריסט ניט, וואָס זייער הויז איז אַזוי ליכטיג און וואָס זי שטעהט נאָ־הענט פון וועג, נאָר מיך הארט אָבער, וואָס אונזער הויז איז אַזוי בע־גראָבען אין אַ טהאָל.

— דערפאַר האָבען מיר אַ קוואַל ביים הויז — האָט ראָזענבערג געטרייסט זיין ווייב. — מיר האָבען וואַסער אַ גאַנץ יאָהר.

— וואַסער קען מען ברייַנגען אין הויז אַריין וואו די הויז וועט שטעהען, אָבער אַז מען איז בעגראָבען אין אַ טאָהל זעהט מען דיך טאַקע ניט אַרוים.

— ביזט אַ קינד, — זאָגט ראָזענבערג ווייך און שטיל. — וואָס ווייטער מען איז פון דעם וועג איז אַלץ בעסער. איך האָב עס זעהר ליעב צו וואָהנען אין אַ הויז, וואָס שטעהט ביים וועג... דאָס איז ניט קיין היים, נאָר אַזוי ווי אַ קרעטשמע...

— איך ווייס ניט. איך בין זיי מקנא. אָט וועט מען מאַכען אַ נייעם וועג מיט בוימער פוןביידע זייטען וועג און אַז אונזער הויז זאָל שטעהן נעבען וועג וואָלט איך זי אויסגעפּוצט, ווי אַ בלומען־שטוב אין אַ גרויסען גאָרטען.

— אַ ניט מאַכט מען שוין אַ נייעם וועג, — האָט ראָזענבערג געזאָגט. — רעדען איז זעהר גרינג.

— מען וועט מאַכען. דער אַלטער ווייַנבוים איז אַן עקשן און האָט איצט אַרייַנגעכאַפּט צו זיך אין די הענט אַריין דעם טאָמעוואַטע בחור, דעם דוד׳ן. געזונד איז עס ווי אַ דאָמב. וועט מען טאַקע מאַ־כען אַ נייעם וועג. און דערנאָכדעם וועט ווייַנבוים איהם אַוועקגעבען זיין „מויד" פאַר אַ ווייב, — נאָר זי וועט איהם ניט נעהמען! וועסט זעהען, וועסטו זאָגען, אַז איך האָב דיר אַזוי געזאָגט. זי וועט דוד׳ן ניט נעהמען.

— מי שוד וואָרי!

פון ביידע זייטען וועג זיינען געשטאַנען די וועלדלאַך איינגעטונ־

קען אין ווייסען זילבער פון שנעע און לבנה ליכט. עס איז געווען שטיל און די טריט פון די ראָזענבערג׳ס האָבען אָבגעקלונגען אין דער ווייט, און דער קלאַנג האָט זיך געהערט צווישען די ביימער, פון די נאַקעטע, דורכזיכטיגע וועלדלאַך.

אויף דער רעכטער זייט אין דער טיעפקייט פון וועלדעל האָט זיך ארויסגעזעהן א הויכער, ווייסער בירקען בוים מיט א ברייטער קרוין פון צווייגען.

— פאַר יענעם ווייסען בוים האָב איך אַלע מאָל אין א פינסטע־רער נאַכט מורא, — האָט מרס. ראָזענבערג אָנגעוויזען מיט דער האנד.

— ער ווייזט מיר אוים ווי א לאַנגער, ווייסער מענשעל מיט א בינט שטרוי אויף זיין קאָפּ...

ראָזענבערג האָט א לאַך געטהאָן, געהאַלטען זיין פייפ אין מויל און ארויסגעלאָזען א זייל רויך. אָבער ער האָט ניט געקוקט צו יענעם בוים. ער האָט אויסגעוויזען ערגעץ אין זיך א פערטיעפטער.

עס האָט זיך דערהערט א פליה פון א פויגעל. ביים זייט פון וועג, ערגעץ נאָהענט, אָבער אַזוי פערבעהאַלטען, האָט זיך דערהערט א געזאַנג פון א פויגעל:

— קיידי דיד! קיידי דיד!

מרס. ראָזענבערג האָט א שפּרונג געטהאָן און זיך נאָכגעקרומט דעם פויגעל: קיידידאַדעל, קיידידאַדעל!

— זעה נאָר, ראָזענבערג, דער קיידידאַדעל איז נאָך דאָ, עס וועט נאָך אפּנים זיין ווארים. אבי איך האָב געמיינט, אז עס איז שוין ווינ־טער — האָט זיך מרס. ראָזענבערג געפרייט.

ניט ווייט פון זשאַק׳ס הויז האָט עפּעס א שפּרונג געטהאָן איבער דעם שטיינערנעם פּלויט, געקרייצט דעם וועג און זיך אריבערגעוואָר־פען איבער ראָזענבערג׳ס פּלויט און פערשווינדען אין וואַלד אריין.

ביי מרס. ראָזענבערג האָט א זעץ געטהאָן דאָס הארץ. זי האָט געוואוסט, ווער עס האָט דאָרט געשפּרונגען. זי האָט נאָר מורא גע־האַט, אז איהר מאַן זאָל זיך ניט דערוויסען און עס קען איהם איינ־פאַלען נאָך צו לויפען, דעמאָלט איז אָך און וועה צו איהר וועלט!

דערפאַר האָט זי געזאָגט הויך און פרעהלאַך:

— זעהסט, ראָזענבערג, א הירש איז דורכגעפלויגען ווי א פייל אויסען בויגען, א הירש... און שוין נישטאָ איהם!

אז זיי זיינען צוגעקומען צו זייער הויז, וועלכע איז געשטאַנען א

פינסטערע, פארדעקט אין דעם אייגענעם גרויסען שאָטען, וואָס זי האָט פון זיך געוואָרפען אויף דער ערד, האָט זייער הונד א שפּרונג געטהאָן מיט זיינע פאָדערשטע פיס אויף ראָזענבערגען און אָנגעהויבען צו לעקען מיט זיין צונג ראָזענבערג'ס הענט. ראָזענבערג האָט א גלעט געטהאָן זיין הונד איבער'ן קאָפּ און איהם אראָפּגעשטופּט פון זיך.

זיי זיינען אריין אין הויז. מרס. ראָזענבערג האָט אָנגעצונדען דעם לאָמפּ. זי האָט זיך אביסעל ארומגעדרעהט איבער דעם הויז אָנגעטאָן אין איהר מאַנטעל, האָט אריינגעצויגען דעם ווארימען ריח פון הויז. און ווען איהר מאַן איז אוועק אין שלאָף צימער, האָט זי שטיל אראָפּגענומען פון זיך דעם מאַנטעל, אראָפּגעצויגען איהרע שווערע שיך און ארויפגעלאָפען מיט די טרעפּ, דורך דער אָפענער טהיר, לינקס, צו די אויבערשטע צימערען, וואו די קינדער זיינען געשלאָפען.

זי איז צוגעגאַנגען אויף די שפּיץ פינגער צום בעט וואו די „גרויסע מויד" איז געלעגען, האָט זיך אריבערגעבויגען צו איהר און א שמעק געטהאָן.

אסתר ראָזענבערג איז געלעגען מיט איהר פּנים ארויף, איהרע קליינע, רונדע ברוסט האָט זיך געהויבען ארויף און אראָב; עס האָט אויסגעוויזען, אז זי שלאָפט געשמאַק. די לבנה האָט אריינגעקוקט דורך דאָס דאַך פענסטער א קאַלטע און א בייזע.

מרס. ראָזענבערג האָט א נעהם געטהאָן דאָס מיידעל ביי איהרע צוואוואָרפענע האָר און זיי א שלעפּ געטהאָן. אסתר האָט א ציטער געטהאָן, געעפענט איהרע אויגען, וועלכע זיינען איצט געוועזען גרין פון דעם לבנה שיין, וואָס האָט אריינגעקוקט דורך דעם דאַך פענסטער. עס האָט איהר זעהר וועה געטהאָן וואָס די מאַמע האָט געריסען איהרע האָר און זי האָט זיך זעהר געשראָקען, טאָמער שלאָגט די מאַמע.

— האָסט גאָר ניט געהערט ווען איך בין אריינגעקומען?

— איך בין געשלאָפען.

— וואו ביזטו געוועזען?

— איך בין געשלאָפען, מאַמע.

— זאָלסט מיר זאָגען, ווער עס האָט געשפּרונגען איבער די פּלויטען?

— איך וויים ניט, איך בין געשלאָפען.

די מאַמע האָט א שטאַרקען שלעפּ געטהאָן אסתר'ן ביי איהרע

האָר, זי אַראָפּגעשלעפּט פון בעט און זי צוריק מיט א שטויס אין פּליי־
צע אווערגעוואָרפּן אין בעט אריין.

נאָכדעם איז מרס. ראָזענבערג אַרונטער צוריק אין שטוב אריין, אַרויסגענומען א ברויט פון שראַנק, אויפגעזוכט קנאָבעל און זיך אָנ־געגעסן א גלאָז מילך, געשניטען גרויסע פּאיידעס ברויט, אָנגעריבען מיט קנאָבעל און געגעסן מיט אַפּעטיט און אַלע מאָל פּערטרונקען מיט א ביסעל מילך.

זי האָט פון צייט צו צייט א זיפץ געטהאָן. געטראַכט, אַז איצט וועט זי איהרע מוידען נעהמען אין די הענט אריין.

זיך גוט אָנגעגעסן, מיט ביידע הענט אָנגעריהרט איהרע ברוס־טען: „עס וועט זיין מילך פאר דעם קליינעם קינד אויף א גאַנצע נאַכט״. איז אריין אין שלאָף צימער.

אויף איהר בעט איז שוין דאָס קינד געלעגען און געשנאָרכעט אין א טיעפען שלאָף און איבער דער ברייט פון בעט איז חאשעלע גע־לעגען צושטרעקט, אַן אָנגעטהאָנענע און איהרע פיס זיינען געהאַנגען אויף דעם דיל.

די מאַמע האָט זיך אַריבערגעבויגען און געוועקט חאשעלען, דאָס אינגערע מיידעל, מיט א געבעט און צערטליכקייט: חאשע, חאשקע, חאשקעלע שטעה אויף, קינד, און געה לעג זיך אין דיין בעט.

דאָס מיידעל האָט א שפּרונג געטהאָן, ווילד זיך ארומגעקוקט, איה־רע גראָבע באַקען האָבען געפלאַמט, זי האָט זיך אויסגעריבען מיט ביי־דע הענט איהרע אויגען, זיך ווייטער ארומגעקוקט און ארויסגעגאַנגען.

— דאָס קינד געוויינט? — האָט איהר די מוטער נאָכגעשריען?

— ניין, מאַמע, אַזוי ווי דו האָסט עס אוועקגעלעגט, אַזוי שלאָפט עס דעם גאַנצען אָבענד. אסתר איז ארויס און מיך איבערגעלאָזען אליין, איך ווארט און זי קומט ניט, כאַפּט מיך אָן א שלאָף, האָב איך זיך אוועקגעלעגט...

— שאַ, רייד ניט אַזוי פיעל, חאשעלע, געה לעג זיך אין דיין בעט — האָט מרס. ראָזענבערג א מאָך געטהאָן מיט דער האַנד צום מיידעל און אַז זי האָט זיך געוואָלט אליין אַריינלייגען אין איהר בעט האָט זי דערזעהען, אַז איהר מאַן רויכערט זיין „פּייפ״ אין בעט. האָט זי אָנגעמאַכט א געוואַלד:

— ראָזענבערג, ווילסט נאָך מאַכען א פייער, נאָך דאָס פעהלט מיר!

ראָזענבערג האָט אוועקגעלעגט די פּייפ אויף דעם טישעל, וואָס איז געשטאַנען צווישען די בעטען, זיך גוט אויסגעצויגען אויף זיין בע... און געזאָגט:

— וואָס הערט זיך, האָסט שוין איינגעפּאַקט מיינע זאַכען. מאָ... נען אָבענד פאָהר איך מיט דער שיף אין שטאָדט. ער איז געבליבע... א ווייל׳ע שטיל און נאָכדעם שטילערהייד ווייטער געזאָגט: און וואָ... וועט זיין מיט די קינדער?

— נעם זיי מיט אין שטאָדט אריין.

— גריינג צו זאָגען, נעהם זיי מיט.

— זיי זיינען שוין ניט קיין זויג קינדערלאַך. אין שטאָדט וועט פון זיי ווערען א לייט. נאָר זעה, אז זיי זאָלען שטעהן אין איין צימער ביי אונזערע בעקאַנטע.

— און דערנאָכדעם וועסטו מיר פאַרווינען מיינע טעג און יאָה־רען.

— ראָזענבערג, עס איז פאַרפאַלען, דו וועסט נעהמען די קינדער אין שטאָדט.

— איך וועל זיי נעהמען — האָט ראָזענבערג זיך געבעטען ביי זיין פרוי, — נאָר איצט לאָז מיך שלאָפען.

עס איז געוואָרען שטיל אין הויז. דורך דעם פענסטער האָט זיך אָנגעזעהען די זילבערנע, ווייסע נאַכט. ראָזענבערג האָט ניט געקענט איינשלאָפען, כאָטש איהם האָט זיך אַזוי געוואָלט ערגעץ פאַרפאַלען ווערען אין א טיעפען שלאָף. פאַר זיינע פאַרמאַכטע אָבער וואַכע אויגען האָט זיך געטראָגען א קנויל, א פאַרוויקעלטער פון זיין פאַרגאַנגענהייט:

— געוועזען א געזונטער, הויכער בחור און געאַרבייט אין „שאַפּ“, פערדיענט און געשפּאָרט. און ערגעץ אויף א באַל זיך פאַרליעבט אין א מיידעל. זיי האָבען ביידע געאַרבייט און געשפּאָרט. חתונה גע־האַט און ווייטער ביידע געאַרבייט און געשפּאָרט. עס איז געקומען א קינד, האָט זי אויפגעהערט צו אַרבייטען. באַלד איז געקומען נאָך א קינד. עס האָט אָנגעהויבען צו ווערען שווער. ער איז געוואָרען שוואַך און זיין גאַנצער וועזען האָט אויסגעוויזען ווי א זאַק מיט ביינער. זי איז אויך געוואָרען שוואַך. עס איז נאָך געוועזען א פּאָאָר הונדערטער אין באַנק. האָבען זיי אין די אָבענדען געשמועסט. האָט זי געזאָגט: וועה, ווי דו זעהסט שלעכט אויס! האָט ער געענטפערט: דו זעהסט ניט אויס בעסער פון מיר. וואָס וועט זיין דערסוף? צוזאַמען האָט

מען געזוכט וועגן וואו ארום עס זאָל קומען עפּעס בעסערס. מען האָט באַטראַכט צו מאַכען אַ געשעפט. פלעגט ער טענה'ען, אַז צו מאַכען אַ געשעפט טויג ער ניט. אַזוי גוט ווידער ווי דער מאַן בעדאַרף טויגען, אַזוי נאָך בעסער בעדאַרף אַ קראָם האָבען די פרוי. הייסט עס שוין, אַז מאַן און ווייב בעדאַרפען זיין פערקויפט און די גאַנצע היים און די קינדער וועלען ווערען הפקר. ווי וואָלט געוועזען, אַז זיי זאָלען ארויס אין אַ דאָרף קויפען לאַנד און עסען ברויט רוהיג און שטיל. זיין ווייב האָט געהאַט אין איהר בלוט מעהר דאָרף ווי שטאָדט. ער אַליין האָט ניט געוואוסט, וואָס אַ דאָרף איז, אָבער פונדעסטוועגען האָבען זיי אָנגעהויבען צו ריידען געשמאַק. עס וועט זיין, אַ שטוב אַן אייגענע אויך. אַ קוה וועט געבען מילך, פּוטער און קעז און די היהנער וועלען לייגען אייער און די דאָזיגע היהן וועלכע וועט ניט לעגען קיין אייער וועט מען פיהרען צום שוחט און עס וועט זיין פליישׁ. די ערד וועט גיבען ווייצענמייל, קאָרען מייל, פון אַן עפּעל ביז אַ ציבעלע. דאָס ווייב זיינס האָט זיך אָנגעכאַפּט אין דעם פּלאַן מיט הענד און פיס און ער אַליין האָט זיך זעהר פיעל בעטראַכט און עס איז אויסגעקומען, אַז ווי באַלד ער וועט האָבען זיין אייגענע ערד, וועט ער ניט בעדאַרפען געהן מיט קיין אַראָפּגעלאָזטען קאָפּ. ער וועט טהאָן דאָס, וואָס ער וועט וועלען. און וואָס גאָט וועט גיבען וועט זיין גוט. וועט געהן אַ רעגען, וועט זיין גוט, פון רעגען וואַקסען די ברויטען. וועט געהן אַ שנעע, וועט ווערען די וועלט ווייס און עס וועט ליכטיג ווערען אין די אויגען. ווינטער איז אין דרויסען קאַלט, וועט אָבער זיין וואַרעם אין הויז און עס וועט זיין צייט צו זיין פויל און צו זיצען אויף דעם וויעגשטול און רויכערען. זומער וועט שיינען די זון און מען וועט ארבייטען, ווייל די זון וועט שיינען...

XVI

דער פאָטער ווייסט ניט...

נאָכדעם ווי אַלע געסט זיינען שבת צו נאַכט אוועק פון וויינבוים'ס הויז איז מר. וויינבוים ארויסגעגאַנגען אין שטאַל זעהן וואָס זיינע בהמות טהוען. עפּענדיג די טיר פון שטאַל האָט איהם פון דאָרט אינעווייניג געטהאָן אַ בעגעגען אַ וואַרימער ריח. ער האָט זיך

שטאַרק דערפרעהט וואס זיינע בהמות שלאָפען אין אזא ווארימקייט. עס איז איהם אזוי גוט און ווארעם געווארען אין אלע זיינע גליע־דער. ער האָט אויפגעהאָנגען דעם לאַמטערען אויף א צוואַק, אָנ־געווארפען צו בינטלעך היי איטליכער בהמה אויף ביינאכט, איבער־געדעקט דעם „בן יחיד", אזוי ווי ער פלעג איהם אליין רופען, דעם פערד זיינעם, מיט א ווארימער דעק און איהם אויך ניט פערטהיילט מיט היי, געגלעט איהם איבער זיין האלז און צו איהם געזאָגט: „מאָר־גען וועלען מיר ביידע אוועקפיהרען אסתר'ען אין שטעדטעל אריין."

געהענדיג פון שטאַל אין הויז האָט ער זיך גוט ארומגעקוקט אין אלע פיער עקען פון דער וועלט. עס איז געוועזען א שעהנע ווייסע וועלט פון דער ערד ביז צום הימעל. דאָס ביינאכטיגע ליכט פון גאָט האָט אזוי געשניטען אין די אויגען מיט זיין ווייסקייט. ער־געץ איז ער אליין, דער בעשעפער פון דער וועלט, אין הימעל געזע־סען און געטראכט שטילערהייד, ווי אזוי מאָרגען אין דער פריה אָנצו־הויבען דעם טאָג ארבייט... דערווייל איז שטיל אויף דער גאַנצער ערד. וואלד און שנעע, בארג און טהאַל, טייך און ים, זיינען איצט אין א טיעפען דרימעל, און אויב ערגעץ אין א הויז וויינט א קינד, וועט שוין די מאמע באלד זיך אויפכאפען און איהם אָנזייגען. אויב ערגעץ אין א שטאַל איז דאָ א בהמה, וועט שוין דער באַלעבאָס ארויס־געהן צו איהר און איהר געבען א בינטעל היי, זאָלען זיי ניט מיינען אז דער בעשעפער פון דער וועלט האָט אין זיי פערגעסען. ווייל ער ווייסט אז ער האָט זיך אויף וועמען צו פערלאָזען...

מר. וויינבוים איז אריינגעגאנגען אין הויז אריין, פערלאָשען דעם לאָמפּ אין שטוב און איז אוועק אין זיין צימער. ער האָט זיך געלעגט אין בעט און איינגעשלאָפען, כאָטש איהם האָט זיך נאָך גע־וואלט ליגען און טראכטען פון דעם ווי אזוי זיי וועלען דעם נייעם וועג מאכען און פערגלייכען. מענשען וועלען פאָהרען און זאָגען, אז עס איז דער וועג פון טשייפעל היל, געבענשט זאָלען זיין די מענ־שען וואס וואָהנען דאָ...

רבקה איז געזעסען אן אָנגעטהאָנענע, נעבען דעם בעט פון איהר מיידעל, צוגעהאלטען מיט איהר האנד אסתר'ס קאָפּ.

— אסתר'ל, וואס איז דיר?

— גאָר ניט, מאמע.

— וואָס־זשע וויינסטו?

— ווער וויינט?

— איך ניט. דו וויינסט, אסתר.

— וואָס האָסטו זיך אָנגעבונדען אָן מיר? נאָ, זעה מיינע אויגען, זיי זיינען טרוקען.

— האָסט היץ אין קאָפּ.

— לאָז מיך אָנטאַפּען דיין קאָפּ, וועל איך דיר אויך זאָגען אז דו האָסט היץ.

— פאַר וואָס־זשע שלאָפסטו ניט?

— איך קען ניט שלאָפען, מאַמע, אז דו זיצסט נעבען מיר.

— ניין, וועסט מיר ניט איינריידען, אסתר, איך וועל ניט אוועקגעהן פון דיין בעט ביז דו וועסט ניט איינשלאָפען.

— הע, האָסט מורא איך זאָל ניט אַנטלויפען? טאָ זיץ נעבען מיר און היט מיך.

— איך וויל נאָר וויסען, וואס דו ביסט אזוי אריין אין הויז מיט אזא געלויף. א מאַמע בעדאַרף וויסען.

— איך האָב זיך פאַר עפּעס דערשראָקען, איך האָב עס שוין דיר פריהער געזאָגט. דו גלויבסט מיר אָבער ניט. איך האָב זיך פאַר עפּעס דערשראָקען...

— ווען די מאַמע וואָלט צו דיר געזאָגט, אסתר, געה ניט ארויס ביי נאכט שפּאַצירען, פאָלגסט דען וואס דיין מאַמע זאָגט דיר?

— איך בין ניט געגאַנגען אליין, מאַמע, און חוץ דעם בין איך ניט קיין וויעג קינד.

— דערצעהל זשע מיר וואָס דו האָסט אַזוינס דערזעהן ערגעץ אין וואַלד, פאַר וואָס דו האָסט זיך דערשראָקען.

— איך האָב זיך פאַר גאָר ניט דערשראָקען.

— אז איך זאָג האָסט היץ. ערשט פריהער האָסטו מיר געזאָגט אז דו האָסט זיך דערשראָקען פאַר עפּעס אין דרויסען ביזטו אנטלאָפען אהיים. איצט זאָגסטו אז דו האָסט זיך ניט דערשראָקען.

— איך ווייס אליין ניט וואָס צו זאָגען. לאָז מיך איצט אָפּ. איך וועל דיר אַן אנדערש מאָל אליין דערצעהלען. איצט לאָז מיך אָפּ, איך וויל שלאָפען.

— איך וועל רופען דעם טאַטען, עפּעס איז מיט דיר ניט גוטעס געשעהען.

— דער פּאַ וועט דיך אוועקטרייבען פון מיר.

— שווייג־זשע. איך לעג זיך מיט דיר אין בעט. איך וועל שוין איינע אליין ניט קענען שלאָפן היינטיגע נאַכט.

— געהט עס, מאַמע.

ז׳י מוטער מורמעלט עפּעס שטילערהייד, בעוועגט זיך אַזוי שטיל אויסטהוענדיג די קליידער און שיך, לעגט זיך אין בעט.

אסתר דערנעהנטערט זיך צו איהר. קינד און מוטער נעהמען זיך אַרום. עס איז שטיל. ערגעץ הערט זיך, ווי עס געהט עמיצער אַרום אין דער נאַכט מיט לאַנגע פוס, שפּאַנט פון איין באַרג צו דעם אַנדערען, שפּאַנט אַריבער טהאָלען און וועלדער און ריהרט קוים, קוים אָן די פערשנעעטע ערד מיט זיינע פיס.

— מאַמע, האָסטו זיך אַמאָל איינגעליעבט, ווען דו ביזט געוועזען אַ מיידעל.

— וואָס איז דיר פּלוצים איינגעפאַלען צו פרעגען?

— איך וויל וויסען צי יאָ.

— יאָ.

— ווי אַזוי?

— ווי אַזוי ווייס איך אַליין נים. אפשר שוין פערגעסען, נאָר ניין, אסתר, איך האָב פּלוצים אַזוי פון זיך אָנגעהויבען ליעב צו האָבען.

— וועמען?

— וועמען ווייס איך אַליין נים. נו, זאָל זיין דיין טאַטען. איך האָב איהם געזעהן איינמאָל און זיך פערשעהמט פאַר איהם. בין איך אַנטלאָפען אין אַן אַנדער צימער. איך האָב זיך דורך דער וואַנד איינגעהערט, ווי אַזוי ער האָט דעמאָלט גערעדט. האָב איך אָנגעהויבען צו בענקען נאָך איהם.

— דאָס אַלעס?

— וואָס דען האָסטו געוואָלט?

— איך האָב געמיינט, אַז דו ביזט אַריין און אַרויפגעפאַלען אויף איהם, שעהם זיך ניט, עס איז מיין טאַטע.

— וואָס רעדסטו נאַרישקייטען? אַז נאָכדעם ווי מיר האָבען חתונה געהאַט האָב איך זיך געשעהמט איהם צו קוקען אין די אויגען אַריין.

— אָבער ער האָט דיך אַמאָל אַ קוש געטהאָן?

— איך געדיינק ניט. ניין, מיר דאַכט, אַז ווען איך בין גע־

ווען א כלה און געקומען צו מיין חתן צו גאַסט, האָט ער מיר געטהאָן דערמאָלט א פאַלשען קוש.

— וואס הייסט א פאַלשער קוש?

— איך ווייס אליין ניט וואס עס איז דער אמת'ער קוש און וואָס עס איז א פאַלשער קוש. נור אז איך האָב דערנאָכדעם אין א וואָך ארום, ווען איך בין אהיים געקומען, דערצעהלט מיין פריינ־דינע, האָט זי געזאָגט אז דאָס רופט זיך א פאַלשער קוש.

— וואו האָט ער דיך געקושט? — האָט אסתר געפרעגט נאָך דעם, ווי זי איז אביסעל שטיל געלעגען און געטראַכט.

— איך האָב זיך פערקעמט ביים שפּיעגעל מיינע האָר, לאַנגע האָר האָב איך דערמאָלט געהאַט, קומט ער אריין און איך דערזעה איהם. ווער איך א בלאַסע און וויל שוין אנטלויפען. זאָגט ער צו מיר: „וואַרט, אנטלויף ניט, איך האָב דיר א סוד צו דערצעהלען". זאָג איך: „א סוד? עס איז דאָך קיינער נישטאָ פאַר וועמען זיך צו היטען." ער האָט זיך ארומגעקוקט אין אלע זייטען, האָט ארויפ־געלעגט זיינע הענט אויף מיינע אקסעל און צוגעבויגען זיינע ליפּען צו מיין רעכטען אויער. מיר קלאַפּט א צאָהן אין א צאָהן. איך הער זיך איין. ער האָט עפּעס א שטילען מורמעל געטהאָן און זיינע ליפּען האָבען זיך אָנגעריהרט אין מיין באַק, זעהר לייכט אָנגע־ריהרט.

— איצט ווייס איך שוין, איצט ווייס איך שוין — האָט אסתר זיך פּלוצים דערפרעהט.

— נאָר שאַ, צווישען מיר און דיר זאָל עס בלייבען, אסתר — האָט זיך די מוטער געבעטען.

— אויב דו, מאַמע, וועסט מיר צוזאָגען אז דאָס וואָס איך וועל דיר באַלד דערצעהלען וועט בלייבען צווישען מיר און דיר, וועט דאָס וואָס דו האָסט מיר דערצעהלט אויך בלייבען צווישען מיר און דיר.

— איך ווייס שוין, איך ווייס שוין — האָט די מוטער מעהרער צוגעטוליעט צו זיך אסתר'ן, ארומגענומען זי מיט איהרע נאַקעטע הענט ארום האלז — מעגסט מיר שוין דערצעהלען.

— בלייבט עס צווישען מיר און דיר?

— נעהם מיר שוין ניט ארויס די נשמה.

— ווייסט, מאַמע — האָט אסתר געזאָגט, נאָכדעם ווי זי האָט

אביסעל זיך איינגעהערט אין דער שטילער נאכט — איך האָב איהם ליעב.

— וועמען?

— איך בין זיין שוועסטער און ער איז מיין ברודער.

— ווער איז ער? איך בין דיין מאַמע, מעג איך וויסען.

— ער האָט מיר געשענקט א לאָשעקעל. און אז דער ווינטער וועט אוועקגעהן, עס וועט ווערען ווארעם, וועט ער קומען און א פייף טהאָן פון יענער זייט פענסטער, וועל איך ארויסלויפען פון הויז און אוועקפליהען מיט איהם.

— אז איך זאָל דערלעבען, גאָט דער גוטער — האָט די מוטער צוגעדריקט אסתר׳ס קאָפּ צו איהר ברוסט און איהר געטהאָן א קוש אין די ווייכע האָר.

— איך וועל אָבער אין מיט וועג איהם לאָזען שטעהן און צו־ריק אנטלויפען צו דיר, אהיים, איך וויל ניט אז דו זאָלסט בלייבען אליין אָהן מיר, א יאָ, מאַמע?

— געה, געה, ביזט א קליין קינד. עס קומט דיין צייט, האָסט איהם ליעב, געה מיט איהם. איך בין אויך אוועקגעגאנגען פון מיין מאַמען.

אסתר האָט געהאלטען פערמאכט איהרע אויגען און האָט גע־שוויגען. עס האָט זיך איהר אַלעס געמאָהלען וואס די מאַמע האָט דערצעהלט, ערגעץ ווייט, ווייט, אזוי שאַרף און זעהבאר. זי האָט צועפענט איהרע אויגען, די פינסטערקייט פון צימער איז צוביסלעך אוועקגעשוואומען, דער שנעע און די לבנה האָבען אריינגעקוקט דורכ׳ן פענסטער מיט דעם ווייסען פּאַרהענגעל.

— מאַמע, עס הויבט שוין אָן צו טאָגען — האָט זיך אסתר א דערשראָקענע געטהאָן א וואַרף.

— עס איז אזא ווייסע נאַכט, ביז טאָג איז נאָך ווייט — האָט די מוטער זי געגלעט און בערוהיגט, — נו איצט וועלען מיר אזוי גוט א שלאָף טהאָן.

— געהט עס!

זיי האָבען זיך גוט איינגעדעקט. די מוטער איז איינגעשלאָ־פען. אסתר האָט ניט געקענט. זי האָט פערמאכט איהרע אויגען, האָט זיך איהר געמאָהלען דער ווייסער בארג און אין פלאַכען טהאָל א וואלד, אזוי ווי א קיילעכדיגע שווארצע ראהם ארום ווייסען בארג.

און ס'האָט זיך איהר אויסגעוויזען אז עמיץ פייפט פון יענער זייט פענסטער. איז שוין אפשר ווארעם געווארען אין דרויסען, און דוד האָט געבראכט דאָס לאַשעקעל? זי איז ברוגז אויף דוד'ן. ער האָט איהר אַ ביס געטהאָן אין האלז אריין און עס ווערט דאָרט אָנגע־שוואָלען. זי עפענט איהרע אויגען, קוקט זיך ארום, ריהרט אָן מיט דער האנד איהר האלז, וועקט אויף די מוטער.

— וואס איז שוין ווייטער?

— עפּעס ווערט מיר געשוואָלען דער האלז.

— וואו?

די מוטער זוכט ארום מיט איהרע הענט אסתר'ס האלז, שרייט אָן אויף איהר און מוטער און טאָכטער בלייבען שטיל אזוי ווי די נאכט ארום זיי.

XVII

הענער שלאָגען זיך...

דער קומענדער מאָרגען אויף טשייפּעל היל איז געוועזען א בלייער און אויך איינגעוויקעלט אין נעבלען.

מר. וויינבוים איז אויפגעשטאַנען, אזוי ווי אַלע טאָג, ווען דער הימעל אין מזרח האָט אָנגעהויבען צו ווערען בלייך, זיך געוואשען און ארויס אין שטאַהל צו זיינע בהמות. אריינקומענדיג אין שטאהל אריין האָט ער א געשריי געטהאָן: „גוט מאָרגען". עס איז באַלד צווישען זיינע בהמות געוואָרען א גערודער. זיי האָבען זיך אַלע אָנגעהויבען אויפצוהויבען פון זייערע אָנגעבעטענע ערטער.

ער האָט בעטראַכט אַלעמען בעזונדער. געזונד. דאנקען גאָט! זיי איינגעטהיילט צו ביסלאַך היי. אוועק צוריק אין הויז אריין, אויס־גערייניגט דעם אייזערנעם אויוועו, איהם אונטערגעצונדען מיט שפּיינד־לאך און נאָכדעם אויפגעוואָרפען עטליכע שייט האָלץ. צוגעשטעלט דאָס טהעע קעסעלע מיט וואסער.

ער איז אריינגעגאַנגען אויפוועקען די ווייבער.

אין הויז איז געוואָרען א ביסעל ווארים און ליכטיג. וויינבוים איז ארויסגעגאַנגען מיט צוויי ווייסע עמער מעלקען זיינע קיה.

צוריק געהענדיג פון שטאהל מיט דער מילך האָט ער זיך פּער־

קוקט ארום און ארום. פון דעם קוימען פון זיין הויז איז אויפגעקומען א גלייכע זייל מיט רויך און אין אלע זייטען, וואו עס איז נאר ערגעץ געוועזען א הויז, אויף א בארג צו אין א טהאל, האט זיך געזעהען, ווי עס רייסען זיך צום הימעל גלייכע זיילען רויך.

„עס וועט זיין א שעהנער טאג“ — האט מר. וויינבוים א טראכט געטהאן — דער רויך שלענגעלט זיך גלייך פון קוימען צום הימעל.

ער האט איבערגעגאסען די מילך אין קליינע טעפלאך, צוגעדעקט און אוועקגעשטעלט אין דעם מילכיגען צימעריל אויף א פאליצע. דאס ביסעל מילך וואס איז געבליבען פאר דעם הויז האט ער אין א טעפעל אוועקגעשטעלט אויף דעם אויווען. דאס איז אלעס געוועזען וואס וויינבוים האט געטהאן אלע אינדערפריה אין הויז.

נאכדעם איז ער צוריק ארויס אין שטאהל. עס האט גענומען א לענגערע צייט ביז ער האט אנגעטרינקען זיינע בהמות, אויסגערייניגט די שטאהל; די אקסען מיט די קיה ארויסגעלאזען אין דרויסען — זאלען זיי זיך אנציהען מיט לופט. דאס פערד אויסגעקעמט און איהם אויך ארויסגעפיהרט אין דרויסען און איהם אנגעטריבען, אז ער זאל זיך אביסעל דורכלויפען אין שנעע.

מר. וויינבוים האט הארציג געלאכט דערפון וויאזוי א פערדישען קאפ קומט אוים זיך צו וואלגערען אין שנעע. אזוי ווי ער האט נאר ארויסגעלאזען דאס פערד פון שטאהל, איז ער באלד אוועק צום ארט וואו דער ברונען איז געשטאנען און זיך אוועקגעלעגט נעבען בערגעל און זיך געוואלט איבערקייקלען בארג ארוף...

אין דרויסען איז געוועזען אזוי שעהן און־פריש. די זון האט מיט ליכטיגע אויגען ארומגענומען דעם גאנצען קיילכיגען האריזאנט.

מר. וויינבוים האט צועפענט די טהיר פון דעם היהנער־הויז און ווייטער געהאט א פול מויל צו לאכען פון דעם, ווי אזוי זיי האבען אלע מיט אמאל געוואלט ארוים אין דרויסען. עס איז געווארען אזא טומעל, פליגלען האבען געפאטשט און די הענער האבען געקרייט, איין עוף איז געשפרונגען איבער דעם אנדערען און ארויסגעפלויגען אין דרויסען. די דריי ווייסע גענז האבען איבערגעוואַרט דעם טומעל, געשטאנען אין א ווינקעל פון קאמער מיט זייערע לאנגע העלזער אויסגעטשרעקט און מיט זייערע שנאבלען געשאקעלט. אז אלע היהנער זיינען שוין גע־וועזען אין דרויסען, האבען די גענז פון זייער ווינקעל זיך א הויב גע־טהאן און ארויסגעפלויגען אין דרויסען. אריבערגעפלויגען דעם דרא־

טענעם הויכען פלויט און אזוי הויך געשריגען, פאר פרייד זיך אויס־געדרעהט אין א גרויסען ראָד און ארונטערגעפלויגען אויף דער פער־שנעטער לאַנקע. און אז מר. וויינבוים האָט אָנגעשאָטען קוקורוזע אין די קאָרעטעס, זיינען די גענז געקומען צולויפען מיט אויפגעהויבענע פליגלען און מיט רויטע אויסגעוואַקסענע פיס פון שנעע און עפעס אזוי פיעל געגראַגערט און געקוקט מיט איין זייט אויגעל אזוי בייז צו מר. וויינבוימען, און געשלינגען די קוקורוזע מיט אויסגעשטרעקטע העלזער.

מר. וויינבוים איז נאָכדעם אריינגעקומען אין הויז, איינגעוואַשען זיינע הענט און זיך אוועקגעזעצט ביים טיש. זיין ווייב רבקה האָט אוועקגעשטעלט צום טיש א קריגעל קאַווע, ברויט, פוטער און קעז און א שיסעל מיט איינגעמאַרינירטע באַרען.

אסתר איז ארויסגעקומען פון איהר צימער אויף די שפּיץ פון איהרע פיס, זיך צוגעשאַרט שטילערהייד און ארומגענומען איהר פאָטער פון אונטען מיטביידע הענט ארום זיינע אויגען.

— ווער איז דאָס מיט אזוינע קאַלטע הענט? — האָט מר. וויינ־בוים זיך געמאַכט, אז ער ווייסט ניט ווער עס האָט איהם ארומגענומען.

אסתר האָט זיך געשאָקעלט אהין און אהער, ווי דער אומרוה פון א זייגער, און געשמייכעלט שטילערהייד און אויך ביי זיך געוואונסט, אז איהר פאָטער ווייסט ווער עס האָט איהם ארומגענומען זיינע אוי־גען, אָבער זי האָט איהם ניט געוואָלט גיבען אן אָנצוהערעניש, אז זי איז עס.

— אפשר דער ווינט? — האָט וויינבוים געפּרובט טרעפען.

רבקה איז געשטאַנען ביים טיש און בעטראַכט אסתר'ן, זיך ערשט איצט ארומגעזעהען, אז זי האָט, קיין בייז אויג, שוין אויסגעוואַקסען און איז שעהן. — „ווער וועט אזא שעהן מיידעל ניט אוועקכאַפּען?“ האָט די מוטער געטראַכט און געזאָגט צו איהר מאַן — עס איז ניט דער ווינט.

— הא, עס איז דער שנעע מיט זיינע קאַלטע הענט — האָט מר. וויינבוים געזאָגט.

אסתר האָט זיך שוין ניט געקענט מעהר אויפהאַלטען און אויס־געשאָסען אין א געלעכטער, צוגעכאַפּט איהרע הענט און אנטלאָפען פון טיש.

— דאָס ביזטו געווען, אסתר, אזוי, א טאַטען מעג מען אָפּנאַרען?

און ווען מען איז שוין אַלע דריי געזעסעןביים טיש און געגעסען האָט זיך אסתר פּלוצים אָנגערופען:

— מעהר פאָהר איך ניט אין שטעדטעל ארבייטען.

— גוט! איך האָב נאָך ביים אָנפאַנג, אַז דו ביזט ארויס פון שול, געזאָגט, אַז איך וויל דיך אין דער היים. דיין מאַמע האָט אָבער געוואָלט דו זאָלסט אָנהויבען צו ארבייטען אין אַן „אָפּיס"...

די מוטער האָט געוואָלט פרעגען, וואָס פּלוצים עס איז איהר איינגעפאַלען ניט צו פאָהרען מעהר אין שטעדטעל, נאָר זי האָט זיך דערמאָנט אין דער לעצטער נאַכט און שוין ניט געפרעגט.

אַז מען האָט אָבגעגעסען איז מר. וויינבוים דער ערשטער אויפגעשטאַנען פון טיש און געזאָגט:

— נו, דאַנקען גאָט זיך אָנגעגעסען. איצט וואָס טהוט מען. אה. איך וועל אראָפּגעהן צו ראָזענבערגען אַ ביסעל. ער פאָהרט דאָך אַוועק אין ניו יאָרק. וועל איך איהם אונטערפיהרען מיט אונזער פערד צום באַהן.

— פאַר וואָס ניט, טאַקע, טאַקע, — האָט רבקה צוגעגעבען חשק.

אסתר האָט זיך אָנגעטאָן אַ פאָר גומינע לאַנגע שטיוועל, ארומגעוויקעלט איהר קאָפּ מיט אַ דונקעל בלויען וואָלענעם שאַל און איז ארויס אין דרויסען.

ערשטענס איז זי אַוועק אין וואַלד אריין. די זון האָט געוואַרעמט דעם שנעע און איהם געמאַכט ווייך. אויף דעם באַרג, וואו דוד האָט זי נעכטען אויף דער נאַכט געשלעפּט אין שליטעלע, זיינען די שניט פון שליטען אין טיפען שנעע שוין געוואָרען ברייטער און דאָס גרינע גראָז האָט זיך ארויסגעוויזען.

אסתר איז געגאַנגען אַ היים נעהמען דאָס שליטעלע. און ווען זי איז צוגעקומען און דעם שליטעל דאָרט ניט געפונען, האָט זי באַלד זיך אומגעקעהרט אהיים. דאָס שליטעלע איז געשטאַנען אונטער דעם אָפּענעם דאָך קעמערעל אויף זיין אָרט.

זי האָט זיך אביסעל פערטראַכט.

דוד וואָלדען איז, ווייזט אויס, נאָך נעכטען ביינאַכט דאָ געוועזען און צוריקגעבראַכט דעם שליטעל אויף זיין אָרט. איהר האָט זיך טאַקע אויסגעוויזען, אַז עמיצער פּייפט אונטער דעם פענסטער...

איהר איז געוואָרען אַזוי פרעהלאַך. זי האָט געוואָלט זיך אויף־

הויבען און אוועקלויפען ביז אַט יענע פעלדער, אויף יענע זייט בערג און טאָהלען.

זי האָט זיך איינגעבויגען, אָנגענומען צוויי פולע הענט מיט שנעע, צונויפגעקייקעלט אין א באָל און אַ וואָרף געטהאָן אויף די ווייסע גענז. די גענז האָבען זיך דערשראָקען, אָנגעמאַכט א גוואַלד און אָנגעהויבען צו יאָגען זיך נאָך דעם שנעע־באָל, איהם געכאַפּט און מיט זייערע רויטע שנאָבלען דעם שנעע־באָל צוביסען אויף שטיקלאך.

אסתר האָט זיי געוואָרפען נאָך אַ באָל און דאָס מאָל געטראָפען דעם גאָנער, וואָס האָט געהאַט א שוואַרצען טשיפּעקעל מיט האָר אויף זיין ווייסען קאָפּ.

דער גאָנער האָט געטהאָן א צועפּען זיינע פליעגלען, אונטערגעהויבען זיינע פיסלאך, די צוויי ווייבליך־גענז האָבען איהם נאָכגעטהאָן דאָס זעלבע און די גענז זיינען אַלע דריי אין א שורה אַוועק געפלויגען, כּריהער נידריג ביי דער ערד, נאָכדעם העכער און העכער.

— אָט אזוי פליהען גענזעלעך! — האָט אסתר אונטערגעזונגען, זיך געבויגען צו דער ערד, אָנקייקלענדיג שנעע־באָלס און געוואָרפען אין דער הויך, געציעלעוועט אין די פליהענדע גענז — אָט אזוי פליהען גענזעלעך!

די אָקסען, קיה און דאָס פערד זיינען אָנגעקומען און זיך ארומגעשטעלט אין הויף קוקען אויף אסתר'ן. דאָס פערד האָט אַלע מאָל, ווען אסתר האָט אויפגעהויבען איהר האַנד צו וואַרפען דעם שנעע־באָל, געמיינט, אַז זי וויל וואַרפען אויף איהם און ער האָט זיך אַלע מאָל אַ דערשראָקענער אָבגעקעהרט און אַ שפּרונג געטהאָן און נאָכדעם צוריק געקומען נאָהענטער.

די היהנער האָבען אָנגעהויבען צו קאָקאָדאַקען. אַריבערגעשריען איינע די אַנדערע, ארומגעלאָפען פון איין האָהן צום אַנדערען, אַלע מאָל האָט דער ווייסער, קליינער אָבער שטאָלצער האָן מיט דעם הויכען זיבענשפּיצען רויטען קאַם, אַ שאַר געטהאָן מיט זיינע פיסלאך און צונויפגערופען די היהנער. דער גרויסער, שווערער האָן, מיט דעם לאַנגען, אויסגעקיילעכדיגען האַלז און מיט זיין גרויסען קאָפּ, וואָס האָט געהאַט א קליינעם נידריגען קאַם, האָט געזעהען, אַז דער קליינער, ווייסער „רוח" האָט צונויפגעזאַמען אַלע היהנער אַרום זיך און ער, דער שעהנער מיוחס, מיט די צוויי אויסגעבויגענע פעדערען, וואָס האָבען געהאַנגען פון זיין עק און מיט די געקעסטעלטע שוואַרצע און ווייסע פעדערען,

וואָס האָבען בערעקט זיין גאַנצען לייב, איז געבליבען איינער אַליין. האָט עס איהם פאַרדראָסען און די וועלט איז געוואָרען אַ פינסטערע אין זיינע אויגען. האָט ער אַ שפּרונג געטהאָן מיט די צולאָזענע פליגלען און אַריין אין דער מיט פון דעם גרויסען ראָד היהנער און מיט זיין שנאָבעל אַ כאַפּ געטהאָן דעם קליינעם ווייסען האָן ביי זיין גרויסען קאם און אָפּגעביסען אַ שטיק.

וועט עס דער קליינער, ווייסער האָן אַריבערטראָגען? זיינע עלטערנס עלטערען האָבען אַ שם, אַז ביי זיי איז ניט געוועזען אַזאַ זאַך, וואָס האָט געקענט הייסען אַ פּלויט. גרינג און לייכט זיינען זיי און זייער פלייש אַרום די ביינער איז האַרט ווי שטאָל. פון פערשוויינען יענעם איז שוין אָבגערעדט, נאָר זיי האָבען נאָך אַזאַ טבע, אַז איידער יענער הויבט נאָך אָן, פליהען זיי שוין אַריין מיט זייער שנאָבעל און פּיקען איהם אויס די אויגען. וואָס פּאַר אַ ווערטה האָבען יענעמס אויגען ביי איינעם, וואָס קען לייכט אַ שפּרינג טהאָן?

באַלד האָט אסתר אָבגעלאָזט די דריי געגז און זיך אַוועקגעשטעלט קוקען אויף דעם „ראָסטער פייט“.

דער קליינער, ווייסער „לעגהאָרן“ האָן איז געשטאַנען אויף די שפּיצען פון זיינע נעגעל, די פעדערען אַרום זיין קאָפּ זיינען געוועזען אויפגעבלאָזען ווי אַ קיילכיגער, גרויסער פּאַכיר. און אַ קעגען איהם איז געשטאַנען דער גרויסער טערקאָטע, „באַרדראַק“ האָן, מיט זיינע גרויסע, גראָבע פּיס צושפּרייט און אַלע זיינע פעדערען, פון עק ביז קאָפּ, אויפגעהויבען. זיין האַלז אויסגעצויגען ווי אַ לאַנג שטריקעל, אָנגעצילעוועט מיט קיילכיגע בלעכלאַך.

דער גרויסער האָן האָט אַ שפּרונג געטהאָן און זיך געוואָלט אַרויפוואַרפען אויף דעם ווייסען „רוח“. איז אָבער דער ווייסער געפאַלען אויף אַ פלאַך און זיך איינגעבויגען ביז צו דער ערד און דורכגעפלויגען צווישען די צושפּרייטע פּיס פון זיין פיינד.

זיינען זיי שוין איצט געשטאַנען אויף די פערביטענע ערטער און זיך דורכגעשטאָכען מיט זייערע בייזע אויגלאַך. געשטאַנען אַזוי אַ ווײַלע, אַלע היהנער זיינען זיך צולאָפען. אסתר האָט פון וויטענס נעקלאַפּט מיטביידע הענט, זיי הינטערגעגעבען חשק.

פּלוצים האָט דער קליינער, ווייסער האָן אַ שפּרונג געטהאָן אויף דעם גרויסען האָן, מיט זיינע נעגעל זיך אַריינגעגראָבען אין זיין פיינד'ס פעדערען און מיט איין פּיק האָט ער איהם אויפגעריסען איין אויג און

מיט נאָך אַ פּיק איהם אויסגעביסען דאָס אַנדערע אויג. דער גרויסער האָן איז מיט זיין שונא אויף זיין קריזש אַרומגעלאָפּען איבער דעם הויף, מאָדנע קולות אַרויסגעקרעהט און נאָך דעם ווי דער ווייסען האָן איז אַראָפּגעשפּרינגען און זיך אַ טרייסעל געטהאָן זיינע פּעדערען, האָט ער אַ קוק געטהאָן צו זיין בלינדען פיינד, און איז זיך אוועקגעלאָפען אַ פרעהליכער אויפצוזוכען די היהנער.

דער גרויסער האָן איז געבליבען שטעהן אין דער מיט פון הויף, אַריינגעצויגען דעם קאָפּ און געשאָקעלט זיך אויף זיינע לאַנגע פיס. בלוט האָט גערונען אויף דעם שנעע פון זיינע אויגען, נאָז־לעכלאך און מויל. אסתר איז צוגעקומען און איהם אַ לייכטען שטויס געטהאָן מיט איהר שטיוועל. דער האָן האָט זיך ניט געריהרט פון אָרט.

זי האָט איהם אָנגענומען מיטביידע הענט און אַריינגעלאָפען אין הויז אַריין מיט אַ געוואַלד:

— מאַמע, זעה דער האָן איז בלינד געוואָרען.

די מוטער איז געקומען צולויפען אַקעגען, פערלעגט האַנד אין האַנד און געבראָכען די פינגער:

— וועה און ווינד, אַזאַ שעהנער האָהן געוועזען!

אסתר האָט דעם בלינדען פערבלוטיגטען האָן אוועקגעשטעלט אויף דעם טיש, מיט אַ טיכעל און וואַסער, איהם געוואַשען דעם קאָפּ און די אויגען. געשטופּט אַ פינגער אין די ליידיגע לעכלאך, און אַז דער האָן האָט זיך ניט געוועהרט האָט זי געזעהען, אַז עס איז אַ פערפאַלענע זאַך. ער איז בלינד. עס האָט זי פאַרקלעמט ביים האַרץ און זי האָט זיך דערפיהלט אַ שולדיגע, ווייל זי האָט דאָך געקענט זיי אָפּצוטרייבען איינעם פון אַנדערען.

מען האָט דעם בלינדען האָן געקוילעט. זיין קאָפּ מיט דעם איינגעווייד האָט אסתר אַרויסגעוואָרפען צו די היהנער און געשטאַנען און זיך גוט איינגעקוקט ווי אַזוי דער ווייסער, קליינער האָן האָט צונויפגערופען אַלע היהנער און האָט געפּיקט צו שטיקלאך און געשלינגען.

האָט דער ווייסער האָן געוואוסט, אַז ער מאַכט אַ מאָהלצייט פאַר זיינע היהנער פון דעם קאָפּ פון זיין פיינד?

אסתר האָט אָנגעהויבען פיינט צו האָבען דעם קליינעם, ווייסען האָן.

דער פֿאַס פֿון ים. דריטער טהייל.

I

טשיפּעל הילל

אויף דעם שטיק לאַנד, וואו וויינבוים׳ס הויז שטעהט, האָט אמאָל געוואָהנט אַן ענגלענדער, וואס האָט געהייסען טשייפּעל.

רופט מען עס דערפאר „טשייפּעל הילל“.

אין די אַרומיגע שטעדטלעך הייסט אַלעם וואס גרענעצט זיך פון מר. וויינבוימ׳ס הויז ביז דעם אָרט וואו די פיער וועגען צושייד־דען זיך, מיט דעם נאָמען טשייפּעל היל. און אז מען זעהט א אידען פאָהרען מיט אַ פערד און וואָגען און דער איד האָט נאָך א צופּלאָנ־טערטע באָרד, און זיין פערד איז ניט אַזאַ גוטער געהער, זאָגט מען באַלד: דאָס פאָהרט אַ טשייפּעל היללער איד. אויב מען טרייבט אַן אויסגעדארטע קוה, זאָגט מען: דאָס איז אַ טשייפּעל היללער קוה. און פאָהרט מען דורך מיט אַ צוקרימטען וועג און פוןביידע זייטען זיינען די וועלדלעך ווילד פערוואקסען און פערפּלאָנטערט, זאָגט מען: דאָס מוז זיין טשייפּעל הילל. פאָהרט מען דורך און מען זעהט א פעלד וואס איז אָנגעווארפען מיט שטיינער, זאָגט מען: דאָס איז א טשייפּעל היללער פעלד.

אָט אַזאַ מזל האָט שוין טשייפּעל הילל.

נאָר מאַלע וואס פאַר א מזל טשייפּעל הילל האָט, איז דאָס דאָזיגע אָרט אָבער אליין מיט זיך שטאָלץ. פון איין זייט האָט זיין לאַנד מר. וויינבוים, און עס געהט אוועק ווייטער אין שכנות מיט ראָזענבערג׳ען. נאָך ראָזענבערג׳ען קומט דער אַלטער וואלדען, און

נאָך וואַלדענ'ען האָט זיין לאַנד מר. ראַגאַווין. צווישען אַט די אַלע אידען, דורך וועמעס פעלדער עס ציהט דורך דער צוקרימטער טשייפעל הילער וועג, וואָהנט אויך זשאַק, דער פוילישער אַלטער בחור. פון איין זייט גרענעצט זיך מר. וויינבוים מיט יענקי לאַנד, און פון דער אַנדערער זייט גרענעצט זיך מר. ראַגאַווין מיט יענקי לענדער און וועלדער.

די לענדער פון יענעם אָרט זיינען פול מיט שטיינער שפּיציגע קליינע און פלאַכע און קיילעכדיגע אָבער דערפאַר פרוכטבאַרע ערד, ליימיג און שווער, און די אויבערפלעכע איז אַ שוואַרצע, אויסגעמישט מיט איבערגעפוילטע אָרגאַנישע שטאָפען. זיי האָבען אָבער נאָך אַ גרעסערען חסרון, וואס אַלע לאַנקעס זיינען בערגיג. די אַמאָליגע ענגלענדער, אַז זיי זיינען אַריבערגעקומען אַהער האָבען זיי ניט געקענט געפינען קיין פלאַכע ערטער, אַז זיי זאָלען זיין טרוקען גענוג, אַז אויף זיי זאָל מען קענען אַקערען און זייען. האָבען זיי אויסגעקליבען קליינע בערגלאַך און פון זיי געמאַכט לאַנקעס און גערטנער. און פון די שטיינער וואס איז געוועזען אין דער צואַקערטער ערד, האָבען זיי געמאַכט פלויטען אַרום די לאַנקעס. שטיינער קומען אָבער אַרויף אַלע יאָהר ווען מען צואַקערט די ערד און קיין נייע פלויטען האָט מען ניט בעדאַרפט, זיינען זיך די שטיינער פערבליבען יאהר איין און יאהר אויס אין דער ערד.

יענע ענגלענדער זיינען שוין לאַנג ערגעץ אין גן עדן אויף יענער וועלט, און איצט וואָהנען דאָ אידען.

אָט לאָמיר נעהמען דעם אידען ראַגאַווין.

עס איז שוין אַ פּאָר יאָהר, אַז ער האָט געקויפט זיין פארם. אליין איז ער אַ געזונטער, הויכער איד, מיט פערגרעבטע מאַנירען. ער האָט געקויפט זיין פאַרם מיט אַלעם און מיט דער הייליגער ספר תורה. ביי איהם הייסט עס אַן אימפּראָוומענט. עס שטעהט אין קאָנטראַקט, אַז ווען די אידען פון אַרום און וועלען זיך וועלען צונויפקומען דאַווענען, מוז דאָס הויז זיין אָפען פאַר זיי, פערשטעהנדליך, ניט דאָס גאַנצע הויז, נאָר איין צימער. אָט אַזוי האָט עס בעוואָרענט דער פרומער איד וואָס האָט דאָס לאַנד פערקויפט צו מר. ראַגאַווין.

ראַגאַווין איז אַ פּראָסטער איד, אָבער דעם קאָנטראַקט האַלט ער, ווי אַ הייליגען געבאָט.

אלע שבת, אדער אלע יום טוב קומען זיך צונויף די אידען און מען דאווענט מיט מנין. מאכט זיך א מאָל אין א שבת עס איז ניטאָ קיין מנין, דאווענט מען אזוי איינציגווייז, אָבער זאָל מען כאָטש דאוונען אין דעם צימער וואו דאָס הייליגע ספר תורה שטעהט אין א שאַפקעלע. אז איינער פון די אידען וואס וואָהנען אין שכנות האָט א יאָהר צייט, לאָזט ער צונויפרופען אלע אידען און מען דאַוועגט מיט מנין און ער זאָגט קדוש נאָך זיינע פערשטארבענע... און נאָך דעם דאוונען טהיילט ער אוים לעקעך מיט בראָנפען...

ראַגאָווין קען אליין זעהר ווינציג דאוונען. ער האָט געקענט אביסעל ווען ער איז געוועזען א אינגעל, אָבער וואס עלטער ער ווערט אלץ מעהרער פערגעסט ער. אָבער עס איז פאר איהם גענוג אז ער שטעהט צווישען אידען און האלט אָפען דעם סידר, מישט די בלעט־לעך און הערט זיך איין צו די אונפערשטענדליכע ווערטער וואס אנ־דערע זאָגען... ער בענעהמט אָפט די דאָזיגע ווערטער מיט דעם סארט געזאנג, וואס ווערען ארויסגעבראכט פון דעם דאוונער. ער ווייסט עס גאנץ גוט אז ווען די הייליגע ספר תורה זאָל ניט זיין ביי איהם אין הויז וואָלט ער אפשר שוין לאנג פערגעסען אין די אלע זאכען.

צו דעם אלעמען האָט עס דאָך אזוי פיעל ווערט, אז מענשען קומען צו דיר אין הויז אריין, צי עס שיינט אין דרויסען, צי עס רעג־נענט, אין שנעע שטורעם און אין ווינט. עס איז אזוי פרעהליך אויף דעם הארצען....

ראַגאָווין׳ס פרוי איז שוין אָבער גאָר פון אן אנדער מין שטאָף. אן אויסגעדארטע, אין די מיטעלע יאָהרען, אָבער נאָך גאָר יונג אויף איהר פנים און אין איהרע בעוועגונגען. זי איז אביסעל געבילדעט, ווייסט וואָס עס טהוט זיך אויף דער גאנצער וועלט, ווייל זי לעזט צייטונגען און ביכלעך. פיהרט דאָס הויז אויף דעם שניט פון די יענקישע הייזער. איז מיט די יענקים זעהר נאָהענט. טהוט ניט א טראָט ביז זי וועט א פרעג טהאָן פריהער ביי דער יענקי שכנ׳טע. קאָכט און באקט און גרייט דעם טיש צום עסען אקוראט ווי ביי זיי, האָט תמיד צייט און א גאנצען טאָג געהט זי ארום אן אויסגעפוצטע, און די ארבייט אין הויז ווערט ווי דורך א כשוף אָפגעטהאָן, שטיל און ניט בעמערקבאר. נאָכדעם זיצט זי א גאנצען טאָג און קוקט אין צייטונג. דארף עפעס אזוינס מענשען?

האלט זי דערפאר אין איין רעדען פאר וואָס איז עפעס אויסגע־

פאלען אויף איהר מזל אז זי זאָל מוזען אוועקגעבען דאָס הויז איהר׳ס, און פרעמדע מענשען זאָלען קומען און זיך צולעגען אויף טיש און אויף בענק און טהאָן וואָס זיי ווילען ?.... קארג הייזער איז פאראנען אין טשייפעל היל ? פאר וואס גיט עמיצער אנדערש ניט אוועק זיין הויז ? זי וואָלט איהם נאָך געגעבען טויזענד דאנק. פאר וואס קומט איהר אז די גאנצע בלאָטע זאָל מען איהר אריינטראָגען, און ווינטער דעם שנעע, און זומער די פליגען.... פאר וואס קומט עס איהר ?

זי איז טאקע געווען א קלוגע און געלעזען צייטונגען און זיך געפיהרט ווי אן אמת׳ע יענקי. איהר מאן ראָגאָווין האָט פאר איהר געהאט דרך ארץ דערפאר וואס ער האָט שוין מיט איהר אָפּגעלעבט אריבער א פערטעל יאָהר הונדערט, דערפאר וואס ער האָט עס אזוי איינגעפיהרט אז ער האָט תמיד פאר איהר מורא געהאט, אז זי האָט עפּעס געטהאָן צו איהם א וואונק, איז דאָס שוין געווען אזוי ווי זי האָט געוואָלט און עס האָט זיך תמיד אויסגעלאָזען צום גוטען. אָבער דאָס מאָל איז געווען דאָס איינציגע אין זיין לעבען, וואס ער האָט געהאט זיין וועג אויך.

און דערפאר, אז דער זוהן איהרער, איזידאָר, איז אראָפּגעקומען אהער, זיך דאָ אויסצורוהען נאָך זיין לאנגען שטודירען, האָט זי, די מוטער, פאר איהם אויסגעגאָסען איהר ביטער הארץ.

דער דאָזיגער איזידאָר איז געווען מעהרער געראָטהען אין זיין מאַמען. דעם גוטען קאָפּ צום לערנען האָט ער פון איהר גע׳ירש׳ענט. ווען ניט זיין מוטער וואָלט אפשר פון איהם אויסגעוואקסען אזא פּראָסטער, געזונטער בחור ווי דער טאטע. דערפאר האָט די מאַמע געהאט צו איהם מעהרער צוטריט, באָטש ער האָט דעם טאטענס כבוד זעהר אָפּגעהיט.

איזידאָר איז דערפאר, בשעת די אידען פּלעגען זיך צוזאמענקומען דאווענען, אויך געווען איינער צווישען זיי. געהאט א סידור מיט אן ענגלישער איבערזעצונג, פלעגט זיך בלאָזען און אויפמערקזאם אריינקוקען אין זיין סידור און אז מען האָט בעדארפט האָט ער זיך געקענט אָנרופען מיט א וואוילען ווערטעל וועגען עפּעס א געבעט פון דעם סידור.

נאָך דעם דאווענען אי ער באלד אריבער אויף דער מאַמע׳ס צד. שוין געזעהען, אז דער טאטע זאָל דערפון ניט וויסען.

איזידאָר איז געווען א געבוירענער פון ניו יארק. די קינדער

שול, און נאָכדעם די העכערע שול און העט נאָכדעם דער אמעריקאנער אוניווערסיטעט האָבען איהם אזוי אויסגעלערענט און קלוג געמאכט, אז עס איז ניט געווען עמיצער אויף דער וועלט וואס האָט איהם געקענט אָפּנארען אָדער אראָפּפיהרען פון גלייכען וועג.

ער האָט געהאַט צייט זיך אויסצולערנען צו זיין א קלוגער. וואס האָט איהם געפעהלט? דער טאַטע זיינער האָט געפיהרט וואַגענס האָלץ אין שטעדטעל אריין און פערקויפט פוטער, אייער און קאַרטאָפּעל און געשיקט געלד דעם איינציגען זוהן זיינעם אז ער זאָל קאָנען לערנען. און איצט האָלט ער איהם אוים מיט אלע פערגעניגענס ביז ער וועט זיך עפּעס אויסזוכען אן ארבייט אָדער א שטעלע. איזידאָר האָלט אין איין שרייבען בריעף און עס קומט איהם אָן ענטפערס, אָבער דערוויל האָלט עס נאָך ניט ביי א פרנסה. דער טאַטע וואונדערט זיך ניט איינמאָל פאר וואס דאָס איז אזוי, דאכט זיך אזא אָנגעפילטער מענש מיט קלוגשאפט, און קיינער, ווי עס זעהט אוים נאָך זיין פּראָסטען שכל, בעדאַרף איהם ניט.

די מוטער זאָגט אָבער אז עס איז ניט אזוי. ערשט אַט אזא מענשען איז שווער זיך צו דערשלאָגען. ער וויל דאָך ניט פערקויפען קיין בייגעל פאר א סענט. און זי האָפט אז עס וועט קומען די צייט, וועט ער זיין פערזאָרגט אויף זיין גאנץ לעבען.

איזידאָר האָט געגעסען און געטרונקען, געהאָלפען דעם טאַטען זיינעם אין אלע זיינע ארבייטען און עס בעטראכט, אז ער טהוט די אלע שווערע פּראָסטע זאכען נאָר פאר דערפאר, ווייל ער בעדאַרף איבונג. ער האָט אלע אבענד לעגענדיג זיך שלאָפען, עקזאמינירט זיינע מוסקולען פון די הענט און פים און איהם האָט זיך געדאכט, אז זיי, די דאָזיגע מוסקולען וואקסען און ווערען הארט ווי שטיין. דאָס האָט איהם זעהר געפרעהט. ווייל איהם האָט זיך אויסגעוויזען אז שפּעטער, ווען ער וועט ערגעץ אריין אין אן אָפּיס און אָנהויבען זיין קאריערע, וועט ער דעמאָלט ניט האָבען קיין צייט צו „מאכען“ מוסקולען.

האָט ער אריינגעכאַפּט וואס מעהרער ער האָט איצט געקענט. עס איז איהם אָבער געווען עפּעס לאַנגווייליגליך. איהם האָט זיך געדאכט אז עפּעס ווערט אין איהם איינגעשלאָפען.

אמת, ער האָט זיך איבערגעשריבען מיט זיינע פריינד און גע־

האט א פאַסטליכע פערבינדונג מיט פרויען אָבער ער האָט פּאַרט גע־פיהלט אז עפּעס ווערט אין איהם אזוי ווי פערטעמפּט.

איהם האָט זיך שוין אָנגעהויבען אויסצואווייזען אז ער ווערט אַלט. ער איז קוים אַלט געוועזען פינף־און־צוואַנציג יאָהר און איהם האָט זיך געדאַכט, אז זיינע האָר הויבען אָן צו ווערען גראָה און זיין גרעסטע צרה איז געוועזען מיט זיינע ציין, וואס זיי זיינען, ווי איהם האָט זיך אויסגעוויזען, געוואָרען פערגעלט. פערשטענדליך אז ער האָט זיי פיעל געוואשען אָבער זיי האָבען אָנגעהויבען צו פוילען. האָט ער געטראכט, אז דאָס איז דערפאר, ווייל ער האָט ניט מיט וועמען צו ריידען. א מענש, אזוינער ווי ער בעדאַרף מעהרער רעדען. ווען ער העלפט זיין טאַטען עפּעס טהאָן אין וואלד, אין פעלד אין שטאַל, שווייגט מען, ווייל זיין פאָטער האָט ליעב צו שווייגען. ווידער, אין הויז קומט אוים נאָר מיט דער מאַמען צו רעדען. נו, זי קען דאָך זיך ניט אוועקזעצען ביים טיש און מיט איהם פיהרען א לאַנגען געשפּרעך, אלע מאָל און אלע טאָג.

און ניט איינמאָהל האָט ער זיך אזוי פיינט בעקומען, אז ער האָט אָנגעהויבען מורא צו האָבען צו בלייבען מיט זיך אליין. ער האָט אויפגעהערט צו שפּאַצירען אליין אין די וועלדלעך פון ארום און ארום, ער האָט אויפגעהערט צו קוקען אויף הויכע בוימער און דאָס בעט אין וועלכער ער איז געשלאָפען האָט ער אוועקגערוקט פון דעם פענסטער.

ביז ניט לאַנג האָט ער נאָך געשריבען אזוינע לאַנגע בריעף צו זיינע פריינד און צו מיידלאַך. אין זיינע בריעף האָט ער געקענט אזוי שעהן בעשרייבען, אז ער איז געפאָהרען אין טיעפען וואלד אריין מיט א גרויסען וואָגען און מיט צוויי פערד און געהאַקט בוימער, אליין מיט זיינע הענט געהאַלטען א האַק און געהאקט בוימער און אליין אָנגע־לאָדען א הויכען וואָגען מיט קלעצער און זיך אליין ארויסגעדרעהט. מען בעדאַרף קענען זיך ארויסדרעהען פון א וואלד, און א היים גע־בראכט דער מאַמען א הויפען האָלץ אויף דעם ווינטער... אין שטאָדט האָבען זיינע פריינד געלעזען און עס איז זיי גערונען די סלונע פון זייער מויל. און ווען ער האָט געשריבען צו עמיצען א בריעף, האָט ער תמיד עפּעס געפונען מיט וואס אויסצופילען בויגענס און בויגענס פּאַ־פּיר. ער האָט אָבער קיינמאָל ניט געטראַכט פון דעם, אז זיינע בריעף זיינען געוועזען פול מיט ליגענס. און עס איז נמאס געוואָרען צו שריי־

בען ליגענס. זיינע בריעף זיינען איצט געוועזען קורצע און אָפט האָט ער גאָר ניט געשריבען קיין ענטפער.

וואָס האָט זיך איהם געוואָלט האָט ער אליין ניט געוואוסט. אָבער ער האָט געפיהלט, אז זיין גאַנצע סיסטעם איז געקומען צו אזא צו־שטאַנד, אז זי בעדאַרף א סטימולאַציאָן...

ער האָט געשמועסט מיט זיין מוטער וועגען דעם ענין, אזוי פון דער וויטענס. דאָס האָט געהייסען, אז ער איז א בעאָבאַכטער.

די מאַמע זיינע איז געזעסען אויף איהר וויעג שטול ביים פענס־טער, געבלעטערט א גרויסען, ברייטען, „וויבערשען" זשורנאַל און אויף איהר פּנים האָט גערוהט א האַלבער שמייכעל און א האַלבער קלוגער ערענסט.

— ווען א מענש רוהט זיך אוים, קען ער נאָכדעם זיך א נעהם טהאָן צו זיין ארבייט.

— איך האָב שוין באַלד פערגעסען, מאַמע, ווי מען בעדאַרף רע־דען צו א מענשען.

— מיין זוהן, פאַר וואָס באַקענסט זיך ניט מיט די מענשען ארום אונז?

II

איך שענק דיר צוריק דיין רוה...

דער ערשטער שנעע איז צוגאַנגען געוואָרען.

בייטאָג האָט די זון געוואָרעמט די ערד. די ערד האָט אין זיך אריינגעזאָפּט דעם צולאָזענעם שנעע. און ביינאַכט האָבען די קליינע פרעסטלאך פערצוויגען די ערד מיט א דינעם וויסען הויך.

און אָט אזוי איז געוואָרען טרוקען די ערד און אָט אזוי איז אויך געוואָרען טרוקען דער וועג.

אין דוד וואַלדענ'ס הויז איז אן איבערקעהרעניש. דער אַלטער וואַלדען איז געוואָרען שוואַרץ און פערוואַלקענט. אויפגעהערט צו רעדען אין הויז, זיך געבלאָזען און געקרעכצט, אזוי טרויעריג און טיעף, און זיין ווייב האָט מורא געהאַט, אז עפּעס איז מיט איהם געשעהען. זי האָט איהם אַלע מאָל געפרעגט וואָס ער קרעכצט און ער האָט ניט געענטפערט, נאָר א מאַך געטהאָן מיט דער האַנד.

ר׳ אברהם וואַלדען איז זעהר ווינציג געשלאָפען. זיך געלעגט שפעט. נאָך דעם ווי זיין ווייב און דוד זיינען שוין געשלאָפען האָט ער ערשט אָנגעהויבען ארומצושפּאַצירען אויף דעם לאַנגען קאָרידאָר, וואָס האָט ארומגערינגעלט דאָס הויז, ביז שפּעט אין דער נאַכט... און דעםטגלייבען איז ער אויפגעשטאַנען ווען עס איז נאָך געווען פינס־טער און ארומגעגאַנגען איבער דער גרויסער שטוב ביים שיין פון דאָס איין און איינציגע סטעארינאָווע ליכט, און שטילערהייד מיט אזא וויי־נען מאָטיוו געזאָגט איין קאַפּיטעל נאָך דעם אנדערען, אויף אויסווייניג, פון תהילים.

ער האָט ווידער לעצטענס געהאַט אזא מין שטיינער צו ווערען ערגעץ פערפאַלען אויף א לאַנגען שפּאַציר פון אין דער פריה ביז אין שטאַרק פינסטערען אָבענד, אויף א גאַנצען טאָג ניט קיין געגעסענער...

דוד האָט פון דעם אַלעמען ניט געוואוסט, ווייל ער איז א גאַנצען טאָג געווען פערנומען אין די וועלדער ביי דער זעג מיהל.

די מוטער האָט געליטען און געשוויגען. זי האָט מיט זיך אליין ניט איין מאָל געשמועסט, אז דאָס איז אזוי ווי זי האָט געוואוסט פון אָנהויב אָן, אז עס וועט אין דער דאָזיגער נייער היים צווישען די וועל־דער קיין גוטעס זיך ניט אויסוואַרעמען.

זי האָט נאָר מורא געהאַט צו זיין די ערשטע, אָנצוהויבען רעדען. זאָל ער דער מאַן איהרער רעדען צום ערשטען.

איינמאָל אין א זונטאַג איז געקומען צוגעהן מר. וויינבוים און צוגענומען דוד׳ן מען זאָל געהןביידע צוזאַמען אויסקוקען די גאַנצע לענג פון וועג. זיי האָבען מיטגענומען א שטריק און א האַק.

ר׳ אברהם וואַלדען איז גראַדע געווען אין הויז איידער דוד מיט וויינבוימען זיינען אַוועק. ער האָט זיך אומגעדרעהט איבער דער שטוב אהין און אהער און צולעצט, עפּעס אזוי ווי איינהאַלטענדיג זיין כעס, געזאָגט אזוי ווי צו זיך אליין:

— איהר האָט טאַקע זיך איינגערעדט צו פערזאָרגען א וועג פאַר אונזערע פערד און אָקסען!

— איך מיין עס עפּעס! — האָט מר. וויינבוים גוטמוטהיג צו־געוואָרפען.

— פאַר וואָס פערזאָרגט איהר פריהער ניט אייך און אונז אליין?

— פאַר דאָס, זאָל גאָט זאָרגען.

— אזוי? מילא אויף אייך האָב איך ניט צו זאָגען. אָבער מיין

קינד אריינשלעפּען אין אייערע וועגען וועל איך ניט דערלאָזען — האָט אברהם וואָלדען זיך אלץ ארומגעדרעהט איבער דער שטוב און זיך גע־קלאַפּט מיט ביידע הענט אין זיין ברוסט — דוד, איך היים דיר ניט נעהען!

— אייערע רייד, אייער הויז און אייער זוהן — האָט מר. וויינ־בוים א בלייכער און א דערשראָקענער זיך אויפגעהויבען און אוועק־געגאַנגען צו דער טהיר.

— מר. וויינבוים, מר. וויינבוים, וואָס הערט זיך איין צו מיין טאַטענס רייד, — האָט איהם דוד אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענט אונטער זיין רעכטען אָרעם, — איך האָב מיין פּאָטער צוגעזאָגט, אז איך בוי פאַר איהם אוים א שול, אזוינע ווי ער וועט ווע̇לען... איך האָב גענוג „טימבער" פון אייגענעם וואלד. איך מאַך פאַר איהם א שול פון קאַש־טאַנען בוימער, וואָס נאָך וויל ער, מיין פּאָטער? דאָס וואָס ער בע־דאַרף זאָל איך פאַר איהם בויען... איך בעדאַרף אָבער א גוטען וועג. מיר אלע דארפען א גלייכען, אויסגעקיילעכטען וועג. די פערד אונ־זערע וועלען בעסער לויפען און שלעפען גרינגער זייער לאַסט... עס וועט אפשר ווערען ליכטיגער אין די אויגען... וואָס מיינט איהר, איך וויל זיך דאָ אוועקזעצען און קוקען אויף מיין פאָטער. איך געה מיט אייך, מר. וויינבוים... וואַרט, אנטלויפט ניט!

ר' אברהם וואָלדען האָט זיך אָפּגעשטעלט אין מיט שטוב, געקוקט מיט אויסגעשטרעקטע אויגען אויף זיין בחור דוד, ניט אָפּגעענטפערט קיין איין וואָרט.

אז דוד מיט מר. וויינבוימען זיינען אוועק, האָט ער צוגערופען זיין ווייב, זי געבעטען, אז זי זאָל זיך אוועקזעצען ביים טיש. ער האָט זיך אויך אוועקגעזעצט, פאריקט זיין הוט הויך איבער זיין שטערען און צו איהר געזאָגט:

— ווייסט, מיר זיינען שוין ניט קיין דאָהיגע...

זיין ווייב האָט איהם אָנגעקוקט, זיך געוואונדערט, איהר הארץ האָט שטארק געקלאַפּט.

— אזוי ווי איך האָב געזאָגט דעם ערשטען טאָג, אברהם. האָב איך ניט געזאָגט?...

— פאַר וואָס האָב איך ניט געפאָלגט? פאַר וואָס האָב איך ניט געפאָלגט? — האָט ר' אברהם וואָלדען שטילערהייד געקלאַפּט אין טיש מיט זיינע מאָגערע הענט און זיך געשאָקעלט, ווי א איד ביים דאווגען.

— וואָס וועלען מיר טהאָן מיט די וועלדער און מיט דעם לאַנד אונזערען?

— איהם, דיין זוהן, אוועקשענקען.

— שוין! דו לעבסט נאָך, איך לעב נאָך אויך, אפשר... בעטראַכט וואָס דו וועסט טהאָן — האָט דאָס ווייב זיך צוואויינט — טהיילסט שוין אוועק ירושה.

— מיר בעדאַרפען מעהרער גאָר ניט.

— פון וואַנען וועלען מיר נעהמען צום עסען?

— הער אויס, אויב דו ווילסט געהן מיט מיר, אזוי ווי גאָט האָט מיר איינגעגעבען אין מיין געדאַנק, וועלען מיר ביידע פון דאַנען אנט־לויפען, אזוי ווי מיר שטעהען און געהען. גאָט וועט ניט פערלאָזען.

— דאָס איז אזא משוגעת? — האָט דעם אלטען וואָלדענ'ס פרוי געוואָלט פארשטעהן, — צו די מיינסט טאַקע אויף דער אמת'ן, אז איצט, אז מען איז שוין אזוי ווי איינגעזעסען אויף איין אָרט, מען האָט איינגענם א פערד מיט א קוה; לאַנד און וועלדער און מען עסט רוהיג א שטיקעל ברויט, איז איצט א הויב זיך אויף און פאַק זיך איין?

— איך קען דאָ מעהרער ניט זיין צווישען גאָטלאָזע מענשען.

— ער וויל נאָר, אז איטליכער זאָל זיין אזוי פרום ווי ער איז.

— ניין, איך וויל גאָרניט. איך קען דאָ מעהרער ניט זיין מיט מענשען, וואָס האָבען זיך אריינגעלאָזען אין אָקסען, פערד און וועלדער — האָט זיך ר' אברהם ווי געבעטען ביי עמיצען, אז מען זאָל איהם פערשטעהן.

— איך וויים ניט מעהר, אז אלע וועמען איך האָב געזעהען און פון וועמען איך האָב געהערט זיינען פארגרעבטע אָבער עהרליכע מענ־עשן. מיר דאַכט, אז דאָ איז דאָס אָרט וואו מען קען אויסרוהען די אלטע ביינער און שטאַרבען מיט א שעהנער עלטער. נאָר אז דו ווילסט זיך פון דאַנען ארויסציהען... דיינע משוגעת'ן... עס ווערט דיר באַלד מיאוס...

— עס זיינען דאָ געוועזען מענשען איידער מיר זיינען אהער גע־קומען, — האָט ר' אברהם געגרעדט אזוי ווי ער וואָלט גאָר ניט געוואָלט ענטפערען אויף דעם, וואָס זיין ווייב האָט ביי איהם געפרעגט, — יענע מענשען האָבען געקענט פאָהרען מיט דעם וועג, קענען מיר אויך פאָהרען. וואָס עפּעס א נייעם וועג?... ווען א איד האַלט אָבער די הייליגע ספר תורה ביי זיך אין הויז נאָר דערפאַר ווייל עס איז אזוי

ווי, צעהן טויזענד מאָל מחילה, א מעלקענדיגע קוה... דאָס וועל איך ניט דערלאָזען!

— נאָט פארנעמט דאָס געבעט פון זיינע קינדער אומעדום.

— איך וויים...

— איז דאָך גוט. לאָמיר נעהמען אונזער זוהן, אז ווען ער שטעהט דאָרט אין וואלד און האקט בוימער, איז אויב ער טהוט א זאָג אָה גאָט, אָדער ער טהוט א טראכט פון גאָט, הערט זיך דען גאָט ניט איין?

— וואָס וועל איך מיט דיר לאַנג רעדען, — איז ר' אברהם ארויס פון געדולד און זיך אויפגעהויבען פון טיש און אָנגעהויבען צו שפּאנען איבער דער שטוב. — איך האָב געמיינט, אז עס וועט זיין אנדערש. דו וועסט עס ניט אריינגעהמען אין דיין קליינעם קאָפּ. און אָפּגעזונדערט אָרט, וואו איך זאָל קענען אריינקומען ווען איך וועל וועלען זיך אויסגיסען מיין הארץ פאר זיין הייליגען נאָמען. אין אזא וועלט קומט מען אריין אין אויסגעטהאָנענער פון דער דאָזיגער הינטערשטער וועלט. מען בלייבט שטעהן פאר איהם א נאקעטער, קליינער מענש און מען גיט זיך איבער אין זיינע הענט... ערשט דעמאָלט קען מען דערצעהלען דעם גאנצען אמת און גאָט וועט אויסהערען און העלפען... איך כאַפּ זיך אויף ביינאכט, איז מיר עפּעס ניט גוט אויפ'ן הארצען. איך קען שוין מעהר ניט שלאָפען. שטעה איך אויף פון בעט און וואש זיך גוט אָפּ, געה אוועק אין שול. די טהיר איז דאָרט אָפען. אין דרויסען איז שטיל און פינסטער, קיינער זעהט מיך ניט, נאָר ער אליין קוקט מיר נאָך. עפען איך אויף די טהיר פון שול, שטעל זיך אוועק אין א ווינקעל און שטילערהייד בעטראכט איך דאָס, וואָס איך האָב געזינדיגט און עס איז געוועזען שלעכטס... טראכט איך אזוי וועט מיר גאָט שטילערהייד ענטפערען, אז ער האָט געהערט וואָס איך האָב געטראכט און ער גיט מיר אריין אזא געדאנק: „איך שענק דיר צוריק דעם ווייסען טאָג. זעה, אין דער פינסטער שוועבט שוין דאָס בלאָהקייט פון מאָרגען. איך שענק דיר צוריק דיין רוה...“

III

איך בין דאָ געווען...

דוד וואַלדען איז אַרומגעגאַנגען מיט מר. וויינבוים איבער דער גאַנצער לענג פון טשייפּעל־הילער וועג, מיט דעם שטריק פאַרוואָרפען אויף זיין אַקסעל און מיט אַ האַק אונטער זיין אָרעם.

דאָ און דאָרט האָבען זיי זיך ביידע אָפּגעטשעלט ביי אַ פּאָר־קרומטען אָרט אין וועג, בעטראַכט פון ביידע זייטען די צופלאַנטערטע וועלדלאַך, וואָס האָבען מיט שפּיצעדיגע ווינקלען זיך אַריינגערוגט אין וועג אריין. דאָ און דאָרט איז געוועזען אַ בערגעל, אָדער אַ גרויסער אומגעלומפּערטער באַרג און אויף אַן אַנדער אָרט איז זיך רוהיג גע־לעגען אַ שטיין, האַלב אין וועג. די זייט פון שטיין איז געוועזען אָפּ־געריבען פון דעם, וואָס ניט איינער האָט מיט זיין וואַגען זיך אָנגע־שלאָגען אין דעם דאָזיגען שטיין.

האָט מר. וויינבוים געזאָגט, אַז מען בעדאַרף אויסמעסטען די ברייט פון וועג. און פון ביידע זייטען אַריינקלאַפּען פּלעקער אין דער ערד, וועט מען וויסען אַ מאָס.

אין דרויסען איז געוועזען ניט קאַלט און ניט זעהר וואַרעם, אָבער דערפאַר אַזוי ליכטיג. דער וועג האָט געגלאַנצט פון ווייסקייט קעגען דער זון. עס איז געוועזען פאַרמיטאַג און די זון האָט אַ רוהיגע זיך געבאָדען אין איהרע אייגענע שטראַהלען.

דוד האָט געהאַלטען דעם שטריק פון איין זייט און מר. וויינבוים פון דער אַנדער זייט. דער שטריק איז געוועזען פאַרוואָרפען איבער דער ברייט פון וועג.

דוד האָט דערפיהלט, אַז איצט איז די צייט, ווייל זיי ביידע האַל־טען דעם שטריק און ווייל מר. וויינבוים פּהילט אַזוי פרעהלאַך און מונטער, איז איצט טאַקע אפשר די צייט מיט איהם צו ריידען... זיי זיינען ביידע אויג אויף אויג...

דוד האָט זיך דערפיהלט שטאַרק פאַרשעמט און זיין האַרץ האָט געקלאַפּט ווי מיט האַמערס. איהם איז פּלוצים איינגעפאַלען, אַז זיי טהוען אַן אַרויסגעוואָרפענע אַרבייט.

ער האָט אָפּגעלאָזען דעם שטריק, איז אַריבערגעגאַנגען צו וויינ־

בוימען און אראָפּגענומען זיין הוט, פערלאָרען זיינע אויגען ערגעץ אין זיך אריין און געזאָגט:

— איהר ווייסט, מר. וויינבוים. מיר טהוען אַן ארויסגעוואָרפענע ארבייט.

— וואָס מיינט איהר?

— איך מיין דאָס מעסטען אין דער ברייט מיט דעם שטריק. ווי וועט זיין, אז דער וועג וועט נאָכדעם סיי ווי ארויסקומען א קרומער. וואָלט ניט בעסער געווען, אז מיר זאָלען פריהער אויסגלייכען איין זייט פון וועג. איהר פארטשעהט, פון איין זייט וועלען מיר האָבען א גלייכע ליניע און נאָך דער דאָזיגער ליניע וועלען מיר נאָכדעם קענען אויסמעסטען דורך דער ברייט פון וועג די צווייטע זייט אויך א גלייכע. איהר פארטשעהט?

— א קינד קען פארשטעהן. עס איז דאָך א פּשוטער שכל. ווי אזוי — קלאַפּט זיך מר. וויינבוים מיט איין האנד אין זיין שטערען — האָט דאָס מיר ניט געקענט איינפאלען. איהר זיינט א גרויסער מענש, דוד...

— נו, לאָזט אָפּ, איך האָב פּיינט... עס איז דאָך א פּשוטע זאַך, איז דאָס מיר איינגעפאלען, און שפּעטער האָט עס געקענט אייך איינפאלען...

— ניין, איך זאָג, אז איהר זיינט א גרויסער מענש. איטליכער מענש, וואָס געפינט אוים אזא קליינינקע זאַך אָבער א נייע, איז גרויס — האָט זיך מר. וויינבוים געעקשנט אויף זיינעם.

דערווייל איז מיט דער וועג אַנגעפאָהרען ביל גלאָזברענער. ער איז זיך געזעסען אין זיין לייכטען פייעטאָנדעל, אַן אויסגעפּוצטער, מיט אַן אויסגעטהאָנענעם ראָק אויף זיינע קניהעם און מיט די ווייסע לאַנגע ארבעל פון זיין העמד פארקאטשעט. זיינע נאַקעטע גראָבע הענט זיינען געווען בעוואַקסען מיט רויטליכע געדיכטע האָר. ער האָט געראויכערט א גראָבען סיגאַר און האָט זיך אַריבערגעבויגען אויף א זייט, אַריבערוועגענדיג מיט זיין געוויכט די שפּרוזינעס פון פייעטאָנדעל.

דאָס פערד איז צוגעקומען ביז צו דעם שטריק, וועלכער איז נאָך געלעגען איבער דער ברייט פון וועג און אָנגעהויבען צו כאַרכלען מיט זיינע נאָזלעכער און געבויגען מיט די אויערען אראָפּ און ארויף און געבליבען שטעהן איינגעשפּארט מיט די פאָדערשטע פיס.

ביל גלאָזבערענער האָט אַ געשריי געטאָן „גוט מאָרגען" צו די צוויי אידען, וועלכע זיינען געשטאַנען אין אַ זייט פון וועג.

— האַ, גוט מאָרגען, ביל!

— פון וואַנען — האָט מר. וויינבוים געפרעגט — פון טשווירטש?

— כע, כע, פון טשווירטש... — האָט ביל זיך צושאָקעלט אויף זיין זיץ — איך בין איין מאָל אין מיין לעבען געוועזען אין טשווירטש. נאָך דעם ווי איך בין נאַר וואָס געבוירען געוואָרען... דאָס אַלעס... וואָס טויג מיר טשווירטש?... גאָט איז דאָ אומעטום ביי אייך אין די וועלדער און ביי מיר אין די וועלדער, ביי אייך אויף די פעלדער און ביי מיר אויף די פעלדער...

— העי, ביל! — האָט מר. וויינבוים איהם געדראָהט מיט אַ פינגער.

— וואָס ווילט איהר עפּעס נייעס איינפיהרען, „בראָדערס"?

— מיר מאַכען איבער דעם דאָזיגען וועג, ביז צו „פיער וועגען"...

— דערפאַר האָט איהר שוין באַצייטענס איבערגעצויגען אַ שטריק איבער דעם וועג — האָט ביל מיט זיין ברייטען מויל געלאַכט, — איהר ווילט שוין אַ שטייער פון יעדען פאַרבייפאָהרער!

ביל איז אַראָפּגעשפּרונגען פון פייעטאָנדעל, ארויסגעכאַפּט אַ קעסטיל מיט סיגאַרען, איינגעטהיילט מר. וויינבוימען און דוד'ן צו סיגאַרען, געשמייכעלט:

— איך בעצאָהל מיין שטייער. נעהמט, „בראָדערס", מעהר ווי צו איינציגע, — נאָכדעם האָט ער צוגעגעבען:

— זעהר שעהן! זעהר שעהן! אַ גלייכען און נייעם וועג. אַזוי האָב איך ליעב. דייוויד, איך העלף אייך מאַכען דעם וועג, ביי גאָלי, איך העלף אייך. וואָס פאַר אַן ארבייט איהר וועט מיר געבען, וועל איך מיט פרייד אָננעהמען, אפילו טראָגען שטיינער... דייוו, — האָט ביל פרעהליך דוד'ן אַ קלאַפּ געטהאָן אין פּלייצע — איך ליעב אייך. איך האָב ליעב מענשען, וואָס קעהרען איבער די אַלטע וועלט און מאַכען פון איהר אַ נייע... איהר וועט נאָך אַלע „בראַשען" פון דער דאָזיגער ווילדערניש אַרויסרייסען און מאַכען ריינע לאָנקעס... טשיי־פּעל היל וועט ווערען אַ ליכטיג גרוים פעלד און עס וועלען זיך שאָקלען איבער דער לייננ און ברייט פון דעם דאָזיגען פעלד גרינע קאָרען־פעלדער...

— צו ווייט פאַרפאָהרען, ביל — האָט מר. וויינבוים געזאָגט — דערווייל ווילען מיר אויסגלייכען איין זייט פון וועג, אַרומהאַקען די בוימער און בראַשען, אַרויסשלעפּען די גרויסע שטיינער און זיי ערגעץ אַוועקפיהרען. זאָל ווערען ליכטיג אין די אויגען.

— קאָם־אָן! איך וויל אייך שוין העלפען.

— ניין, היינט איז ביי דיר זונטאָג. פאָהר אהיים און רוה זיך אויס — האָט מר. וויינבוים געקוועטשט ביל'ן ביי זיין אָרעם — איך וועל דיך שוין רופען צו דער אַרבייט. ביזט אַ גוד־באָי, ביל!...

ביל האָט געלויכטען פון פרייד, איז אַריינגעשפּרינגען צוריק אין פייעטאָנדעל און אַ ציה געטהאָן די לייצעס פון זיין פערד. דאָס פערד האָט אַ כאָרכעל געטהאָן מיט זיינע נאָזלעכער און מיט אָנגעשפּיצטע אויערען אַריבערגעשפּרונגען דעם שטריק.

ביל האָט זיך אַרומגעקוקט, געלאַכט און געשאָקעלט מיט זיין רעכטער האַנד אויף צום ווידערזעהען.

מר. וויינבוים און דוד זיינען געבליבען אויג אויף אויג. דוד האָט צוזאַמענגעלעגט דעם שטריק און אין זיך דערפיהלט אַ מאָדנע אומרוהיגקייט. זיינע הענד האָבען געציטערט.

דוד'ן האָט זיך געדאַכט, אַז מר. וויינבוים שטעהט און נעהמט איהם דורך מיט זיינע אויגען. האָט זיך דוד געשעמט אויפצוהויבען זיין בליק צו וויינבוימען. עס האָט ביי איהם געדויערט לאַנג צונויפצוּוויקלען דעם שטריק, ווייל ער האָט איהם עטליכע מאָל פאַרוויקעלט און צוריק צוּאַוואָרפען, ביז צום לעצטען מאָהל, אַז דוד האָט דעם שטריק צונויפגעוויקעלט אין קיילכיגע רעדלאַך און מיט אַ מאָהל זיך אָנגענעמען מיט קוראַזש און אַ בליק געטהאָן צו מר. וויינבוימען.

מר. וויינבוים איז גאָר געשטאַנען און געקוקט אַ פּאָרטראַכטער אין אַן אַנדער זייט און דערפאַר זיך אַזש דערשראָקען, ווען דוד האָט צו איהם אַזוי ווי אַ געשריי געטהאָן:

— איך האָב ביי אייך געוואָלט עפּעס בעטען, מר. וויינבוים.

— זאָג וואָס דו ווילסט, מיין קינד... דאַרפסט ביי מיר ניט בעטלען. זאָג נאָר, און איך גיב דיר וואָס דו ווילסט.

דוד'ס פּנים האָט זיך פערפלאַמט. ער האָט אָבער פּלוצים דערפיהלט אַ שטאַרקייט אין זיינע פיס, גלייך געקוקט אויף מר. וויינבוימען, זיך בעגעגענט מיט זיינע אויגען, פריהער אַביסעל ווילד, אָבער באַלד ווייכער און מיט אַ קינדיש געבעט.

מר. וויינבוים האָט צוגעזעסן א ליכטען שמייכעל איבער זיין האַריג פּנים, זיינע אויגען האָבען זיך געטונקען אין טרערען. ער האָט א ציטער געטהאָן בשעת דוד האָט געזאָגט:

— איך האָב ליעב אייער... מיין אסתר... וויל איך אייך בעטען, אז איהר זאָלט מיר גיבען אייער האנד...

מר. וויינבוים האָט זיך ברייט צושמייכעלט, אויסגעשטרעקט ביי־דע הענט, אָנגענומען דוד'ן ביי זיינע אקסלען און איהם א טרייסעל געטהאָן.

נאָכדעם האָט ער איהם אָפּגעלאָזען און זיך איינגעבויגען און נאָהענט צו דוד'ס אויער אריינגעמורמעלט:

— געבענשט זאָלט איהר ביידע זיין... מיין קינד אסתר... אָבער אז גאָט וויל, אז זי זאָל זיין דיינע, זאָלט איהר ביידע זיין געבענשט...

זיי זיינען אזוי געבליבען שטעהן א וויילע. דוד האָט ניט גע־וואוסט וואָס ער זאָל טהאָן. צי זאָל ער ארויספאַלען אויף מר. וויינ־בוימען און איהם האַלזען און קושען, צי זאָל ער צופאַלען צו דער ערד און מיט זיינע הענד ארומנעהמען זי און מיט זיין ברוסט זי אָנוואַ־רימען די דאָזיגע גוטע ערד.

מר. וויינבוים האָט איבערגעריסען דאָס שטילשווייגען, פריהער אויפהויבענדיג זיינע אויגען צום הימעל און צו דער זון:

— נו, דוד, דער טאָג שטעהט ניט. מיר ווילען אביסעל זיך דורכגעהן צו די שכנים און זיי אָנזאָגען, אז מאָרגען אין דער פריה נעהמען מיר זיך צו דעם וועג.

דוד איז געגאַנגען נעבען מר. וויינבוים, מיט דעם שטריק אויפ־געהאַנגען אויף דעם הענטעל פון דער האַק און אריבערגעוואָרפען אי־בער דער פּלייצע. זיי זיינען געגאַנגען ביידע פאַרטראַכטערהייד און ריטמיש געקלאַפּט מיט זייערע טריט אין דעם פאַרהאַרטעוועטען ווייס־גלאַנציגען וועג.

— איך האָב גאָר פאַרגעסען ביי אייך צו פרעגען, דוד, וואָס וועט איהר טהאָן מיט אייער ארבייט ביי דער זעג מיהל?

— ערשטענס, וויל איך ניט, אז איהר זאָלט מיך איהר'צען. זאָגט מיר דו, ווי מיין טאַטע זאָגט מיר דו, און צווייטענס, האָב איך שוין מיין ארבייט אין דער זעג מיהל אוועקגעוואָרפען. איך האָב אר־בייט גענוג אין דער היים.

— אזוי... זעהר גוט. אסתר האָט אָוועקגעוואָרפען איהר אַרבייט אין שטעדטעל און... נו, זאָל זיין דו, דוד האָסט אָוועקגעוואָרפען די אַרבייט אין דער זעג מיהל... קינדערלאַך, איהר האָט זיך ערגעץ אין דער שטיל ביידע אָפּגערעדט און פאַרפאַלען, זאָל אייך גאָט בענשען.

דערווייל זיינען זיי ביידע צוגעקומען נאָהענט צו וויינבוים׳ס לאַנקעס. עס האָט זיך פון וויטען געזעהען וויינבוים׳ס הויז. דוד האָט זיך אַזוי ווי עפּעס דערשראָקען, זיין האַרץ האָט אָנגעהויבען צו קלאַפּען און ער איז געבליבען שטעהן און געזאָגט:

— איך בעט אייך, אַז איהר זאָלט דאָס וואָס מיר האָבען ביידע דאָ גערעדט ניט דערצעהלען קיינעם ניט און וואַרטען ביז איין מאָל, ווען איך וועל זיך נעהמען מיט אסתר׳ן האַנד אין האַנד און צו אייך צוקומען, אַז איהר זאָלט אונז בענשען...

— אַ סוד איז אַ סוד, האָב ניט קיין מורא, דוד, איך קען איהם גוט בעהאַלטען. קום, וועל איך דיר איצט ווייזען מיין אייגענעם וואַלד.

מר. וויינבוים האָט אָנגענומען דוד׳ן אונטערען אָרעם און מיט איהם זיך פאַרדרעהט אין אַ זייטיגער לאַנקע. באַלד זיינען זיי ביידע אַריין אין אַ וועלדעל פון קאַטשאַנען און דעמבעס. די בוימער זיינען געוועזען ווי אויסגעטשעלט אין שורות, אָפּגעטהיילט איינער פון אַנ־דערען אין גלייכער פּערספּעקטיווע. ריינע שטאַמען און גלייכע מיט רונדע אַרומגעוואַקסענע צווייגען אין דער הויך. די דעמבעס מיט צו־שפּרייטע צווייגען אין דער ברייט צווייג איבער אַ צווייג און די קאַש־טאַנען מיט אויסגעטשרעקטע צווייגען אַרויף צום הימעל.

דוד האָט אַראָפּגענומען זיין הוט און צועפּענט זיין מויל און אויגען און געבליבען שטעהן ווי אַ קינד אין אַ וואונדערלאַנד.

מר. וויינבוים האָט איהם אַ קלאַפּ געטהאָן לייכט אין פּלייצע:

— זעהסט, מיין קינד, דאָס איז מיין אַרבייט. איך בין שוין דאָ אויף טשייפּעל היל באַלד דרייסיג יאָהר. איין מאָל אין דריי יאָהר האָב איך דעם גאַנצען ווינטער אויף דעם שטיק וואַלד געאַרבייט. דו וואונדערסט זיך, האַ? דאָס ערשטע מאָל איז געוועזען אַ שווערער ווינטער פון אַרבייט. דאָס גאַנצע שטיק וואַלד איז געוועזען איין שטיק ווילד פּערפּלאָנטערניש, אַזוי ווי ביי איינעם וואָס האָט לאַנגע האָר און ער פּערלאָזט זיי און קעמט זיי ניט אַ לאַנגע צייט. איך האָב מיר מיינע הענד צושטאָכען. איך בין געקראָכען אויף מיינע קניעס און אויסגעוואָרצעלט אַלע בראַיערס און ווילדע בושעס. די בוימער זיינען

נאָך דעמאָלט געוועזען יונגענקע און געוואַקסען וואו זיי האָבען נאָר געוואָלט. האָב איך געזאָגט צו זיי: ניין, קינדערלאַך, ניט אַזוי. איך וויל איהר זאָלט וואַקסען, ווי איך וויל... צו־ביסלאַך האָב איך דעם וואַלד געמאַכט שיטערער, דאָ און דאָרט אויסגעהאַקט אַן איבריג בוימעל. די שטאַמען האָב איך געהאַלטען אין איין אַרומרייניגען מיט דער האַק, אַזוי הויך וואו מיינע הענט האָבען ניט געקענט דערגריי־כען. אַלע דריי יאָהר האָב איך עס געטהאָן. עס געהען אַוועק עטליכע זומערען. צווישען די בוימער וואַקסען אויף יונגענקע, דינינקע בוימעלאַך.

איך געה אַרוים ווינטער מיט דער שאַרפער קאָסע און שנייד זיי אַזוי ווי גראָז און שאַר זיי צונויף אין קופּקעלאַך און פאַרברען זיי. זעהסט, דוד, דאָס איז מיין וואַלד און מיין אַרבייט. שוין דרייסיג יאָהר... די בוימער האָבען צייט... זיי וואַקסען זעהר פּאַמעלעך. אַ פרעמדר אויג קען זיך אָפּנאַרען און עס וועט איהם אויסזעהען, אַז דאָס זיינען זעהר יונגע בוימער. אָבער ניט איך. איך וויים איטליך בוים, ווי מיינע פינגער. דעם האָב איך ניט געלאָזען, אַז ער זאָל בעקומען אַ האַרב און אַן יענעם האָב איך געראַטעוועט פון סוכאָטע. ער האָט שוין באַלד געוואָלט זיך אונטערגעבען און אָנהויבען צו פּאַרדאַרט ווערען. בין איך געקומען און איהם אָנגעהויבען צו געבען זונשיין. הע, הע, אַז מיין בוים האָט נאָר דערפיהלט איין מאָל און צוויי מאָל, אַז די זון וואַרעמט איהם, האָסטו געמעגט זעהען מיט דיינע אייגענע אויגען, ווי ער האָט זיך אָנגענומען מיט מוטה און איינס, צוויי, דריי, איך טהו אַ קוק, מיין בוים וואַקסט! און איין מאָל, עס איז אַוועקגע־גאַנגען דריי יאָהר און איך קום אַרוים און טהו אַ קוק אויף מיין וואַלד, הע, הע, מיינע בוימער קריגען זיך, האָבען זיך צונויפגעטוצעט איינס אין אַנדערען און זיך פערפּלאָנטערט צווייג אין צווייג און מען קריגט זיך: דער וויל זעהען די ליכטיגע שיין פון דער זון און יענער שרייט, אַז ער וויל זעהען די ליכטיגע שיין פון דער זון און צו דערצו קומט אָן דער ווינד מיט אַ שטורם און בויגט זיי און פלעכט זייערע צווייגען צונויף און נאָכדעם טהוט ער זיי אַ לאָז אָפּ, אַז זיי זאָלען זיך צוריק אויסגלייכען און פון דעם שטאַרקען פּאַרנעם טהוען זיך די בוימער אַ לאָז צוריק און ברעכען זיך אוים די שעהנסטע צווייגען... האָב איך גענומען און אָנגעשאַרפט מיין האַק און אויסגעהאַקט יענע בוימער, וועלכע איך האָב ניט ליעב געהאַט. נאָט אייך, בוימער מיינע, די

ליכטיגע שיין פון דער זון! אַט אַזוי דרייסיג יאָהר. און זאָל עמי־
צער קומען און בעדעקען יעדען בוים מיט גאָלד און צו מיר זאָגען, לאָז
מיך אויסהאַקען דיין וואַלד, וועל איך איהם זאָגען, אַז איך וויל ניט.
דאָס איז מיין וואַלד! איך בין אַ מענש און דאָס וועט זיין מיין סימן,
אַז איך בין דאָ געוועזען אויף דער וועלט. ווער שמועסט איצט, דוד,
אַז איך וועל וויסען, אַז נאָך מיין אוועקגעהען פון דער וועלט וועסטו
דעם וואַלד מיינעם איבערנעהמען אין דיינע הענט און אַז וועסט מיר
צוזאָגען, אַז איינמאָל אין דריי יאָהר וועסטו אוועקלייגען אַלע אַרביי־
טען און אַרויסגעהן אין דעם דאָזיגען וואַלד אַריין און זעהען צו די
ביימער זיינען אַלע געזונד און שטאַרק, וועל איך טאַקע אוועקגעהן
אויף יענער וועלט גאָר אַן אַנדערער.

דאָס איז אַלעס געערדט געוואָרען, מיין ליעבער דוד, פון דעם
וואָס איך האָב געטהאָן פאַר זיך אַליין. איצט לאָמיר זיך אומקעהרען
צו דעם, וואָס אַ מענש בעדאַרף טהאָן פאַר דער וועלט. ווייל דאָס
איז ביי מיר אַ סך אַ גרעסערע זאַך, פונדעסטוועגען האָט זיך עס מיר
ניט איינגעגעבען. איך רייד איצט וועגען דעם נייעם וועג. שוין
לאַנג, אַז מיר ווילט זיך איבערמאַכען דעם וועג ביז צו דעם אָרט,
וואו די „פיער וועגען" צושיידען זיך. נאָר עס איז נאָך ניט געוועזען
די צייט דערפאַר. איצט גלויב איך מיט מיין גאַנצען הארצען, אַז
די צייט איז געקומען. מיר וועלען אויסגלייכען דעם וועג, אָפּגראָבען
די קליינע בערגלאַך און מיט דער ערד אויספילען די קליינע טהאָלען.
און דעם גרויסען בארג, וועלכער שטעהט אונז ווי אַ וואַנד אין דער
מיט פון אונזער וועג, וועלען מיר אויך אביסעל אָפּגראָבען און אביסעל
נידריגער מאַכען. פון ביידע זייטען פון וועג וועלען מיר אויסגראָבען
טיעפע ריוועטישקעס, כדי דאָס וואַסער זאָל זיך לויפען זיין וועג און
ניט אָנזאַמלען זיך און מאַכען טייכלעך אין דער מיט פון וועג. הייינט
דער וועג אַליין בעדאַרף ווערען אביסעל אויסגעקייילעכדיגט. גאָר
צום ערשטען וועלען מיר אָנוואַרפען גרויסע שטיינער. עס איז דאָ
אַ סך שטיינער ביי אונז, בעדאַרף מען זיי אוועק גיבען דעם וועג אַ
מתנה. אויף די גרויסע שטיינער וועט מען שיטען ערד און אויף
דער ווייכער ערד וויטער קלענערע שטיינדלאַך און פון אויבען ערד
און דאָס גוט איינפּרעסען. זאָג איך דיר, אַז עס וועט אַרויסקומען אַ
וועג, נאָר ווי אַ שעהנער דיל. מיר וועלען פון ביידע זייטען פון אונ־
זער וועג בעגלייכען די וועלדלאַך און אָפּריינינגען די שטיינער. און

דערנאָכדעם וועט זיך איטליכער באַלעבאָס ערשט ארומצאַמען זיינע לאָנקעס וועלכע לויפען ביים וועג און מענשען וועלען פאָהרען מיט אונזער וועג און עס וועט זיי ליכטיג ווערען אין זייערע אויגען.

IV

אזוי איז געוואָרען טשייפעל היל.

ווערווייסט, ווי לאַנג מר. ווייגבוים וואָלט נאָך געוועזען געשטאַנען און אויסגערעדט זיין הארץ פאַר דוד׳ן. עס איז געוועזען דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבען אלס פאָטער פון א מיידעל, אז מען פרעגט ביי איהם, דאָס וואָס דוד האָט ביי איהם געבעטען. האָט ער זיך דערפיהלט עפּעס אזוי פריי און אָפענבאַר, אז עס האָט זיך איהם געוואָלט א נעהם טהאָן דעם דאָזיגען דוד׳ן און איהם אריינלעגען צו זיך אין הארץ אריין, אָדער ארויסנעהמען זיין אייגען הארץ און דאָס אוועקשענקען דוד׳ן. דערפאַר האָט ער אזוי פיעל גערעדט און ער האָט נאָך א סך געהאַט וואָס צו דערצעהלען דוד׳ן, נאָר פּלוצים איז אָנגעלאָפען אסתר.

אסתר, אז זי לויפט, לויפט זי ניט, נאָר זי שפּרינגט, אזוי אויף איין פיס, און מיט דעם אַנדערען טאַנצט זי אונטער.

אסתר האָט זיך אַלע מאָל אָנגעכאַפּט אין א בוים, זיך ארומגעדרעהט ארום און ארום און ווייטער געלאָפען און ארויסגעלאָזען פון איהר מויל לאַנגע, פרעהליכע קולות, אזוי ווי צוויי קו־קו פויגלען וואָלטען פון ערגעץ פערבאָרגענע ערטער אין וואלד זיך גערופען איינער דעם אַנדערען.

פון דער ווייטענס האָט זי געשריגען צום פאָטער:

— פּאַפּאַ, מיר האָבען געסט!

נאָר אַז זי איז צוגעקומען נעהענטער און דערזעהען דוד׳ן, איז זי געוואָרען גאָר אַן אַנדערע. זי האָט אָנגעהויבען צו געהן פּאַמעליך. האַלב שמייכלענד און מיט א האַלב פאַרשעמטענדיגען פּנים איז זי געבליבען שטעהן פון דער ווייטענס, מיט איין האַנד אָנשפּארענדיג זיך אין א שטאַם פון א בוים, האָט זי אויסגעוויזען אַזאַ קליינע. און עס האָט זיך דוד׳ן געדאַכט, אַז זי וויל צוריק אוועקלויפען, נאָר דער בוים אין וועלכען זי איז אָנגעשפּארט, פערהאַלט זי.

— געסט? — האָט מר. ווייַנבוים ווי זיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף, — ווער איז, טאָכטער, דאָרט פאַר געסט?

אסתר האָט זיך אַ שאָקל געטהאָן און, וואַרפענדיג אַ בליק צו דוד'ן, האָט זי געענטפערט:

— מר. ראָגאָווין און זיין זוהן זיינען דאָ, קום שוין אַ היים, פּאַפּאַ.

דוד האָט געקוקט אויף אסתר'ן און ער האָט געטראַכט:

"עס איז נישטאָ איין מיידעל אסתר, נאָר עטליכע געשטאַלטען אין איינער, וואָס הייסען מיט דעם שעהנעם נאָמען אסתר... אַלע מאָל איז זי אַן אַנדערע און אַלע מאָל שעהנער. דאָס מיידעל פון טשייפּעל היל בייט איהרע קאָלירען אַזוי ווי טשייפּעל היל בייט זיינע קאָלירען. איצט איז אסתר אַ גרינע. איהרע באַקען זיינען בלאַס-גרין און איהרע אויגען, גרויסע און מאַטאָווע, און איהרע שוואַרצע, געדיכטע ברעמען און וויהעס וואַרפען אַזאַ פּחד און פערציהען דיך אין ווייטע וועלטען. אסתר'ס שוואַרצע, געדיכטע האָר זיינען איצט געוועזען אַזוי אַרומ־געוואָרפען אַרום איהר קאָפּ, אַזוי ווי אַ טשייפּעל-הילער פערפּלאָנ־טעטער און פערווילדעטער וואַלד. עס איז אין איהר געוועזען דאָס וואַרעמע היימליכקייט פון דעם אויפדערנאַכט אין דעם קאַלטען און ווילדען טשייפּעל־היל און איהרע אויגען האָבען געלויכטען מיט דעם שיין פון דער שעהנער, ליכטיגער זון, וואָס איז איצט געלעגען צו־שפּרייט אויף די אָפענע לאַנקעס. און די פערבעהאַלטענע שאָטענס אין די וועלדער און הינטער די פערפּלאָנטערטע בושעס; דאָס ביינ־קעניש פון די אַלע טשייפּעל-הילער קליינע בוימעלאַך און גרויסע בויּ־מער, וועלכע זיינען ערגעץ און אומעדום צוּאוואָרפען, ווער אין טיעפען וואַלד, ווער אין אַ טהאָל צווישען גרויסע שטיינער און ווער ביי דעם לויפענדען שפּרינגענדיגען קוואַל; דאָס גרינע רויט-מאַטאָווע ביינ־קעניש פון די אָפּגעפאַלענע בלעטער אויף דער ערד און פון די בלעט־טער די טרוקענע, וועלכע זיינען נאָך ניט אַראָפּגעפאַלען פון די בויּ־מער. דאָס דאָזיגע ביינקעניש איז געלעגען אויף אסתר'ס פּנים. דער פּייף פון דער וויייטער זעג מיהל אין דער פריה, ווען עס הויבט אָן צו טאָגען, און דאָס זינגעריי פון די ווינטער פויגלאַך, ווען די זון געהט אַרוים און הויכט אָן מיט וואַרעמקייט די נאַקעטע קעפּ פון די בוימער און דאָס אָפּגעריסענע יאָמערען פון דער קוקווייקע אין דער מיט פון דער נאַכט ערגעץ אויף אַ גרויסען שטיין אויף דער לאַנקע,

און דאָס פּלאַטשיגע שאַרפע ווידערקול פון דער האַק, וואָס טראָגט זיך אַ גאַנצען טאָג פון דעם וואַלד וואָס אין טיעפען טאָהל און דאָס מאָנאָטאָנע, לויפענדיג קול פון דעם טייכעלע, און דער אומגעריכטער משוגענער אויסגעשריי פון אַ גראָבען בוים, וואָס איז ערגעץ אין אַ וואַלד פּלוצים אומגעוואָרפען געוואָרען, האָט אסתר אין זיך פון קליינערהייד אַריינגענומען. אַז זי רעדט, אָדער אַז זי לאַכט, איז דאָס אסתר פון טשייפּעל היל, וואָס רעדט און לאַכט אַזוי ווי אַ קינד פון די צואוואָרפענע בערג און שטיינער און וועלדער. און די צואוואָרפענע וועלדער, בערג און שטיינער פון טשייפּעל היל, און פון די וואָס רינגלען אַרום טשייפּעל היל, אָט ליגען זיי זיך אַזוי פערשלאָפען אין זייער איינפאַך פערווילדעוועטען טויזענד יאָהריגען דרעמעל. און אָט טהוען זיי זיך אַ כאַפּ אויף און זיי הויבען אָן זייער טויזענד יאָהריגען שפּיעל. איין באַרג שרייט אַריבער מיט זיין געוואַלד דעם אַנדערען באַרג; אַן אַנדער באַרג שטעלט זיך אויף זיינע הויכע הויכען און שפּרינגט אַריבער דעם אַנדערען קליינעם באַרג, און איין באַרג טהוט אַ נעהם דעם שווערסטען שטיין פון זיינע סקאַלעס און טהוט מיט איהם אַ וואָרף אין טהאָל אַריין. דער גרויסער שטיין פאַלט אַזוי פּאַמעלעך באַרג אַראָפּ און צוברעקעלט מיט אַ גרילצעדיגען שמייכעלע אַלע קלענערע שטיינער, וועלכע ליגען איהם אין וועג און מאַכט פון זיי שטויב. און דערפאַר וואָס דער דאָזיגער גרויסער שטיין האָט מיט אַ שמייכעלע אַזוי געברעקעלט די קלענערע שטיינער, פאַלט ער דער גרויסער שטיין אַראָפּ אין אַ טהאָל אַ טיעפען און בלייבט ליגען דאָרט ווייניג־אליין און דערפאַר וואָס דער באַרג איז ווילד משוגע געוואָרען און אַ כאַפּ געטהאָן דעם גרויסען שטיין און איהם אַראָפּגעוואָרפען אין טהאָל אַריין, קומען צולויפען ווינטען און בלאָזען אַראָפּ דעם שטויב פון דעם קאָפּ פון באַרג. בלייבט דער באַרג אַ נאַקעטער אָהן שטויב. אָבער ער שטעהט אַזוי נאָך אַלץ אַ הויכער און וואַרט יאָהר איין יאָהר אויס. די ווינטען, זיי זיינען שטיפערס־קינדער און ברייגען צוטראָגען פון אַלע עקען מיט זייערע פליגלען שטויב און אַז ער איז דער העכסטער באַרג, וואָס אויף איהם מוזען זיך אַלע ווינטען אַנידערזעצען אָפּרוהען, האָט עפּעס דער באַרג מורא, אַז ער וועט ניט האָבען קיין שטויב פון איטליכען ווינד בלייבט אַביסעלע און אַזוי קומען יאָהרען און זיי געהען אַוועק און מיט זיי קומט שטויב און אין שטויב איז פאַרהאַנען קערענדלאַך פון גראָזען. וואַרעמען

זיך אָן די קערענדלאַך און צוואַוואַקסען זיך. און דער באַרג ווערט באַדעקט מיט אַ גרינקייט, וואָס בלענקט פון דער ווייטענס. די נאַרישע שטיפער, די ווינטען האָבען ניט קיין אויגען און זעהען ניט, אַז דער הויכער באַרג איז באַדעקט מיט גרינע גראָזען. נאָר זיי בלאָזען און טראָגען זיך איבער דער וועלט און אָפּצורוהען זיך קומען זיי אַלץ צו דעם הויכען באַרג און ברייגען מיט זיך שטויב און אין שטויב איז דאָ קערענדלאַך פון בוימער. בעהאַלטען זיך די קערענדלאַך אין די טיעפע גראָזען און וואַרעמען זיך אויס און עס הויבט אָן שפּראָצען אַ וועלדעל. עס געהען אַוועק יאָהרען און דער הויכער באַרג ווערט באַדעקט מיט אַ וואַלד. נאַ, ערד איז דאָ, גראָז אויך און דערצו אַ געדיכטער וואַלד. קומט צו געהן אַ מענש, וואָס הייסט טשייפּעל און באַזעצט זיך; בויעט אַ הויז, שטאַהלען; שטעלט אריין בהמות אין די שטאַהלען און האַקט בוימער און אַנדערע וואַקסען אויס, שניידט די גראָזען און אַנדערע וואַקסען, אַקערט די ערד און דורך דעם ווינטער ווערט די ערד פון די שנעען און רעגענס איינגעפּרעסט און פאַרהאַרטעוועט. דערנאָכדעם שטאַרבט דער מענש און לאָזט איבער דאָס הויז, שטאַהלען און בהמות צו זיינע קינדער. די קינדער ווערט דאָס פאַרמיאוס׳ט און זיי געהען זיך ערגעץ אַוועק מיט די פיער ווינטען, די שטיפער די נאַרישע און לאָזען איבער אויף הפקר דאָס אָרט וואו זייער פאָטער טשייפּעל האָט זיינע כוחות אַנידערגעלעגט. אָדער זיי פאַרקויפען דאָס צו אימיצען. מר. וויינבוים קויפט דאָס הויז און באַזעצט זיך דאָרט. האָט ער אַן אַנדער סטיל אין זיינע הענד, אַנדערע קאָלירען אין זיינע פאַרבען. צו דעם פאַרפלאָנטערטען ווילדערניש פון בושעס און בראַיערס, שטיינער און וועלדער, לעגט ער צו זיין ווייכע האַנד. דאָס ווילדע ווערט ניט שוואַכער, נאָר אַזוי פאַראיידעלט און מיט אַ באַשטימטקייט. עס האָט זיך איטליכער שטיין זיין אָרט געפונען און דער בוש מיט דעם בראַיער האָבען זיך געמוזט אונטערגעבען און אַנטלאָפען אין פאַרוואָרפענע ערטער, וואו זיי קענען ניט אָנקוקען די ליכטיגע שיין פון דער זון און דער וואַלד איז שוין דרייסיג יאָהר אַלט און שטעהט אָט אָ דאָ, וואו וויינבוים וויל, און ועט שטעהן אַזוי אַלע טעג און אַלע יאָהרען וויפיעל די ערד וועט שטעהן.

ה. לייוויק: אידיש און דו, פּאָעט. אידישיזם
און דוד איינהאָרן. די — אָהן טראַדיציע.

אידיש און דו, פּאָעט.

איך בין ארומגעגאַנגען איבער׳ן שטוב און גערעדט:

— וואָס האָט מיט דיר אזוינס פּאַסירט? — דאַכט זיך, אז גאָרנישט. איינע פון יענע אויפרעגונגען, וואָס טרעפען, קען זיין, מיט יעדען איינעם פון אונז פּלוצלונג גאָר אונגעריכטערהייט. און אפשר געהט עס אויביג נאָך נאָך אונז, נאָר אינ׳ם טומעל פון טאָג פארטויבען מיר עס, פּאַרשטעלען פון אונזערע אויגען מיט אַנדערע שאָטענס...

טאָ זאָלען מיר זיך אָבקערען אביסעל פון טומעלדיגען טאָג און זאָלען מיר עס דערהערען. ניט אין דער אנוועזענהייט פון א פרעמדען פאָלק, פיינדליכער סביבה, נאָר אין די פיער איילען פון זיך אליין, אנקעגען שפּיגעל פון דיין אייגענעם געשטאַלט, אין דער איינגעשלאָסענער איינזאַמקייט פון דיין אָווענד, לעז, אידישער פּאָעט, דיין אייגענעם אורטהייל. לעז און ציטער ניט. דו אליין האָסט איהם געשריבען, נאָר האָסט איהם קיינמאָל נאָך אליין ניט איבערגעלייענט גוט. דו האָסט נאָך ביז׳ן היינטיגען טאָג מורא געהאַט פאַר זיך אליין, ניט געוועז זיכער מיט זיך, ניט געגלויבט אין זיך, געריסען זיך אלץ צו דער פרעמדשפּראַכיגקייט. דיין אייגענע אָרימקייט האָסטו מיט מאָדנע קולטור־הויכקייטען געוואָלט באַשיצען, מיט פאָלקסטימליכקייט און ארון־קודש־שטויב דיין שרעקיגע נשמה געוואָלט פאַרדעקען, און זיך און דיין אָרימע, שרעקיגע נשמה, האָסטו פאַרלאָזען, און דיין חבר און דיין שכן און גלאַט אזוי דעם פּשוט׳ען מענשען האָסטו פאַרנאַכלעסיגט...

ניט בעוואוסטערהייט, וועלענדיג מיט עפּעס יוצא זיין פאר עפּעס א העברייאיזם, א אידישיזם, פאר עפּעס א מאָדערניזם, האָסטו דיינע איינפאַכע, אייביג דייניגע שטימונגען אין פאלשע קליידער געציערט, מיט פאלשען ליכט בעלויכטען און אין נארישע פּאָזען האָסטו זיך גע־קרימט.

און בלייבענדיג אליין מיט זיך האָסטו אויף זיך מיט די ציינער געקריצט, אין א פארפּלאָנטערטען קרייז זיך געדרעהט און ניט גע־וואוסט ווי ארויסצוגעהן...

און, מאָדנע טענות זיינען געבאָרען געוואָרען אין דיין הארץ. טענות צו דער וועלט, צום פאָלק, צו עפּעס א לעזער. און ניט פאר־שטאנען האָסטו אזא איינפאַכע זאך, אז קיינער איז קיינעם גאָר נישט שולדיג, אז ס'איז ניטאָ צו וועמען טענות האָבען, אז קיינער דארף דיך גאָר ניט האָבען, ניט דיך, ניט דיין ליעד און ניט דיין טרויער. דו אליין דארפסט זיך האָבען און מעהר קיינער ניט...

האָסטו עס אָבער ניט פארשטאנען. און אין דער פינסטערניש פון דיין לעבען, פון וועלכער דו אליין ווייסט נאָר, האָסטו מיט דיין אייגענעם וואָרט קיין ברעקעל שיין ניט געקענט אריינברייינגען, קיין ביסעל ווירדיגקייט און קיין ביסעל שטאָלץ. און ניט איינגעוואקסען איז דיין אידישער וואָרט אין דיין הארץ געוואָרען, נאָר צוגעקלעפּט זיך אביסעל, געמאכט א קרייז נאָר ארום דיין נשמה און געפאנגען זי.

און נאך האָסטו ניט פארשטאנען, אז ניט קולטור טרעגער און נאָט זוכער ביסטו, נאָר א זיך־טרעגער, א זיך־זוכער. דערלייכטערונג ווילסטו, בערוהיגונג און ניט אויביגקייט... ניט קיין טויזענדיאָהריגער לאסט פארבינדט דיך מיט עפּעס א פאָלק, מיט עפּעס א מזל... איין טאָג לעבען פאר דיר איז שווערער פון טויזענדער יאָהרען, דער שיין פון דיין אויג היינט איז גלאנציגער און טרויעריגער ווי דער שיין פון אלע דורות. און אויב עפּעס פארבינדט דיך מיט עמיצען, מיט דיין פאָלק מיט זיין גורל, איז דאָס עפּעס נעהנטערעס, וואהרשיינליכעס, טיע־פערעס.

איך בין ארומגעגאנגען איבער'ן שטוב און ווייטער גערעדט צו זיך:

— ביבלישע געזאנגען, נביאים, גאונים, שבת־ליכט, פּרוכת'ן, לעצטע בעל־תפילות, פארטריבענע שכינה — אונזער יחוס, אונזער

שטאָלץ. און אָהן זיי וואָס זיינען מיר? און דו אליין וואָס ביסטו? קום, פּאָעט, און זאָג מיר.

אָט וועל איך איבערצעהלען די קנייטשען פון דיין שטערען, אָט וועל איך א ריס טהאָן פון דיין קאָפּ די גרויע האָר, מיט דעם שיין פון אָקטאָבער־אָווענד וועל איך דורכלויכטען דיין טרויעריג־זינגענדיגע בלוט, — וואָס וועט ווערען פון דיר און פון דיין טרויער! האָסטו שוין געפונען א וואָרט פאר איהם? האָסטו שוין געשאפען דיין ריכטיגען געשטאָלט? האָסטו שוין דערזעהן דיין אמת'ע אָבגעזונדערטקייט?

איך רוף דיך און דו לאָזט זיך ניט הערען; איך זוך דיך און קען דיך ניט געפינען.

דיך אליין וויל איך זעהן, דיין נאַקעטע נשמה זאָלסטו עפענען פאר מיר. קום ניט צו מיר מיט דעם שטויב פון פארשאָטענע שוהלען אויף דיינע אקסלען, ברייננ מיר ניט דעם ריח פון דער בשמים־קעס־טעלע, זינג מיר ניט פון דער צנועה'דיגער אידישער טאָכטער וואָס האָט דוקא שווארצע אויגען און שבת'דיגען חן; ביז'ן גאָל עקעלט מיך שוין פון די שווארצע אויגען, פון די חשון־ווינדטען, אלול־קלאַנגען, גלות־מאָטיוען, שופר־שאַלונגען, און די שטעדטעל־געשיכטעס, חסידישע נגונים, פאָלקסטימליכע געזיננעריען, כלי קודש'דיגע סאָנעטען זיינען דערווידער מיר געווארען.

קום ניט צו מיר מיט קיין אָלימפּישער זעלבסטצופרידענקיים, מיט דעם האָניג פון גענאָסע־ברודערשאפט אויף דיינע ליפּען, מיט דעם שטעל פון א וועלט־ראטעווער; טויב זיינען שוין מיינע אויערען פון די אַלע עס לעבע־הורא־געשרייען, טעמפּ און מיעד איז מיין הארץ שוין פון די לשון־קודש'דיגע יום טוב'קייטען, פון דער סאָציאליסטישער פרומקייט וואָס רינגעלט מיך ארום, פון דאָס נאונים־בעריהמעריי און אויגען־פארגלאָצטער יחוס־מארטירעריי...

דער טרויער פון משה'ן, וואָס שטארבט אליין אין מדבר, און דער טויט־שרעק פון'ם אידישען גענגסטער וואָס שארבט אויפ'ן עלעק־טריק־שטול; דער צער פונ'ם פארטריבענעם שפּינאָזא און דער אוי־בינער אונגליק פונ'ם פושקארט־פעדלער, וואָס קען זיך ניט דערוואר־טען אויף א קונה פאר זיינע איבערגעבליבענע דריי באנאנעס...

ווּעמעס טרויער איז גרעסער?

און אסתר, און דבורה, און שולמית, און רות, און תמר ביז דער לעצטער פול־באקינער, מארמאָר־האלזיגער סאָנעטען־בעזונגענער אי־

אישער ט אַ כ ט ע ר, וואָס ווערט פון זיי אַלע, ווען ס׳ניט נאָר אַ קוק אויף זיי די פּאַרלאָרענע, אָנגעפּוידערטע אויסגעלאָשענע פּיערצענטע סטריט פרוי, אָדער די מיידעל פון גרענד סטריט וואָס גייט אַרום אַ פּאַרצווייפעלטע און זוכט אויף די פּושקאַרטס רויטע שטענגעלאַך צו בעפּוצען איהר נאַכט־העמד. —

ניט חנ׳עוודיג שוואַרץ, נאָר בלוי און גרין און רויט און פינסטער און פאַרשטויבט און אַלערליי פאַרביג זיינען די אויגען פון אונזערע מיידלאַך; ניט נביא׳ישדיג הויך, נאָר אַמאָל שטיל, אַמאָל הייזעריג, אַמאָל קראַנק און אַמאָל אויך הויך, קונים־רופענדיג, הילף בעטענדיג זיינען אונזערע שטימען; אַלערליי ווינטען בלאָזען אין אונזערע הייזער, אַלערליי קינדער ווערען אין אונזערע הייזער געבוירען און אַלערליי פאַרדראָסען, טרויער און צער צאַפּלען זיך אין אונזערע הערצער.

איז דען ניט גרויס אונזער לעבען! איז דען ניט טיעף יעדע אונזער רגע!

פון טאָג צו טאָג נייער, פון מינוט צו מינוט טיעפער...

גייע אַרויס אין גאַס און זעה, ווי אונזער נשמה פלאַטערט אַרום די לאַמטערנען פון העסטער סטריט...

אידישיזם אין דוד איינהאָרן

טרויעריג איז דער מזל פונ׳ם דיכטער, וואָס האָט ניט קיין פריינד, קיין פאַרעהרער, טרויעריג און געהיימניספול.

לעכערליך אבער איז דער מזל פונ׳ם דיכטער, וואָס האָט זיך אָנגעשלאָגען אָן אַ גאַנגבאַרען טאָן, איז געוואָרען אַ ליעבלינג, אַ ילד שעשועים, און, ניט זייענדיג אַלט קיין אכצעהן יאָהר נאָך, אָנגעטהאָן אַ שוואַרצען פראַק, פאַרקנעפּעלט זיך אויף אַלע קנעפּלאַך — אַ שטעל געטהאָן זיך, אויסגעצויגען די האַלז און מיט אַ גרויס־ווירדיגען טאָן אַרויסגערעדט:

— נו, איצט מיין פאָלק, פאָהרען מיר אין דער שווייץ אוועק...

אזוי האָט זיך מיר אַלע מאָל פאָרגעשטעלט די געשטאַלט פון דוד איינהאָרן, ניט זיין פּנים דער אמת׳ער, נאָר זיין געשטאַלט, זיין צוזאַמענגענאָסענער סילועט.

זיין אמת׳ן פּנים האָב איך מיר קיינמאָל ניט געקענט אויסמעלען.

געזיכטער פון א פולע אַנדערע דיכטער, פלעגען זיך, גלייך ווי איך פלעג איבערלעזען איינציגע ליעדער זייערע, פאָרשטעלען פאַר מיר מיט אַלע איינצעלהייטען. דער גלאַנץ פון זייערע אויגען, דער בויג פון זייערע אַקסלען, די ווינקלען פון זייערע ליפּען. צי דו טרעפסט, צי ניט — דאָס מאַכט דיר ניט אויס. דו מאָלסט זיך אַליין אויס א געזיכט און דו ווילסט ער זאָל אַזוי און ניט אַנדערש אויסזעהן. פון דאַן אָן הערט ער אויף צו זיין פאַר דיר דער דיכטער פון בוך, פון וואָרט, נאָר דיכטער פון דיין פאָרשטעלונג — פאָרשטעלונג פון דיין לעבען. —

איינהאָרן, אַלס לעבעדיגער מענש, עקזיסטירט פאַר דיר קיינמאָל ניט און אינטערעסירט דיך ניט ; ער רעגט ניט אויף דיין בלוט, ער רופט ניט אַרויס פון זייער בעהעלטעניש דיינע פאַרבאָרגענע פאַרלאַנגען, ער רופט דיך אין ערגעץ ניט דו זאָלסט איהם נאָכפאָלגען. זיינע תפלות הויפּען ניט אַרויס אין דיר קיין רעליגיעזען טרויער ; עפּעס דוכטען זיי זיך דיר אויס פאַרדעכטיג ; זיינע מיידלאַך אָדער, בעסער געזאָגט, זיין איינציגע אידישע טאָכטער, שטעהט פאַר דיר ווי א שטיק ווייסער שטיין בעפאַרבט מיט אַלע קאָלירען, בעשפּריצט מיט אַלע פאַרפומען, בעהאַנגען מיט אַלע דימענטען. דו זעהסט ניט קיין מיידעל פאַר זיך, נאָר א פיגור אַרויסגעשטעלט אויף אַן אויסשטעלונג, און עס דוכט זיך דיר, אַז אַזעלכע פיגורען האָסטו געזעהן א פולע מאָל נעהענדיג פאַרביי די פענסטער פון די רייכע דעפּאַרטמענט־געשעפטען ; זייערע וועקסענע געזיכטען זיינען אויך אַזוי ווייך, צאַרט און חנ׳עווריג, גריכיש גראַציעז, און זייערע קליידער זיינען אויך אַזוי רייך, קעניגליך...

דו קענסט זיך גאָרניט פאָרשטעלען, אַז דער פּאָעט פון דער דאַזינגער וועקסענער טאָכטער, זאָל אַליין האָבען א ביאָגראַפיע, עפּעס פּאַסירונגען אין לעבען, ענטוישונגען און אמת׳ע פרייד. פּלוצלונג, איין מאָל א פאַרנאַכט, אין א שטעדטעל ערגעץ, ווער ווייס וואו, ווען אין מאָנאַסטיר האָט געקלונגען דער גלאָק און אין שוהל האָבען אידען געהאַלטען ביים ענדיגען עלינו, איז מיט אַמאָל אויפ׳ן גאַס אַרויסגעלאָפען א בחור׳ל, האָט פאַרבראָכען די הענט און זינגענדיגערהייט גענומען שרייען : אידען, וועה איז אונז, די מאָנאַשקעס רופען ! אידישע טאָכטער וואו ביסטו, מען ענדיגט שוין עלינו... ווער איז דער בחור׳ל געווען ? פון וואַנען איז ער געקומען ? קיינער ווייס ניט, קיינער

קען איהם ניט, נאָר אַלע פונדעסטוועגען לויפען פון די הייזער ארויס, פון די שוהלען רינגלען איהם ארום און הערען זיך צו צו זיינע גע־שרייען און וואונדערן זיך; „אָ, איהר הערט וואָס ער זאָגט אַזוינס? ער זאָגט דאָך: „מאַנאַשקעס“ — ווייסט איהר וואָס מאַנאַשקעס זיי־נען? ער זאָגט: „גלעקער“... אידען, איהר הערט, ער זאָגט: „פרכת“. ווערט אַ אויגען־גלאַצעניש צווישען עולם, יונגע קורסיסטקעס קומען פון ערגעץ ארויס, רינגלען ארום דעם בחור׳ל און ווערען זיינע בע־גלייטערינס; אַ פּאָר בונדיסטישע בחורים קומען צו לויפען, טראָגען איהם אונטער אַ קראַנץ בלומען מיט אַן אויפשריפט:

„פאר׳ן דערמאָנען דאָס וואָרט „מאַנאַשקעס“ אין איין אָטהעם מיט׳ן וואָרט „פרכת“....

זעהט דער בחור׳ל אַז ער האָט אַ גאַנצען טומעל פארקאָכט, אַ גאַנ־צע שטה געשאַפען און, אַז מען קען אונטער די פליגלען פון דער שטאַר־בענדיגער שכינה נאָך אַ היבש ביסעל יאָהרען אָבלעבען, ווערט ער ביי זיך גאָר שטייף, שטעלט אָנגעבלאָזען און טהוט אַ זאָג ארויס זיין ליעב ווערטעל:

— אויב אַזוי, פאָלק, פאָהרען מיר אויף בעשטימט אַוועק אין דער שווייץ...

און ער איז טאַקע אַוועקגעפאָהרען און איז דאָרט פארבליבען. האָט ארויפגעקלעטערט אויף די העכסטע שפיצען פון די אַלפען־בערג און גענומען אָנשטעלען מאַבען. האָט אויסגעשטרעקט זיין רעכטע האַנד, האָט אַ מאַך געטהאָן אויף דער גאַנצער שטאָדט, וואָס ליגט אונטער זיינע פיס, און ארויסגעדונערט:

— אַ שקלאַפען! אַ זומפען!...

אויף איין אידישער טאָכטער נאָר איז זיין גרימצאָרן ניט געפאַ־לען, איין מיידעל נאָר האָט ער אויסדערוועהלט פון אַלע און געזאָגט צו איהר:

— זאָרג ניט, בת מלכה. דיך וועל איך פאראויביגען...

ער האָט ארויסגענומען ראָזעווע פאַפירלעך פון קעשענע, האָט עס אויסגעשפרייט אויף אַ פעלז, האָט אויפגעהויבען די אויגען צו די אַלפען־וואָלקענס און מיט צאַצקעדיגע ווערטערלאך גענומען סאָנעטע־ווען, און ביי יעדען וואָרט פארגלאָנצט די אויגען און תפלה־געטהון...

איינהאַרניסטישע סאַנעטען.

אַט ליגען זיי פּאָר מיינע אויגען אויסגעצוואָגענע, אָנגעפּורפּורטע, אָנגעקראַכמאַלטע, ריהר איך מיך צו צו זיי גיט א זעץ מיר אין נאָז א כוואַליע פון אַלערליי אָנגעבאַרגטע פּארפומען, גיט ארויס אין די אויערען מיר א גרילצעריי פון אלע פאַרשיעדענע מוזיק־אינסטרומענ־טען, און עס הייבען אָן טאַנצען ארום מיר שוין לאַנג אַלט־געוואָרענע, באַקען־איינגעצויגענע, אָהן־ציינערדיגע נימפען און פייען...

ווער דאַרף זיי? ? וועמען מאַכען זיי פרעהליך? וועמען מאַכען זיי טרויעריג? וועמען וועקען זיי צו ליידענשאַפט, וועמען טרינקען זיי אָן מיט איינינקייט? וועמען טרייסטען זיי אין שלאָפלאָזע נעכט אָדער וועקען פון פאַרזונקענע חלומות?... אַט נעהם איך א מעסער און מיט קאַלטער גלייכגילטיגקייט גיב איך א שניט איבער'ן האַלז פון די דאָזיגע סאָנעטען, און — קיין איין טראָפּען בלוט גיט ניט קיין שפּריץ פון זיי... ניטאָ קיין בלוט — שטיין, קאַלך, מאַרמאָר, פּאַפּירע־נע בלומען.

צושאָטען זיינען געוואָרען אלע קאָלירען פון די פאַלשע דימענטען; ווי שטויב האָט זיך צוזייט דער זייד און אַטלאַס פון די טייערע קליי־דער; פון אלע פּאַלאַצען, טעמפּלען, שלעסער האָט זיך אָבגעטהאָן דער צויבער; אויסגעלאָשען זיינען געוואָרען אלע פייערען דאָרט, אויס־געבראָכען זיינען געוואָרען אלע קריסטאַלענע שויבען און גלאָזוואַרגען; פון אלע טעפּיכער, פאָרהאַנגען, סטאַטוען, בילדער און געוועבען זיינען שמאַטעס געוואָרען, און איבער אלע חדרים, פון אלע ווינקלען, פון טוי־זענדערליי לעכער, זיינען מייז ארויסגעקראָכען, מיט א פּייפעריי זיך צולאָזט, און זיי זיינען די בעלי בתים געוואָרען.

אין שרעק און איינזאַמקייט איז געבליבען די בתמלכה, די כלה, די צנועה. אונטער'ן שיין פון הימעל האָט זי מיט אַמאָל זיך אין איהר אמת'ן ווייבערשען קאָרסעט דערזעהן. וואו זיינען אַהינגעקומען איהרע דימענטען? איהרע פעלערינעס, איהרע שלעפּ־קליידער?... גאָרנישט געבליבען. אפילו קיין איין זיידענע נאַכט־העמד ניט געבליבען. נאַ־קעט שטעהט זי אונטער'ן שיין פונ'ם הימעל אין א צובראָכענעם קאָר־סעט אָנגעטהאָן...

פאַרברעכט זי די הענט די בת מלכה, די כלה, די צנועה. אלע זעהען איהר נאַקעטקייט און לאַכען פון איהר; זי זוכט מיט די אוי־

נען איהר פרינץ, איהר סאַנעטען־זינגער, איהר העלדישען וועג־ווייזער,
— ניטאַ איהם...

וואָס אַרט איהם די חרפה פונ׳ם נאַקעטען מיידעל — ער זעהט עס ניט, ער זעהט אין אַלגעמיין ניט קיין נאַקעטע מיידעל; וואָס אַרען איהם ענטוישונגען, ניט אַרויסגעזאָגטע פאַרדראָסען; דער שטויב פון צושאָטענע פּאַלאַצען פאַלט ניט אויף זיינע אַקסלען, דאָס פּייפעריי פון אַרומטאַנצענדיגע מייז דערגעהט ניט צו זיינע אויערען, — ער געהט זיך זיין וועג צום אָלימפּ. ער האָט זיין זאַך אָבגעטהאָן, ער האָט בעזונגען, מעהר דאַרף ער ניט ווי בעזינגען. ער געהט און קוקט ניט אַהינטער זיך...

ער איז דאָך עפּעס אַ קולטורשאַפער, ער טראָגט דאָך עפּעס אויף זיינע פּלייצעס אַ מיסיאָן, איהם בעגלייטען דאָך עפּעס ווייטע דורות׳דיגע אידעאַלען. אַ, ער קוקט ניט אַהינטער זיך...

אַזוי ווי יענער ליימענער גולם, וואָס טהוט אַלץ וואָס זיין בעשעפער הייסט איהם, אַזוי געהט אויך ער, דער מאָדערנער בן מלך־זינגער, אַלץ פאָרוועדטס, אַלץ פאָרוועדטס אַהין, צו די אַלפּען־בערג... ער געהט און אַזאַ זעלבסט־צופריעדענקייט איז צוגאָסען איבער זיין גאַנצען פּנים, אַזאַ זאַטע פרייד הילכט אָב פון יעדען טראָט זיינעם, און מיט אַזאַ פון אויבענאַראָביגען קוק נעהמט ער דורך יעדען וואָס טרעפט זיך איהם אין וועג.

פאַר איהם זיינען ניטאָ קיינע ספקות, ער טראָגט אויף זיין אַקסעל אַ פאַרטיגען פּולען זאַק מיט ווערטער, אָן אָנגעפּאַקטען טאַש מיט אָנגעגרויטע בילדער; ער געהט ניט — נאָר ער וואַנדערט; ער לעבט ניט — נאָר ער טרוימט; ער געהט ניט באַרג אַרויף — ער קלעטערט; ער קוקט ניט אַרונטער — ער וואַרפט זיינע בליקען; ער זעהט ניט פאַר זיך קיין שטעדט, קיין גאַסען — ער זעהט טהאַלען, זומפּען, הוילען; ער עפּענט אויף דעם זאַק ווערטער און שיט אַרוים אויף אונז זיין גאַנצע באַנאַליטעט...

און אונזער האַרץ — — —
און אונזער האַרץ ווערט ניט געריהרט.
אַך, ווי פאַרזוקען מיר זיינען שוין געוואָרען אין אונזערע טהאַלען. —

— אַך, ווי פאַרגרעבט מיר זיינען געוואָרען אין אונזערע זומפּען. —

אידישיזם:

א געמיש פון קוגעל מיט ראקעס; ארבע כנפות און רויטע פאהן; מזוזות און פראקלאמאציעס; בעל תפלות און אראטארען; אמן און הורא־געשרייען; הושענות און ליליען; חומש און אפערעטען; ספר תורות און דעקאלטע.

און צו דעם נאך:

א דרייעקיגער געשליפענער הענג־לאמפ־קוקער; אביסעל שטויב פון א פארטריקענטער מומיע; א נאגעל פון ווענערא'ן; און אלט־מאדיש פאריזער קליידעל — דאס אלעס צושטויסען, צומאלען און אויסמישען מיט א לויט נאציאנאל־ראדיקאליזם, צוויי לויט קולטורעל־אויטאנאמיע, א קערענערעל שווייצ'יזם און א האלב לויט פרוכת'יזם — איינהארנ'יזם.

און דאס, וויל מען אונז איינשמועסען, איז אונזער רענעסאנס, אונזער מאדערניזם, אונזער נייער אינהאלט.

איך לאז פריי מיין הארץ פון אלע פאראורטהיילען, חשדים און מיינונגען, איך בין גרייט אלע קלאנגען צו פארנעהמען, — פאר וואס ווילט זיך מיר פארדעקען די אויגען ווען מיר שטעלט זיך פאר דער אידישיזם־געשטאלט.

א פארזעהעניש שטעהט אנקעגען דיר, אן אונגאטירליכע בעשעפעניש וואס איז, צו אונזער בעדויערען, געראטען אין אונז אלעמען. פון אונזער בלוט איז עס אויסגעהאדעוועט געווארען, פון אונזער בלוט, טעות'ן, ראנגלערייען, ענטוישונגען און האפנונגען. וויפיעל מאל האבען מיר געוויינט איבער איהם, וויפיעל נעכט ניט דערשלאפען, וויפיעל מאל ניט דערעסען. אלץ האט מען אין איהם געשפארט, אין דעם פערזעהעניש, און ער איז זיך געוואקסען מיט דעם ניט־אונזערינען שיין אין זיינע אויגען, מיט דעם זיסען־גארנישט זאגענדען, טעמפעל־שמייכעל אויף זיינע ליפען.

ווער האט, אויב ניט דער אידישיזם, מיט אזא לייכטער האנד פארדארבען דאס אידישע ווארט, מיט פאלשען אינהאלט אנגעפילט, מיט טויטע קלאנגען אנגעווארפען, מיט פוסטע מליצות פארטויבט; ווער האט, אויב ניט דער אידישיזם, דאס אידישע ליעד א נאכקרימעניש פון העברעאישען געמאכט, פון זיין איינפאכער אייגענארטיג־

קיים אָבגעקערט, און אונז די אויערען מיט ריטמישע משיח־געזאַנגען, באַנאַלע באַלאַדען און פּאַגראַם־פּאָעמען פאַרטויבט; ווער האָט אונ־זערע זשורנאַלען מיט ישיבה־בחורים׳שע פּשט׳לעך אָנגעפילט, מיט זבת חלב ודבש־קריטיקען פאַרלאַגערט און אונזערע צייטונגען מיט אַלערליי שטימונגען, יום טוב געדאַנקען אָנגעזעצט? —

א לייכטער וועג איז דער אידישיזם־וועג, א לייכטער און א בע־קוועמער. גלייך האָסטו ווער עס זאָל דיך בעפליגלען, אונטערן שוץ נעהמען, וואו דיין פּוסטקייט און אָנשטעל צו בעהאַלטען, האָסט א פולע פעטערס און מוהמעס און גלאַט אַזוי גוטע פריינד און פאַרזאָר־גער, זיי וועלען אויף דיר שוין קיין שטויב ניט לאָזען פאַלען, זיי ווע־לען שוין פאַרהיטען דעם כבוד פון דער משפּחה...

און לייכטע וועגען זיינען אויף די גלות־וועגען; דאַרפסט זיך ניט צאַפּלען ווי אין א נעץ, ניט פּלאָנטערען זיך אַרום די איינענע פּיס, ניט דרעהען זיך אין א קרייז אַרום זיין אייגענעם לעבען, ווייב, הויז, שטאָדט, קאַפּע; דו געהסט איבער׳ן לאַנג שוין אויסגעטראָטענעם זאַמד און די גרעסטע משא וואס דו האָסט איז דער גלות־שטעקען; דו דאַרפסט נאָר נעהן אויפגעהויבען די אויגען און תּפילה טהאָן...

אידישיזם — ניט אונזער פּענעסאַנס, נאָר אונזער אַבלייקענונג; ניט אונזער פּנים — נאָר אונזער פּרצוף; אידישיזם — אונזער ווייט־קייט פון זיך....

און איינהאָרן איז דער בעסטער אויסדרוק זיינער, דער בעסטער פּאָעט זיינער;

פּאָעט — אָבער ניט דיכטער אונזערער....

די — אָהן טראַדיציע

רוסלאַנד.

פון דער ישיבה פון טעלז זיינען ארויסגעקומען עטליבע יונגע לייט מיט כתבים אונטער׳ן אָרים. זיי זיינען געוועזן אויסגעצערט פון׳ם לאַנגיאָהריגען ישיבה־לעבען, בית־המדרש־לופט, נאָר אין זייערע אויגען האָט געלויכטען עפּעס א מאָדנער פייערל א נייער, א ניט פּאַסיגער פאַר ישיבה־בחורים. זייערע קליידער האָבען עדות געזאָגט אז זיי קלייבען זיך אוועקפאָהרען. ווער האָט געקענט וויסען, וואָס אין זייערע כתבים טהוט זיך. זיי האָבען עס געהאַלטען פעסט אונטערן אָרים

און יעדעס מאָל מיט ציטער אָנגעכאַפּט זיך אָן זיי מיט די הענט, טאָ־מער כאַפּט עס עמיצער אַרויס פון זיי. זיי האָבען אַ קוק געטהון דאָס לעצטע מאָל אויף דער ישיבה און זיינען פארשוואונדען געוואָרען.

די צייט איז זיך מיט איהר שטייגער געגאַנגען. די ישיבה איז פון טאָג צו טאָג קלענער געוואָרען. געבליבען זיינען נאָר קליינע איננ־לעך. דער ראש הישיבה האָט ניט געקענט פארשטעהן, וואו זיינען עס אהינגעקומען די גרויסע בחורים, די עלוים, די מתמידים? אַזא גמרא קאָפּ ווי שלום יעקב, אַזא חריף ווי יהודא לייבוש, אַזעלכע מתמידים ווי חיים נחום, ווי דער קוידענאווער?

אָבער אין לאַנד, צווישען דעם נייעם דור, האָבען זיך מיט אַמאָל גענומען הערען נעמען פון נייע ישיבות, נייע תנאים און טשיקאווע מסכתאות.

ישיבה דרבי מענדעלי מוכר ספרים, מסכתא „קליאַטשע"; בית־פרץ און בית־ביאַליק; רב דינעזאָן און תנא שלום עליכם.

ס'איז געווען אַן איבעראַשונג, אָבער אַן אנגענעהמע איבעראַשונג.

דער מהלך פון טעלז, מיר, וואָלאָזשין צו וואַרשאַ, ווילנא און אָדעס איז ניט געווען קיין ווייטער און דער השכלה'דיגער, לשון־קודש'־דיגער, יוד־בעלזענער עולם האָט זיך אַ לאָז געטהון אהין.

מען האָט גענומען איליאַדאַ ניט לעזען נאָר לערנען; דאַנטען לייענען אויפ'ן דאַף און אויף אַלץ פרעגען: ואם תמצא לומר; צו־שרייבען אַ שטיקעל מהר"שא צו דאָסטאָיעווסקי'ן, און אויף פּושקינען אַ תוספות פארפאַסען. ווער רעדט די אייגענע שרייבער האָט מען מיט'ן נגון ווי מיט שטורם גענומען.

ס'איז געווען זעהר היימיש. וויפיעל שטות און רמזים האָט מען אויסגעזוכט אין דער „גילד'ענער קייט", וויפיעל מדרש־הייליגקייט האָט מען געפונען אין „יודעל"; וויפיעל פשט'לעך אויף ישראליק'ן. —

אויפ'ן זייגער, אויפ'ן רעגען האָט מען געפרעגט: מאי קא משמע לן; דער פארליעבטער האָט גערעדט צו זיין מיידעל מיט דעם נגון פון אמר אביי.

און אַלץ אַרום האָט זיך אַזוי צוגעפּאַסט צו דער פאַנטאַזיע פונ'ם נייעם אידישען שרייבער, אָדער, בעסער געזאָגט, מחבר און זיינע פאַר־עהרער־לעזער.

די גאַנצע נאַטור האָט אויסגעזעהן ווי אַ גרויסער, פארשיעדענ־אַרטיגער שול־הויף מיט חסידישע און מתנגדישע שולען; דער הי־

מעל איז געווען איבערגעדעקט מיט א פרכת; די וועלדער האבען גע־דאווענט דריי מאל א טאג און ניט פארפעלט אויף קריאת־שמע לייע־נען, און אין אלול־צייט האבען זיי געזאגט סליחות און געבלאזען שופר; די לבנה האט אלע מאל אויסגעזעהן ווי א כלה צו דער חופה און די שטערען ווי אונטערפיהרער, אדער — ווי אן אלמנה, און די שטערען — ווי יתומים׳לאך... די ערד איז אין פריהלינג־צייט געווען מעברת מיט אלערליי פלאנצען און קרייטיכער און אין הערבסט איז זי געזעסען שבעה און געזאגט קדיש...

דער שרייבער און זיינע לעזער האבען זיך געהאלטען אין א י י ן מ ח י ה ז י י ן, אין איין הנאה האבען, אין איין קוויקען זיך; אין די טייכען האבען זיי געוואשען די הענט און געמאכט ברכה, און אלע ים׳ען האבען זיי געזעהען, ווי זיי גיסען זיך אריין אין ים סוף... וואס פאר א וואונדערבארע, מחיה נפשות׳דיגע אידיליע! ווער האט עס געזאלט שטערען דעם נייעם שדוך פון דעם אידישען לעזער מיט זיין שרייבער און פון זיי ביידען — מיט דער טבע, יצירה — נאטור בלע״ז? ווער האט עס געזאלט צוטרייבען די כלי זמר, די מחותנים, צוווארפען די דרשה־געשאנק?

און אייראפא?

קען דען דער משוגענער בטלן ניט זיין קיין האמלעט? קען דען פישקע דער קרומער ניט פארנעהמען דעם ארט פונ׳ם „מענשען וואס לאכט“? איז דען מאניש ניט קיין „דעמאן“? —

איז דאך, דאכט זיך, גוט. אלע זיינען רינגען פון איין קייט. דער רמב״ם, יהודה הלוי, אלפסי, אברבנאל, בעל שם טוב, פרץ, מענ־דעלי, שלום עליכם, אש, רייזען ביז מנחם׳ן — אלע זיינען איין גרוי־סע ישיבה, איין משפחה.

און די קייט דארף מען ציהען נאך לענגער; ווערען אנגעשלאסען נאך און נאך רינגען, אלע געהען אריין אין דער משפחה; ווער ס׳קען נאר אביסעל האניג אויף די ליפען ברייננגען, א פאר קדושה־ווערטער אויסטראכטען, א שמע־ישראל־גראם אויסדיכטען — אלע, אלע געפי־נען שוץ אונטער דעם דאך פון דער נייער פמבדתא.

און ס׳איז גרויס די ליעבע צווישען אלעמען, עס הערשט פריעד און התפעלות אין דער משפחה; יעדען טאג ווערען געקריינט תנאים, ווערט נגנעבען סמיכה, קבלה. —

ביז מיט אמאל האט עפעס א שאטען פארדעקט דעם הימעל פון

דער משפחה, און צווישען איהר מיט'ן לעזער איז א שווארצע קאץ דורכגעלאָפען....

— — ארום און ארום איז דאָס לעבען געגאנגען מיט אן אויסער־געוועהנליכער האסטיגקייט. ענדערונג נאָך ענדערונגען. שטרייטיג־קייטען, ווידערשפּרוכען. קריעג צווישען פאָטערס און קינדער, טריפה ליעבעס צווישען בחורים און מיידלאך, און מיט אלע קאָלירען איז גע־ווען געפארבט דער הימעל אין אָווענד, און מיט אלע שרעקען איז גע־ווען פול די מיטעננאכטיגע שטונדע. דאָס לעבען ארום האָט אויס־געזעהן ווי אן אָנגעצויגענע סטרונע, אלע האָבען די אָנגעצויגענקייט געזעהן, און אלע האָבען מיט שפּאנונג און איינגעהאלטענעם אָטהעם געקוקט אויף יעדען וואס האָט געוואגט צו דער סטרונע זיך צוריה־רען. —

און דאָ זיצען זיך מענשען ריינע און פרומע מיט דעם שמייכעל פון א ניט היגען אויף די ליפּען, און שאפען זיך שאפּונגען, גרויסע שאפונגען, אויביגע שאפונגען... און אויף אלץ דער גלאנץ פון דער זייד־דענער קאפּאָטע, פון דער סאמעטענער יארמולקע...

האָט געטראָפען, אז דער לעזער, דער אָנגעזעטיגטער מיט שלמה נגיד'ס יום טוב'דיגע פיש, מיט טוביה דעם מילכיגענס בלינצעס, מיט דעם הינטער וועלדעל'דיגען טרא־לא־לא, איז זיך אומגעגאנגען איבערן נאָס און אזוי זיך געקוקט אין אלע זייטען. אָווענד צייט. די נאכט־שאָטענס זיינען אזוי שנעל אָנגעקומען, ארומגעכאפּט דעם אָרימען לע־זער'ס נשמה, אז זי האָט זיך מיט אמאָל אזוי ווי א שפּאלט געטהון, א בראָך געגעבען און מאָדנע פונקען, קאָלירען האָבען גענומען זיך דרעהען ארום זיינע אויגען. ער האָט מיט אמאָל גאָר אינגאנצען פאר־געסען זיין ביז אהעריגע וועלט־אנשויאונג. ער האָט זיך אָבגעשטעלט און מיט אזא נייגעריגקייט גענומען קוקען אויף א פּראָסטער, פאר־שטויבטער נאָר וואס אָנגעצונדענער לאמטערן. ער האָט דערפיהלט אזא שווערע נאָגעניש אונטערן הארצען און מאָדנע פארשטעלונגען האָ־בען איהם ארומגעכאפּט. ער איז געשטאנען און געוואונדערט זיך: שוין אזויפיעל יאָהרען אז ער זעהט די זעלביגע לאמטערן, וואָס האָט זי מיט אמאָל אזוי אויפגערוישט זיין געמיט? ער האָט ניט געקענט פארשטעהן, נאָר איין זאך האָט ער יע פארשטאנען: ע ס ו ו ע ט ש ו י ן א ל ע מ א ל ש ט ע ה ן א י ה ם א י ן ו ו ע ג אָ ט ד י פ א ר ש ט ו י ב ט ע ל א מ ט ע ר ן . . . און אלץ

האָט מיט אַמאָל אָנגעהויבן אויסצוזעהן אַנדערש. דער נאָ־הענטער, תכלית׳דיגער הימעל איז ערגעץ הויך־הויך אויף טויזענדער שווארצקייטען, גרויקייטען פארביטען געוואָרען; דער ווינד וואָס איז געקומען פון צפון זיים האָט ניט קיין בשמים־ריח געבראַכט, נאָר קאַלטען אָטהעם, רויען ניט געלייטערטען אומעט, צוזאָגונגען און גע־שפּעט; גאָט, תפלות, שבת און יום טוב, שטעדטעל, שטאָדט און וועלט — א ל ע ה אָ ב ע ן ז י י ג ע ב ר ע נ ט א י נ ׳ ם ט ו נ ק ע ל ע ן, פ אַ ר ש ט ו י ב ט ע ן פ י י ע ר פ ו ן ד ע ר ל אַ מ ט ע ר ן...

און אויפגערודערטער איז געקומען דער לעזער אהיים, ניט גע־פונען קיין אָרט זיך, ניט געקענט זיך צוריהרען צו קיין בוך. ביטער־קייט האָט ער געוואָלט, שטאַרקען רויך, ספּירט, שטעכיגע נעגעל. —

דער ביכער־שראַנק האָט איהם אָבער רוהען ניט געלאָזט. טאַקע שלעכט, אָבער לעזען זיין ליטעראַטור מוז ער דאָך. ער איז צו צום שראַנק און זיין האַנד האָט, אליין פון זיך, אָן דעם פּאַרוואָרפענעם, אויסגעלאַכטען זעבצעהן־באַנדיגען „שווארצער יונגערמאַנטשיק" זיך אָנ־געכאַפּט...

אַמעריקא.

פון קעסעל־גאַרדען איז ארויסגעקומען א יונגערמאַן מיט א טשע־מאָדאַן אין האַנד. זיינע שווארצע האָר זיינען געווען ניט פונאַנדער־געקאַמט, זיינע וואָנצען זיינען געהאַנגען אַרונטער, זיינע קליידער זיי־נען געווען צוקנייטשט און ערטערווייס צוריסען און זיין פּנים, פון דער לאַנגער ים־רייזע און שלעכטען שיף־עסען, איז געווען בלייך און איינגעשרומפּט. נאָר אין זיינע אויגען האָט געברענט א מאָדנער ביי־זער פייערל, א פינסטערער און א שניידענדיגער. —

אויף מאָרגען איז שוין דער אָנגעקומענער יונגערמאַן געזעסען אי־בער א מאשין און געשטעפּט הויזען. לעבען איהם, אויך איבער מאַ־שינען, רייהענווייס, זיינען געזעסען נאָך יונגע לייט און מיידלאך, יעדע אַריינגעטהאָן אין זיין ארבייט, דער קאָפּ ארונטערגעלאָזט ארונטער.

די מאשינען האָבען געראַשט, דער פאָרמאַן איז אומגעגאַנגען פון איינער צום צווייטען, געיאָגט און געטריבען. דער אָנגעקומענער האָט ניט געוואוסט, אז לעבען איהם זיצען געוועזענע עקסטערנער, געוועזענע „יוד"־לעזער און זיבעצעהניאָהריגע קורסיסטקעס און אז זיי זיי־

נען עם די נייע לעזער וואָס וועלען דאַרפען לעזען זיינע ליעדער. —

ס'איז געווען טרויעריג. ער איז געזעסען איבער'ן מאַשין, גע־שטעפּט די הויזען און זיין האַרץ האָט איהם געשניטען פאַר פאַרדראָס און ערגערניש. זיינע אויגען, דערווייטערענדיג זיך פון דער מאַשין, האָבען געזעהן פאַר זיך דעם איינזאַמסטען אַבגרונד פון פאַרפאַלענקייט.

קומענדיג אין אָוונד אהיים, האָט ער זיך מיט אַ ציטער צוגעכאַפּט צו דער פּען און גענומען שרייבען.

ער האָט ענדליך אוועקגעלעגט די פּען, אַבגעשטויסען פון זיך דאָס אָנגעשריבענע און ניט געוואָלט איבערלעזען עס אפילו. ס'איז איהם געוואָרען מיט אַמאָל מורא'דיג זיין אייגענע אנוועזענהייט, דער ריהר פון זיינע ליפּען, דער הויך פון זיין אָטהעם. און ווי ער זיצט אַזוי און האָט מורא פאַר זיך אַליין, דערפיהלט ער מיט אַמאָל אַז *דאָס איז דאָס*, *אָט דאָס* איז דאָס אויביגע, וואָס געהט מיט איהם, דאָס איז זיין *נייער מזל*, זיין נייע דיכטונג. —

ס'איז געווען אַזאַ מאָמענט, ווען דער פּאָעט האָט זיך דערזעהן אין זיין אידעאַלסטער פאָרשטעלונג, אין זיין בלענדענטסטער נאַקעטקייט, אין *זיין אייגענער אונפערמיידליכקייט*; אַ מאָמענט, ווען דער פּאָעט האָט געדאַרפט אָן זיך אַליין זיך בעהעפטען, מיט אַ זיכערען טראָט צוגעהן צום טיר פון זיין איינזאַמקייט, אַ דרעה טהון דעם שלאָס, אריינגעהן און פאַרשליסען...

דער פּאָעט האָט געגעבען אַ ציטער, האָט אויפגעהויבען דעם פוס אַ טראָט צו טהון פאָראויס און — האָט אַבגעשפּרונגען אויף הינטער. *דער פּאָעט האָט ניט אויסגעהאַלטען.*

דאָס איז געווען מאָררים ראָזענפעלד.

ווער ווייס ווי ווייט מיר וואָלטען שוין פאַרגאַנגען, ווען ער דערשרעקט זיך ניט; ווען ער, מיט דער זעלבער שער, מיט וועלכער ער האָט זיך אַרויפגעוואָרפען אויפ'ן „לומפּיגען באָס“, וואָלט געגעבען אַ שניט איבער'ן פאָדעם פון דער אימפּאָרטירטער טראַדיציע און וואָלט, אונטער'ן שיין פון דער נייער וועלט, געבליבען שטעהן אַליין. אַ נייער אָנהויב, אַן אונפערמיידליכער אָנהויב...

האָט ער זיך אָבער דערשראָקען.

די אידישיסטישע קלאָפּער־געצייג האָט ער פון האנט ניט געוואָלט אַרויסלאָזען; ער האָט געצאָרענט אויף די יחסנים, די כלי קודש'דיגע,

און אליין דאַך געבענקט נאָך זיי, און אָפט מאָל פון אונטען ארויף נאָך געקוקט, מישטיינס געזאָגט: איך — אפּרייטער.

זיין אָריגינעלען שוואונק און טעמפּעראמענט ניט אויסגעהיט פון דער אויסגעדראָשענער מליצה; זיין סארקאזם ניט בעפרייט פון רע־טאָך־ביטערקייט, פון חריין־געראָך, און מיט׳ן ווילנער זשעסט ניט גע־וואוסט ווי צו בעגעהן זיך.

איז ארויסגעקומען א געמיש פון וואונדערבארען ריטם מיט בטלנות; א כזריות׳דיגער נאָדעל־שטאָך מיט אָ קריץ פון א גענזען־פעדער; הייסער פּאטהאָס און בדחן־גראמעריי; שנאה און פעראכ־טונג געמישט מיט איכה־זיפץ און סליחות־אוי; פינסטערע פערצווייפ־לונג — און ניט רעליגיעזער סעזאָן־גערדיכטעטער משיח־טרוים.

און ניט איינגעפאלען איז איהם, אז נאָכגעבענדיג דעם פרעמד־אי־דישיסטישען, איסט־בראָדוויי־פּאָרווערטסיסטישען, דאון־טאון־פעליע־טאָניסטישען סענטימענט — חתמ׳עט ער אליין זיין אורטהייל, ברעכט ער איבער אליין אויף צווייען זיין מזל, געהט אוועק אויפ׳ן וועג פון וואקעל, פון בומעריי און דערנידערונג, פון רוהם און פארגעסענהייט, פון גאָסען־לויב און פארלאָרענקייט. —

און נאָך מעהר האָט ער ניט פארשטאנען, אז שפּעטער וועט אויפשטעהן דער נייער דור שריפטשטעלער, וואס וועט יע וואגען די אימפּאָרטירטע קייט איבערשניידען און וועט ניט מורא האָבען איבער־צוטרעטען דעם שוועל פון זייער איינזאמקייט, און פאר איהם, פאר׳ן נייעם דור, וועט ער זיך מוזען פארענטפערען פאר דעם גאנצען לי־טערארישען מישמאש, חוזק און אָבגעלאָזענקייט, פאר דער גאנצער גע־שמאקלאָזיגקייט און באנאליטעט, מיט וועלכע עס איז פול געווען דאָס גאנצע אידישע לעבען דאָ ביז היינטיגען טאָג.

און ער איז געקומען, דער נייער שריפטשטעלער. שוויינענדי־גערהייט, געדולדיגערהייט דורכגעריסען זיין וועג: בעגלויט מיט שפּאָט און אייפערזוכט, וויצען און קיבעץ, סטאר־סיסטעם און רעדאקטאָר־באָסיזם; פון אָנפאנג ניט זיכער און ציטעריג, איינגעהאלטען און ווינקעלמעסיג, און נאָכדעם זיכערער און פעסטער א קוק געטהאָן פאָר־אויס. ער איז מיט קיין באנאזש ניט געקומען, נאָר מיט זיך אליין, און אָפען פראָקלאמירט:

מיר ווארפען אראָב פון זיך דעם פארשטויבטען זייד, מיר ווילען קלאנגע: ווייאנגען, געטראנקען, אלערליי פארבען, אלערליי ווערטער

ניט פון ביכער, ניט פון דרשות, נאָר פון אונז, פון אונזער לעבען, פון אונזער אומעט, וועהמוט, אונמוט. —

פארפלאָנטעט און פינסטער איז דער וועג פונ׳ם נייעם אידישען שרייבער אין אמעריקא; די פינסטערניש איז אויפגעגאנגען איבער זיין קאָפּ און איז געווארען זיין סימבאָל, דורך זיין פאַרשטעלונג מיט איהם אליין זיך פאראייניגט.

זיין וועג איז דער טויזענדגאָסיגער וועג, און וואָס און וועמען ער זאָל ניט בעגעגענען אויף זיין וועג גיסט זיך צוזאַמען מיט זיין אויפגעגאנגענער פינסטערניש, אלץ ווארפט פון זיך שאָטענס אויף זיין געזיכט... א גרויסע ערשיינונג האָט ער דערזעהן אין דעם גלאַנץ פון דער אויפגעגאנגענער פינסטערניש, א גרויסע רעטעניש און א גרויסע פרייד — ער אליין.

פון קיינעם ניט בעגעגענט — האָט ער פארטרויט זיינע אויסגע־חלומ׳טע האָפנונגען צום פארנעבעלטען, נאָר איהם אליין פארשטענד־ליכען „עמיצען“. עמיצער געהט מיט איהם טריט ביי טריט, פיהרט איהם צווישען די גרויסע מויערען, לייכט איהם צווישען די צוזאַ־מענגערוקטע פושקארטס, קוקט איהם אין די אויגען אינ׳ם אָנגערויכער־טען קאפע. און פון אלע מענשען פון דער גרויסער שטאָדט איז ער דער מענשליכסטער, פון אלע פריינד — דער פריינדליכסטער.

און וואו ווארט אויף איהם זיין דערלייכטערונג — ווייס ער ניט. ע ר ג י ץ. עס קען זיין אין פינף סענטיגען וואָדעוויל, עס קען זיין אין הויז פונ׳ם אלטען, מיאוס׳ען מיידעל, אין אקראָבאטען־צירק, אין ווײן קעלער, ביים קאָרטען־שפיעל. —

און וואס מיט איהם זאָל ניט טרעפען, וויפיעל מאָל ער זאָל ניט פארלירען דעם וועג צו זיין הויז, צו זיין ווייב און קינד, אָבער קיינמאָל וועט ער שוין ניט פארגעסען דעם שיין פון י ע נ ע ר פ ר י י ד — פון יענער טרויעריגער פרייד. —

דער פאראויסזאָגער פון „יענער פרייד“ איז שוין געווען אברהם רייזען. ער איז אָבער געווען נאָר א פאראויסזאָגער, ער האָט נאָר א צייכען בעוויזען, ער האָט א ריס געטהון דעם פארהאנג וואס האָט פאר־שטעלט זיין לעבען און א געשריי געטהון: אויף מיר קוקט...

א געשריי געטהון און אליין פארכאפט זיך, פארדעקט מיט'ן האנד דעם מויל: פיליכט צו הויך א געשריי געטהון?

ער האט שוין געוואגט אריינצוגעהן אין דער בעהעלטעניש פון זיין איינזאמקייט — ער האט אבער מורא געהאט צו פערבלייבען דארט. איז ער געפאלען אויף א שכל: ער וועט לאזען אפען די טיר...

און דורך דער ניטצוגעשלאסענער טיר האט ער גענומען ארויסגעהן און אריינגעהן.

פון דער וועלט — צו זיך; פון זיך — צו דער וועלט; פון רוס־לאנד — קיין אמעריקא; פון אמעריקא — קיין רוסלאנד... אט איז ער אומעדום — אט איז ער ערגעץ ניט. דאס איז אפשר זיין גרויסקייט, זיין מזל. אבער פיהרען האט ער אונז אין ערגעץ ניט געפיהרט; און אויב ער האט געפיהרט האט ער קיינמאל ניט דערפיהרט, געלאזען אין מיטען וועג און אליין פערשוואונדען. וואוהין — ווער ווייס? אפשר זוכען זיך אליין. — און אפשר האט ער דערפיהלט, אז מען דארף ניט פיהרען, אז אויפ'ן וועג פון לעבען דארף יעדער אליין אב־צייכענען זיינע טריט, וועלכע זיי זאלען ניט זיין, קרומע צי גלייכע?

די טויבע וואנט, וואס שטעהט ערגעץ אויפ'ן וועג פון יעדען דיכטער'ס לעבען, קען קיינער ניט פארמיידען, פארבייגעהן איהר קען מען אויך ניט און אויך ניט איבערשפרינגען. דורכברעכען דארף מען זי...

צו דער דאזיגער טויבער וואנט דערנעהנטערען מיר זיך שוין. עס פאלען שוין פון ווייטען איהרע קאלטע, טויטע שאטענס, לייגען זיך אונטער די פיס און פילען אן דעם געמיט מיט אויסגאנגלאזיגקייט.

אזוי אין אלענפאלס דוכט זיך עס.

מיר דארפען עס וויסען און מיר ווייסען עס. ניט מורא האבענ־דיג צו זאגען דעם אמת צו אנדערע, האבען מיר ניט מורא דעם אייגע־נעם אמת צו זעהן. מיר קוקען אריין אין דער אייגענער נשמה און מיר זעהען:

ניטא מעהר קיין טרייסט פאר אונז אין דעם לייכטען ווערטער־שפיעל, צו וואגיק און שווער ווערען די טעג, ווערען די שעה'ן, און אין די שויבען קלאפען שוין די דרייסיג־יעהריגע פינגער.

רייפקייט וועגט ארונטער דעם קאפ, וועגט ארונטער און הויבט איהם אויף, און דורך די אויגען שיינט דורך די ערשט געקומענע זי־בערקייט, און אין די אויערען קלינגט דער רוף צו ווייטקייט צו דער ווייטקייט פון אלט מיער וועלטען...

אָבער די פיס אונזערע זיינען נאָך פערפלאָנטעט אינ׳ם געוועב פונ׳ם אונבעשטימטען, אונזיכערען, און ווערטער אָבגעלעבטע, גאָרנישטזאָגענדיגע, שלעפען זיך דיר נאָך און פארנארען דיך; פון אן אינערן כח געטריבען אלץ מעהר און מעהר זיך צו ענטפלעקען, נעהמסטו אן א פרעמדענס, עטוואס עהנליכען צו דיר, געשטאלט פאר דיין אייגענעם. דו גיסט זיך א לאָז צו דעם געשטאלט און א ביטערע ענטוישונג פילט אָן דיין הארץ. ביי דער ענטוישונג אָבער בלייבסטו ניט. עס שמייבעלט דיר דיין שיקזאַל, וואס איז אויסגעפאלען אויף דיר, צו יאגען זיך נאָך זיך אליין, — יאגסטו זיך איבער אלע גאסען, איבער אלע בריקען, אלע באהנען. —

אזוי ווי אויפ׳ן לייווענט פון קינאָמאטאָגראף האָבען מיר דערזעהן זיך אין אלע געשטאלטען, אין אלע פאָרמען פון ערענסטען און שפאסיגען. מיר שטעהען אנקעגען דעם לייווענט און מיט דער גרעסטער שפאנונג קוקען מיר צו ווי מיר בעוועגען זיך, ווי מיר ריידען און עסען, געהען נאָך מיידלעך, שפאצירען מיט אונזערע ווייבער, שלאָגען און קושען אונזערע קינדער, זוכען פארדינסטען; אָט ווערען מיר פארלאָרען, אָט געפינען מיר זיך ווידער; אָט געהען מיר אין קורצע הויזען, און אָט ליגען מיר שוין אויסגעצויגען, ארומגעשטעלט מיט ליכט און מען בעקלאָגט אונז; און אָט גיבען מיר א שפרונג אראָב פון דער טהרה־ברעט, לאָזען איבער אין שרעק אלע וויינענדיגע און קלאָגענדיגע און פליהען אוועק איבער גאסען און טייכען ערגעץ, ערגעץ — ביז עמיצער גיט א דרעה דאָס רעדעל און ס׳ווערט פינסטער. —

וואו זיינען מיר? מיר ווייסען ניט. אונז רינגעלט ארום אלץ געדיכטער אונזער פינסטערניש, און מיר ווייסען ניט מיט וואס פאר א פייער זאָלען מיר אָנצינדען אונזערע אויגען. עס דוכט זיך אונז, אז מיר הענגען איבער אן אונענדליכען אָבגרונד, זינקען — זינקען מיר ניט, נאָר מיר וויעגען זיך ארויף און אראָב, ארויף און אראָב. —

מיר וויעגען זיך און איין זאך נאָר פארלאנגט אונזער הארץ, בעט ביי דעם האר פון דער וועלט:

— גיב א דרעה ווידער דאָס רעדעל, האר פון דער וועלט, און זאָל אויפ׳ן קינא־לייווענט ווידער ווערען ליכטיג און זאָלען מיר כאָטש נאָך איינמאָל דערזעהען אונזער אייגענע אויגען, אונזער אייגענעם שמייכעל, אונזערע אייגענע צוזאמענגעדריקטע פינגער. — — —

מעהר גאָר נישט, האר פון דער וועלט. —

ראַינער מאַריאַ רילקע: אויגוסט ראָדען. אידיש פון י. קיסין.

„די שריפטשטעלער ווירקען דורך ווערטער... די סקולפּטאָרען — דורך טהאַטען.“.

פּאָמפּאָמיוס גאוריקוס, אין זיין שריפט **„דע סקולפּטורא“** (1504).

דער איז אַ העלד, וואָס איז אַזוי קאָנצענטרירט, אַז ער איז אונבעוועגליך. — (עמערסאָן.)

ראָדען איז געווען איינזאַם איידער ער איז געוואָרען בעריהמט. און דער רוהם, ווען ער איז געקומען, האָט איהם אפשר געמאַכט נאָך איינזאַמער. ווייל רוהם איז נאָך אַלעמען נאָר אַ זאַמלונג פון אַלע מיס־פערשטענדניסען, וואָס ענטשטעהען אַרום אַ נייעם נאָמען.

אונצעהליגע אַזעלכע מיספערשטענדניסען האָבען זיך אָנגעקליבען אַרום ראָדען׳ס נאָמען, און עס איז געווען אַ לאַנגע און שווערע אויפ־גאַבע זיי אַלע אויפצוקלערען. דאָס איז, איבריגענס, אויך ניט נויטיג: די מיספערשטענדניסען זאַמלען זיך אַרום דעם נאָמען, ניט אַרום דעם ווערק, וועלכע וואַקסט ווייט אַריבער דעם קלאַנג פון נאָמען. דאָס ווערק איז נאָמענלאָז, — אַזוי ווי אַן עבענע, אָדער אַ ים, וואָס האָט אַ נאָמען אויף דער קאַרטע, אין די ביכער, ביי די מענשען, און וואָס איז אָבער אין דער ווירקליכקייט נאָר בעוועגונג, ווייטקייט, טיפקייט.

דאָס ווערק, פון וועלכען מיר וועלען דאָ רעדען, איז געוואַקסען זייט יאָהרען און וואַקסט אָן יעדען טאָג, ניט פערלירענדיג קיין איינ־ציגע שעה. מען געהט פערביי זיינע טויזענד זאַכען, איבערוועלטיגט פון דער פולקייט פון איינפאַלען, ערפינדונגען און ענטדעקונגען, וואָס זיי נעמען אַרום; און ניט ווילענדיג זוכט מען די צוויי הענט, פון

אונטער וועלכע אַט די וועלט איז ענטשטאַנען. מען געדענקט דערביי, ווי קליין מענשליכע הענט זיינען, ווי שנעל זיי ווערען מיעד, און ווי וועניג צייט זיי איז געגעבען. און מען וויל זעהן אַט די הענט, וואָס האָבען געלעבט ווי הונדערט הענט, ווי א פאָלק פון הענט, וואָס איז פאַר זונאויפגאַנג אַרויס אין ווייטען וועג פון אַט דעם ווערק. מען פרעגט: ווער איז דער, צו וועמען די הענט געהערען?

דאָס איז א גרייז. און זיין לעבען איז איינס פון יענע, וואָס לאָזען זיך ניט איבערדערצעהלען. זיין לעבען האָט זיך אָנגעהויבען און געהט טיף אין גרויסען עלטער, און אונז קומט אויס, ווי עס וואָלט שוין דורכגעגאַנגען פיעלע יאָהרהונדערטען. מיר ווייסען וועגען דעם גאָר ניט. עס איז געווען א וועלכע עס איז קינדהייט אין אָרימקייט, — א טונקעלע, זוכענדע, אונזיכערע; און די קינדהייט איז נאָך אפשר איצט אויך דאָ, דען, ווי דער הייליגער אויגוסטינוס האָט איינמאָל געזאָגט, וואוהין זאָל דען די קינדהייט פערשווינדען?

דאָס איז א לעבען, וואָס האָט אפשר אַלע פערגאַנגענע שטונדען, די שטונדען פון ערוואַרטונג און פון איינזאַמקייט, די שטונדען פון צווייפעל און די לאַנגע שטונדען פון נויט; דאָס איז א לעבען, וואָס האָט קיין זאַך ניט פערלאָרען און ניט פערגעסען, א לעבען, וואָס האָט זיך פערזאַמעלט, וועהרענד עס איז פערגאַנגען. מעגליך. מיר ווייסען וועגען דעם גאָר ניט. אָבער, גלויבען מיר, נאָר פון אַזאַ לעבען האָט געקאָנט אַרויסקומען אַזאַ פולקייט און איבערפלוס פון שאַפען, נאָר אַזאַ לעבען, וואו אַלץ איז גלייכצייטיג און וואַך, און קיין זאַך פערגעהט ניט, קען בלייבען יונג און שטאַרק און דערהויבען זיך צו ערהאַבענע ווערק.

עס וועט אפשר אָנקומען א צייט, ווען מען וועט אויסגעפינען די געשיכטע פון אַט דעם לעבען, זיינע פערוויקלונגען, עפּיזאָדען און איינ־צעלהייטען. מען וועט זיי אויסגעפינען. מען וועט דאַן דערצעהלען וועגען א קינד, וואָס האָט אָפט פערגעסען זיין הונגער, ווייל וויכטיגער איז פאַר איהם געווען אויסצושניצען אַלערליי זאַכען אין איינפאַכען האָלץ מיט א שלעכטען מעסער. מען וועט אין די טעג פון דעם יונגען מענשען געפינען א מאָמענט, אין וועלכען מען וועט דערזעהן א צוזאָג פון דער צוקינפטיגער גרויסקייט, איינע פון יענע שפּעטערע פּראָפּעצייאונגען, וואָס זיינען אַזוי פאָלקסטימליך און ריהרענד.

און ווער ווייס, עס קען גאָר זיין, אז דאָס זיינען געווען די ווער־

טער, וואָס אַ מאָנאַך האָט מיט אַרום פינף הונדערט יאָהר צוריק געזאָגט צום יונגען מישעל קאָלאָמב: „אַרבייט, אינגעל, היט אָב דיין קירך, אַכט די שעהנע ווערק פון דיינע חברים, אַכט און ליעב דעם גוטען גאָט, און ער וועט דיר שיקען גרויסע זאַכען". און אפשר האָט אַן אינערליך געפיהל אַזוי גערעדט צו דעם יונגען מענשען, — נאָר אונענדליך שטילער, ווי דער מאָנאַך, — אויף איינעם פון די שיידוועגען אין זיין אָנהויב. גראָד דאָס האָט ער געזוכט: גרויסע זאַכען.

אָט איז פאַר איהם לואוור מיט די פיעלע לייכטע זאַכען פון אַלטערטום, וואָס דערמאָנען דעם זידליכען הימעל און דער נאָהנטקייט פון ים. הינטער דעם דערהויבען זיך אַנדערע, שווערע, שטיינערנע זאַכען, וואָס געהען אריבער פון אונדערנקליכע קולטורען אין נאָך ניט געקומענע צייטען. דאָ זיינען געווען שטיינער, וואָס זיינען געשלאָפען, און מען האָט געפיהלט, אַז זיי וועלען באַלד ערוואַכען, שטיינער, אויף וועלכע קיין זאַך איז ניט געווען שטערבליך, און אַנדערע, וואָס האָבען געטראָגען אַ בעוועגונג, אַ זשעסט, וואָס איז געבליבען אַזוי פריש, ווי דאָס וואָלט נאָר געהאַלטען געוואָרען אויף אַ בעשטימטע צייט, און איין שעהנעם טאָג וועט פערבייגעהן אַ קינד און וועט דאָס נעמען. אָבער ניט נאָר אין די בעריהמטע ווערק אַליין האָט זיך דאָ אָנגעזעהן דאָס לעבען; דאָס אונבעמערקטע, קליינע, נאָמענלאָזע איז דאָ ניט ווייניגער אָנגעפילט געווען מיט יענער טיפער, אינערליכער אויפרעגונג, יענער רייכער, איבעראַשענדער אומרוה פון לעבען. אפילו די שטילקייט, וואו זי איז געווען, איז בעשטאַנען פון הונדערטער בעוועגונגס־מאָמענטען, וואָס האָבען זיך געהאַלטען אין גלייכגעוויכט.

דאָ זיינען געווען קליינע פיגורען, בעזונדערס טיערען, וואָס האָבען זיך בעוועגט, אויסגעשטרעקט אָדער צוזאַמענגעצויגען, און ווען אַ פויגעל איז געזעסען, האָט מען געוואוסט, אַז דאָס איז אַ פויגעל, אַ הימעל איז אויסגעוואַקסען און איהם אַרומגערינגעלט, אויף יעדער פעדער איז אַ ווייטקייט געווען צוזאַמענגעלעגט, און מען האָט דאָס געקענט פאַנאַנדערנעמען און מאַכען גרויס. דאָסזעלבע איז געווען מיט די טיערען, וואָס זיינען געשטאַנען אָדער געזעסען אויף די קאַטעדראַלען. דאָ זיינען געווען הינט און וועווערקעס, בוימהאַקער און לאַצערטען, שילדקרעטען און שלאַנגען; ווענינסטענס צו איינעם פון יעדען מין. און עס האָט אויסגעזעהן, ווי מען וואָלט די טיערען איינ־

געפאנגען ערגעץ אין די וועלדער און אויף די וועגען און זיי דא גע־צוואונגען צו לעבען צווישען שטיינערנע פלאנצונגען, בלומען און בלע־טער און זיך לאנגזאם פערוואנדלען אין דעם, וואס זיי זיינען איצט און וואס זיי מוזען שוין בלייבען אויף אייביג.

עס זיינען אבער דא אויך געווען טיערען, וואס זיינען, דוכט זיך, דא שוין געבארען געווארען און האבען ניט קיין עראינערונג פון אן אנדער עקזיסטענץ, זיי זיינען שוין אין גאנצען די איינוואוינער פון דער גלייכער, הויך שטייגענדער שטיינערנער וועלט. זייערע מיילער זיינען ווייט, שרייענד, ווי ביי טויבען, ווייל די נאהנטקייט פון די גלאקען האט צושטערט זייער געהער. זיי שטרעקען זיך און העלפען די שטיינער שטייגען.

די פויגלען צווישען זיי האבען זיך בעזעצט אויבען אויף די טרעפ, ווי זיי וואלטען אייגענטליך געווען אונטערוועגס און ווילען נאר אב־רוהען דא א פאר יאהרהונדערטער און ארונטערקוקען אויף די וואק־סענדע שטאדט. אנדערע, וואס שטאמען אב פון הינט, האבען זיך ארויסגעשפארט האריזאנטאל אין דער לופט און זיינען גרייט ארויס־צוּוואַרפען דאס רעגענוואסער פון זייערע פון שפייען אנגעשוואלענע מיילער. אלע האבען זיך דא געענדערט, צונעפאסט, האבען אבער נאר־ניט פערלארען פון זייער לעבען; פערקערט, זיי לעבען שטארקער און העפטיגער, לעבען אייביג דאס שטורמיגע, ברויזענדע לעבען פון דער צייט, וועלכע האט זיי בעשאפען.

און ווער עס האט אט די געביידען געזעהן, דער האט געפיהלט, אז זיי זיינען געשאפען געווארען ניט אויס א קאפריז, ניט אויס א שפיעלערישען פערזוך צו געפינען נייע, אונערהערטע פארמען. די נויט האט זיי געשאפען. מען האט זיך דא פון דעם אנגסט און שרעק פאר די אונזיכטבארע געריכטען פון א שווערען גלויבען גערעטעט ביי דעם זיכטבארען, פון דעם אונזיכערען איז מען אנטלאפען צו אט דער פער־ווירקליכונג. מען האט דאס נאך אלץ געזוכט אין גאט, אבער מען האט פאר איהם געפונען בילדער, אום זיך דעם ווייטען גאט פארצו־שטעלען.

ווען מען האט יעדע אנגסט און שרעק און צווייפעל פון די ארימע און נידריגע געטראגען אין זיין הויז, געלעגט אין זיין האנט, געשטעלט אויף זיין הארץ, איז מען געווען גאטספארכטיג. דאס איז געווען בע־סער ווי מאלען: דען די מאלעריי איז אויך געווען אן אילוזיאן, א

שעהנער, געשיקטער בעטרוג; מען האָט געבענקט נאָך עפּעס, וואָס איז ווירקליכער, וואָס איז איינפאַך. אַזוי איז ענטשטאַנען די אונגעוועהנליכע סקולפּטור פון די קאַטעדראַלען, אַט דער קרייץ־צוג פון די בעלאַדענע און די טיערען.

און ווען מען וואַרפט אַ בליק צוריק פון דער פּלאַסטיק פון מיטעל־אַלטער צום אַלטערטום און פון אַלטערטום צום אָנהויב פון אונדענקליכע פערגאַנגענהייטען, זעהט מען דען ניט, ווי די מענשליכע זעל וואָלט ווידער און ווידער געזוכט אַט די קונסט, וועלכע גיט מעהר ווי וואָרט און בילד, וואָס איז אַ פערקערפּערונג פון דער מענשהייט'ס בענקשאַפט און שרעק? צולעצט אין רענעסאַנס איז ענטשטאַנען אַ גרויסע פּלאַסטישע קונסט: דאָס לעבען האָט זיך דאַן בענייט, און מען האָט דאַן אויפגעדעקט דאָס געהיימניס פון געזיכטער.

און איצט? מערקט זיך דען אין אונזער צייט ניט ווידער אַ דראַנג נאָך דעם אויסדרוק, נאָך דער שטאַרקער, איינדרינגליכער פערטייטשונג פון דעם, וואָס איז געוועזן אונאויסשפּרעכליך, פערפּלאָנטערט און אַ רעטעניש? די קונסטען האָבען ווי אויפגעלעבט, זיינען פול שטרעבען און ערוואַרטונג. אָבער אפשר איז גראַד אַט די קונסט, די פּלאַסטיק, בערופען צו געפינען דאָס, וואָס די אַנדערע האָבען געזוכט טאַפּענדיג אין דער פינסטער? זי האָט געליטען פון דעם, וואָס כמעט אַלע איהר קאָנפליקטען זיינען געלעגען אין דעם אונזיכטבאַרען. איהר שפּראַך איז געוועזן דער קערפּער. און ווען האָט מען צולעצט געזעהן דעם קערפּער? שיכט נאָך שיכט האָבען זיך אויף איהם געלעגט די קליידער, ווי אַלץ נייע פאַרבען. אָבער אונטער דעם שוץ פון אַט דער האַרטער שאָלעכץ האָט איהם די וואַקסענדע זעל פערענדערט, וועהרענד זי האָט אָהן אָטעם געאַרבייט אויף די געזיכטער.

דער קערפּער איז אַנאַנדערער געוואָרען. ווען מען וואָלט איהם איצט אויפגעדעקט, וואָלט ער אפשר געוויזען טויזענד אויסדרוקען פאַר אַלץ, וואָס איז נאָמענלאָז און ניי, וואָס איז פאַר דער גאַנצער צייט געקומען, און פאַר די אַלטע געהיימניסען, און דער קערפּער איצט קען ניט זיין וועניגער שעהן ווי דער קערפּער אין אַלטערטום, ער מוז זיין נאָך שעהנער. אין פערלויף פון צוויי טויזענד יאָהר האָט דאָס לעבען אויף איהם געאַרבייט, געהאַרכט און געהאַמערט טאָג און נאַכט. די מאַלעריי האָט פון דעם קערפּער געטרוימט: זי האָט איהם בעציערט מיט ליכט און דורכגעדרונגען מיט דעמערונג און אַרומגערינגעלט מיט

אַלערליי צערטליכקייטען; זי האָט איהם געפיהלט ווי אַ בלומענבלאַט און האָט זיך געלאָזט פון איהם אַוועקטראָגען ווי פון אַ ווּעלע, — אָבער די פּלאַסטיק, וועמען דער קערפּער האָט געהערט, האָט נאָך איהם ניט געקענט.

דאָ איז געווען אַן אויפגאַבע גרויס ווי די וועלט. און דער, וואָס איז פאַר איהר געשטאַנען און האָט זי געזעהן, איז געווען אַן אונבע־קאַנטער, וועמעס הענט האָבען געמוזט אַרבייטען פאַר דעם טעגליכען ברויט, אין טונקעלהייט. ער איז געווען אַליין. און אויב ער איז גע־ווען אַ ריכטיגער טרוימער, האָט ער געמוזט טרוימען אַ שעהנעם און טיפען טרוים, וועלכען קיינער וואָלט ניט פערשטאַנען, איינעם פון יענע לאַנגע, לאַנגע טרוימען, אין וועלכע אַ גאַנץ לעבען קען אַריבערגעהן ווי איין טאָג.

אָבער אָט דער יונגער מענש, וואָס האָט געמוזט פערדיענען זיין ברויט אין דער מאַנופאַקטור פון סעוור, איז געווען אַ טרוימער, וועמען דער טרוים איז געקומען אין די הענט, און ער האָט אָנגעהויבען דעם טרוים פערווירקליכען. ער האָט געפיהלט, וואו מען האָט געמוזט אָנ־הויבען. אַ רוהיגקייט אין איהם האָט איהם אָנגעוויזען דעם וועג. דאָ האָט זיך שוין אַרויסגעוויזען ראָדען׳ס טיפע איבעראיינשטימונג מיט דער נאַטור. דער דיכטער זשאַרזש ראָדענבאַך, וואָס האָט געהאַט אַזעל־כע שעהנע ווערטער פאַר דער נאַטור, האָט איהם גערופען אַ נאַטור־קראַפט.

און ווירקליך, אין ראָדען איז געווען עפּעס אַ טונקעלע געדולדיג־קייט, וועלכע האָט איהם כמעט געמאַכט נאָמענלאָז, אַ שטילער, אי־בערלעגטער אויסדויער, עהנליך צו דער גרויסער געדולד און פרייגע־ביגקייט פון דער נאַטור, וועלכע הויבט אָן מיט גאָרנישט, אום שטיל און ערנסט צו געהן אויף דעם ווייטען וועג צו איבערפלוס. אויך ראָדען האָט זיך ניט גענומען גלייך מאַכען בוימער. ער האָט אָנגעהויבען מיט אַ זאַמענקערענדעל אונטער דער ערד. דאָס קערענדעל איז געוואַקסען, אַראָבצו, האָט אַראָבגעשיקט איין וואָרצעל נאָך׳ן אַנדערען, האָט זיך פעראַנקערט, איידער עס האָט אַרויפגעשיקט אַ קליין צווייגעלע. דאָס האָט געפאָדערט זעהר פיעל צייט. „מען דאַרף זיך ניט איילען“, האָט ראָדען געזאָגט צו די וועניגע פריינד, וואָס זיינען אַרום איהם געווען.

דאַן איז געקומען דער קריעג, און ראָדען איז אַוועק אין בריסעל, אום דאָרט צו אַרבייטען. ער האָט געפיהרט אייניגע פיגורען אין פּריי־

וואטע הייזער און עטליכע פון די פיגורען אויף דער בערזענגעביידע און האט געשאפען די פיער עק־פיגורען ביי דעם דענקמאל פון בירגער־מייסטער לאאם אין פארק ד'אנוואר. דאס זיינען געווען געוויסענהאפט אויסגעפיהרטע אויפגאבען, אבער זיין וואקסענדע פערזענליכקייט האט דא ניט געזאגט איהר ווארט. זייט ביי זייט מיט דער ארבייט איז געגאנגען זיין אייגענטליכע ענטוויקלונג, צוזאמענגעדרענגט אין די פאוזען, אין די אוונדשטונדען, אין דער איינזאמער שטילקייט פון נאכט. און אט די צוטיילונג פון זיין ענערגיע האט ער געמוזט דולדען יאהרענלאנג. ער האט געהאט אין זיך די קראפט פון די, אויף וועמען א גרויסע ווערק ווארט, דעם אויסדויער פון די, וואס זיינען נויטיג.

ווערענד ער איז געווען בעשעפטיגט אויף דער בערזע פון בריסעל, האט ער געקענט פיהלען, אז עס זיינען שוין מעהר ניטא קיין געביי־דען, וואס פערזאמלען ארום זיך די ווערק פון סקולפטור, ווי די קא־טעדראלען, די אמאליגע גרויסע מאגנעטען פון דער פלאסטיק, האבען געטאן. דאס בילדווערק איז געווען אליין, ווי דאס בילד, דאס מאל־ברעט־בילד, אבער קיין וואנט איז פאר איהם ניט געווען נויטיג, און עס האט ניט געדארפט האבען קיין דאך. דאס איז געווען א זאך פאר זיך, און מען האט איהם געדארפט געבען אלע אייגענשאפטען פון אזא זאך, כדי מען זאל קענען ארומגעהן ארום דעם און דאס פון אלע זייטען בעטראכטען.

און דאך מוז זיך אט די זאך אונטערשיידען פון די אנדערע זא־כען, די געוועהנליכע, וועלכע יעדערער קען אננעמען. זי מוז ווערען אונבעריהרבאר, סאקראסאנקט, אבגעטיילט פון צופאל און פון דער צייט, אין וועלכער זי שטעהט אויף איינזאם און וואונדערליך, ווי דאס געזיכט פון א קלארזעהער. זי מוז בעקומען איהר אייגענעם, זיכערען ארט, פריי פון יעדען איינפלוס, זי מוז אריינגעשטעלט ווערען אין די שטילקייט פון אונענדליכען רוים און אין זיינע גרויסע געזעצען. אין די ארומיגע לופט מוז מען זי ווי אין א ניש אריינפאסען און געבען איהר זיכערהייט, אן אינהאלט און א הויכקייט, וואס קומען פון איהר איינפאכער עקזיסטענץ, ניט פון איהר בעדייטונג.

ראדען האט געוואוסט, אז די נעקסטע אויפגאבע איז צו דער־גרייכען אן אונפעהלבארע קענטניס פון מענשליכען קערפער. לאנגזאם, פארשענדיג איז ער צוגעקומען ביז צו זיין אויבערפלאך, און איצט שטרעקט זיך צו איהם א האנד, וועלכע האט אט די אויבערפלאך פון

דער אַנדערער זייט פּונקט אַזוי גענוי, בעשטימט און בעגרענצט, ווי זי איז געווען פון אינוועניג. וואָס ווייטער ער איז געגאַנגען אויף זיין וועג, אַלץ מעהר איז דער צופאַל געבליבען צוריק, און אַ געזעץ האָט איהם צו דעם אַנדערען געפיהרט. ענדליך האָט ער זיין פאָרשונג גע-ווענדט אויף דער אויבערפלאַך. זי איז בעשטאַנען פון אונצעהליגע בע-געגנונגען פון ליכט מיט דער זאַך, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז יעדע בעוועגונג איז געווען אַנדערש, און יעדע איז געווען מערקווירדיג. אויף איין פּונקט שיינען זיי אויפצונעמען איינס דאָס אַנדערע, אויף אַנאַנדערען בעגריסען זיי זיך אונענטשלאָסען, אויף נאָך אַנאַנדערען געהען זיי זיך פאַנאַנדער ווי פרעמדע. און אַזעלכע פּונקטען זיינען געווען אָהן אַ צאָהל, און אויף יעדערען פון זיי איז עפּעס געשעהן. עס איז דאָ ניט געווען קיין לערקייט.

אין יענעם מאָמענט האָט ראָדען ענטדעקט דאָס גרונד-עלעמענט פון זיין קונסט און די צעל פון זיין וועלט. דאָס איז געווען די פלאַך, די פערשידען גרויסע, פערשידען בעטאָנטע, גענוי בעשטימטע פלאַך, פון וועלכער אַלץ מוז געמאַכט ווערען. פון דאַן אָן איז זי געוואָרען דער שטאָף פון זיין קונסט, אַרום וועלכען ער האָט זיך געמיהט, צו-ליעב וועלכען ער האָט געוואַכט און געליטען. זיין קונסט האָט זיך געבויט ניט אויף אן אידעע, נאָר אויף אַ קליינע געוויסענהאַפטע פער-ווירקליכונג, אויף דאָס דערגרייכבאַרע און אויף וויסען. עס איז אין איהם ניט געווען קיין גאוה. ער האָט זיך איינגעשלאָסען אין די אונ-שיינבאַרע און שווערע שעהנהייט, וועלכע ער האָט געקענט זעהן, רופען און ריכטען. די אַנדערע, די גרויסע, האָט געמוזט קומען, ווי טיערען צום טרינק-פּלאַץ, ווען אַלץ איז שוין געווען פאַרטיג, ווען די נאַכט האָט זיך געענדיגט.

מיט אַט דער ענטדעקונג האָט ראָדען אָנגעהויבען זיין אַרבייט. איצט זיינען אַלע פריהערדיגע בעגריפען פון פּלאַסטיק געוואָרען ווערט-לאָז פאַר איהם. עס איז מעהר ניט געווען אַזאַ זאַך, ווי פּאָזע, אָדער גרופּע, אָדער קאָמפּאָזיציאָן. עס זיינען נאָר געווען אונצעהליגע לע-בעדיגע פלאַכען, עס איז נאָר געווען לעבען, און דאָס אויסדרוקסמיטעל, וואָס ער האָט זיך געפונען, איז גלייך געגאַנגען אין דער ריכטונג פון לעבען. ראָדען האָט אַרומגענומען דאָס לעבען, וואָס איז געווען אומע-טום, וואוהין ער האָט נאָר געווענדט זיין בליק. ער האָט עס בעמערקט אויף די קלענסטע פּונקטען, האָט עס אויפמערקזאַם בעטראַכט. ער

האָט עס אָבגעוואָרט אין די איבערגאַנגען, וואו עס איז לאַנגזאַם און אונענטשלאָסען, ער האָט עס איינגעהאַלטען, וואו עס איז געלאָפען, און אומעטום האָט ער עס געפונען גלייך גרויס, גלייך מעכטיג און הינרייסענדע.

דאָ איז קיין טייל פון קערפּער ניט געווען אונבעדייטענד אָדער אונוויכטיג: ער האָט געלעבט. דאָס לעבען וואָס איז געווען אויף די געזיכטער, ווי אויף אַ ציפערבלאַט, איז לייכט געווען צו לעזען און איז געווען פול בעציהונג צו צייט, — אין די קערפּער איז עס געווען צער־שטרייטער, גרעסער, געהיימניספולער און אייביגער, דאָ האָט עס זיך ניט פערשטעלט, דאָ איז עס געגאַנגען נאַכלעסיג, וואו עס איז געווען נאַכלעסיג, און שטאָלץ ביי די שטאָלצע. צוריקטרעטענדיג פון דער ביהנע פון אנגעזיכט, האָט עס אראָבגענומען פון זיך די מאַסקע און איז געבליבען שטעהן, ווי עס איז געווען, הינטער די קוליסען פון קליידער.

דאָ האָט ער געפונען די וועלט פון זיין צייט, ווי ער האָט פריהער געפונען די צייט פון מיטעלאַלטער אויף די קאַטעדראַלען: פערזאַ־מעלט ארום אַ געהיימניספולע טונקעלהייט, צוזאַמענגעהאַלטען פון אַן אָרגאַניזם, צו איהם צוגעפּאַסט און אין דיענסט געשטעלט. דער מענש איז געוואָרען אַ קירך, און עס זיינען געווען טויזענדער און טויזענדער אַזעלכע קירכען, קיין איינע ניט עהנליך צו אַנאַנדערער און יעדע איינע פון זיי לעבעדיג. אָבער דאָס האָט געמוזט ווייזען, אַז זיי זיינען אַלע פון איין גאָט.

יאָהרען און יאָהרען איז ראָדען געגאַנגען אויף די וועגען פון אָט דעם לעבען, בעשיידען, ווי איינער, וואָס פיהלט זיך ווי אַן אָנהויבער. קיינער האָט ניט געוואוסט פון זיינע פערזוכען, ער האָט ניט געהאַט קיין איין פערטרויטען און זעהר ווייניג פריינד. הינטער דער ארבייט, וועלכע האָט איהם גענעהרט, האָט זיך בעהאַלטען זיין וואַקסענדיג ווערק און האָט אָבגעוואָרט זיין צייט. ער האָט פיעל געלעזען. מען איז געוועהנט געווען איהם צו זעהן אין די ברינסעלער גאַסען מיט אַ בוך אין האַנט, אָבער אָט דאָס בוך איז אפשר געווען נאָר אַן אויסרעד פאַר דעם, וואָס האָט זיך פערטיפט אין זיך אליין און אין די אויפגאַ־בע, וואָס איז געשטאַנען פאַר איהם. ווי אַלע טהעטיגע, האָט ער אויך געהאַט דאָס געפיהל, אַז ער דאַרף האָבען פאַר זיך אַן אונזיכטבאַר־וויי־טע ארבייט, אַן אימפּולס, עפּעס, וואָס זאָל פערמעהרען און פערזאַמלען

זיינע קרעפטען. און קומען צווייפלען, אונזיכערהייט, קומט די גרויסע אונגעדולד פון שאפען צו איהם, די מורא פאר א פריהען טויט, אָדער די געפאהר פון דער טעגליכער נויט, געפינט שוין דאָס אַלץ אין איהם א שטילען ווידערשטאנד, א שטארקייט און זיכערקייט, די אַלע נאָך ניט אויפגעוויקעלטע פאהנען פון א גרויסען זיעג.

עס איז אפשר געווען די פערגאנגענהייט, וואָס האָט זיך אין אזעלכע מאָמענטען געשטעלט אויף זיין זייט, די שטים פון קאטעדראַלען, וועלכע ער איז נאָך אַלץ געגאנגען הערען. אויך פון די ביכער איז פיעל געקומען צו איהם. ער האָט צום ערשטען מאָל געלעזען דאנטע'ס „דיווינא קאָמעדיא". דאָס איז געווען אן ענטפּלעקונג. ער האָט געזעהן די ליידענדע לייבער פון אַן אנדערען מין, ער האָט געזעהן דאָס גרויסע, אונפערגעסליכע געריכט פון א דיכטער איבער זיין צייט. דאָ זיינען געווען בילדער, אין וועלכע ער האָט געפונען זיין רעכטפערטיגונג. און ווען ער האָט געלעזען ווענען די וויינענדיגע פיס פון ניקאָלאוס דעם דריטען, האָט ער שוין געוואוסט, אז עס איז פאראַן א וויינען, וואָס איז אין דעם גאנצען מענשען, און טרערען, וואָס קומען ארויס פון אַלע פאָר'ען.

און פון דאנטע איז ער געקומען צו באָדלער. דאָס איז שוין ניט געווען קיין געריכט און קיין דיכטער, וואָס האָט ארויפגעשטיגען אין די הימלען. א מענש, איינער פון די ליידענדע, האָט אויפגעהויבען זיין שטים און זי געהאַלטען הויך איבער די קעפּ פון אנדערע, ווי וועלענדיג זיי רעטען פון אונטערגאנג. און עס זיינען דאָ אין די פערזען געווען שורות, וואָס האָבען זיך אויסגעטיילט פון דעם שריפט, וואָס זיינען געווען ניט געשריבען, נאָר פאָרמירט. ווערטער און גרופען פון ווערטער, וואָס זיינען געווען געשמאָלצען אין די הייסע הענט פון דעם דיכטער, שורות, וואָס האָבען זיך אָנגעפילט ווי רעליעפען, און סאָנעטען, ווי זיילען מיט פערמישטע קעפּ, האָבען געטראָגען די לאַסט פון א באנגען געדאנק. אונקלאָר האָט ער געפיהלט, אז וואו אָט די קונסט האָט זיך פלוצלונג אָבגעשטעלט, האָט זי זיך אָנגעשטויסען אָן דעם אָנהויב פון אנאנדער קונסט, און זי האָט געבענקט נאָך יענער קונסט. ער האָט געפיהלט, אז באדלער איז זיין פאָרגענגער, איינער, וואָס האָט זיך ניט געלאָזט פערפיהרען פון די געזיכטער און האָט געזוכט די לייבער, אין וועלכע דאָס לעבען איז גרעסער, גרויזאמער און אונרוהיגער.
און זינט יענע טעג זיינען איהם די ביידע דיכטער געבליבען

נאָהנט, און ער האָט זיך אַלעמאָל צו זיי צוריקגעקערט. אין יענער צייט פון פאַרמירונג און פאַרבעריייטונג, ווען דאָס גאַנצע לעבען, וואָס זיין קונסט האָט געלערענט, האָט ניט געהאַט קיין נאָמען און קיין בעדייטונג, זיינען ראָדען׳ס געדאַנקען געגאַנגען ארום די ביכער פוןביידע דיכטער און האָבען זיך דאָרט געשאַפען אַ פערגאַנגענהייט. שפּעטער, ווען ער האָט געשאַפען און האָט ווידער זיי בעריהרט, זיינען זייערע געשטאַלטען אויפגעשטאַנען אין איהם, ווי ערינערונגען פון זיין אייגענעם לעבען, און זיינען אריין אין זיין ווערק, ווי אין זייער היימאַט.

ענדליך אי[illegible]ר, נאָך יאָהרען פון איינזאַמער ארבייט, ארויסגעטראָטען מיט אַ ווערק. עס איז געווען אַ פראַגע, צי די עפענטליכקייט וועט דאָס ווערק אָננעמען. די עפענטליכקייט האָט דאָס ניט אָנגענומען. און ראָדען האָט זיך ווידער פערשלאָסען אויף דרייצעהן יאָהר. דאָס זיינען געווען די יאָהרען, אין וועלכע ער, נאָך אַלץ אַן אונבעקאַנטער פאַר דער וועלט, איז געוואָרען רייף, איז געוואָרען דער מייסטער, דער אונבעשרענקטער בעהערשער פון זיינע קונסטמיטלען; ער האָט די גאַנצע צייט געאַרבייט, געדענקט, געמאַכט פראָבען, גאַנץ אונבעאיינפלוסט פון דער צייט, וועלכע האָט אויף איהם ניט געווירקט. אפשר האָט דאָס, וואָס זיין גאַנצע ענטוויקלונג איז אָנגעגאַנגען אין אונגעשטערטער שטילקייט, איהם געגעבען אַזאַ געוואַלטיגע זיכערהייט שפּעטער, ווען מען האָט וועגען זיין ווערק אַזוי פיעל געשטריטען. ווען מען האָט אָנגעהויבען צווייפלען אין איהם, האָט ער קיין צווייפעל מעהר ניט געהאַט וועגען זיך. דאָס אַלץ איז געלעגען הינטער איהם. זיין שיקזאַל איז מעהר ניט געווען אָבהענגיג פון דעם צורוף און אורטייל פון דער מענגע. ווען מען האָט דאָס נאָך געוואָלט פערניכטען מיט שפּאָט און שנאה, איז עס שוין געווען ענטשידען. אין דער צייט, ווען ער איז געוואַקסען, האָט קיין פרעמדע שטים זיך ניט געווענדט צו איהם, ער האָט ניט געהערט קיין לויב, וואָס האָט איהם געקענט אראָבפיהרען פון וועג, קיין טאַדעל, וואָס האָט איהם געקענט צומישען. פונקט ווי פאַרציפאַל, אַזוי איז זיין ווערק געוואַקסען אין ריינקייט, אַליין מיט זיך און מיט אַ גרויסער אייביגער נאַטור. נאָר זיין ארבייט האָט צו איהם גערעדט.

זי האָט צו איהם גערעדט יעדען פריהמאָרגען ביים ערוואַכען, און אין אָוונד האָט זי לאַנג נאָכגעקלונגען אין זיינע הענט, ווי אין אַן אוועקגעלעגטען אינסטרומענט. דעריבער איז זיין ווערק אַזוי אונאי־

בערווינדליך: ווייל עס איז געקומען אויף דער וועלט פאַלשטענדיג ערוואַקסען; ניט אַלס עפּעס, וואָס ווערט, און בעט אַ בערעכטיגונג, נאָר אַלס ווירקליכקייט, וואָס האָט זיך דורכגעזעצט, וואָס איז שוין דאָ, ווירקליכקייט, מיט וועלכער מען מוז זיך רעכנען. ווי אַ קעניג, וואָס הערט, אַז אין זיין רייך דאַרף געבויט ווערען אַ שטאָדט, איבערלעגט זיך לאַנג, צי ער זאָל דאָס פּריווילעגיום בעווילינגען צי ניט, און בע־שליסט ענדליך אָנצוקוקען דעם אָרט; ער קומט אָן און דערזעהט פאַר זיך אַ געוואַלטיג גרויסע שטאָדט, וואָס איז שוין פאַרטיג, שטעהט ווי פון אייביג אָן מיט איהרע מויערען, טורעמס און טויערען: אַזוי איז געקומען די מענגע, ווען מען האָט זי ענדליך גערופען, צו ראָדען'ס ווערק, וואָס איז שוין געווען פאַרטיג.

אָט די צייט פון רייף ווערען איז בעגרענצט פון צוויי ווערק. איין איהר אָנהויב שטעהט דער קאָפּ פון דעם מאַן מיט דער געבראָכענער נאָז. צו איהר סוף קומט „דער מאַן פון די ערשטע צייטען", ווי ראָדען האָט עס גערופען. דער אָמאָ נע קאַסע איז אין 1864 צוריקגעוויזען געוואָרען פון סאַלאָן. דאָס איז געווען גאַנץ נאַטירליך, ווייל אין דעם ווערק איז שוין ראָדען'ס אָרט געווען פאַלשטענדיג רייף, פערענדיגט און זיכער. דאָס ווערק האָט ווידערשפּראָכען אַלע פאָדערונגען פון דער אַקאַדעמישער שעהנהייט, וועלכע איז נאָך אַלץ געווען זעלבסטהערשע־רין. אומזיסט האָט רודע געגעבען זיין געטין פון אויפשטאַנד אויף דעם טריומף טויער פון פּלאַס דע ל'עטואַל די ווילדע מינע און ווייטען אויסגעשריי, אומזיסט האָט באַריע געשאַפען זיינע בויגזאַמע, פלינקע טיערען, און קאַרפּאָ'ס טאַנץ האָט מען נאָר אויסגעלאַכט, אום זיך צו איהם ענדליך אַזוי ווייט צוגעוועהנען, אַז מען האָט איהם שוין מעהר ניט געזעהן. אַלץ איז געבליבען ביים אַלטען. די פּלאַסטיק פון דער צייט איז נאָך אַלץ געווען נאָך די מאָדעלען, די פּאָזען און אַלעגאָריען, דאָס לייכטע, ביליגע און בעקוועמע, מיט אַ מעהר אָדער ווייניגער גע־שיקטער ווידערהאָלונג פון אייניגע סאַנקציאָנירטע אויסדרוקען. אין אַזאַ אומגעבונג האָט שוין דער קאָפּ פון דעם מאַן מיט דער געבראָ־כענער נאָז געקענט אַרויסרופען יענעם שטורם, וועלכער האָט אויסגע־בראָכען ערשט ביי די שפּעטערע ווערק פון ראָדען. אָבער וואַרשיינליך האָט מען דעם קאָפּ, אַ ווערק פון אַן אונבעקאַנטען, כמעט ניט בע־טראַכט און צוריקגעשיקט.

מען פיהלט, וואָס עס האָט בעוועגט ראָדען צו שאַפען דעם קאָפּ,

אַ קאָפּ פון אַן עלטערען העסליכען מאַן, וועמעס געבראָכענע נאָז האָט נאָך פערשטאַרקט דעם געקוועלטען אויסדרוק פון געזיכט. די פולקייט פון לעבען האָט זיך אין דעם געזיכט אויסגעדריקט. אויף אָט דעם געזיכט זיינען ניטאָ קיין סימעטרישע פלאַכען, קיין זאַך ווידערהאָלט זיך ניט, קיין אָרט איז דאָ ניט לער, שטום אָדער גלייכגילטיג. דאָס געזיכט איז ניט בעריהרט פון לעבען, עס האָט דורכגעליטען אַלע קלעפּ און בעליידיגונגען פון לעבען, ווי עפּעס אַן אונערבאַרמליכע האַנט וואָלט עס מיט געוואַלט געהאַלטען צוגעבונדען צו זיין שיקזאַל, ווי אין דרעה־שטראָם פון אַן אונרוהיגען, נאָגענדען וואַסער. ווען מען דרעהט די מאַסקע אין די הענט, ווערט מען איבעראַשט פון דער שטענדיגער ענדע־רונג פון פּראָפיל, אין וועלכען קיין זאַך איז ניט צופעליג, אונקלאָר אָדער אונבעשטימט. עס איז ניטאָ אויף דעם קאָפּ קיין איין ליניע, קיין איבערשניידונג, קיין קאָנטור, וואָס ראָדען האָט ניט געזעהן און ניט געוואָלט. עס דוכט זיך, אַז מען פיהלט, ווי איינינגע פון אָט די שניטען זיינען געקומען פריהער, אַנדערע שפּעטער, ווי צווישען דעם און יענעם רים ליגען יאָהרען, באַנגע יאָהרען; מען ווייס, אַז פון די צייכענס אויף דעם געזיכט זיינען איינינגע איינגעשריבען געוואָרען לאַנגזאַם, אַנדערע זיינען ערשט לייכט אָנגעצייכענט געוואָרען און זיי־נען נאָכגעצויגען געוואָרען פון אַ געוואוינהייט אָדער אַ געדאַנק, וואָס האָט זיך ווידערהאָלט, און מען דערקענט יענע שאַרפע קנייטשען, וואָס האָבען געמוזט ענטשטעהן אין אַ נאַכט, וואָס זיינען ווי פון שנאָבעל פון אַ פויגעל איינגעהאַקט אין דעם שטערן פון אַ שלאָפלאָזען מענשען.

און עס איז שווער זיך צו דערמאָנען, אַז דאָס אַלץ שטעהט אויף איין געזיכט, אַזוי פיעל שווערע, נאָמענלאָזע לעבען געפינט זיך אין דעם ווערק. לעגט מען די מאַסקע אַנידער פאַר זיך, דוכט זיך, אַז מען זעהט אַן אונגלייך לאַנד, איבער וועמעס קרומע וועגען פיעלע פעלקער זיינען אריבערגעגאַנגען. און הויבט מען זי ווידער אויף, מוז מען זי שוין אָנרופען מיט איהר נאָמען, ווייל זי איז פאָלקאָם. אָבער אָט די שעהנ־הייט קומט ניט פון דער אונפערגלייכליכער דורכבילדונג אַליין. זי ענט־שטעהט פון דער עמפּפינדונג פון גלייכגעוויכט, דעם אויסגלייך פון די אַלע בעוועגטע פלאַכען צווישען זיך, אַ גרינדליכען קענען פון אָט די פלאַכען, זייער אויפשטייגען און פערגעהן אין דער זאַך גופא. און מען דערפיהלט, פון דער פיעלשטימיגער קוועלונג פון דעם געזיכט, אַז אין איהם געפינט זיך ניט קיין אָנקלאַגע. עס ווענדט זיך ניט אָן די וועלט;

עס שיינט צו טראָגען זיין גערעכטיגקייט אין זיך, א שלום צווישען אַלע זיינע ווידערשפּרוכען און א גערולד, וואָס איז גענוג גרויס פאַר זיין לאַסט.

ווען ראָדען האָט געשאַפען אָט די מאַסקע, האָט ער געהאַט פאַר זיך א רוהיג זיצענדען מענשען מיט א רוהיגען געזיכט. אָבער דאָס איז געווען א געזיכט פון א לעבעדיגען מענשען, און ווען ער האָט עס דורכגעפאָרשט, האָט זיך ארויסגעוויזען, אז עס איז פול בעוועגונג, אונ־רוהיגקייט. אין דעם לויף פון ליניען איז געווען בעוועגונג, פונקט ווי אין דער נייגונג פון פלאַכען, די שאָטענס האָבען זיך גערירט ווי אין שלאָף, און א ווייכע ליכט האָט געשיינט צו בעוועגען זיך אויף'ן שטערן.

עס איז דעריבער ניטאָ קיין רוה, אפילו ניט אין טויט: ווייל אין דעם פּראָצעס פון פוילען, וואָס איז אייגענטליך אויך בעוועגונג, איז דער טויט אונטערוואָרפען דעם לעבען. עס איז נאָר דאָ בעוועגונג אין דער נאַטור, און א קונסט, וואָס וויל געבען א געוויסענהאַפטע אינטער־פּרעטאַציאָן פון לעבען, דאַרף ניט נעמען יענע רוה, וואָס עקזיסטירט ניט אין ערגעץ, פאַר איהר אידעאַל. אין דער אמת'ען האָט אויך אַל־טערטום ניט געוואוסט פון אזא אידעאַל. און אפילו די שטיינער פון עלטערע קולטורען זיינען אויך ניט געווען רוהיג. אין די געזיכטס־אויסדרוקען פון פּריעסטערליכע שטיינער פון אוראַלטע קולטען איז די אונרוהיגקייט פון לעבעדיגע פלאַכען איינגעשלאָסען, ווי דאָס וואַסער אין די וואַנטלעך פון געפעס. ניט די בעוועגונג האָט געשטערט דעם זין פון סקולפּטור (און דאָס הייסט איינפאַך דער נאַטור פון זאַכען); נייו, נאָר די אונענדליכע בעוועגונג, וואָס ווערט פון קיין זאַך ניט גע־האַלטען אין גלייכגעוויכט, געהט איבער די גרענעצען פון דער זאַך.

די פלאַסטישע זאַך איז עהנליך צו יענע שטעדט פון די אַמאָליגע צייטען, וואָס האָבען געלעבט איינגעשלאָסען אין זייערע מויערען: די איינוואוינער האָבען אָבער צוליעב דעם ניט איינגעהאַלטען זייער אָטעם, ניט אָבגעבראָכען זייערע לעבענסאויסדרוקען. אָבער קיין זאַך איז ניט אריבער די גרענעצען פון דעם קרייז, וואָס האָט זיי ארומגערינגעלט, קיין זאַך איז ניט ארויס אויף די אַנדערע זייט, קיין זאַך האָט פון די טויערען ניט ארויסגעוויזען עפּעס אין דרויסען. און ווי גרויס די בע־וועגונג פון א בילד־ווערק זאָל ניט זיין, און מעג זי זיין פון אונענדליכע ווייטען, אָדער פון הימלישע טיפען, זי מוז צוריקקערען, דער גרויסער קרייז מוז זיך שליסען, דער קרייז פון איינזאַמקייט, אין וועלכער א

קונסטזאַך לעבט. דאָס איז געווען דאָס אונגעשריבענע געזעץ, וואָס האָט געלעבט אין די סקולפּטורען פון פערגאַנגענע צייטען.

ראָדען האָט דאָס געוואוסט. דאָס, וואָס אַ קונסטזאַך איז געווען, אַזוי צו זאָגען, מיט זיך אַליין בעשעפטיגט, האָט זי אויסגעצייכענט און האָט געגעבען דער פּלאַסטיק איהר רוה. זי, די קונסטזאַך, האָט גאָר ניט געדאַרפט פערלאַנגען אָדער ערוואַרטען פון דרויסען, האָט ניט געדאַרפט בעציהען זיך אויף עפּעס, וואָס איז אויסער איהר, האָט נאָר געמוזט זעהן דאָס, וואָס איז אין איהר. איהר אומגעבונג האָט אין איהר גע־מוזט ליגען. דער ב י ל ד ע ר ־ ש נ י צ ע ר לעאָנאַרדאָ איז דאָס געווען, וואָס האָט דער דזשיאָקאָנדאַ געגעבען די אונצוטריטליכקייט, די בעוועגונג, וואָס געהט אינוועניג, דעם בליק, וואָס מען קען ניט בעגעגנען. וואַרשיינליך איז זיין פראַנטשעסקאָ ספאָרצאַ פּונקט אַזוי געווען בעוועגט פון אַן אויסדרוק, וועלכער האָט צוריקגעקערט צו איהם, ווי ביי אַ שטאָלצען געזאַנדטען פון זיין שטאַאט, וואָס האָט ערפילט זיין מיסיאָן.

אין די לאַנגע יאָהרען, וואָס זיינען פערגאַנגען צווישען דער מאַסקע פון דעם מאַן מיט דער געבראָכענער נאָז און יענער פיגור פון דעם מאַן פון די ערשטע צייטען, זיינען פאָרגעקומען פיעלע שטילע ענטוויק־לונגען אין ראָדען. נייע בעציהונגען האָבען איהם ענגער פערבונדען מיט דער פערגאַנגענהייט פון זיין קונסט. אָט די פערגאַנגענהייט, וואָס איז פאַר פיעלע געווען ווי אַ לאַסט, איז פאַר איהם געווען אַ פליגעל, וואָס האָט איהם געטראָגען. דען אויב ער האָט יאָ בעקומען אין יענער צייט אַ צושטימונג, אַ בעשטעטיגונג פון דעם, וואָס ער האָט געוואָלט און געזוכט, איז דאָס געקומען פון די אַלטערטימליכע קונסט־זאַכען און פון דער פאַלביגער טונקעלהייט פון די קאַטעדראַלען. מענ־שען האָבען צו איהם ניט גערעדט, שטיינער אָבער יאָ.

דער מאַן מיט דער געבראָכענער נאָז האָט אויפגעדעקט, ווי ראָדען וויים דעם וועג דורך אַ געזוכט. דער „מאַן פון די ערשטע צייטען" האָט בעוויזען זיין אונבעשרענקטע הערשאַפט איבער דעם קערפּער. „סואווע־רען טאַיע ד'אימאַזש", אָט דער טיטול, וואָס די מייסטער פון מיטעל־אַלטער פלעגען גרויסמוטיג געבען איינער דעם צווייטען, האָט איהם געהערט. דאָס איז געווען אַ לעבענסגרויסער אַקט, אויף אַלע פּונקטען פון וועלכען דאָס לעבען איז ניט נאָר געווען גלייך מעכטיג, נאָר עס האָט געשיינט אומעטום צו דערהויבען זיך צו דער הויכקייט פון דעמ־

זעלבען אויסדרוק, וואָס איז געשטאַנען אויף דעם געזיכט, די זעלבע שמערצליכקייט פון א שווערען ערוואַכען און צוגלייך די בענקעניש נאָך דעם שווערען איז געווען געשריבען אויף דעם קלענסטען טייל פון אַט דעם קערפּער. דאָס שטרענגסטע אויג קען אויף דער פיגור ניט ענטדעקען קיין אָרט, וואָס איז ווייניגער לעבעדיג, בעשטימט און קלאָר. עס איז געווען, ווי די קראַפט פון די טיפּענישען פון דער ערד וואָלטען געשטיגען אין די אָדערן פון אַט דעם מענשען. דאָס איז געווען די סילועט פון א בוים, וואָס האָט נאָך די מערץ־שטורעמס פּאַר זיך און איז באַנג, ווייל די פּרוכט און פולקייט פון זיין זומער איז שוין מעהר ניט אין די וואָרצ־לען, נאָר שטייגט לאַנגזאַם אין דעם שטאַם, ארום וועלכען די גרויסע ווינטען וועלען יאָגען.

די געשטאַלט האָט נאָך א בעדייטונג אין אַנאַנדערען זין. זי בעצייכענט אין ראָדען'ס ווערק די געבורט פון אויסדרוק. יעדער אויס־דרוק, וואָס איז געוואַקסען און זיך אַלעמאָל ענטוויקעלט צו אזא גע־וואַלטיגער גרויסקייט, איז דאָ ארויסגעשפּרונגען, ווי א קוואַל, וועל־כער האָט שטיל אראָבגערונען אויף'ן לייב. דער אויסדרוק האָט ער־וואַכט אין דער טונקעלהייט פון די ערשטע צייטען און האָט געשיינט אין זיין וואַקסען צו געהן דורך די ווייט פון דעם ווערק, דורך אַלע טויזענדער יאָהרען, ווייט איבער אונז צו די, וואָס וועלען קומען. אונ־ענטשלאָסען בעווייזט ער זיך אין די אויפגעהויבענע אָרעמס. און די אָרעמס זיינען נאָך אזוי שווער, אז די האַנט פון איינעם רוהט שוין אויף דער הויכקייט פון קאָפּ. אָבער דער אויסדרוק שלאָפט מעהר ניט, ער זאַמעלט זיך. גאַנץ הויך, אויבען, אויף'ן שפּיץ פון מאַרך, וואו עס איז איינזאַם, גרייט ער זיך צו צו דער אַרבייט פון יאָהר־הונדערטער, אַן אַרבייט, וואָס האָט קיין סוף ניט. און אין רעכטען פוס שטעהט וואַר־טענדיג אַן ערשטער שריט.

מען קען זאָגען וועגען אַט דעם אויסדרוק, אז ער איז ווי איינ־געשלאָסען אין א האַרטער קנאָספּע. א גלוט פון געדאַנקען און א שטורעם אין ווילען: זי עפענט זיך, און יענער „יאָהאַנעס“ ענטשטעהט מיט די רעדענדיגע, עררעגטע אָרעמס, מיט דעם גרויסען געהן פון דעם, וואָס פיהלט, אז אַנאַנדערער קומט נאָך איהם. דער קערפּער פון דעם מאַן איז שוין מעהר ניט אונגעפּרואווט: די וויסטען האָבען איהם דורכגעגליהט, דער הונגער האָט איהם וועה געטאָן, און אַלע דורשטען האָבען איהם אויסגעפּרואווט. ער האָט דאָס אריבערגעטראָגען און איז

האַרט געוואָרען. זיין דינער אַסקעטענלייב איז ווי אַ האָלצשניט, אין וועלכען עס שטעקט די ווייטע גאָפּעל פון זיינע שריט. ער געהט. ער געהט, ווי אַלע ווייטען פון דער וועלט וואָלטען געווען אין איהם, און ער וואָלט זיי אויסגעטיילט מיט זיין געהן. ער געהט. זיינע אַרעמס רעדען וועגען דעם גאַנג, און זיינע פינגער שטרעקען זיך אויס און שיינען צו מאַכען אין דער לופט אַ צייכען פון געהן.

אָט דער יאָהאַנעס איז דער ערשטער וואָס געהט אין ראָדען׳ס ווערק. נאָך איהם קומען פיעלע אַנדערע. עס קומען די בירגער פון קאַלעי, וואָס הויבען אָן זייער שווערען גאַנג, און יעדעס געהן שיינט צו זיין אַ פאָרבערייטונג צו דעם גרויסען ארויספאָדערענדען שריט פון באַלזאַק.

אָבער אויך דער אויסדרוק פון די וואָס שטעהען ענטוויקעלט זיך ווייטער, שליסט זיך, וויקעלט זיך צונויף ווי ברענענדיג פּאַפּיר, ווערט שטאַרקער, געשלאָסענער, ערדעגטער. אַזוי איז יענע פיגור פון חוה, וואָס האָט צוערשט געזאָלט שטעהן בייט טויער פון גיהנם. דער קאָפּ זינקט טיף אין טונקעלהייט פון די אָרעמס, וועלכע זיינען צונויפגעלעגט אויף דער ברוסט, ווי ביי אַ פריהרענדער. דער רוקען איז כמעט רונד, דער נאַקען — כמעט האָריזאָנטאַל, די האַלטונג — געבויגען, ווי זיך צוצוהערען איבער דעם אייגענעם לייב, אין וועלכען אַ פרעמדע צוקונפט הויבט אָן זיך צו ריהרען. און עס איז, ווי די שווערקראַפט פון אָט דער צוקונפט וואָלט געווירקט אויף די געפיהלען פון דער פרוי און וואָלט זי פון דעם צערשטרייטען לעבען אַראָבגעצויגען צו דער קנעכטדיענסט פון מוטערשאַפט.

ראָדען האָט זיך פיעל מאָל אומגעקערט צו אָט דעם בויגען זיך צו דעם אינערען, צו דעם אָנגעשטרענגטען האָרכען צו דער אייגענער טיף. אַזוי איז די וואונדערפולע געשטאַלט, וועלכע ער האָט אָנגערופען „לאַ מעדיטאַסיאָן“, אַזוי איז אויך יענע אונפערגעסליכע „וואוא אינטעריער“, די שטילסטע שטים פון די געזאַנגען פון וויקטאָר הוגאָ, וועלכע איז אויף דעם דיכטער׳ס דענקמאָל כמעט פערבאָרגען אונטער דער שטים פון צאָרן. קיינמאָל איז אַ מענשליכער קערפּער נים געווען אַזוי פערזאַמעלט אַרום זיין אינערען, אַזוי געבויגען פון זיין אייגענער זעל און ווידער צוריקגעהאַלטען פון דער עלאַסטישער קראַפט פון זיין בלוט. און אויף דעם טיף אָן אַ זייט געבויגענעם לייב שטרעקט זיך אַביסעל אויס דער האַלז און האַלט דעם האָרכענדען קאָפּ איבער דעם ווייטען

רווישענדיגען לעבען. די עמפפינדונג איז אזא גרויסע, אזא איינדרינג־ליכע, דאָס מען קען ניט געפינען קיין שטארקערען, פעראינערליכטערען אויסדרוק. די הענט פעהלען. ראָדען האָט געפיהלט אין דעם פאַל, אז זיי זיינען אַ צו לייכטע לעזונג פון זיין אויפגאַבע, עפּעס, וואָס געהערט ניט דעם קערפּער, וועלכער וויל זיך איינהילען אין זיך אליין, אָהן פּרעמדער הילף.

מען קען זיך דערמאָנען אָן דוזע, אין ד׳אַנונציאָ׳ס אַ דראַמאַ, ווי זי, אַ פערלאַזענע, זוכט צו אומארמען אָהן ארעמס און האַלטען אָהן הענט. אַט די סצענע איז איינע פון די אונפערגעסליכסטע אין איהר שפּיעלען. דאַ בעקומט זיך דער איינדרוק, אז דער אָרעם איז אַן אי־בערפליסליכע זאַך, אַ לוקסוס, אַ זאַך פון די רייכע און אונמעסיגע, וועל־כע מען קען אוועקווארפען אין זיין דאַן גאַנץ ארים. אין דעם אויגענ־בליק ווירקט זי, ניט ווי זי וואָלט פערלאָרען עפּעס, וואָס איז וויכטיג; גיכער, ווי איינער וואָס האָט אוועקגעגעבען זיין בעכער, אום צו טרינ־קען פון טייך, ווי אַ מענש, וואָס איז נאַקעט און אביסעל הילפלאָז אין זיין נאַקעטקייט. אזוי איז דאָס אויך ביי ראָדען׳ס סטאַטועז אָהן הענט; עס פעהלט אין זיי גאָרניט, וואָס איז נויטיג. מען שטעהט פאַר זיי, ווי פאַר עפּעס גאַנצעס, פערענדיגטעס, וואָס דאַרף ניט מעהר קיין ערגאַנצונג. ניט פון זעהן קומט דאָס געפיהל פון אונפערענדיגטען, נאָר פון שפּעטערער איבערלעגונג, פון דעם קליינליכען פּעדאַנטיזם, וואָס זאָגט, אז ארעמס געהערען צום קערפּער, און אַ קערפּער אָהן ארעמס קען דעריבער בשום אופן ניט זיין גאַנץ.

ניט לאַנג צוריק האָט מען דאָס זעלבע געהאַט איינצואווענדען קעגען די בוימער ביי די אימפּרעסיאָניסטען, וואָס זיינען אָבגעשניטען פון בילדראַנד. מען האָט זיך זעהר שנעל צוגעוואוינט צום איינדרוק, מען האָט, ווענינסטענס פאַר די מאַלער, צוגעגעבען, אַז עפּעס גאַנצעס אין קונסט מוז ניט אַלעמאָל צוזאַמענפאַלען מיט דעם געוועהנליכען גאַנ־צען פון זאַכען, און אַז, גאַנץ אונאַבהענגיג פון די זאַכען, ענטשטעהען אינערהאַלב דעם בילד נייע איינהייטען, נייע צוזאַמענשלוסען, פער־העלטניסען און גלייכגעוויכטען. אין דער סקולפּטור איז דאָס ניט אַנ־דערש. דער קינסטלער קען מאַכען פון פיעלע זאַכען איינס, און אַ וועלט פון דעם קלענסטען טייל פון אַ זאַך. עס זיינען אין ראָדען׳ס ווערק פאַראַן הענט, זעלבסטשטענדיגע, קליינע הענט, וואָס זיינען לע־בעדיג, ניט געהערענדיג צו אַ קערפּער. הענט, וואָס שטעלען זיך אויף,

געווייזט און בייז, „הענט, וועמעס פינף אויסגעשטרעקטע פינגער שיי־נען צו ברומען, ווי די פינף העלזער פון א גיהנם הונט. הענט, וואס געהען, שלאפענדיגע הענט, און הענט, וואס ערוואכען; פערברעכערי־שע, ערבליך בעלאדענע הענט, און אזעלכע, וואס זיינען מיער, ווילען מעהר גארניט, האבען זיך אנידערגעלעגט ערגעץ אין א ווינקעל, ווי קראנקע טיערען, וואס ווייסען, אז קיינער קען זיי ניט העלפען.

אבער הענט זיינען שוין א קאמפליצירטער ארגאניזם, א דעלטא, אין וועלכען עס פליסט אריין פיעל לעבען, וואס קומט אן פון דער וויט, אום זיך אויסצוגיסען אין דעם גרויסען שטראם פון טהאט. עס איז פאראן א געשיכטע פון הענט, זיי האבען אן אמת'ע אייגענע קולטור, זייער בעזונדערע שעהנקייט; מען גיט זיי דאס רעכט צו האבען אן אייגענע ענטוויקלונג, אייגענע וואונשען, געפיהלען, שטימונגען און נייגונגען. אבער ראדען, וואס האט געוואוסט דורך דער ערציהונג, וואס ער האט זיך געגעבען, אז דער קערפער בעשטעהט נאר פון סצענען, אויף וועלכע דאס לעבען שפיעלט, א לעבען, וואס קען אויף יעדען ארט ווערען אינדיווידועל און גרויס, ראדען האט געהאט די מאכט צו נעמען א טייל פון דער וויטלויפענדער פלאך און איהר געבען די זעלבסט־שטענדיג און פולקייט פון א גאנצען. פונקט ווי דער מענשליכער קערפער איז פאר ראדען נאר אזוי לאנג גאנץ, ווי לאנג אלע זיינע גליעדער און קרעפטען זיינען געמיינשאפטליך אקטיוו, אינערליך אדער אויסערליך, אזוי פון דער אנדער זייט זעהט ער טיילען פון פערשידענע קערפער, וואס בעהעפטען זיך אוים אן אינערליכער נויטווענדיגקייט און ווערען אן ארגאניזם. א האנט, וואס האט זיך געלעגט אויף אנאנ־דערען שולטער אדער זייט, געהערט שוין ניט אין גאנצען דעם קער־פער, פון וועלכען זי איז געקומען: פון איהר און פון דעם געגענשטאנד, וועלכען זי האט אדער בעריהרט, ענטשטעהט א נייע זאך, וואס האט ניט קיין נאמען און געהערט קיינעם ניט. און אום אט דער זאך, וואס האט איהרע אייגענע בעשטימטע גרענעצען, האנדעלט זיך דא.

דאס איז דער גרונד געדאנק פון ראדען'ס גרופירונג פון געשטאל־טען. פון דעם קומט יענע אונערהערטע ענגע פערבינדונג צווישען די גורען, יענע צוזאמענהאלטונג פון פארמען, וועלכע וועט זיך בשום אופן ניט אויפלעזען. ראדען געהט ניט ארוים פון די פיגורען, וואס זיינען צונויפגעבונדען, ער האט ניט קיין מאדעלען צונויפצושטעלען און ברענ־גען אין ארדנונג. ער נעמט אן ארט פון שטארקסטער בעריהרונג, ווי

דעם העכסטען פונקט פון גאנצען ווערק, דארט, וואו עפעס נייעס געשעהט, און ער גיט אב זיין גאנצע קענטניס צו די געהיימניספולע ערשיינונגען, וואס בעגלייטען די בעשאפונג פון א נייער זאך. בליצען ערשיינען אויף אזעלכע פונקטען, און ער ארבייט ביי זייער שיין און זעהט נאר ד י טיילען פון גאנצען קערפער, וואס זיינען בעלויכטען.

אין אט אזא קלוגער און גערעכטער פערטיילונג פון לעבען בעשטעהט דער צויבער פון דער גרויסער גרופע, וואס ער האט אנגערופען „דער קוש". מען האט דאס געפיהל, אזוי ווי פון די אלע פלאכען אין בעריהרונג ואלטען וועלען געשטראמט אין די קערפער, שטראמען פון שעהנהייט, געפיהל און קראפט. אונז דוכט אויס, אז מיר זעהען די זעליגקייט פון אט דעם קוש אומעטום אויף די צוויי קערפער: ער איז ווי אן אויפגעהענדע זון, און זיין ליכט פאלט אומעטום. אבער נאך וואונדערליכער איז יענער אנדערער קוש, ארום וועלכען, ווי א מויער ארום א גארטען, דערהויבט זיך דאס ווערק, וואס הייסט „עטערנעל אידאל". א קאפיע פון אט דעם ווערק געפינט זיך ביי עזשען קאריער, און אין דער שטילער דעמערונג פון זיין הויז לעבט דער קלארער שטיין ווי א קוואל, אין וועלכען מען געפינט אלעמאל דיזעלבע בעוועגונג, דאסזעלבע אויפשטייגען און אראבפאלען פון פערצויבערטער קראפט.

א מיידעל קניהט. איהר שעהנער קערפער האט זיך ווייך צוריקגעלעהנט. איהר רעכטער ארעם איז אויסגעשטרעקט אהינטער, און איהר האנט האט טאפענדיג געפונען איהר פוס. אין די דריי ליניען, פון וועלכע עס איז ניטא קיין וועג ארויס צו דער וועלט, שליסט זיך איין איהר לעבען, מיט זיין געהיימניס. וועהרענד זי קניהט, הויבט דער שטיין אונטער איהר זי אויף. און מען דערקענט פלוצלונג אין דער האלטונג פון דער מיידעל, אין וועלכע זי איז אריינגעפאלען אויס אינערע, פערטרוימטקייט אדער איינזאמקייט, אן אוראלטען הייליגען זשעסט, אין וועלכען די געטין פון א ווייטען, גרויזאמען קולט איז פערגליווערט. דער קאפ פון דער פרוי נויגט זיך אביסעל ארויס; מיט א בארמהערציגען, ערהאבענעם און געדולדיגען אויסדרוק קוקט זי, פון דער הויכקייט פון א שטילער נאכט, אויף דעם מאן אראב, וועמעס געזיכט איז פערזונקען אין איהר ברוסט, ווי אין פיעלע בליטען. ער קניהט אויך, אבער טיפער, טיף אין שטיין. זיינע הענט ליגען הינטער

איהם, ווי ווערטלאָזע, לערע זאַכען. די רעכטע האַנט איז אָפען, און מען קען זי זעהן. עפּעס אַ געהיימניספוּלע גרויסקייט איז אין אָט דער גרופּע. מען וואָגט ניט (ווי אַזוי אָפּט ביי ראָדען) צו געבען איהר אַ בעדייטונג. זי האָט טויזענדער בעדייטונגען. ווי שאָטענס געהען אי־בער איהר די גערדאַנקען, און הינטער יעדען פון זיי שטייגט זי אויף ניי און געהיימניספול אין איהר קלאָרקייט און נאָמענלאָזיגקייט.

די שטימונג פון אַ פּורגאַטאָריאָ פּיהלט זיך אַביסעל אין אָט דעם ווערק. אַ הימעל איז נאָהנט, איז אָבער נאָך ניט דערגרייכט; אַ גיהנם איז נאָהענט, איז אָבער נאָך ניט פּערגעסען. אויך דאָ שטראַהלט אַ הערליכקייט פון דער בעריהרונג פון די צוויי קערפּער און פון דער פרוי מיט זיך אַליין.

און ניט קיין אַנדער זאַך, ווי נאָך אַ נייע בעאַרבייטונג פון דער טעמאַ פון בעריהרונג צווישען לעבעדיגע און בעוועגטע פלאַכען, איז יענע געוואַלטיגע „פּאָרט דע ל'אַנפער", אויף וועלכער ראָדען האָט איינ־זאַם געאַרבייט צוואַנציג יאָהר. ערפּאָרשענדיג גלייכצייטיג די בעווע־גונג פון פלאַכען און זייער פעראייניגונג, האָט ראָדען געמוזט זוכען קערפּער, וואָס בעריהרען זיך אויף פּיעלע ערטער, קערפּער, וועמעס בעריהרונגען זיינען קרעפטיגער, שטאַרקער, שטורמיגער. וואָס מעהר בעריהרונגס פונקטען צוויי קערפּער האָבען, וואָס אונגעדולדיגער זיי וואַרפען זיך איינער אויף דעם אַנדערען, ווי כעמישע שטאָפען פון הוי־כער פערוואַנדשאַפט, אַלץ פעסטער און אָרגאַנישער האַלט צוזאַמען דאָס נייע גאַנצע, וואָס זיי שאַפען.

ערינערונגען פון דאַנטע זיינען אַרויפגעשוואומען. אוגאָלינאָ, און די וואַנדערער אַליין, דאַנטע און ווירגיל, דער טומעל פון די וואָויל־לוסטיגע מיט די גרייפענדע, גייציגע הענט, ווי פערדאַרטע בוימער. די קענטאַוורען, ריעזען, סירענען, פאַונען און פאַונען־פרויען, די אַלע ווילדע געטער־טיערען פון דעם פאַר־קריסטליכען וואַלד, זיינען אַלע ענטשטאַנען פאַר איהם. און ער האָט געשאַפען. ער האָט פערוויר־קליכט די אַלע געשטאַלטען און פאָרמען פון דעם דאַנטישען טרוים, ער האָט זיי אויפגעהויבען, ווי פון דער בעוועגטער טיף פון זיינע ערינערונגען און האָט זיי געגעבען, איינעם נאָך דעם אַנדערען, די שטילע ערלייזונג פון שאַפונג. הונדערטער פיגורען און גרופען זיינען אויף דער אָרט געשאַפען געוואָרען. אָבער די בעוועגונגען, וואָס ער האָט געפונען אין דעם דיכטער'ס ווערטער, האָבען גערעדט צו אַן

אנדערע צייט. זיי האָבען אין איהם ערוועקט א וויסען פון טויזענד אנדערע זשעסטען, זשעסטען פון גרייפען, פערלירען, ליידען, פערלאָזען, און זיינע הענט, וואָס זיינען קיין מאָל ניט מיעד געוואָרען, זיינען געגאַנגען אלץ ווייטער און איבער די וועלט פון דעם פלאָרענטינער צו אלץ נייע זשעסטען און געשטאַלטען.

דער ערנסטער, קאָנצענטרירטער ארבייטער, וואָס האָט קיינמאָל ניט געזוכט קיין שטאָפען און האָט זיך ניט געשטעלט קיין גרעסערע אויפגאַבען, ווי די, וועלכע זיין אלץ רייפער ווערענדער ווערקצייג האָט געקענט אויספיהרען, איז אויף אָט דעם וועג געקומען דורך אלע דראַ־מען פון לעבען: איצט האָט זיך געעפענט פאַר איהם די טיף פון די לעבענסליכט, די טונקעלע ווייט פון לוסט און טרויער, אין וועלכער, ווי אין א וועלט, וואָס איז נאָך אלץ הערבאיש, קיין קליידער זיינען ניטאָ, אין וועלכער די געזיכטער לעשען זיך אוים און די לייבער ענט־שטעהען. ער איז געקומען מיט וויים־גליהענדע געפיהלען ווי איינער, וואָס זוכט דאָס לעבען אין דער גרויסער צומישונג פון אייביגען שטרייט, און דערזעהן האָט ער: לעבען. און ניט ענג איז געווען ארום איהם, נאָר ווייט. די אטמאָספער פון אלקאָוועז איז ווייט גע־ווען. דאָס איז געווען דאָס לעבען, טויזענד מאָל אין יעדער מינוט, אין זעהנזוכט און וועה, אין וואַהנזין און אנגסט, אין פערלירען און געווינען.

דאָס איז געווען אן אונערמעסליכער פערלאַנג, אזא דורשט, אז אלע וואַסערען פון דער וועלט זיינען איהם פערטריקענט געוואָרען ווי איין טראָפען. דאָס איז ניט געווען קיין ליגען אָדער פערלייקנונג, און די זשעסטען פון געבען און נעמען זיינען דאָ געווען עכט און גרוים. דאָ זיינען געווען די זינד און די לעסטערונגען, די פערדאַמונגען און די זעליגקייטען, און מען האָט באַלד געמוזט איינזעהן, אז די וועלט מוז זיין אָרים, וואָס פערבאָרגט און פערגראָבט דאָס אלץ, ווי דאָס וואָלט ניט עקזיסטירט. דאָס עקזיסטירט. זייט ביי זייט מיט דער גאַנצער געשיכטע פון דער מענשהייט איז געגאַנגען די אנדערע גע־שיכטע, וועלכע האָט ניט געוואוסט פון פערקליידונגען, קאָנווענציאָנען, אונטערשידען און שטאַנדען, — נאָר קאַמף.

אויך אָט די אנדערע געשיכטע האָט געהאַט איהר גרויסע ענט־וויקלונג. פון א נייגונג איז זי געוואָרען א בענקשאַפט, פון א בעגעהר צווישען מאַן און פרוי — א פערלאַנג פון מענש צו מענש. און אזוי

ערשיינט זי אין ראָדען'ס ווערק. דאָס איז נאָך אַלץ די אייביגע שלאַכט פון געשלעכטער, אָבער די פרוי איז שוין מעהר ניט דאָס איבערוועלטיגטע אָדער ווילינגע טיער. זי בענקט און איז וואַך, ווי דער מאַן, און ווען זיי האָבען זיך פעראייניגט, איז עס ווי זיי וואָלטען ביידע געזוכט זייער זעל. דער מענש, וואָס שטעהט אויף ביינאַכט און געהט שטיל צו אַנאַנדערען, איז ווי איינער, וואָס גראָבט אויס אַן אוצר, וואָס וויל דאָס גרויסע, דאָס נויטיגע גליק אויסגראָבען אויף'ן קרייצוועג פון געשלעכט. און אין אַלע לוסטען, אין אַלע זינד קעגען דער נאַטור, אין די אַלע פערצווייפעלטע, פערלאָרענע פערזוכען צו געפינען אַן אונענדליכען זין דער עקזיסטענץ, איז פאַראַן יענע בענקשאַפט, וואָס בעשאַפט די גרויסע דיכטער.

די מענשהייט איז הונגעריג. הענט שטרעקען זיך אויס נאָך דער אייביגקייט. אויגען עפענען זיך, קוקען אויף'ן טויט און האָבען ניט מורא. דאָ צואוויקעלט זיך אַ האָפנונגסלאָז העלדענטום, וועמעס רוהם קומט און פערגעהט ווי אַ שמייכעל, בליהט און וועלקט ווי אַ רויז. דאָ זיינען די שטורעמס פון וואונשען און די ווינטשטילען פון ערוואַרטונג. דאָ זיינען טרוימען וואָס ווערען טהאַטען און טהאַטען וואָס פערגעהען אין טרוים. ווי אין אַ גרויסער שפיעלבאַנק, ווערט דאָ אַ פערמעגען פון קראַפט געוואונען אָדער פערלאָרען. דאָס אַלץ געפינט זיך אין ראָדען'ס ווערק. ער, וואָס איז שוין געגאַנגען איבער אַזוי פיעל לעבען, האָט דאָ געפונען די פולקייט און איבערפלוס פון לעבען. אין יעדען פונקט פון די קערפער איז ווילען, און די מיילער, וואָס האָבען די פאָרם פון שרייען, שיינען אַרויפצושטייגען פון דער טיף פון דער ערד. ער האָט געפונען די זשעסטען פון אוראַלטע געטער, די שעהנקייט און בויגזאַמקייט פון טיערען, די בערוישונג פון אַלע טענץ און די בעוועגונגען פון פערגעסענע גאָטעסדיענסטען, אייגענאַרטיג פערבונדען מיט די נייע זשעסטען, וואָס זיינען ענטשטאַנען פאַר דער לאַנגער צייט, אין וועלכער די קונסט איז געווען אָבגעווענדט און בלינד צו די אַלע ענטפלעקונגען.

די נייע זשעסטען זיינען איהם געווען בעזונדערס אינטערעסאַנט. זיי זיינען געווען אונגעדולדיג. ווי איינער, וואָס זוכט לאַנג אַ זאַך, ווערט אַלץ הילפלאָזער, צערשטרייטער און איילינגער און שאַפט ארום זיך אַ צושטערונג, אַן אַנזאַמלונג פון זאַכען, וועלכע זיינען אַרויסגעצויגען פון זייער אָרדנונג, אַזוי ווי ער וואָלט זיי צווינגען מיטצוזוכען,

אזוי זיינען די זשעסטען פון דער מענשהייט, וואָס קענען ניט געפינען זייער זין, ווערען אונגעדולדיגער, נערוועזער, ראשער און האסטיגער. און אָרום זיי זיינען די אַלע דורכגעפּאָרשטע פראגען פון עקזיסטענץ. אָבער די בעוועגונגען זיינען געוואָרען אין דערזעלבער צייט אונענט־שלאָסענער. זיי ווייזען שוין מעהר ניט די גימנאַסטישע און ענטשלאָ־סענע גלייכקייט, מיט וועלכער די פריהערדיגע מענשען האָבען אַלץ געטומען. זיי זיינען אויך ניט עהנליך צו די בעוועגונגען אין די אַלטע בילדווערק, יענע זשעסטען, אין וועלכע עס זיינען נאָך געווען וויכטיג דער אויסגאַנגספּונקט און דער ענדפּונקט. צווישען די צוויי איינפאַכע מאָמענטען זיינען ערשינען אונצעהליגע איבערגאַנגען, און עס האָט זיך ארויסגעוויזען, אַז גראַד אין אָט די צווישענצושטאַנדען איז פער־גאַנגען דאָס לעבען פון דעם היינטיגען מענשען, זיין האַנדלען און זיין ניט קענען האַנדלען. דאָס נעמען, ווינקען, אַבלאָזען, האַלטען, דאָס אַלץ איז געוואָרען אַנדערש. אין אַלץ איז מעהר ערפאַהרונג, און אין דערזעלבער צייט מעהר אונוויסענהייט; פיעל מעהר מוטלאָזיגקייט און אַ שטענדיג וואַקסענדע נאָהענטקייט צו דעם, וואָס שטעהט אין וועג; פיעל מעהר טרויער נאָך דעם פערלאָרענעם, פיעל מעהר אָבשאַצונג, אורטייל, איבערלעגטקייט און וועניגער ווילקיר.

ראָדען האָט געשאַפען די אַלע זשעסטען. ער האָט זיי געמאַכט פון איינער אָדער מעהר געשטאַלטען, האָט פון זיי געשאַפען איינענ־אַרטיגע זאַכען. ער האָט געגעבען הונדערטער און הונדערטער פיגורען, וואָס זיינען געווען קוים גרעסער פון זיינע הענט, און וואָס האָבען גע־טראָגען אין זיך דאָס לעבען פון אַלע ליידענשאַפטען, דאָס בליהען פון אַלע לוסטען, די לאַסט פון אַלע זינד. ער האָט געשאַפען קערפּער, וואָס האָבען זיך אומעטום בעריהרט און צוזאַמענגעהאַלטען, ווי טיערען, וואָס האָבען זיך איינגעביסען איינס אין דאָס אַנדערע, אום צו פאַלען אין די טיף ווי איין זאַך; לייבער, וואָס האָרכען ווי געזיכטער און שטרע־קען זיך אויס ווי אָרעמס; קייטען פון לייבער, קראַנצען און פער־פלעכטונגען, און שווערע בינטלעך פון געשטאַלטען, אין וועלכע די זיס־קייט פון זינד האָט ארויפגעשטייגט פון די וואָרצלען פון שמערץ.

מיט אַזוי פיעל קראַפט און איבערלעגטקייט האָט נאָר לעאָנאַרדאָ געשאַפען און פערבונדען צווישען זיך מענשען אין זיין גראַנדיעזער בעשרייבונג פון וועלט אונטערגאַנג. ווי דאָרט, אַזוי זיינען אויך דאָ געווען אַזעלכע, וואָס האָבען זיך געוואָרפען אין אָבגרונד, אום צו פער־

געסען זייער וועה, און אזעלכע, וואָס האָבען זייערע קינדער די קעפּ
צושמעטערט, אז זיי זאָלען ניט אויסוואַקסען צו דעם גרויסען וועה.

די מאַסע פיגורען איז געוואָרען צו גרויס, אום צו קענען אריינ־פּאַסען זיך אין די ראַהמען און טירפליגעל פון דעם טויער פון גיהנם. ראָדען האָט געקליבען און געקליבען. ער האָט אויסגעטיילט אלץ, וואָס איז געוועזן צו איינזאַם, ניט גאַנץ נויטיג אין אָט דעם צוזאַמענהאַנג. ער האָט איבערגעלאָזען פאַר די געשטאַלטען און גרופּען אליין צו גע־פינען זיך זייער אָרט; ער האָט בעאָבאַכט דאָס לעבען פון דעם פאָלק, וואָס ער האָט געשאַפען, האָט זיך צוגעהערט צו יעדען איינעם און האָט געטהאָן יעדען איינעם'ס ווילען. אזוי איז ביסלעכווייז אויסגעוואַקסען די וועלט פון דעם טויער. די פלאַכען, צו וועלכע מען האָט צוגעגעבען די פּלאַסטישע פאָרמען, האָבען אָנגעהויבען זיך צו בעלעבען; אין אַלץ שטילערע רעליעפען האָט זיך די אויפרעגונג פון די פיגורען פער־האַלטען אין די פלאַכען.

אין ראַהם איז פון ביידע זייטען אַן אויפשטייגען, אַן ארויפציהען זיך, אַ דערהויבען זיך, אין די פליגלען פון טויער, אַ פאַלען, גליטשען זיך און פאַלען — די הערשענדע בעוועגונג. די פליגלען טרעטען אַבי־סעל צוריק, און זייער אויבערשטער ראַנד איז אָבגעטיילט פון דער קווער־ראַהם דורך אַ גאַנץ גרויסער פלאַך. פאַר זיי, אין דעם שטיל־געשלאָסענעם רוים, איז די געשטאַלט פון „דענקער“, דעם מאַן, וואָס זעהט די גאַנצע גרויסקייט און אַלע שרעקען פון דעם שוישפּיעל, ווייל דאָס איז אַלץ אין זיין געדאַנק. ער זיצט פערזונקען און שטום, שווער פון בילדער און געדאַנקען, און זיין גאַנצע קראַפט — די קראַפט פון טהאַט, פון האַנדלונג — דענקט. זיין גאַנצער לייב איז אַ שיידעל, דאָס גאַנצע בלוט אין זיינע אָדערען איז געהירן. ער איז דער מיטעל־פונקט פון טויער, כאָטש איבער איהם, הויך אויף דער ראַהם, שטעהען נאָך דריי מענער. די טיף ווירקט אויף זיי און געשטאַלטעט זיי פון דער ווייט. זייערע קעפּ זיינען צוזאַמענגעבויגען, זייערע אויסגע־שטרעקטע דריי אָרעמס לויפען צוזאַמען און ווייזען אראָב אויף דעם־זעלבען אָבגרונד, וועלכער ציהט זיי אראָב מיט זיין שווערקייט. דער דענקער אָבער מוז דאָס טראָגען אין זיך.

פיעלע גרופּען און בילדווערק, וואָס זיינען אזוי אַרום דעם טויער געשאַפען געוואָרען, זיינען מערקווירדיג שעהן. עס איז אונמעגליך זיי אַלע איבערצוערצעהלען, פונקט ווי עס איז אונמעגליך זיי צו בע־

שרייבען. ראָדען אַליין האָט איינמאָל געזאָגט, אַז ער וואָלט געמוזט רעדען אַ יאָהר, אום צו ווידערהאָלען איינעם פון זיינע ווערק. מען קען נאָר זאָגען, אַז אָט די קליינע בילדווערק אין גיפּס, בראָנז און שטיין, פּונקט ווי די קליינע טיערפיגורען אין אַלטערטום, מאַכען דעם איינדרוק פון גאַנץ גרויסע זאַכען. אין ראָדען׳ס אַטעליע געפינט זיך אַן אָבגוס פון אַ פאַנטער, וואָס איז קלענער פון אַ האַנט (דאָס אָריגינאַל איז אין מעדאַלען־קאַבינעט פון דער פּאַריזער נאַציאָנאַל־ביבליאָטעק). ווען מען קוקט אונטער זיין לייב דורך אין רוים, וואָס ווערט אַרומגעצאַמט דורך די פיער שטאַרקע פיס, דוכט זיך אויס, אַז מען זעהט די טיף פון אַן אינדישען פעלזענטעמפּעל: אַזוי וואַקסט דאָס ווערק און ווערט ברייטער און גרעסער. עהנליך איז עס מיט די קליינע פּלאַסטישע זאַכען פון ראָדען. מיט דעם, וואָס ער גיט זיי פיעלע ערטער, אונצעהלבאַר פיעלע פּאָלקאָמענע און בעשטימטע פלאַכען, מאַכט ער זיי גרויס. די לופט אַרום זיי איז ווי אַרום פעלזען. ווען אין זיי איז פאַראַן אַן אויפשטעהן, דאַן שיינען זיי אויפצוהויבען די הימלען מיט זיך, און דאָס פליהען פון זייער פאַל רייסט מיט די שטערען.

אפשר איז דאַמאָלס אויך ענטשטאַנען די „דאַנאַאידע", וועלכע האָט זיך פון די קניה אַנידערגעוואָרפען אין איהרע שטראָמענדע האָר. עס איז וואונדערבאַר, אַרומצוגעהן לאַנגזאַם אַרום אָט דעם שטיין: דעם לאַנגען, לאַנגען וועג אַרום דער רייך אויסגעאַרבייטער רונדונג פון אָט דעם רוקען, צו דעם געזיכט, וואָס פערלירט זיך אין שטיין, ווי אין אַ גרויסען געוויין, צו דער האַנט, וועלכע, ווי אַ לעצטע בלום, רעדט נאָכאַמאָל שטיל פון לעבען, טיף אין אייביגען קאַלטען שטיין. און די „אילוזיאָן, די טאָכטער פון איקאַרוס", די בלענדענדע פערווירקליכונג פון אַ לאַנגען פאַל. און די שעהנע גרופּע, וואָס רופט זיך „ל׳אָם ע סאַ פאַנסע". די דאַרשטעלונג פון אַ קניהענדען מאַן, וועלכער בעריהרט דעם שטיין מיט זיין שטערן און וועקט דערמיט פון דעם שטיין די ווייכע פאָרמען פון אַ פרוי, וועלכע בלייבען געבונדען אין דעם שטיין. נאָהנט צו דעם לעצטען ווערק איז אַ קאָפּ, וואָס קומט שטיל און פול געדאַנק ביז צום קין אַרויס פון אַ גרויסען שטיין, דער „געדאַנק", אַ שטיק קלאָרקייט, עקזיסטענץ און געזיכט, וואָס דערהויבט זיך לאַנגזאַם פון דעם שווערען שלאָף פון שטומער אייביגקייט. דאַן די „קאַריאַטידע". דאָס איז שוין ניט די גלייכע פיגור, וועלכע טראָגט אויף זיך אַ שטיין לייכט אָדער שווער. ניין, דאָס איז אַ ווייבליכער

אקט: קניהענדיג געבויגען, אין זיך אריינגעצויגען, אין גאנצען פארמירט פון דער האנט פון לאסט, די שווערקייט פון וועלכער זינקט אין אלע גליעדער, ווי אן אייביגער ארעבפאל. אויף יעדען קלענסטען טייל פון לייב ליגט דער שטיין ווי א ווילען, וואס איז געוועזן גרעסער, עלטער און מעכטיגער, און דאך האט זיין שיקזאל פון טראגען ניט אויפגעהערט. ער טראגט, ווי מען טראגט אין טרוים דאס אונמעגליכע און מען געפינט ניט קיין אויסוועג. און אין זיין צוזאמענגעזונקענקייט און פאסיוויטעט איז איהם נאך געבליבען דאס טראגען. און ווען די נעקסטע מיעדקייט קומט, און דער קערפער וועט צווינגען אראב, וועט דאס ליגען אויך זיין א טראגען, א טראגען אהן א סוף. דאס איז „די קאריאטידע".

ווען מען וויל נאר, קען מען ראדען'ס מעהרסטע ווערק בעגלייטען מיט געדאנקען, ערקלערען. פאר די, וועמען דאס איינפאכע זעהן איז אן אונגעוועהנטער, שווערער וועג צו שעהנהייט, זיינען פאראן פאראן אנדערע וועגען איבער בעדייטונגען, וועלכע זיינען ערהאבען, גרויס און פול געשטאלט. מען זעהט דאן, ווי די אונענדליכע גוטסקייט און ריכטיגקייט פון אט די אקטען, דאס פאלקאמענע גלייכגעוויכט פון אלע זייערע בעוועגונגען, די וואונדערליכע אינערליכע גערעכטיגקייט פון זייערע פערהעלטניסען, זייער דורכגעצויגנקייט מיט לעבען, — ווי דאס אלץ, וואס מאכט זיי פאר שעהנע זאכען, וואלט זיי אויך געגעבען די קראפט צו זיין אונאיבערטרעפליכע פערווירקליכונגען פון שטאף, וועלכען דער מייסטער האט גענומען, כדי איהם א נאמען צו געבען. קיינמאל איז ביי ראדען א שטאף, אלס א קונסטזאך, ניט געבונדען, ווי א טיער איז געבונדען צו א בוים. ער לעבט ערגעץ נאהנט צו דער זאך, לעבט פון איהר, ווי א קוסטאס, א היטער פון א זאמלונג. מען קען זעהר פיעל ערפאהרען, ווען מען רופט עפעס אן; ווען מען פערשטעהט אבער, אהן א נאמען, איז מען מעהר אליין און אונגעשטערט און מען קען דאן נאך מעהר ערפאהרען.

וואו די ערשטע אנרעגונג פון שטאפליכען האט זיך געענדיגט, וואו אן אלטערטימליכע זאגע, א טייל פון א געדיכט, א היסטארישע סצענע אדער א ווירקליכע פערזאן האט בעוואויגען צו שאפען, דארט איז, ווען ראדען האט אנגעהויבען, דאס שטאפליכע וועהרענד דער ארבייט אלץ מעהר איבערגעגאנגען אין דאס זאכליכע און נאמענלאזע: איבערזעצט אין די שפראך פון הענט, האבען די אלערליי פאדערונגען בעקומען

אַ גאַנץ נייעם זין, וואָס בעציהט זיך אין גאַנצען אויף די פּלאַסטישע אויספיהרונג.

אין ראַדען׳ס צייכנונגען ווערט די שטאַפּליכע אַנרעגונג אויף דעמזעלבען אופן פערגעסען און פערוואַנדעלט אין עפּעס אַנדערש. אויך אין דער קונסט פון צייכענען האָט ער אויסגעאַרבייט זיינע אייגענע אויסדרוקסמיטלען, און דאָס מאַכט די הונדערטער בלעטער, וואָס ער האָט געשאַפען, פאַר אַ זעלבסטשטענדיגע און אַריגינעלע ענט־פּלעקונג פון זיין פּערזענליכקייט.

אין אָט די בלעטער געפינען זיך אויך, פון פריהערדיגע צייטען, טושצייכנונגען מיט איבעראַשענד שטאַרקע עפעקטען פון ליכט און שאָטען, ווי דער בעריהמטער „אָם אָ טאַראַ", וועלכער דערמאַנט אָן רעמבראַנדט, ווי דער קאָפּ פון הייליגען יאָהאַן דעם טויפער אָדער די שרייענדע מאַסקע פאַר דעם געניוס פון קריעג; לויטער נאָטיצען אין שטודיען, וועלכע האָבען געהאָלפען דעם קינסטלער צו ערלערנען דאָס לעבען פון פלאַכען און זייער פערהעלטנים צו דער אַטמאָספער. דאַן קומען אַקטען, געצייכענט מיט אַ שנעלער זיכערהייט, פאַרמען, אויס־געפילט פון אַלע זייערע קאָנטורען, מאָדעלירט מיט פיעלע שנעלע פעדער־שטריכען, און אַנדערע, איינגעשלאָסען אין די מעלאָדיע פון איין איינציגער וויברירענדער צייכנונג, פון וועלכער אַ זשעסט דער־הויבט זיך מיט אונפערגעסליכער ריינקייט.

דאָ געפינען זיך אויך די צייכנונגען, מיט וועלכע ראָדען האָט, אויף דעם וואונש פון אַ ראַפינירטען זאַמלער, אויסגעפילט אַן עקזעמ־פּלאַר פון „פלער דיו מאַל". מען קען דאָ גאָר ניט זאָגען, ווען מען רעדט פון אַ זעהר טיפען פערשטעהן פון באָדלער׳ס פּערזען; מען פּרואווט זאָגען מעהר, ווען מען דערמאָנט זיך, אַז יענע פּערזען, מיט זייער פולקייט און געזעטיגטקייט, ערלויבען ניט קיין ערגאַנצונג און קיין דערהויבונג איבער זיך. און ווען מען געפינט דאָך אי ערגאַנצונג, אי דערהויבונג, ווען נאָר ראָדען׳ס ליניען בעהעפטען זיך מיט באָד־לער׳ס ווערק, איז דאָס אַ מאַסשטאַב פאַר דער הינרייסענדער שעהנ־קייט פון יענע בלעטער. די פעדערצייכנונג, וואָס שטעהט לעבען דעם געדיכט „לאַ מאָר דע פּאָוור", האָט אין זיך אַזאַ איינפאַכקייט און אַזאַ שטענדיג וואַקסענדע גרויסקייט, אַז מען מיינט, אַז זי פילט אָן די וועלט פון אויפגאַנג ביז אונטערגאַנג.

דאָ געפינען זיך אויך די ראַדירונגען מיט דער קאַלטער נאָדעל,

אין וועלכע דער לויף פון אונענדליך צארטע ליניען ערשיינט ווי די אויסערליכע צייכנונג פון א שעהנער גלעזערנער זאך, וועלכע, זייענדיג גענוי בעשטימט אין יעדען אויגענבליק, פליסט אריבער די גרענצען פון א ווירקליכקייט.

ענדליך זיינען אויך ענטשטאנען יענע אויסערגעוועהנליכע דאקומענטען פון דעם מאמענטאנען, דעם אונבעמערקט פאראיבערגעהענדען. ראדען האט ערווארט, אז די אונשיינבארע בעוועגונגען פון דעם מאדעל, ווען ער פיהלט אויף זיך ניט קיינעמס אויג, ווען מען זאל זיי שנעל אראבנעמען, וועלען געבען אזא קראפט פון אויסדרוק, וועלכע מיר פיהלען ניט, וויל מיר זיינען ניט געוועהנט צו פערנעמען זיי מיט געשפאנטער און טהעטיגער אויפמערקזאמקייט. און וויל ער האט קיינמאל ניט פערלארען פון אויג זיין מאדעל און האט קיין מאל ניט אראבגענומען זיין ערפאהרענע שנעלע האנט פון פאפיר, האט ער געמאכט אהן א צאהל צייכנונגען פון ניט געזעהענע, קיינמאל ניט בעמערקטע זשעסטען, וועלכע האבען אן אונגעהייערע אויסדרוקס־קראפט. צוזאמענהאנגען פון בעוועגונגען, וואס מען האט נאך קיינמאל ניט געזעהן אזוי צונויפגעקליבען, האבען דא אין זיך די גאנצע אונמיטעלבארקייט, פולקייט און ווארימקייט פון א טיערישען לעבען. א פינזעל מיט אקער, געפיהרט שנעל דורך די קאנטורען, מיט א פערשיעדענער בעטאנונג, האט אזוי אונגלויבליך שטארק מאדעלירט די איינגעשלאסענע פלאכען, אז עס דוכט אויס, אז מען זעהט דא פלאסטישע פיגורען פון געברענטער ערד. און ווידער איז א גאנץ נייע וועלט ענטדעקט געווארען, פול נאמענלאזען לעבען; א טיף, איבער וועלכע אלע זיינען געגאנגען, האט איהר וואסער געגעבען דעם, אין וועמעס הענט די ווערבע־רוט האט פראפעצייהט.

און וואו ראדען האט זיך אבגעשטעלט אויף פארטרעטען, האט דער צייכנערישער אויסדרוק פון דער טעמא געהערט צו די פארבערייטונגען, איבער וועלכע ראדען איז לאנגזאם געגאנגען צו זיין וויטען ווערק. און אויב מען האט ניט געהאט קיין גרונד צו זעהן אין זיין קונסט אן אימפרעסיאניזם, זיינען דאך די אונצעהליגע ריכטיג, שארף און דרייסט אויפגעפאסטע אימפרעסיאנען דאס גרויסע רייכטום, פון וועלכען ער האט ענדליך אויסגעקליבען דאס וויכטיגע און נויטיגע, אום עס צוזאמענצופאסען אין א רייפען סינטעז. ווען ער פלעגט נאך ערפארשען און אויפבויען קערפער קומען צו געזיכטער, האט ער געמוזט

פיהלען ווי איינער, וואָס איז פון א ווינטיגער, בעוועגטער ווייט אריינגעקומען אין א הויז, וואָס איז פול מיט מענשען: דאָ איז ענג און טונקעל, און די שטימונג פון אינטעריער הערשט אונטער די ברעמען און אין שאָטען פון מויל. וועהרענד איבער די לייבער געהט אָן א שטענדיגע ענדערונג און בעוועגונג, שטעהט אין די געזיכטער די לוסט. עס איז ווי אין צימערען, אין וועלכע פיעלעס איז געשעהן, וואָס איז פול פרייד און טרויער, וואָס איז שווער און פול ערוואַרטונג. און קיין געשעהענים איז ניט פערגאַנגען אין גאַנצען, האָט ניט פערנומען אין גאַנצען דעם אָרט פון דער אַנדערער. איינס איז געבליבען שטעהן נעבען דעם אַנדערען און איז פערוועלקט געוואָרען, ווי בלומען אין א גלאָז. ווער אָבער עס קומט פון דרויסען, פון דעם גרויסען ווינט, דער ברענגט די ווייט אריין אין הויז.

די מאַסקע, „דער מאַן מיט דער געבראָכענער נאָז“, איז געווען דאָס ערשטע פּאָרטרעט, וואָס האָדען האָט געשאַפען. אין אָט דעם ווערק איז שוין זיין אַרט צו געהן דורך א געזיכט גאַנץ בעשטימט. מען פיהלט שוין דאָ זיין אונבעגרענעצטע טרייהייט צום עקזיסטירענדען, זיין עהרפורכט פאַר יעדער ליניע, וועלכע דער שיקזאַל האָט געצויגען, זיין צוטרויען צום שאַפענדען לעבען, אפילו וואו עס דעפאָרמירט. אין בלינדען גלויבען האָט ער געשאַפען דעם אָם אָ נע קאַסע, ניט פּרעגענדיג, ווער דער מענש איז געווען, וועמעס לעבען איז אין זיינע הענט נאָכאַמאָל פערגאַנגען. ער האָט איהם געמאַכט, ווי גאָט האָט געמאַכט דעם ערשטען מענשען, אָהן קיין אַבזיכט צו שאַפען עפּעס אַנדערש, ווי לעבען אַליין, נאָמענלאָזע לעבען. אָבער אַלעמאָל ווייסענדער, ערפאַהרענער און גרעסער האָט ער זיך אומגעקערט צו די געזיכטער פון מענשען. ער האָט זייערע צוגען מעהר ניט געקענט זעהן, ניט דענקענדיג דערביי וועגען די טעג און יאָהרען, וואָס האָבען אויף זיי געאַרבייט, אַרומגעגאַנגען אַרום די געזיכטער, אַזוי ווי זיי וואָלטען גאָר קיינמאָל ניט געקאָנט פאַרטיג ווערען.

פון א שטילער געוויסענהאַפטער ווידערהאָלונג פון לעבען איז אין דעם רייפען מאַן ערשינען צוערשט א פּרואווענדע, אין דער פינסטער טאַפּענדע, דאַן אַליץ א זיכערערע און דרייסטערע ערקלערונג פון דער שריפט, מיט וועלכער די געזיכטער ווערען אַליץ מעהר בעדעקט. ער האָט זיין פאַנטאַזיע ניט אָבגעגעבען קיין אָרט, ער האָט גאָר ניט ערפונדען. ער האָט איין אויגענבליק ניט פעראַכטעט דעם שווערען וועג

פון זיין ווערקצייג, און איבעריאַגען עס אויף וועלכע עס איז פליגלען איז געווען אזוי לייכט. ווי פריהער איז ער געגאַנגען נעבען זיין ווערקצייג דעם גאַנצען ווייטען וועג, ווי א בויער געהט הינטער זיין אַקער. אָבער וועהרענד ער האָט געצויגען די אַקערשטריכען, האָט ער נאָכגעדענקט וועגען זיין לאַנד און וועגען דער טיף פון זיין לאַנד, וועגען דעם הימעל איבער איהם, וועגען דעם גאַנג פון ווינט און וועגען רעגען, וועגען אַלץ, וואָס איז געווען, האָט געווירקט, איז פערגאַנגען, ווידער געקומען און ניט אויפגעהערט צו זיין. און איצט, זייענדיג וועניגער צומישט פון דער פולקייט און פערשידענאַרטיגקייט, האָט ער ערוואַרט, אז ער וועט דערזעהן דאָס אייביגע, צוליעב וואָס אויך די ליידען, די שווערע מוטערשאַפט און דער שמערץ זיינען גוט און שעהן.

אָט די אינטערפּרעטאַציאָן, וואָס האָט נאָך אָנגעהויבען ביי די פּאָרטרעטען, איז וואָס ווייטער אַלץ טיפער ארייננעוואַקסען אין זיין ווערק. זי איז די לעצטע שטופע, דער לעצטער אויסערליכער קרייז פון זיין ווייטער ענטוויקלונג. לאַנגזאַם האָט ער דאָס אָנגעהויבען, מיט אונענדליכער פּאַרזיכטיגקייט האָט ראָדען בעטראָטען דעם נייעם וועג. ווידער איז ער געגאַנגען פון פלאַך צו פלאַך, איז נאָכגעגאַנגען דער נאַטור און זיך צוגעהערט צו איהר. זי אַליין האָט איהם אָנגעוויזען די ערטער, פון וועלכע ער האָט מעהר געוואוסט, ווי מען האָט געקענט זעהן. ווען ער איז אַהין אריינגעדרונגען און האָט פון פיעלע פערוויקעלטקייטען בעשאַפען איין גרויסע פעראייניפאַכונג, האָט ער געטהאָן דאָס, וואָס קריסטוס האָט געטהאָן, ווען ער האָט די אונקלאָרעגענדע געריינעגט פון זייער שולד מיט אן ערהאַבענעם גלייכניס. ראָדען האָט אויסגעפיהרט אן אבזיכט פון דער נאַטור. ער האָט פערענדיגט א זאַך, וואָס איז געווען הילפלאָז אין פּראָצעס פון ווערען. ער האָט אויפגעדעקט די צוזאַמענהאַנגען. ווי דער אָוונד פון א נעבעלדיגען טאָג דעקט אויף די בערג, וואָס געהען אוועק אין גרויסע וועלען אין די ווייט.

בעלאָדען מיט דער לעבעדיגער לאַסט פון זיין גאַנצען וויסען, האָט ער געזעהן ווי א צוקונפטיגער אין די געזיכטער פון די, וואָס האָבען ארום איהם געלעבט. דאָס האָט זיינע פּאָרטרעטען געגעבען די אונגעוועהנליכע בעשטימטקייט, אָבער אויך יענע פּראָפעטישע גרויסקייט, וואָס דערהויבט זיך אין די בילדער פון וויקטאָר הוגאָ אָדער באַלזאַק צו אן אונבעשרייבליכער פערענדיגטקייט. שאַפען א בילד האָט פאַר

איהם געהייסען זוכען אין אַ געגעבענעם געזיכט די אייביגקייט, יענע שטיק אייביגקייט, מיט וועלכען עס האָט זיך בעטייליגט אין דעם גרויסען גאַנג פון אייביגע זאַכען. ער האָט ניט קיין בילד, וועלכען ער האָט ניט פון די ווינקלען אַרויסגעהויבען צו פערשטעהן איהרע פאַרמען. דאָס איז ניט דאָס, וואָס מען רופט פערשעהנערען, און כאַראַקטעריסטיש מאַכען איז אויך ניט דער פּאַסענדער אויסדרוק פאַר דעם. דאָס איז מעהר; דאָס איז: דאָס אייביגע אָבטיילען פון דעם פערגענגליכען, אַ געריכט האַלטען, זיין געֿרעכט.

זיין פאָרטרעט ווערק, אַפּילו ווען מען שליסט דאָ ניט איין די ראַדירונגען, נעמט אַרום אַ זעהר גרויסע צאָהל פערענדיגטע און מיינטערהאַפטע בילדער. דאָ זיינען פאַראַן ביוסטען אין בראָנז, גיפּס, מאַרמאָר און זאַמדשטיין, קעפּ אין געברענטען ליים און מאַסקען, וועלכע מען האָט איינפאַך געטריקענט. פרויען בילדער האָט ער געשאַפען אין אַלע צייטען פון זיין אַרבייט. דער בעריהמטער ביוסט פון לוקסעמבורגער מוזעאום איז איינס פון זיינע פריהסטע ווערק. זי איז פול אייגענטימליכען לעבען, האָט אַ געוויסען וייבליכען צויבער, אָבער אין איינפאַכקייט און צוזאַמענפאַסונג פון פלאַכען שטעהען פיעלע שפּעטערע ווערק העכער. זי איז אפשר דאָס איינציגע צווישען ראָדען׳ס ווערק, וועלכע האָט ניט נאָר בעקימען איהר שעהנקייט פון ראָדען׳ס אייגענטימליכע טוגענדען, נאָר וועלכע לעבט אויך מיט דעם גנאָד פון יענער גראַציע, וואָס איז ערבליך אין דער פראַנצויזישער פּלאַסטיק זייט יאָהרהונדערטען. דאָס ווערק גלאַנצט מיט יענער עלעגאַנץ, וועלכע אַפילו די שלעכטע סקולפּטור פון פראַנצויזישער טראַדיציאָן בעוויזט; עס איז ניט אינגאַנצען פריי פון יענער גאַלאַנטער אויפפאַסונג פון דער בעל פּאַם, וועלכע ראָדען׳ס ערנסט און זיין טיפע אַרבייט האָבען אַזוי שנעל אַריבערגעוואַקסען. אָבער עס איז גוט זיך דאָ צו דערמאָנען, אַז אַפילו ער האָט אויך געמוזט איבערוועלטיגען דאָס איינגעוואָרצעלטע געפיהל; ער האָט געמוזט אונטערדריקען עפּעס, וואָס איז געווען איינגעבאָרען, כדי אָנצוהויבען גאַנץ אָרים. ער האָט אָבער דעריבער ניט אויפגעהערט צו זיין פראַנצויז: די מייסטער פון די קאַטעדראַלען זיינען דאָס אויך געווען.

די שפּעטערע פרויען בילדער האָבען אַנאַנדערע, טיפער בעגרינדעטע און ווייניגער אָנגענומענע שעהנקייט. דעריבער מעגען מיר בעמערקען, אַז ראָדען׳ס פּאָרטרעטען זיינען מעהרסטענס געווען פון אויסער

לענדישע פרויען, אמעריקאנערינען. צווישען זיי געפינען זיך אייניגע פון וואונדערבארער ארבייט, ריין און אונבעריהרבאר, ווי די קאמעען פון אלטערטום. געזיכטער, וועמעס שמייכעל איז אין ערגעץ ניט בעפעסטיגט, שפיעלט איבער די געזיכטסצוגען אזוי ווייך, אז עס הויבט זיך ביי יעדען אטעמצוג. געיימניספול פערשלאסענע ליפען און פערטרוימטע אויגען, וואס קוקען אין אן אייביגע לבנה נאכט. און דאך האט ראדען עמפפונדען די פרויען געזיכטער, ווי טיילען פון שעהנעם קערפער, ווי ער וואלט געוואלט, אז זיינע אויגען און מויל זאלען זיין אויגען און מויל פון לייב. און וואו ער האט דאס אזוי אינגאנצען בעשאפען און בעוויזען, האט דאס געזיכט בעקומען אזא שטארקען אויסדרוק פון אונבעוואוסטען לעבען, אז אט די ווערק איבערטרעפען ווייט די מעהר „אויסגעפיהרטע“ פרויען פארטרעטען.

אנדערש איז דאס מיט די מענער פארטרעטען. מען קען זיך לייכטער פארשטעלען דאס וועזען פון א מאן, פערזאמעלט אין זיין געזיכט. מען קען זיך אפילו פארשטעלען אויגען — פון רוהיגקייט ווי פון אינערליכער אויפרעגונג — אין וועלכע דאס גאנצע לעבען שפיגעלט זיך אב. אזעלכע אויגען קלייבט ראדען אויס, וואו ער וויל געבען א פארטרעט פון א מאן; אדער בעסער: ער שאפט די אויגען. ער ווארט. ער פערלאזט זיך ניט אויף די ערשטע איינדרוקען. ער בעאבאכטעט און נאטירט. ער נאטירט די אונוויכטיגסטע בעוועגונגען, ווענדונגען און האלבווענדונגען, פערציג פערקירצונגען און אכציג פראפילען. ער איבעראשט זיין מאדעל אין זיינע געוואוינהייטען און צופעליגקייטען, ביי אויסדרוקען, וואס דארפען ערשט ענטשטעהן, ביי מיעדקייטען און אנשטרענגונגען. ער קען די אלע איבערגאנגען, ווייס, פון וואנען א שמייכעל קומט און וואוהין עס געהט אוועק. ער לעבט איבער א מענשען'ס געזיכט, ווי א סצענע, אין וועלכער ער איז אליין בעטייליגט, ער שטעהט אין מיטען, און קיין זאך איז פאר איהם ניט גלייכגילטיג און מיידט איהם ניט אויס. ער לאזט זיך ניט דערצעהלען, ער וויל גארניט וויסען, נאר דאס, וואס ער זעהט. אבער ער זעהט אלץ.

אזוי געהט אוועק זעהר פיעל צייט אויף יעדען ביוסט. דאס מאטעריאל וואקסט, טיילווייז אנגעמערקט אין צייכנונגען, אין א פאר פעדערשטריכען און טושפלעקען, טיילווייז אנגעזאמעלט אין זכרון; ווייל זיין זכרון האט ער געמאכט פאר א העכסט פערלעסליכען און

אלעמאל גרייטען הילפסמיטעל. זיין אויג זעהט וועהרענד די זיצונגען פיעל מעהר, ווי ער קען אויספיהרען. ער פערגעסט דערפון קיין זאך ניט, און אפט, ווען זיין מאדעל געהט אוועק, הויבט זיך ערשט אן זיין אייגענטליכע ארבייט פון דער פולקייט פון זיין עראינערונג. און זיין עראינערונג איז ווייט און ברייט; די איינדרוקען בלייבען אין איהר אונפערענדערט, אבער זיי געוועהנען זיך צו דארט צו וואוינען, און ווען זיי קומען פון דארט אראב אין זיינע הענט, איז עס פונקט ווי זיי וואלטען געווען נאטירליכע בעוועגונגען פון די הענט.

אזא ארט פון ארבייטען פיהרט צו געוואלטיגע צוזאמענפאסונגען פון הונדערטער און הונדערטער לעבענסמאמענטען: און דאס איז אויך דער איינדרוק, וואס די ביוסטען מאכען. די פיעלע ווייטע קאנטראס־טען און די פלוצלונגע איבערגאנגען, וואס גיבען א בילד פון איין מענ־שען אין זיין שטענדיגער ענטוויקלונג, טרעפען זיך אין גליקליכע בע־געגנונגען און האלטען זיך פעסט צוזאמען מיט אן אינערליכער פער־בינדונגס־קראפט. פון אלע ווייטען פון זייער וועזען זיינען אט די מענשען צונויפגענומען, אלע קלימאטען פון זייערע טעמפעראמענטען וויקלען זיך אויף אויף די העמיספערען פון זייערע קעפ. אט איז דער סקולפטאר דאלו, אין וועלכען א נערוועזע מיעדקייט וויברירט נעבען א געדולדיגער און גייציגער ענערגיע, און דא איז אנרי ראשפאר׳ס אוואנטורען מאסקע, אט איז אקטאוו מירבא, ביי וועמען א דיכטער׳ס טרוים און בענקשאפט דרימעלט הינטער דעם מענשען פון טהאט, און פואווי דע שאוואן און וויקטאר הוגא, וועמען ראדען האט אזוי גענוי געקענט, און דא איז די אונבעשרייבליך שעהנע בראנז, דאס בילד פון דעם מאלער זשאן פאול לאורענס. דער לעצטער ביוסט איז אפשר די שעהנסטע זאך אין לוקסעמבורג מוזעאום. אין איהר זעהט מען אזא טיפע און אזא וואונדערליך עמפפונדענע דורכבילדונג פון אויבערפלא־בען, זי איז אזוי געשלאסען אין איהר האלטונג, אזוי שטארק אין אויס־דרוק, האט אזוי פיעל בעוועגונג און וואכזאמקייט, אז מען האט די גאנצע צייט דאס געפיהל, דאס די נאטור אליין האט דאס ווערק גע־נומען פון די הענט פון דעם סקולפטאר, אום עס צו האלטען ווי איינע פון איהרע ליעבסטע זאכען.

עס איז אויך פאראן א ביוסט פון באסטיאן־לעפאזש, שעהן און מעלאנכאליש, מיט דעם אויסדרוק פון א ליידענדען. דער ביוסט איז געמאכט פאר דאמוויעי, דעם מאלער׳ס קליינע היימאטסדארף, און איז

דאָרט אויפגעשטעלט אויף'ן בית עולם. דאָס איז דעריבער אייגענטליך א דענקמאל. און יעדער ביוסט ראָדען'ס איז אזוי פאָלשטענדיג און אזוי גרויס אין צוזאַמענפאַסונג, אז ער איז אין א זין א דענקמאל. עס קומט אין דעם דענקמאל נאָך א ווייטערע פעראייניאַכונג פון פלאַכען, א נאָך שטרענגערער אויסוואהל און די בעדינגונג פון דעם ווייטזיכטבאַרען. ראָדען'ס דענקמאַלען קומען אַלץ נעהנטער צו אָט די פאָדערונגען. ער האָט אָנגעהויבען מיט דעם דענקמאל פון קלאוד זשעלע פאַר נאַנסי; און ער האָט הויך געשטיגען פון אָט דעם אינטערעסאַנטען ערשטען פערזוך ביז דעם גראַנדיעזען דענקמאל פון באַלזאַק.

פיעלע דענקמאַלען ראָדען'ס זיינען געשיקט געוואָרען אין אַמעריקאַ, און דאָס רייכסטע פון זיי איז צושטערט געוואָרען ביי די אונרוהען אין טשילי, נאָך איידער מען האָט עס אוועקגעשטעלט אויף דעם בעשטימטען אָרט. דאָס איז געווען א רייטער־סטאַטו פון גענעראַל לינטש: זי האָט געהאַט דעם שיקזאַל פון דעם פערלאָרענעם ווערק פון לעאָנאַרדאָ, צו וועלכען ראָדען'ס ווערק איז אפשר נאָהנט אין דער מאַכט פון אויסדרוק און אין דער וואונדערליך בעזעלטער איינהייט פון מאַן און פערד. נאָך א קליינעם גיפּסמאַדעל אין מוזעע ראָדען אין מעדאָן מוז מען שליסען, אז דאָס איז געווען א פּלאַסטיש בילד פון א מאָגערען מאַן, וועלכער זעצט זיך אין זאָטעל מיט א בעפעהלענדען זשעסט, אָבער מען זעהט, אז ער איבט אוים זיין מאַכט צו בעפעהלען נאָר אין זיין אַמט, און ניט אין זיין לעבען.

דאָ דערהויבט זיך שוין איבריגענס די פאָרוועדטס אָנווייזענדע האַנט פון גענעראַל איבער דער גאַנצער מאַסע פון מענש און טיער. דאָסזעלבע גיט וויקטאָר הוגאָ'ס בעוועגונג איהר אונפערגעסליכע הויכקייט. די גרויסע לעבעדיגע האַנט, וואָס רעדט מיט דעם ים, קומט ניט פון דעם דיכטער אַליין; זי שטייגט אראָב פון דעם שפּיץ פון דער גאַנצער גרופּע, ווי פון א באַרג, אויף וועלכען זי האָט געבעטען גאָט, איידער זי האָט אָנגעהויבען רעדען. וויקטאָר הוגאָ איז דאָ דער פערטריבענער, דער איינזאַמער פון גערנעסעי, און איינער פון די וואונדער פון דעם דענקמאל איז, דאָס די מוזען, וואָס רינגלען איהם ארום, ווירקען ניט ווי געשטאַלטען, וואָס בעזוכען א פערלאָזענעם: זיי זיינען, פערקערט, זיין זיכטבאַר געוואָרענע איינזאַמקייט. דורך די פעראייניגונג פון די איינצעלנע פיגורען און די קאָנצענטראַציאָן, מען וואָלט געקענט זאָגען: ארום דעם אינערסטען פון דיכטער, האָט ראָדען

בעקומען יענעם וואונדערליכען איינדרוק; אזוי ווי ער איז דאָ אויף ארויסגעגאנגען פון אן אינדיווידואליזירונג פון די בעריהרונגספונקטען, איז איהם געלונגען צו מאכען פון די וואונדערליך בעוועגטע אקטען ארגאנען פון דעם מאן וואָס זיצט. זיי זיינען ארום איהם ווי גרויסע בעוועגונגען, וואָס ער האָט אמאל געמאכט, בעוועגונגען, וואָס זיינען געווען אזוי שעהן און יונג, אז א געטין האָט זיי געשיקט איהר גנאָד, ניט צו פערגעהן און בלייבען אויף אייביג אין דער געשטאלט פון שעהנע פרויען.

פאר די פיגור פון דעם דיכטער האָט ראָדען געמאכט פיעלע שטודיען. וועהרענד אן עמפפאנג אין האָטעל לוזיניאן האָט ראָדען פון א פענסטער־ניש בעאָבאכט און נאָטירט הונדערטער און הונדערטער בעוועגונגען פון דעם אלטען מאן און אלע אויסדרוקען פון זיין בעלעבטען געזיכט. פון אָט די פאָרבעריייטונגען זיינען ארויסגעקומען ראָדען'ס פאָרטרעטען פון הוגאָ. פאר דעם דענקמאל האָט ער געמוזט האָבען נאָך א גרעסערע פערטיפונג. ער האָט אָבגערוקט אלע זיינע איינצעלנע איינדרוקען, האָט זיי אין דער ווייט צוזאמענגעפאסט, און ער האָט פון אלע בילדער פון זיין עראינערונג געשאפען איינס, פונקט ווי מען האָט, מעגליך, פון א רייהע רהאפסאָדען געשאפען איין געשטאלט: האָמער. און דעם איינעם, לעצטען בילד האָט ראָדען געגעבען די גרויסקייט פון עפעס זאגענהאפטעס; אזוי ווי דאָס אלץ האָט גאָר נאָך אלעמען געקענט זיין א מיטה און צוריקגעהן צו איינעם פון די פאנטאסטישע פעלזען אין ים.

אָט די מאכט צו דערהויבען דאָס פערגאנגענע צום אונפערגענגליכען האָט ראָדען ארויסגעוויזען אלעמאל, ווען היסטאָרישע שטאָפען אָדער געשטאלטען האָבען געדארפט אויפלעבען אין זיין קונסט; אם איבערלעגטסטען אפשר האָט ער די מאכט בעוויזען אין די בירגער פון קאלעי. וואָס דאָ איז געווען שטאָף, איז בעשטאנען אין גאנצען פון א פאָר שפאלטען אין דער כראָניק פון פרואסאר. דאָס איז געווען די געשיכטע פון דעם, ווי די שטאָדט קאלעי איז בעלאגערט געוואָרען פון דעם ענגלישען קעניג, עדוואַרד דעם דריטען; ווי דער קעניג וויל זיך ניט דערבארמען אויף די שטאָדט, וועלכע איז פערצווייפעלט און אין שרעק פון הונגער; ווי דערזעלבער קעניג וויליגט איין ענדליך אָבצוטרעטען פון דער שטאָדט, ווען זעקס פון איהרע אָנגעזעהענסטע בירגער וועלען זיך איבערגעבען אין זיינע הענט, „אז ער זאל מיט

זיי קענען טהאָן נאָך זיין ווילען". און ער האָט פערלאַנגט, אַז זיי זאָלען פערלאָזען די שטאָדט מיט אונבעדעקטע קעפּ, אין איין העמד, מיט אַ שטריק אויף'ן האַלז און מיט די שליסלען פון דער שטאָדט און פון דעם בעפעסטיגטען שלאָס אין האַנט. דער כראָניסט דער־צעהלט דאַן די סצענע אין שטאָדט. דער בירגערמייסטער, מ. זשאַן דע וויען, האָט געהייסען קלינגען די גלאָקען, און די בירגער האָבען זיך פערזאַמעלט אויפ'ן מאַרק־פּלאַץ. זיי האָבען אויסגעהערט די טרויע־ריגע שליחות און זיי וואַרטען און שווייגען. אָבער באַלד שטעהען אויף צווישען זיי די העלדען, די אויסדערוועהלטע, וואָס פיהלען אין זיך דעם בערוף צו שטאַרבען. דאָס שרייען און וויינען פון דער מענגע רייסט זיך דורך אין דעם כראָניקער'ס ווערטער. אָבער באַלד בע־הערשט ער זיך. ער רופט אָן פיער פון די העלדען, צוויי האָט ער פערגעסען. איינער איז געווען דער רייכסטער בירגער פון שטאָדט, דער צווייטער איז געווען אָנגעזעהען און רייך און האָט געהאַט צוויי שעהנע פריילײנס־טעכטער, וועגען דעם דריטען וויים דער כראָניסט נאָר, אַז ער איז געווען רייך, און דער פערטער איז געווען זיין ברודער. דאַן דערצעהלט ווייטער דער פראַנצויזישער כראָניסט ווי זיי האָבען זיך אויסגעטהאָן ביז'ן העמד, ווי זיי האָבען אַרומגעבונ־דען אַ שטריק אויף'ן האַלז און גענומען אין האַנט די שליסלען פון שטאָדט און שלאָס; ווי זיי זיינען אָנגעקומען אין קעניג'ס לאַגער, און דער קעניג האָט זיי זעהר האַרט אויפגענומען. דער הענקער איז שוין געשטאַנען נעבען זיי, ווען, אויף דער קעניגין'ס ביטע, האָט מען זיי געשאָנקען דאָס לעבען. „ער האָט זיך צוגעהערט צו זיין פרוי, — דערצעהלט פרואַסאַר, — ווייל זי איז געווען שוואַנגער". מעהר דערצעהלט ניט די כראָניק.

פאַר האָדען אָבער איז דאָס שטאָף געווען גענוג. ער האָט באַלד געפיהלט, אַז עס איז דאָ אין דער געשיכטע אַן אויגענבליק, אין וועל־כען עפּעס גרויסעס איז געשעהן, עפּעס, וואָס האָט ניט געוואוסט פון צייט און נאָמען, עפּעס, וואָס איז אונאָבהענגיג און איינפאַך. ער האָט זיין אויפמערקזאַמקייט געווענדט אויף דעם מאָמענט, ווען זיי פערלאָזען די שטאָדט. ער האָט געזעהן, ווי די מענשען האָבען אָנ־געהויבען זייער גאַנג; ער האָט געפיהלט, ווי אין יעדען פון זיי איז נאָכאַמאָל דורכגעגאַנגען דאָס גאַנצע לעבען, וואָס ער האָט דורכגע־מאַכט, ווי יעדערער פון זיי, בעלאַדען מיט זיין פערגאַנגענהייט, איז

דאָ געשטאַנען, גרייט אַרויסצוטראָגען זי פון דער אַלטער שטאָדט. זעקס מענער זיינען פאַר איהם אַרויפגעשוואומען, פון וועלכע קיין איינער איז ניט געווען עהנליך צום צווייטען; נאָר צוויי ברידער זיי־נען צווישען זיי געווען, און זיי זיינען אפשר יע געווען עהנליך איינער צום אַנדערען. אָבער יעדערער פון זיי איז אויף זיין אייגענעם אופן געקומען צו זיין בעשלום, האָט אויף זיין אייגענער אַרט געלעבט די לעצטע שטונדען, האָט זיי געפייערט מיט זיין זעל און האָט געליטען מיט זיין לייב, וועלכער איז צוגעבונדען צום לעבען. און דאַן האָט ער אויך ניט געזעהן מעהר די געשטאַלטען.

אין זיין זכרון זיינען אויפגעשטאַנען זשעסטען און פּאָזיציאָנען. זשעסטען פון אָבשיעד, פון רעזיגנאַציאָן, זשעסטען איבער זשעסטען. ער האָט זיי צונויפגעקליבען, האָט זיי אויפגעבויט. פון דער פולקייט פון זיין וויסען האָבען זיי געשטראָמט צו איהם. אין זיין זכרון זיינען אויפגעשטאַנען הונדערט העלדען און האָבען געאיילט צו דעם אָפּפער. ער האָט אָנגענומען אַלע הונדערט און געמאַכט פון זיי זעקס. ער האָט זיי אויפגעבויט נאַקעט, יעדערען פאַר זיך, אין דער גאַנצער עלאָקווענץ פון זייערע ציטערענדע לייבער, אין דער נאַטירליכקייט פון זייער ענט־שלום.

ער האָט געשאַפען דעם אַלטען מאַן מיט די אַראָבהענגענדיגע הענט. ער האָט איהם געגעבען דעם שווערען, שלעפּענדיגען טריט, דעם גאַנג פון דעם אַלטען מענשען, און אַן אויסדרוק פון מיעדקייט, וואָס פליעסט איבער זיין געזיכט ביז צו דער באָרד.

ער האָט געשאַפען דעם מאַן, וואָס טראָגט דעם שליסעל. עס איז נאָך פאַראַן אין איהם לעבען פאַר פיעלע יאָהרען, און אַלץ איז איינגעדרענגט אין די פּלוצלונגע לעצטע שטונדע. ער קען דאָס קוים איבערטראָגען. זיינע ליפּען זיינען צונויפגעפּרעסט, זיינע הענט האָ־בען זיך איינגעגעסען אין דעם שליסעל. ער האָט זיין קראַפט צוגע־געבען פייער, און זי ברענט אין איהם.

ער האָט געשאַפען דעם מאַן, וועלכער האַלט מיט בײדע הענט דעם אַראָבגעזונקענעם קאָפּ, ווי אום צונויפצוזאַמלען זיך און נאָך איין אויגענבליק זיין אַליין.

ער האָט געשאַפען די צוויי ברידער, איינער פון וועלכע קוקט אויף צוריק, ווערענד דער אַנדערער נייגט זיין קאָפּ מיט אַ בעוועגונג

פון ענטשלאָסענהייט און רעזיגנאַציאָן, ווי ער וואָלט איהם אויסגע־שטרעקט פאַר דעם הענקער.

און ער האָט בעשאַפען די אונקלאָרע בעוועגונג פון דעם מאַן, וואס „געהט דורך דאַס לעבען", — „לע פּאסאַן", האָט איהם גוסטאַוו זשעפראַי גערופען. ער געהט שוין, אָבער ער ווענדט זיך נאָך איין מאָל צוריק, ניט צו דער שטאָדט, ניט צו די וויינענדע און ניט צו די, וואָס געהען מיט איהם. ער ווענדט זיך צוריק צו זיך אַליין. זיין רעכטער אָרעם הויבט זיך, בויגט זיך אין אַ ניט זיכערער בעוועגונג; די אויפגעהויבענע האַנט בלייבט לייז אין דער לופט, ווי אַ פויגעל וואס מען האָט בעפרייט. דאָס איז אַן אָבשיעד פון אַלץ וואס איז אונבע־וואוסט, אונזיכער, פון אַ גליק, וואָס איז נאָך ניט געווען, פון ליידען, וואָס וועלען איצט אומזיסט וואַרטען, פון מענשען, וואָס לעבען ערגעץ און וועלכע מען וואָלט אפשר אַמאָל בעגעגענט, פון אַלע מעגליכקייטען פון מאָרגען און איבערמאָרגען, און אויך פון יענעם טויט, וואָס מען שטעלט זיך פאָר ווייט, ווי עפּעס וואָס איז מילד און שטיל און צום סוף פון אַ לאַנגער, לאַנגער צייט.

אָט די געשטאַלט אַליין, אַוועקגעשטעלט אין אַן אַלטען, טונקעלען גאָרטען, קען זיין אַ דענקמאַל פאַר אַלע יונג־געשטאָרבענע.

און אָט אַזוי האָט ראָדען געגעבען יעדען איינעם פון זיי אַ לעבען אין דער לעצטער בעוועגונג פון זייער לעבען.

די איינצלנע פיגורען זיינען ערהאַבען אין זייער איינפאַכער גרויס־קייט. זיי דערמאָנען אָן דאָנאַטעלאָ, און אפשר נאָך מעהר קלאָ סלוטער און זיינע פּראָפּעטען אין דער שאַרטרעז פון דיזשאָן.

מען בעקומט דעם איינדרוק, ווי ראָדען וואָלט מעהר גאָר ניט גע־טהאָן ווי צוזאַמענצופּאַסען די איינצעלנע פיגורען. ער האָט זיי געגע־בען די געמיינשאַפטליכע לאַסט, דאָס העמד און דעם שטריק, און האָט זיי אַוועקגעשטעלט אין צוויי רייהען: די דריי, וועלכע מיר זעהען שוין אין גאַנג אין דער ערשטער רייה, די אַנדערע מיט אַ ווענדונג נאָך רעכטס, אַזוי ווי זיי וואָלטען זיך אָנגעשלאָסען אָן די ערשטע. דער פּלאַץ, פאַר וועלכען מען האָט דאָס דענקמאַל בעשטימט, איז געווען דער מאַרק פון קאַלעי, דערזעלבער אָרט, וואו דער שווערער גאַנג האָט זיך אַמאָל אָנגעהויבען. דאָרט האָבען די בילדער געזאָלט שטעהן, גאַנץ נידריג, קוים אויפגעהויבען איבער דער אַלטעגליכקייט, אַזוי ווי די טרויעריגע שעה וואָלט נאָך אַלץ פאָרגעשטאַנען, אין מיטען פון יעדער צייט.

מען האָט אָבער אין קאַלעי ניט געוואָלט אָננעמען אַזאַ נידריגע סטאַטו, ווייל דאָס איז געווען אין ווידערשפּרוך צו דער געוואוינהייט, און ראָדען האָט פאַרגעשלאָגען אַן אַנדער אויפשטעלונג. ער האָט פאַר־לאַנגט, מען זאָל אויפבויען האַרט ביים ים אַ פּירעקיגען טורעם, צוויי שטאָק די הויך, מיט גלייכע גלאַטע ווענט, און דאָרט אויבען זאָל מען די זעקס בירגער אויפשטעלען אין דער איינזאַמקייט פון ווינט און הימעל. מען האָט געקענט פאַראויסזעהן, אַז דער פאָרשלאַג וועט אויך ניט אָנגענומען ווערען. און דאָך איז ער געלעגען אין תוך פון דער זאַך. דאָ איז געווען אַ גלענצענדע געלעגענהייט צו בוואונדערען די געשלאָ־סענהייט פון דער גרופּע, וואָס איז בעשטאַנען פון זעקס איינצעלנע פיגורען און איז דאָך געווען אַזוי פעסט צוזאַמענגעבונדען, ווי דאָס וואָלט געווען איין זאַך. און דערביי האָבען די איינצעלנע געשטאַלטען זיך ניט בעריהרט. זיי זיינען געשטאַנען איינס נעבען דעם צווייטען, ווי די לעצטע בוימער פון אַן אויסגעהאַקטען וואַלד, און פעראייניגט האָט זיי נאָר די לופט.

געהט מען אַרום דער גרופּע, ווערט מען איבעראַשט, ווי פון דער וועלען־בעוועגונג פון די קאָנטורען קומען אַרויס די זשעסטען ריין און גרויס, דערהויבען זיך, שטעהען און פליהען צוריק אין די מאַסע, ווי אויפגעצויגענע פאָהנען. דאָ איז אַלץ געווען קלאָר און בעשטימט. פאַר אַ צופאַל איז דאָ ניט געווען קיין אָרט. די גרופּע, ווי אַלע ראָדען'ס גרופּען, איז איינגעשלאָסען אין זיך אַליין, אין אייגענע וועלט, אָנגע־פילט מיט אַ לעבען, וואָס געהט אין אַ קרייז, שטראָמט אָבער אין ערגעץ ניט אַרויס, ווערט אין ערגעץ ניט פערלאָרען.

אַנשטאָט בעריהרונגען זיינען דאָ פאַראַן איבערשניידונגען, וועל־כע זיינען דאָך אויך אַן אַרט פון בעריהרונג, אונענדליך אָבגעשוואַכט דורך דאָס מעדיום פון לופט, וואָס געפינט זיך צווישען, בעאיינפלוסט און פערענדערט פון איהר. בעריהרונגען פון דער וויים זיינען ענט־שטאַנען, בעגעגנונגען, אַ געגענזייטיגע צוציהונג פון פאָרמען, ווי מען זעהט דאָס אַמאָל ביי די וואָלקענס אָדער די בערג, וואו די צווישען לי־גענדע לופט איז אויך ניט קיין אָבגרונד, וואָס צושיידט, נאָר גיכער אַ לייטונג, אַ שטילער איבערגאַנג.

פאַר ראָדען האָט די בעטייליגונג פון דער לופט אַלעמאָל געהאַט אַ גרויסע בעדייטונג. ער האָט אַלע זיינע זאַכען אריינגעפּאַסט אין רוים, און דאָס האָט זיי געגעבען יענע גרויסקייט און זעלבסטשטענ־

דיגקייט, יענע אונבעשרייבליכע ערוואקסענקייט, וועלכע אונטערשיידט זיי פון אלע זאכען. אבער אינטערפרעטירענדיג די נאטור, האט ראדען בּיסלעכווייז געמוזט פערשטארקען די אויסדרוקען, און גלייכצייטיג אויך דערהויבען די פערהעלטניס פון דער אטמאספער צו זיין ווערק, אז זי זאל ארומנעמען די צוזאמענגעפאסטע פלאכען מעהר בעוועגט און ליידענשאפטליך. זיינען זיינע ווערק פריהער געשטאנען אין רוים, איז עס איצט, ווי ער וואלט זיי געריסען צוריק צו זיך, נאר ביי איינצעלנע טיערען אויף די קאטעדראלען קען מען זעהן עפּעס עהנליכם. אויך אין זיי האט זיך די לופט אויף אן אייגענטימליכער ארט בעטייליגט: עס האט אויסגעוויזען, ווי זי וואלט געווען שטילקייט אדער ווינט, אבהענגיג פון דעם, צי זי איז געגאנגען איבער בעטאנטע אדער שטילע ערטער. און אין דער אמת'ען, ווען ראדען האט צוזאמענגעפאסט די הויכע אויבערפלאכען פון זיינע ווערק, ווען ער האט דערהויבען דאס ערהאבענע און האט די הייהלען פערטיפט, האט ער געהאנדעלט מיט זיין ווערק, פונקט ווי די אטמאספער האט געהאנדעלט מיט יענע זאכען, וועלכע האבען איהם געהערט זייט הונדערט יאהרען. זי האט אויך צוזאמענגעפאסט, פערטיפט, אבגעזעצט שטויב, האט מיט רעגען און פראסט, מיט זון און שטורם ערצוויגען די זאכען פאר זייער לעבען.

שוין ביי די בירגער פון קאלעי איז ראדען אין דעם פונקט געווען אויף זיין אייגענעם וועג. דאס איז געווען דאס מאנומענטאלע פּרינציפּ פון זיין קונסט. מיט אזא מיטעל האט ער געקענט שאפען זאכען, וואס זאלען זיך ווייט אנזעהן, זאכען וואס זיינען ארומגערינגעלט ניט נאר פון דער ארומיגער לופט, נאר פון דעם גאנצען הימעל. ער האט געקענט מיט א לעבעדיגער פלאך, ווי מיט א שפּיגעל, פאנגען און בעוועגען די ווייטען, און ער האט געקענט פארמירען א זשעסט, א בעוועגונג, וואס איז אין זיינע אויגען געווען גרויס, און צווינגען דעם רוים זיך אין דעם צו בעטייליגען.

אזוי איז דער קליינער אינגעל, וואס קניהט און שטרעקט אויס זיינע ארעמס אין א בעוועגונג פון געבעט. ראדען האט די פיגור אנגערופען „דער פערלארענער זוהן", אבער די פיגור טראגט דעם נאמען „פריער". און זי וואקסט אריבער אפילו אט דעם נאמען אויך. דאס איז ניט א זוהן, וואס קניהט פאר זיין פאטער. די בעוועגונג מאכט א גאט נויטווענדיג, און אין דעם, וואס מאכט די בעוועגונג, זיינען פער-

קערפּערט אַלע, וואָס דאַרפֿען אַ גאָט. אַט דעם שטיין געהערען אַלע ווייטען; ער איז אַליין אויף דער וועלט.

און אַזוי איז אויך באַלזאַק. ראָדען האָט איהם געגעבען אַ גרויס־קייט, וואָס שטייגט אפשר אַריבער די געשטאַלט פֿון דעם שריפֿטשטע־לער. ער האָט איהם בענומען אין זיין תוך, האָט זיך אָבער ביי דעם ניט אָבגעשטעלט: אַרום זיינע ווייטסטע און לעצטע מעגליכקייטען, אַרום דעם אונעררייכטען האָט ראָדען געצויגען דעם מעכטיגען קאָנטור, וואָס דערמאָנט אָן מצבות פֿון לאַנג פֿערגאַנגענע פֿעלקער. זייט פֿיעלע יאָהרען האָט ראָדען אין גאַנצען געלעבט אין אַט דער געשטאַלט. ער האָט געזוכט באַלזאַק׳ס היימאַט, די לאַנדשאַפֿטען פֿון טורעין, ער האָט זיינע בריעף געלעזען, ער האָט שטודירט אַלע בילדער, וואָס זיינען פֿון איהם געבליבען, און פֿיעל מאָל דורכגעלעזען זיינע ווערק; אויף אַלע פֿערוואָרפֿענע וועגען האָט ער דאָ בעגעגענט באַלזאַק׳ס מענשען, גאַנצע פֿאַמיליען און דורות, אַ וועלט, וואָס האָט נאָך אַלץ געגלויבט אין דער עקזיסטענץ פֿון דעם בעשעפֿער. ראָדען האָט געזעהן, אַז די אַלע טויזענד פֿיגורען, מעגען זיי טהאָן וואָס זיי ווילען, זיינען דאָך אַלע פֿער־נומען מיט דעם, וואָס האָט זיי בעשאַפֿען.

און ווי מען קען אָפֿטמאָל פֿון די מיענען פֿון די צושויער טרעפֿען, וואָס פֿאַר אַ דראַמאַ עס ווערט אויף דער ביהנע אויפֿגעפֿיהרט, אַזוי האָט ראָדען געזוכט אין אַט די אַלע געזיכטער דאָס, וואָס איז נאָך פֿאַר זיי ניט פֿערגאַנגען. ער האָט, ווי באַלזאַק, געגלויבט אין די ווירק־ליכקייט פֿון אַט דער וועלט, און עס איז איהם געלונגען פֿאַר אַ ווייל־אַהין אַריינצודרינגען. ער האָט געלעבט, ווי באַלזאַק וואָלט איהם אויך געשאַפֿען. ער האָט זיך צווישענגעמישט און איז אונבעמערקט פֿער־שוואונדען צווישען באַלזאַק׳ס מענשען. אויף דעם אופֿן האָט ער בע־קומען די בעסטע ערפֿאַהרונגען.

ווייטער איז דאָס פֿאַרטיגע מאַטעריאַל געווען פֿון קליינעם ווערט. די דאַגערעאָטיפּען האָבען ניט געגעבען קיין נייעס, נאָר אַלגעמיינע אָנהאַלטס פּונקטען. דאָס געזיכט אויף זיי האָט מען נאָך פֿון שולצייט געקענט. נאָר איין בילד, וואָס סטעפֿאַן מאַלאַרמע האָט געהאַט, וואו באַלזאַק איז אַראָבגענומען אָהן אַ ראָק, איז געווען כאַראַקטעריסטישער פֿון די אַנדערע.

דאַן האָט זיך ראָדען געמוזט ווענדען צו די שריפֿטען פֿון די צייטגענאָסען. טעאָפֿיל גאָטיע׳ס ווערטער, די נאָטיצען פֿון די גאָנ־

קורס און לאַמאַרטין׳ס שעהנע בילד פון באַלזאַק. אויסער דעם איז נאָך געווען דאַווידס ביוסט אין קאָמעדיע פראַנסעז, און אַ קליין בילד פון לואי בולאַנזשע.

מיט אַט דעם גאַנצען מאַטעריאַל איז ראָדען צוגעטראָטען צו דער ארבייט. ער האָט בענוצט לעבעדיגע מאָדעלען פון עהנליכע קערפער־פערהעלטניסען און ער האָט געשאַפען אין פערשיעדענע שטעלונגען זיעבען פאַלשטענדיג אויסגעפיהרטע בילדער. אָבער ער האָט געפיהלט, אז זיין ארבייט איז דערמיט נאָך ניט געענדיגט. ער האָט זיך אומגעקערט צו לאַמאַרטין׳ס בעשרייבונג און האָט דאָרט געלעזען: „ער האָט געהאַט דאָס געזיכט פון אַן עלעמענט", און: „ער האָט געהאַט אין זיך אַזוי פיעל זעל, אַז זי האָט לייכט געטראָגען זיין שווערען קערפער". ראָדען האָט דערפיהלט אין אַט די זאַצען אַ גרויסען טייל פון זיין אויפגאַבע.

לאַנגזאַם איז געוואַקסען ראָדען׳ס וויזיאָן פון פאָרם צו פאָרם. און ענדליך האָט ער איהם דערזעהן. ער האָט דערזעהן אַ ברייטע געשטאַלט, וועמעס גאַנצע שווערקייט פערלירט זיך אין דעם אראָבפאַל פון מאַנטעל. אויף דעם שטאַרקען נאַקען, אין אַ ראַהם פון האָאָר, איז זיין געזיכט, בערוישט פון זעהן, שוימענדיג פון שאַפען, — דאָס געזיכט פון אַן עלעמענט. דאָס איז געווען באַלזאַק אין דער פרוכטבארקייט פון זיין איבערפלוס, דער גרינדער פון גענעראַציאָנען, דער פערשווענדער פון שיקזאַלען. דאָס איז געווען דער מענש, וועמעס אויגען האָבען גאָר קיין זאַך ניט געדאַרפט האָבען, און וואָלט די וועלט געווען לער, וואָלטען זיינע בליקען אַלץ איינגעשטעלט. דאָס איז געווען דאָס שאַפען אַליין, וועלכע האָט אָנגענומען באַלזאַק׳ס פאָרם, כדי צו ערשיינען; דער איבערפלוס פון שאַפען, די בערוישונג פון שאַפען.

דער קאָפּ, אביסעל צוריקגעוואָרפען, האָט געלעבט אויף׳ן שפּיץ פון יענער געשטאַלט, ווי די קוגעלען, וואָס טאַנצען אויף די שטראַהלען פון פאָנטאַנען.

אַזוי האָט ראָדען אין איין אויגענבליק פון אונגעהויערער צוזאַמענפאַסונג און טראַגישער איבערטרייבונג געזעהן זיין באַלזאַק, און אַזוי האָט ער איהם געמאַכט. די וויזיאָן איז ניט פערגאַנגען; זי האָט זיך נאָר פערוואַנדעלט.

אַט די ענטוויקלונג פון ראָדען האָט געגעבען זיינע ווערק אַ נייע שעהנהייט. זי האָט זיי געגעבען אַן אייגענע נאַהנטקייט. צווישען ראָ־

דעןס לעצטע ווערק זיינען פאראן קליינע גרופען, וועלכע ווירקען דורך זייער געשלאסענקייט און דורך די וואונדערליך ווייכע בעהאנדלונג פון דעם מארמאר. אין מיטען טאג האבען אט די שטיינער אין זיך א געהיימניספולען שימער, און ווען עס דעמערט, שטראמען פון זיי ארויס ווייסע זאכען. דאס קומט ניט נאר דערפון, וואס די בעריהרונגספונקטען זיינען דא אזוי בעלעבט; עס זיינען אויסערדעם צווישען די פיגורען און די איינצעלנע טיילען דא און דארט איבערגעלאזען געווארען די פלאכע שטיינבענדער, וואס פערבינדען טיף אונטען איין פארם מיט דער אנדערער.

דאס איז ניט קיין צופאל. דאס פערהיט דעם צושויער פון א ווערטלאזען דורכבליק צווישען די טיילען פון דער זאך אין די לערע לופט. די ווירקונג פון אזעלכע טיילען איז, אז די ראנדען פון פארמען, וואס האבען פריהער אויסגעזעהן שארף און אבגעשליפען, בעהאלטען זייער רונדונג, זאמלען דאס ליכט, זיינען שטענדיג פול און פליסען איבער.

אויב ראדען האט געשטרעבט צו דערנעהנטערען אויף ווי ווייט מעגליך די לופט צו דער אויבערפלאך פון זיינע זאכען, האט ער דא דעם שטיין גאר אויפגעלעזט אין לופט. דער מארמאר שיינט נאר צו זיין דער פעסטער, פרוכטבארער קערן, און זיין לעצטער שטילסטער קאנטור געהט איבער אין לופט. דאס ליכט, וואס קומט צו דעם שטיין, פערלירט זיין ווילען: עס געהט ניט איבער איהם צו אנדערע זאכען; עס בעהאלט זיך אין איהם, פערווייַלט, וואוינט אין איהם.

דאס פערמאכען פון אונוויכטיגע דורכבליקען אין א דערנעהנטערונג צום רעליעף, און ראדען האט טאקי א פלאן פון א גרויסען רעליעף־ווערק, אין וועלכען די אלע עפעקטען פון ליכט, וואס ער האט דערגרייכט אויף די קליינע גרופען, דארפען זיין צוזאמענגענומען. ער וויל שאפען א הויכע זייל, ארום וועלכע א ברייטער רעליעף־באנד זאל געהן ארויף. א פערמאכטע טרעפ זאל פיהרען ארויף נעבען די רעליעף־ווערק. אין אזא זייל וועלען די געשטאלטען אויף די ווענט זיין אין זייער אייגענער אטמאספער. א פלאסטיק וועט דאן ענטשטעהן, וואס וועט וויסען דאס געהיימנים פון העל־דונקעל, א סקולפטור פאר דעמערונג, עהנליך צו יענע בילדווערק, וואס שטעהען ביים אריינגאנג אין די קאטעדראלען.

אזוי איז געמאכט דאס „דענקמאל פון ארבייט“. אויף דעם לאנג־

זאָס אויפשטייגענדען רעליעף ענטוויקעלט זיך די געשיכטע פון אַר־בייט. אין אַ קריפּטאַ וועט זיך דאָס לאַנגע באַנד אָנהויבען מיט די בילדער פון די, וואָס פערברענגען זייער לעבען אַרבייטענדיג אין די בערג. דאָס באַנד וועט זיך ציהען דורך אַלע אַרבייטען ביז צום שפּיץ פון זייל: פון דער ליאַרעמדיגער ביז צו דער שטילסטער, פון דעם שמעלצאויווען ביז צום האַרץ, פון די האַמערען ביז צום געהירן.

ביים אַריינגאַנג וועלען שטעהן צוויי פיגורען: טאָג און נאַכט. אויף'ן שפּיץ פון טורעם וועלען שטעהן צוויי געפליגעלטע געניען, דורך וועלכע די העלע הויך וועט בענשען דעם טורם אונטען. ניט אין אַ גרויסער געשטאַלט אָדער בעוועגונג האָט ראָדען געזוכט פאַרצושטעלען די אַרבייט; זי איז ניט דאָס ווייט־זיכטבאַרע. זי איז אין די ווערק־שטאַטען, אין די הייזער, אין די קעפּ: אין טונקעלהייט.

ער ווייס דאָס, ווייל זיין אַרבייט איז אויך אַזאַ: ער אַרבייט אונאויפהערליך, זיין גאַנץ לעבען איז זיין אַרבייטסטאָג.

ער האָט עטליכע אַטעליעס; בעקאַנטערע, וואו פריינד און בריעף קענען איהם געפינען, און אונבעוואוסטע, פערוואָרפענע, אָרימע, מיט נאַקעטע ווענט, פול שטויב און גרוי. אָבער די אָרימקייט דאָ איז ווי יענע גרויסע, גרויע אָרימקייט פון גאָט'ס וועלט, אין וועלכער די בוי־מער ערוואַכען אין מערץ. אָט די אָרימע אַטעליעס האָבען אין זיך עפּעס פון אָנהויב פריהלינג: אַ שטילען צוזאָג און אַ טיפען ערנסט.

ווער ווייס, אפשר איז אין איינעם פון אָט די ווערקשטאַטען גע־וואַקסען דער טורעם פון אַרבייט. מען מעג זיך איצט ערלויבען צו רעדען וועגען דער בעדייטונג פון דעם טורעם: זי ליגט אין דעם שטאָפּליכען. אָבער ווען דער טורעם וועט זיין פאַרטיג, וועט ער זי־כער שטעהן אויף דער הויך פון ראָדען'ס קונסט. דער אַרבייטענדער קערפּער האָט זיך צו איהם געוויזען, ווי פריהער די ליעבענדע קערפּער. דאָס איז אַ נייע ענטפּלעקונג פון לעבען. אָבער אָט דער שאַפענדער גייסט לעבט אַזוי פיעל מיט זיינע זאַכען, איז אַזוי פערטיפט אין זיין ווערק, אַז פאַר איהם איז ניטאָ קיין אַנדער ענטפּלעקונג, ווי נאָר מיט די אויסגעפּרואווטע מיטלען פון זיין קונסט. נייעס לעבען הייסט פאַר איהם: נייע אויבערפלאַכען, נייע בעוועגונגען. אַזוי איינפאַך איז אַלץ אַרום איהם געוואָרען. ער קען מעהר ניט האָבען קיין טעות.

מיט זיין ענטוויקלונג האָט ראָדען געגעבען אַ צייכען אַלע קונסטען אין אונזער הילפלאָזער צייט.

מען וועט אמאָל דערזעהן, וואָס האָט אָט דעם גרויסען קינסטלער געמאַכט אזוי גרויס: ער איז געווען אַן ארבייטער, וואָס האָט מיט אלע זיינע קרעפטען געשטרעבט אריינצודרינגען אין זיין נידריגע, האַר־טע ווערקצייג. דאָס האָט איהם געלערענט פּאַרזיכטיגקייט אין לעבען; אָבער טאָקי אַ דאַנק אָט דער געדולד האָט ער דאָס לעבען געוואונען: ווייל די וועלט איז צו זיין ווערקצייג געקומען.

ניו־יארק
אין
פערזען
אנטאלאגיע
צוזאמענגעשטעלט פון
מאני לייב
ז. מאוד

Copyright, 1918
by
INZEL PUB. CO.

פייער

(אויסצוג)

עס רוישט און עס גוואלדעוועט ווי אין א שלאכט!
עס לויפען די מענשען ארום אין דער נאכט,
עס שרייען די גרויסע און קליינע צוזאמען.
עס איילען די מאסען צושראָקען און בלאס
און גיבען זיך איבער דער נאקעטער גאס.
די שטאָדט ברענט, די שטאָדט איז אין פלאמען!

עס ניסט זיך פאנאנדער דער העלישער פלאם,
עס שווימען די חורבות אין בראנדיגען ים,
אין רויך ווערט פארוואנדעלט דאָס מענשליכע שטרעבען.
עס שווינד'ט יעדע אָרדנונג און מיט א רעש
אנטלויפען צומישטע דורך בערגער מיט אש
און זוכען א לעבען, בעשיצען דאָס לעבען.

מאָריס ראָזענפעלד.

דריי שוועסטער

אין ענגלאנד איז דאָ א שטאָדט לעסטער,
אין לאָנדאָן איז דאָ אַזאַ סקוועער,
אין סקוועער שטעהען טעגליך דריי שוועסטער,
די מיידלעך — זיי קען ווער ניט ווער.

די קלענסטע פערקויפט דאָרטען בלומען,
די מיטעלסטע — בענדלאך פון שיך.
און שפּעט אין דער נאכט זעהט מען קומען
די עלטסטע, וואָס האנדעלט . . . מיט זיך.

די איגנגערע ביידע בעטראכטען
די עלטערע שוועסטער אָהן האס:
דען אלע דריי מיידלעך פעראכטען
די וועלט, מיט דער שטאָדט, מיט דער גאס.

און דאָך, ווען די קליינע צוויי קומען
צום נעסט, וואס זיי רופען א היים,
בענעצען זיי בענדלאך און בלומען
מיט טרערען, וואָס בלייבען געהיים.

מאָררים ווינטשעווסקי.

*

אויף דעם וויסטען, בלאַסען הימעל
כאַפּט זיך אויף דער קראַנקער מאָרגען,
און די גרויסע שטאָדט כאַפּט אויף זיך
אין דעם נעבעל גראָה פאַרבאָרגען.

איינגעהילט אין גראָהען נעבעל,
ריהרט זיך אויף דער לעבענס־תהום
און צוגיסט זיך אויף די גאַסען,
אין א כמורנעם מענשען שטראָם.

כמורנע גיסט און גיסט מיט מענשען,
פוילע, געלע ווי דער מאָרגען,
פון די טענעמענטס צו די שעפּער,
אין דעם נעבעל גראָה פאַרבאָרגען.

גלייך אזוי קוקט אויף דער תוהו,
ווען די געלע מתים געהען,
פון די קברים צו די גיהנום׳ס
נאָך די בייזע חיבוט־וועהען.

א. ליעסין.

אַ געזאַנג צום פאָלק

(אויסצוג)

הויב אויף דיינע אויגען און זעה אויפ'ן ים די געלאָדענע שיפען.
און זעה אין די טונקעלע וועלדער דעם רויך פון די לאָקאָמאָטיפען.
און זעה, ווי זיי שוועבען און קומען געשווינד פון אַ געגענד אַ ווייטען
און פיהרען אין אַנדערע לענדער פּראָדוקטען און סחורות צו בייטען.

הויב אויף דיינע אויגען און זעה די געמויערטע גרויסע פאַבריקען,
וואו ארבייטער זעגען און הובלען, און וועבען און נעהען און שטריקען,
און שמידען און פיילען, און טאַקען און שניצען, און גלעטען און פוצען,
און שאַפען די וואַרע, און שאַפען דעם רייכטהום צום מענשליכען נוצען.

און זעה די מאַשינען, די בלאַנקע, די ריעזיגע אייזערנע שקלאַפען,
וואָס היטען די מענשליכע כחות און העלפען די רייכטהימער שאַפען;
און זעה, ווי די ווילדע, די מעכטיגע קראַפט דער נאַטור איז בעצוואונגען,
ווייל טיעף איז דער מענשליכער שכל אין איהרע געהיימנים געדרונגען.

י. באָוושאָווער.

•

(אויסצוג)

איך האָב זי בעמערקט ביי אַ גאַז-לאַנטערן:
זי איז געוועזן אַ יאָהר זיעבצעהן אַלט;
שוואַרצע אויגען, אַ שניי-ווייסער שטערן,
צוואַרפענע לאָקען; אַ שטאַרקע געשטאַלט.

נאָר איהר טואַלעט איז אָרים געוועזען.
אויף איהר בלאַסען געזיכט, פון פודרע פערשטעלט,
האָב איך מיט ביטערען טרויער געלעזען:
קויף מיך, איך הונגער און האָב ניט קיין ברויט.

דוד עדעלשטאַדט.

*

(אויסצוג)

איך געה אין די רוישיגע גאסען פון שטאָדט.
די נאכט איז בעלויכטען — ווי ליכטיג, מיין גאָט!
עס בלענדען די אויגען עלקטרישע ליכט,
און פייערען שפריגגען ארום דיין געזיכט;
אנאָנסען, אנאָנסען אויף דעכער גאנץ הויך,
און איבער די דעכער — די פייערען אויך;
און איינע א מיידעל, פון פייער געמאכט,
זי טאנצט אויף א לייוועגט, זי טאנצט און זי לאכט,
און זונען און שטערען פון מענשליכע הענט — — — —

אברהם רייזען.

*

עס רוהט דער ווילדער טאָג־גערויש,
די גאסען זיינען וויסט,
א בלייך־ווייסע לבנה־נאכט
די שטומע שטאָדט פארגיסט...

די הויכע הייזער שרעקען זיך,
פארלאָשען, טויט און שטאר,
עס הילכט צוריק דעם געהער'ס טריט,
דער פוסטער טראָטואר...

פארשוואונדען איז דעם לעבען'ס פולס,
דאָך קלאפט ער ערגעץ וואו,
צי האסטיג־ווילד אין נעסט פון פרייד,
צי זאנפט אין שלומער־רוה...

און פלוצלונג הארך... אַ אמבולאנס,
די ווייסע נאכט צוריהרט —
— האָט אימיצער דערשאָסען זיך?
ווער ווייסט וואָס האָט פאסירט.

יהואש.

און פערגעסען פון חברים,
פרעמד פון מענשען, ווייט פון גאָט,
ווי אַ גר דאָ צווישען גרים,
איז מיר וויסט און לעער די שטאָדט.

צו אַ מדבר וועל איך קעהרען,
וואנדערען פון בארג צו טהאָל;
כאָטש אין עכאָ נאָר צו הערען
מיר אַן אַלט־בעקאַנטען קול.

דוד גאָלדשטיין.

*

איך געה פאַרביי אַ ביכער קראָם,
עס ליגט אין פענסטער דאָרט און ווינקט
אַ נייער בוך, נאָר וואָס פון דרוק,
ניט טייער, בלויז אַ שילינג פּיער, —
נאָר וועה, וויפיעל דאָס איז פאַר מיר!
איך האָב קיין דריטעל ניט דערפון.
קיין דריטעל ניט דערפון...

— — — — — — — — — — — — — — —

איך ווער פאַרשעמט פאַר זיך אַליין,
און לאָז מיך אין די גאַסען געהן,
די וועלט, די שעהנקייטען אין איהר,
איז ניט פאַר מיר, איז ניט פאַר מיר...

ראַדוצקי.

(אויסצוג)

אין דער ענגער גאַס בעוועגט זיך
שטיל אַ שאָטענקינד, עס שרעקט זיך:
שווארצע טעג און וויסטע נעכט, —
די וועלט איז שלעכט,
די וועלט איז שלעכט.

עוזיאל פליישמאַן.

די נויט.

ביי דער הויז ביי די טרעפּ ליגט די נויט,
לאָזט ניט צו ניט קיין מילך, ניט קיין ברויט;
און פון הויז, פון א צימער׳ל קליין
פערגעהט זיך א קינד אין געוויין.

און די מוטער פון קינד שלעפּט זיך אום,
שלעפּט זיך אום אין די גאַסען איצט שטום...

און ביים הויז ביי די טרעפּ ליגט די נויט,
לאָזט ניט צו ניט קיין מילך, ניט קיין ברויט.

איז געקומען די מאַמע פון גאַס;
אין איהר האַרץ האָט געפלאַקערט א האַס,
און דער קאָפּ איז געווען אַזוי שווער,
און פון אויג איז גערונען א טרער.

י. אדלער.

(אויסצוג)

נאָר הינטער מיר,
פערשטיינערט ליגט די גרויסע שטאָדט
אין גרויע, קאַלטע שאָטענס איינגעדעקט,
און דאָ און דאָרט פון לאַמטערנע־שימער נעל געפלעקט.
און ס׳פאַלען מיעד און שווער די טריט,
אָט ווי געוועזען וואָלטען זיי
פון שטאָהל און אייזען אויסגעשמידט...

נאָס איין... גאָס אויס.
און ס׳שפּרייט די שטאָדט זיך ענדלאָז־גרויס;
א נעץ פון גאַסען פלאָנטערען מיך ארום
און לאָזט מיך ניט ארויס.

ה. רויזענבלאַט.

נױ־יאָרק.

װי אַ װילדע, אַ שטורמישע מײדעל מיט אײביגען אונרוה אין הארצען,
מיט אימפעט פון װינט אין די לאָקען, מיט פײער פון זון אין איהר
בליק,

ערהױבט זיך די שטאָדט אין דער לופטען, פער׳כשופ׳ט אין פעלזיגע
טהורעמס,

בערינגעלט פון ים און פון טײכען, אזױ־װי אַ קינד פון די ים׳ען,
און װעהט אין די הימלען איהר באַנער, איהר באַנער פון פרײהײט
און גליק.

די װאַסערען שײנען און גלאַנצען, דער האפען לאַכט זוניג, בעצױבערט,
און גענז װילדע פליהען, װי טױבען פון שלום, פון װאַסער צום ברעג;
עס טרובען די לאָקאָמאָטיװען, עס סאָפּען די שיפלאַך און שיפען,
עס רודערט דאָס אײביגע שטרעבען, עס יאָגט זיך און טראָגט זיך דאָס
לעבען, —

און אַלץ װערט פערלאָקט פון דאָס מײדעל װאָס צױבערט פון
פרײהײט דעם װעג.

זי הערט דעם גערױש פון די פעלקער, דעם טראַמפּעל פון פרעמדע
נאַציאָנען,

עס פליהען פון מזרח און מערב די שיפען צו איהר נאָכאַנאַנד,
און זי שפּרײט איהר נעץ אױס פון זון־שײן און װעבט־אױס אַ חלום
אַ נײעם,

און דריקט זײ צום הארץ, װי אַ מוטער, און זינגט־אױס דורך גליהענדע
שטראַהלען:

„איהר זײט מײנע קינדער, און איך בין דער גײסט פון דער שטאָדט
און פון לאַנד...

י. סלאָנים.

*

א זון־שטראַהל פון שלאָף האָט געוועקט מיך, —
האָב איך האָס פערשטעהן ניט געקענט:
ווי קומט דאָס דאָס ליכט פון די פעלדער
אהער צווישען אייזערנע ווענד?

א לופטיגער ווינד האָט געגלעט מיך, —
האָב איך ניט געקענט אַלץ דערגעהן:
ווי קומט דאָס דאָס קינד פון די פעלדער
אהער אין די צעלען פון שטיין?

א בלומען־גערוך האָט גערעגט מיך, —
האַלב־וואך שוין האָב איך אַלץ געטראַכט:
ווער האָט דאָס דאָס גליק פון די פעלדער
אין צימער צוטראָגען געבראַכט?

י. ראָלניק.

*

מויערען, שטיינערנע, פינסטערע, הויכע
קריכען אין פינסטערען הימעל אריין.
אָווענד און נעבעל, עלעקטרישער שיין,
אויגען געצונדענע, גרויסע און בלייכע;
אויבען די באַהנען און אונטען טראַמוויייען,
אויטאָמאָבילען און פרויען און פערד,
מישען זיך אויס אויף דער שטיינערנער ערד,
מישען זיך, רודערען, פינקלען און שרייען.

איצטער וואך אויף פון דיין טאָגיגען דרימעל,
זינדיגער, בלינדער און שווארצער פערלאַנג,
און ווי א פליגעלדיג־פלאַמיגע שלאַנג
רייס זיך אריבער דער שטאָדט ביז אין הימעל!

*

כ'האָב אין מיטען טאָג א פארהאַנג אויף מיין פענסטער אויפגעהאָנגען,
פון דעם טאָג און פון די מענשען האָב איך פעסט מיין טיר פערמאַכט,
און א בלייבער אין דער פינסטער בין איך לאַנג ארומגעגאַנגען,
און די קאַלטע הענד געריבען, און צו זיך אַליין געלאַכט.

נאָכדעם בין איך לאַנג געלעגען, ווי אַ טויטער, ווי אַ טויטער...
(קיינער זאָל פאַר מיר ניט ווייזען זיין דערשראָקענעם געזיכט!) —
נאָר מיין האַרץ און מיינע אויגען פלאַמיג, פיבערדיג, צעשפּרייטענד,
האָבען שטומערהייט געיאָמערט נאָך געשרייען און נאָך ליכט.

בין איך נאָכדעם אויפגעשפּרונגען, און צום פענסטער צוגעשפּרונגען
און דעם פאָרהאַנג אָבגעריסען, און די פענסטער אויפגעפּראַלט, —
דאָרט אין אָוועגד האָט די גאַס איהר אַלטע, אַלטע ליעד געזונגען,
פייערען געפינקעלט האָבען אין דעם שטויביגען אַספאַלט.

פרויען זיינען אומגעגאַנגען, און געשריען האָבען קינדער.
(קיינער זאָל צו מיר ניט קומען מיט קיין ווייגענדיגע רייד!) —
און אַנטקעגען, פאַר מיין פענסטער, איז געשטאַנען שטום אַ בלינדער
און האָט פויל זיין קאַטערינקע מיט זיין בלינדער האַנד געדרעהט.

מאַני לייב.

דרויסען רעגענט...

דרויסען רעגענט. גלאַנציג שוואַרץ און נאַס,
ציהט אַ לאַנגע זיך פאַר מיר די גאַס.
מענשען איילען, סאָפּענדיג, פוןביידע זייטען,
ווי אַ לאַנגע, אויסגעדרעהטע שלאַנג פון ווייטען
לויפט אַ צוג פאַרביי דאָרט אויף אַ הויכער בריק.

איך געה אין שטראָם. און מענשען, קראָמען, אַלץ אַזוי בעקאַנטע
און דאָך פרעמד אַזוי אַלץ בייטען זיך פאַר מיר.
גאַס נאָך גאַס. און אָט איז שוין דאָס פּלאַץ. און דאָרט אַרויף די טיהר.
שילדען גאָלדענע, און פענסטער, אַלץ אַזוי בעקאַנטע.

כ'שטעה ביים טיהר און וואַרט. אַ מיידעל קומט: גוט־מאָרגען!
ס'קומען יונגע, אַלטע לייט: גוט־מאָרגען און גוט־יאָהר.
ס'עפענט זיך די טיהר. אַ נעגער־יונג, מיט קרייזעלדיגע האָר,
ציהט אַרויף אונז אין דער הויך. אַ זשום — אַ פליה!
באַלד — מיר זיצען שוין אין יאָך, ווי פיה,
און ציהען, אויסגעמאַטערטע, געשפּאַנט אין שווערע זאָרגען...

ר. אייזלאַנד.

*

הערט אויס אַט די רייד מיינע, ברידער:
האַלט שטענדיג זיך נידעריג, קליין
און אויסגעפּוצט זאָלט איהר גאָר קיינמאָל
אויף רוישיגע גאַסען ניט געהן.

דאָרט דרעהט זיך אַרום דער ניט־גוטער
און ס'ברענען די אויגען ביי איהם,
אַזוי ווי די אויגען פון ווייבער
ברענען די אויגען ביי איהם.

און זעהט ער, ס'האָט ווער אויסגעפּוצט זיך
און געהט זיך פעריסען דעם קאָפּ,
דעם לאָזט ער פון אויג שוין ניט אָב.

ער וועט שוין מיט ווערטערלעך זיסע
פערפיהרען אַ שמועס מיט איהם —
פערלאָרען איז דער שוין אויף אייביג,
וואָס וואַרפט נור איין בליק בלויז אויף איהם.

אָ, ברידער, איהר זייט דאָך ניט ווייבער,
וואָס געהט איהר פערפּוצטע אַרום?
וואָס געהט איהר אויף רוישיגע גאַסען?
וואָס קוקט איהר אויף אַלעם זיך אום?

*

האַלב פינסטער אין טעאַטער. מיינע אויגען קוקען.
כ'האָב דיך דערזעהן. דאָס האַרץ נעמט קלאַפּען: מיינע.
פון ווייטען זעה איך, דיינע אַקסלען צוקען
און יעדער ריהר אין דיר מיר ענטפערט: דיינע.

איך ציה אַראָב דעם הוט טיף אויף די אויגען,
און פון טעאַטער געה איך מיר אַרויס.
די נאַכט זעהט אויס מיר ווי אַ רעגענבויגען —
אַ טויער צו אַ גרויס אומענדליך הויז.

איך געה אריין. און וואס איך האב פערנומען
געוועזען איז עס וואונדערליך און העל,
אַ, דאמע פון מיין הארצען! וואו איך בין געקומען
איז עס געווען פאר מיר דיין קעניגליכע שוועל...

זישאַ לאַנדוי.

(אויסצוג)

און ווידער געהען זיי אַ גאַנצען יאָהר דעמזעלבען וועג,
און ווידער אָטמען זיי די קראַנקע לופט, און רייסען זיך ארויף
און פאַלען טיעף אראָפּ, און ראַנגלען זיך, און פּאַארען זיך צונויף
און ציהען קינדער אויף, וואָס זיינען קראַנק און לעבען ווייניג טעג —

און בויען הייזער אויף וואָס וואַקסען איבער נאכט, און וואַקסען הויך
און נאַסען ברייטען זיך און מעהרען זיך און ענג און ענגער ווערט
און רוה־לאָז שרייט די לעבענס־קראַפט, און שאַפט און ווארפט זיך
און צושטערט,
און הויבט זיך אויף און מישט זיך אוים מיט שטויב און אייזען־רויש
און רויך.

און אַלע יאָגען זיך מיט אויסגעשטרעקטע הענט און טיעפער פּיין
און בייטען הייליגקייטען אוים פאַר טרוקען ברויט, און רויט ווי גלוט
פלאַמט אויף די לופט נאָך גאָלד און גראָבט זיך איין אין זייער
פלייש און בלוט.
און רוה־לאָז שרייט די נויט און שלינגט זיי רגע־ווייז מיליאָנען איין,

און שיפען גרויסע קומען אַלע טאָג און קומען אימער מעהר,
און שיפען זינקען־איין; אַ וויסטער שרעק פּאַלט־אָן. דער שרעק
פערשווינדט,
און שיפען נייע ראַנגלען זיך אויפ׳ס ניי מיט ים און ווילדען ווינד,
און טעגליך ברענגט מען מענשען סטאַדעס־ווייז פון אומעטום אהער.

און וועה־געשרייען טויזענד, נייע, וויסטע, טראָגען זיך מיט זיי.
און אַלע זייערע בלוטען האַסען זיך, און מישען זיך צונויף,
און ווערען קיינמאָל איינס, און ראַנגלען זיך און גיבען זיך **ניט אויף**.
און זיי׳רע דורות רייסען זיך, צורייסען זיך און לײדען וועה.

און לײדען טיעפּעס וועה, און גוסס׳ען לאַנג, און שטאַרבען קיינמאָל ניט.
און מיר, און מיר, די אייביגע, פון וועמעס בלוט עס שרייט אַרוים:
מיר זיינען שטאַרק און איינזאַם־פריי און ווייט פון אַלץ און אייביג־
גרוים;
מיר ווירבלען זיך אין גרויסען ווירבעל־ווינד צוגלייך מיט אַלע מיט.

און דרעהען זיך און וואַרפען זיך ווי זיי אין זעלבען קאַראַהאָד
און פאַלען אום ווי זיי, און שטעהען אויף און טאַנצען נאָכאַמאָל —
און איבער אַלץ צוזאַמען דונערט ווילד דאָס ליעד פון שטיין און שטאָל,
דאָס ליעד פון שטיין און שטאָל — דער גרויסער וואַהנזין פון דער
ריעזען־שטאָדט.

מ. ל. האַלפּערן.

(אויסצוג)

נעפלאסטערט גלאז, ווי שפיגעל גלאנצט א ברייטע גאס. א פלעמעל מאט
אין גלאטען שפיגעל שפיעלט זיך, טאנצט. פון ביידע זייטען, שווער און זאט,
מיט רויטע קארקען ברייט צולעגט, ווי עמי־הארצים אויפגעריכט,
א קייט פון ריעזען־הייזער קריכט. עס שפיעלט דאס טאנצענדיגע ליכט
אויף מיילען, מיילען ווייט אוועק. פון ערגעץ מיט א ווילדען בריל
קומט אָן א פאהר־מאשין. איהר אויג, א רויטער פלאם, צורייסט די שפיעל
פון גלאנץ און שיין — און ווידער שטיל, שא, שטיל. — — — —

מנחם.

פארנאכט.

עס איז שעהן די פארנאכטיגע שעה — ס'ווערט די שטאדט
פון א צארטען און ראזיגען גאלד־שיין פערפלייצט.
ס'ווערט דער גרויער אספאלט אויסגעפלאסטערט אין גאלד,
יעדער מיידעלשער פנים'על גלעט זיך און רייצט.

ס'זינגט די שטאדט גאר אן אנדער, אן אנדער געזאנג —
ס'ווערט אנטשווינען דער אומרוה און רויש פון פאבריק.
אין דער דאזיגער רגע פערנעהמט שטיל דיין הארץ
דעם רחמנות פון שטאדט און איהר אומגליק און גליק.

ס'קלאפט דער פולס איהרער שטילער און מילדער און ווייך,
ווי דער ריטהם פון שטילען פערטראכטען געזאנג.
ס'ליעגט א וועהטאג און חן אויף געזיכטער צוקנייטשט,
ס'ווערט געלייטערט דער צער אזוי שטיל, אזוי באנג.

ס׳ברענען, ציטערען שויבען געצונדען אין גאָלד,
ס׳צינדען אויגען זיך זוניג און נעבעלדיג־ראָז;
גרויע מויערען שמייכלען געוויקעלט אין שיין
און מיט פונקען און שטראהלען שלאָגט אָב יעדעס גלאָז.

קינדער טאנצען צום טאקט פון שארמאנקעס אין גאס,
און די זויג־קינדער טאנצען ביי מאמעס אין שויס...
ס׳גליהען אויגלעך און פלאמען די בעקלעך פעררויזט —
עס איז שעהן די פארנאכטיגע שעה — זי איז גרויס!

י. י. שווארץ.

אין פארק.

כ׳שלאָף אין פארק צונויפגעקאָרטשעט אויף דער הארטער ערד,
כ׳שפיר די הארטקייט פון דער גאנצער וועלט;
ס׳הענגט דער אָסיען הימעל פינסטער איבער מיר,
דער פארק דער אויסגעדארטער איז מיין היים און מיין געצעלט.

כ׳שלאָף אין פארק צונויפגעקאָרטשעט אויף דער הארטער ערד,
ס׳דעקט עמיצער א שווארצער מיך אין שווארצען איין;
כ׳פיהל אויף זיך די שווארצקייט פון דער שווארצער, הארטער וועלט—
שטארקער, שטארקער, עלענדער זאָלסטו, מיין עלענד, זיין!

*

כ׳וועל א שכור, כ׳וועל טאנצען אין די גאסען,
הוליען מיט שכורים, פרעהען זיך אינאיינעם,
האקען לאָדענס, ברעכען טהיר און פענסטער,
יאָגען זיך נאָך קינדער, שליידערען מיט שטיינער;

כ׳וועל א שכור, כ׳וועל טאנצען אין די גאסען,
מיט בייזע הינד זיך יאָגען, נאָך פערד און מענשען;
ס׳וועלען הירזשען פערד, מענשען וועלען שרייען,
די גאסען וועלען קרעכצען מיט שרעק און ווילדען טומעל.

כ׳וועל א שכור, כוועל טאנצען אין די גאסען,
רייסען שילדען, אומווארפען פאָנארען,
ערגעץ אין אן אייזען זיך צובלוטיגען, צובייזלען,
ברומען ווי א טיגער און וויינען ווי א יתום.

א. מ. דילאָן.

א ניו יאָרקער פריהמאָרגען.

אזוי ווי א גאסען־פרוי, מיעד פון איהר נאכט־רויש,
די קליידער צוקנייטשטע, די אויגען פערשלאָפען, —
כאפט אויף זיך דער מאָרגען פון נאכטיגען וואנדלען —
א פנים מיט בלוטיגע פלעקען פערלאָפען...

און ס'הויבט אין א ווינקעל פון הימעל אָן פלאמען;
באלד כאפט עס זיך אָן ווילד אין אלע פיער זייטען;
און ס'וויקלען די פלאמען ארום הויך די מויער'ן,
אזוי ווי א שרפה ביי נאכט פון דער ווייטען...

און אויף די פאבריקען הויך שטעהען די קוימענס,
ווי אפענע מיילער פון רויב־ווילדע חיות;
און יאָמערן, שרייען ווי ווילדע אלמנות,
וואס געהען ווילד נאך נאך די מענערס לויות...

ווי קינדער צוטומעלט פון שלעכטע חלומות
ערוואכען די מענשען מיט שרעק אין די אויגען,
מיט ווארעמען שלאף נאך אויף זייערע ברעמען,
דעם פנים מיט רויכיגע נעבלען פערצויגען...

און ס'הויבען זיך שווארץ־כוואליעס קעפ אין די גאסען,
אזוי ווי דער ים אין די נאכטיגע שטורמס.
און ס'שיט זיך אראב אויף די קעפ ווי די דונערס
דער הילכיגער פייפען, דער רוף פון די טורעמס...

און ס'ציהען זיך איילענדיג־שנעל שווארצע רייהען
געפלאָכטען פון מענשליכע זיהן און פון טעכטער.
ס'בעגלייט זיי א רויש און א קלאפען פון רעדער,
ווי ס'וואלט ווער געשטיקט זיך פון ווילדען געלעכטער...

ב. לשין.

*

א פולע שטוב מיט מענשען,
און אַלע רעדען, רעדען...
און איך, דער באַלעבאָס פון הויז,
א שטילער שטעה ביים פענסטער,
און בליק אין גאַס ארויס...

איך זעה אין גאַס די קינדער,
אויף גליטשער־רעדלאַך פאָהרען
און אויף וועליסאָפּעדען פיעל.
און אַלע יאָגען, יאָגען
נאָך אן אָטאָמאָביל...

עס רופט מיך אָב פון פענסטער
מיין פרוי מיט שטילען פאַרוואורף.
איך פאָלג איהר אומעטיג און שטום...
אין דרויסען פאָהרען קינדער
אויף גליטשער־רעדלאַך אום.

*

אויף דער סאָפאַ זוך איך רוה
פון דעם פרעמד־געדעריי,
און איך הער אַזוי דערביי
קינדער טומלען ערגעץ וואו...

קינדער טומלען ערגעץ־וואו,
טרייבען אָן אַזאַ מין שפּיעל...
און דאָ רעדט מען אַזוי פיעל...
און איך ליג און הער זיך צו.

הער און שמייכעל אַזוי בלאָס,
ביז די ברעמען פאַלען צו.
קינדער טומלען ערגעץ־וואו...
קינדער שפיעלען זיך אין גאַס...

ל. מילער.

אַט געהען זיי מיט אָנגערוקטע קעפּס און שאַטענס צוויי ביים זייט,
מיט בליקען בליציגע, וואָס קוקען דאָ און פּאַלען ערגעץ ווייט
און זעהען אַלעס ארום דיר.
אַט געהען זיי און שאַרען זיך ביי פּרעמדע, שאַטענדיגע ווענט,
און ווארפען איבער זיך געהיים מיט לאַנגע, ווינקענדיגע הענט;
און טוליען זיך צום שלאָס פון טיר...
אַט אַט און ביידע שאַטענען זיך צו א דונקעל־פענסטער שויב.
ס׳גיט איינער זיך א בויג און לאָזט דעם צווייטען אויף זיין אַקסעל שטעהן,
און גלייכט זיך אויס, און וואַקסט... און וואַקסט — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

אין הויז איז שטיל, און שווארץ ליעגט אויסגעלייגט די נאכט
אויף דיל און וואַנט.
א פענסטער קרעכצט און הויבט זיך אויף, און ווייזט א בלייכענדיגע האַנט,
א קאָפּ, און שפּייט אריין אַן איינגעבויגטע, מענשליכע געשטאַלט.
א ווײַלע שטעהט עס שטום און קאַלט. אַט שרעקען־פול.
אַט ווידער קאַלט.
און הערט זיך איין צו יעדען שאַרך, און רעכענט אויס א יעדען קעהר,
און לאָזט מיט בלינדע, טאַפּענדיגע טריט זיך געהן אַהין, אהער...
א ליכט־בייטש טאַנצט ארויס איהם פון דער האַנט און טאַנצט צוריק אריין,
און שפּרינגט ארויס, און שאַרפט זיך אויף א שטוהל, א טיש, א גלאָז מיט וויין,
און ווארפט זיך אויף א קליידער שראַנק און שארט פון איהם די נאכט אראָפּ.
א ווענטעל פון א בעט, א קליינע, ווייסע האַנט... א בלאָנדער קאָפּ...
א האַלב ענטבלויזטע ברוסט... א האַנט אריינגעטוליעט ווייך אין שוים...
דאָס בלוט שטראָמט אויף. דאָס הארץ שלאָגט אויף. די אויגען ווערען פול און גרויס...
און עמעץ רופט אין איהם: „צום בעט...“ און עמעץ שרייט אין איהם „אנטלויף!...“
די ציינער קריצען אויף. די ליפּען פּרעסען זיך אין קראַמף צונויף.

דער אָטהעם — קורץ; א שפּאַן... דאָס ליכט אַנטלויפט און קומט
צוריק צוגעהן:
א שפּיגעל און א ציער־טישעל. א זייגער מיט א דימענט־שטיין.
א זייגער און א בלאָנדער קאָפּ... א דימענט און א האַנט אין שויס...

ער נעהמט דאָס גאָלד און געהט און שעלט... דאָס פענסטער שפּייט
צוריק איהם אויס.

מ. באָסין.

*

ציטערט אויף די קאַלטע לופט
א פערצווייפעלטער געשרעה;
ענדיגט זיך מיט א געוויין
מיט א מאמע'ס יאָמער־וועה.

ווערט די גאַס פון מענשען שוואַרץ.
ווי פער'משפּט דאָ צום טויט
שטעהט דער שאָפער און ווערט בלאַס
ווי די שטיינער ווערען רויט.

קלינגט דער אַמבולאַנס: דין... דין...

א. ל. באַראָן.

שאָטענס פון די גאַסען.

שאָטענס פון די גאַסען כאַפּען זיך ארויף אויף אַלע טרעפּ,
לייגען זיך אויף אַלע שוועלען,
ווערען אַנגעצונדען רויכערדיגע פלעמלאַך וואו ניט וואו, —
מעהר דעם גאַנג נאָך צו פאַרשטעלען.

הייבען אָן צו קומען פון דער ארבייט יונג און אַלט,
גייהען — קוים די פיס זיי ריהרען;
טרעפּ נאָך טרעפּ, ארויף, ארויף, די שליסלען אין די הענט, —
עפענען, פאַרמאַכען טירען.

דורך די שפּאַלטען פון די דילען שפּאַרט א ריח פון געקעכץ,
זאַטע פייערען זיך צינדען;
עפענען זיך טירען ווידער, פיס נאָך פיס אראָב־ארויף,
גרינגע, נייע — און פאַרשווינדען...

*

קאַלט פערגאַנגען איז די זון,
בלייכערהייט צושוואומען, —
ווייס איך קיינער וועט שוין היינט
אין מיין הויז ניט קומען.

אויפ׳ן גאַס — מען געהט, מען געהט
שטיל ווי נאָך א טויטען,
צינדען זיך לאַמטערנען אָן
אומעט צו פאַרשפּרייטען.

לאָז איך מיר אַוועק אין גאַס,
געה, ווייל אַלע געהען,
קיינעם צו דערצאָרענען,
קיינעם צו דערפרעהען...

ה. לייוויק.

כ׳בין אין גאַס אַרויסגעלאָפען.
אין אַ שווערען, שוואַרצען חלום
איז די גאַס נאָך שטיל געשלאָפען;
מיט אַ ווייסען טויטען פּנים
האָט די לבנה שטיל געקוקט.
מיט אַ ווייסען טויטען פּנים
האָט אַ שאָטען זיך גערוקט.
און פון טירען און פון פענסטער
זיינען נאָך מיר נאָכגעשפּרונגען
מיט אַרויסגעשטרעקטע צונגען —
דינע, ביינינע געשפּענסטער.

משה וואַרשע.

(אויסצוג)

(נאָך דזשיימס אָפּענהיימער)

עס צוקט די משוגע־געוואָרענע שטאָדט.
איהרע לונגען זיינען — מעטאַל־שטאָף,
איהר הארץ איז אַ סאָפּענדיגער דאַמפּף־קעסעל.
די פייערען שיטען גאָלדענעם שניי איבער די דעכער.
די זידענדיגע לאָקאָמאָטיוועו זשיפּען און קרעכצען
מיט אַ שטאָהלערען געוויין.
רעלסען־וועכטער פאָכען מיט די לאַמטערנען:
גרין, גרין, רויט.
די בליצענדע לאָקאָמאָטיוו־לאַמפּען
די שאָטענס פון קריכענדיגע ארבייטער —
וואָס קניען אין קוילען־שטויב,
אין אייזען־שטויב,
דאָ און דאָרט רייסט זיך אַ פאַבריק־קוימען צו גאָט
מיט רויטער פרעכהייט, ברילענדיג, פייפענדיג, שילטענדיג.
גלאָקען קלינגען, פייפלעך פייפען, געשרייען ציטערען.
און דער הימעל שטיקט זיך מיט קנויליגע וואָלקענס,
גליהט מיט לעבעדיג־געוואָרענע בליצען.

יצחק רייז.

סאָנעט.

צי זאָל איך מיך פערבאָרגען ערגעץ וואו,
און וויינען שטיל, דעם קאָפּ אראָפּגעבויגען
און אויסוואַשען צוריק די מידע אויגען,
וואָס האָבען קיינמאָל, קיינמאָל ניט קיין רוה.

און לאָזען וואַנדערען אַוועק מיין בליק,
ווי ביז אהער, אין גרויע, גרויע ווייטען,
און ווארפען איהם דערנאָך אויף אַלע זייטען,
אין קראַנקער אונרוה יאָגען זיך נאָך גליק.

צי זאָל איך מיך א וואָרף טהאָן ווילד אריין
אינמיטען גאַס, מיט אָנגעצונדענע אויגען,
און ברומען ווי א טיגערין פון פּיין,

די דיבענדיגע נאָזלעכער צופלויגען. —
צי זאָל איך וואו פערבאָרגען זיין,
און וויינען שטיל, דעם קאָפּ אראָבגעבויגען...

פראַדעל שטאָק.

אין יאפּאַנעזישען טיי־הויז.

ביים ברוינעם באַמבוס־טישעל, אונטער מאַטען ליכט
פון פארביגע פּאַפּיר־לאמטערנעלאַך צווייט,
קום איך זיך שטיל אמאָל אַן איינזאַמער צוגעהן,
און זיץ אין שטומען לאנג ביים שטארקען טיי געגרייט.

דורך געלבען פענסטער־גלאָז א בלייכער אָבענד־שיין
פון לייכטענדען בראָדוויי ווי דינער טיול זיך ציהט,
און טרוימעריש און בלאַס שיינט יעדערענס געזיכט,
און ווי געהיים שטיל שארען זיך די סארוועריס טריט.

פון נידעריגען באלקאָן וויגען זיך אין לופט
די בלויע ווינד־גלעקלאך אין ריטהמישען גלין־גלאָן,
און ס'חלום'ט אַלץ ארום פון ווייטען מזרח־לאנד,
פון טרוימערישען שטילען לאַקענדען יאפּאָן.

א. בערגער.

ניו יאָרק.

מעטאַל. גראַניט. געראויש. געבראַזג. געפּילדער.
אויטאָמאָבילען. הויך־באַהן. טיעף־באַהן. קאַר.
בורלעסקט. גראָטעסק. לעבעדיגע בילדער.
עלעקטריש ליכט אין גרילצענדען ווירוואַר.

געזיכטער פרעמד און בליקען פיינדליך־שטאַר.
קיין שמייכעל, קיין גוט־מאָרגען פריינדליך־מילדער.
און איינזאַמקייט און ניט געטרייסטער צער
אין אָט דער דרענגעניש כאָאָטיש־ווילדער.

אין גאַס.

הו־הא און עלעקטרישע ליכטער,
און פרעמדע און קאַלטע געזיכטער,
געדרענג און געיעג
און טומלענדער שרעק,
אַ, לאָמיך אַוועק!

אוועק! נאָר עס וואַקסט פון די שטיינער
א שד מיט אַמאָל אוים און שטשירעט די ציינער
אויף מיר מיט א בייזען געלעכטער.
און לאַכענדיג פלעכט ער
צוריק אין געלאַף מיך אריין.

א. לעיעלעס.

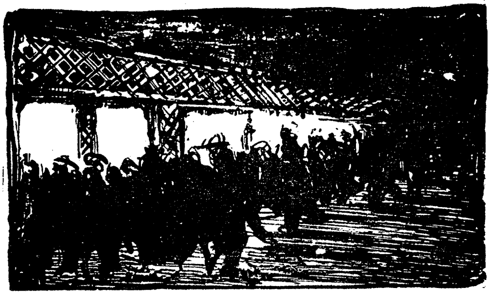

*

אַפּטמאָל הייבט מיין בלוט אַן שטאַרקער יאָגען;
הער איך צימבלען, הער איך פּויקען שלאָגען;
זעה איך, ווי עס לויפען מחנות ווילדע פערד,
ס'וועהען גריוועס, ס'ציטערט פון די טריט די ערד;
הער איך ווילדע ליעדער אין די גאַסען,
קאַטערינקעס שפּיעלען, אין די מאַסען,
ווי געשפּענסטער, טאַנצען קליינע קינדער;
ס'לויפען אום מיט פאַקלען אונטערצינדער,
ס'ברענען פייערן, — דאָס האָט דאָס לעבען
אין זיין פּויק אַ זעץ געגעבען!

ידידיה מרגלית.

אין פּאַרק.

היים דער טאָג, די זון זי גליהט;
מענשען שוואַך און מענשען מיעד,
קומען רוהען אויף דער באַנק,
זיצען אָפּ דאָרט שטונדען לאַנג.
ווער עס איז שוין אַלט און מיעד,
ווער ס'איז יונג און ארבייט ניט,
ווער עס קלערט זיך פון זיין היים,
לאָזט אַ טרעהר שטיל אין געהיים...
ווער עס קוקט אריין אין בלאַט
און פערקלערט זיך...

און אַט שטעהט אַ יונגערמאַן,
שטעהט און קוקט אויף דעם פּאַנטאַן.
קומט אַ מוטער, טרינקט געשווינד,
און טרינקט אַן איהר קליינעס קינד,
און אַ פייגעלע, מיט שרעק
טרינקט און זינגט און פליהט אוועק...

יצחק בלום.

*

ס'איז אומעטיג, מיין גאָט. האָסט דרייצעהן גאָרענדיגע הייזער
מיר צוליעב צושטעלט פון גרויסע ענגשאַפט;
מיר צוליעב האָסטו מיט שטויב בעדעקט די שמאָלע פענסטער
ס'זאָל קיין זון־שטראַהל דאָרט ניט קענען גרייכען.
כאָטש דו גילדעסט מיר אמאָהל אַ שפּיץ פון „רוף", מיין גאָט —
דאָך איז אומעטיג מיר, גאָט.

אזוי ווי שאָטענס ציהען זיך איעדען טאָג, פריהמאָרגען
מאַסען מענשען אין די ענגע שעפּער:
יעדער מיט דעם זעלבען אומעט, פון דעם זעלבען פּנים —
צו פערקויפען שוויים פאר קאַלטע סענטען.
און כאָטש איך בין פון „שאָפּ" דערוויייל נאָך פריי, מיין גאָט —
דאָך איז אומעטיג מיר, גאָט.

ח. גוטמאַן.

אַ טאָג אין ניו יאָרק.

אַ גאַנצען טאָג ארומגעבלאָנדזשעט אין די גאַסען;
און וואָס האָסטו געזוכט, און וואו ביזטו געוועזען?
האָסט עמיצען געדאַרפט, און ניט געקענט געפינען,
האָסטו אויף קראַם־פענסטער די אויפשריפטען געלעזן.

און קומסטו אהיים צוגעהן. די צימער־פרוי די בייזע,
נעהמט אום און וואָרקעט וואָס, און ברומט און שעלט דאַר ווּעמען.
פערבענקסטו זיך נאָך פריינד, וואָס דו האָסט וואו געלאָזען —
ווילסטו צו זיי אַ לאַנגען בריעף זיך שרייבען נעהמען,

איז שווער ווי בליי דיין קאָפּ, און קענסט קיין וואָרט ניט שרייבען.
הערסטו אַ קינד וואָס שרייט — דאָס קלאַפּען פון אַ וואַגען;
זעהסטו אַ גרויע קאַץ צו דיינע פיס זיך טוליען,
לאָזטו זי טוליען זיך, כאָטש קענסט עס ניט פערטראָגען.

און אַט אַזוי, — דו קוקסט מיט מיעדע אויגען,
און זעהסט אַ וואַנד, אַ בילד, און זעהסט אַ בעט אַנטקעגען,
און הערסט פון האַרץ אַרויס דיין אייגען לעבען וויינען:
נאָך גוט — דו האָסט דעם קאָפּ אַוואו אַוועקצולעגען.

ל. גאָרעליק.

*

ער איז געגאַנגען און גערעדט צו זיך אַליין,
זיין רעדען האָט מען ניט געקענט פערשטעהן;
ער האָט נור מיט די ליפּען קוים בעוועגט,
זיין פּנים איז געוועזען בלאַס און אויפגערעגט,
די אויגען — ווילד, צושראָקען, רויט,
עס האָט געדוכט אין גאַס שפּאַצירט דער טוידט.
און איז אַ פרוי געגאַנגען לעבען איהם פערביי,
האָט ער מיט האַס געגעבען גלייך אויף איהר אַ שפּיי...
און וויגענדיג זיך אָנגעהויבען ווייטער געהן.
און מורמלען עפּיס וואָס צו זיך אַליין...

ה. גודעלמאַן.

*

די ליפּען טריקענען, דאָס פּנים בלייך,
די קניע זיך בויגען און דאָס האַרץ טהוט וועה;
איין גאַס שפּייט אויס — שלינגט איין די צווייטע גאַס;
איך בייט די פיס און טראַכט ניט וואו איך געה.

פאַרוואָס איך טוה אַזוי — און אַנדערש ניט,
ניט פרעג מיך, מענש, דו גוטער מענש, ניט פרעג:
איך געה, ווייל אומגעהן מאַכט מיך מיעד און גרוי;
איך געה, ווייל געהן וואו — ווייס איך ניט קיין וועג.

ס. קאָוונער־גראַדסקי.

אין רוישיגע גאַסען.

אין רוישיגע גאַסען דאַס איילט מען זיך
ווי שטורעמדיגע ים'ען ;
אין רוישיגע גאַסען אין שטאָדטיגע,
דאָרט טרעפט מען זיך צוזאַמען.

אין רוישיגע גאַסען דאָרט טרעפט מען זיך
אין לײדיגע אָווענד־שעה'ן,
און נאָכדעם אין גאַנצען פערגעסט מען זיך
ווען ס'הויבט אָן דער מאָרגען גרויען.

אין רוישיגע גאַסען דאָרט דרעהען זיך
אַוועק די טעג און די יאָהרען ;
אין רוישיגע גאַסען אין שטאָדטיגע,
דאָרט ווערט די אונרוה געבאָרען.

א. ניסענזאָן.

*

א רעגען גיסט — איז אומעטיג אין הויז,
געה איך צום פענסטער צו און קוק ארויס, —
עס לויפט א לוזשע ביי דער זייט פון גאַס
און פון'ם רעגען דורכגעווייקט און נאַס
קומט אָן א מענש און וואַרפט א בליק אויף מיר
און ווערט פערשוואונדען נאָהענט אין א טיהר.

א רעגען גיסט און בלייך קוקט ווער ארויס
אַנטקעגען דורך א פענסטער פון א הויז, —
ער האָט אויף עמיצען ביי זיך געוואַרט
און דורכ'ן רעגען בלייבט ער אָבגענאַרט,
און אפשר קוקט ער נאָר גלאַט אַזוי
און פיהלט, ווי איך, דעם אומעט היינט אַזוי.

ז. וויינפער.

אין על ביים פענסטער.

עס לויפען קוימענס, באלקאנען,
א גרויער רויך, א קינדס געזיכט,
א שמייכעל אזוי אומגעריכט,
א בלינדע וואנט, פון רעגען גרוי,
אנ'אומעטיגע יונגע פרוי,
א ציטריגע עלעקטרא־שילד,
א צימער אין טומאן פערהילט, —
און אלעס שווינדט און שווינדט און שווינדט,
ווי ס'וואלט געטריבען זיין פון ווינט...

א. אויערבאך.

*

אויגען רויט, צייהנער שווארץ, האר צושויבערט און גרוי
און די באקען צולעכערט אזוי ווי א זיפ;
שטעהט ער וואקלענד ביים שענק, רעדט צו זיך אין דער שטיל,
מיט א שמייכעל פערקרימט אויף זיין אונטערשטע ליפ.

און דערביי אויפ'ן ראג זיצט אנ'אלטיטשקע פרוי
ווארפט איהר עמיץ א סענט פאר איהר קרומליכען פוס.
ניט זי בעט, ניט זי דאנקט — ס'טהוט א ציטער איהר מויל
און א פינטעל מיט אויגען פערקלעפטע פון פלוס.

— „איילעלו“ — פערביי שענק אויפ'ן שטיין־טראטואר
פיהרט א מאמע א וועגעלע אום הין־און־הער.
וויינט דאס קינד אזוי הויך, בויגט זיך מאמע און שרייט: —
— „איילעלו! — האסט געזויגט, כ'האב קיין זאך דיר ניט מעהר“.

— „איילעלו, איילעלו“. — „מא־מא־מא, מא־מא־מא“.
וויינט דאס קינד און פערגעהט זיך א כליפ נאך א כליפ.
זיצט בעוועגלאז די פרוי, רעדט דער שכור צו זיך
מיט א שמייכעל פערקרימט אויף זיין אונטערשטע ליפ...

ד. י. ביאלאָסטאָצקי.

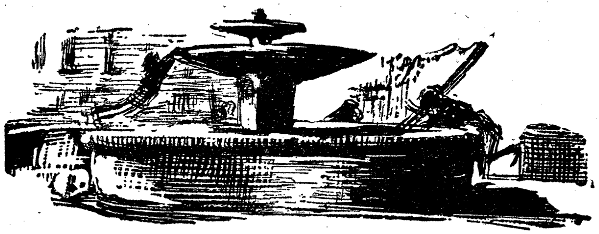

מיט דער מאָרגען בלייכקייט...

מיט דער מאָרגען בלייכקייט,
בויגט זיך טיעף מיין קאָפּ;
קלייב די פּייכטע בלעטער,
וואש מיין פּנים אָב.

אין די פייכטע גראָזען
וואש איך זיך די שיך,
און די פייכטע קליידער
טריקען איך אויף זיך.

לאָז זיך האלב פערשלאָפען,
דורך דער גרויסער שטאָדט —
ווי אַן עובר־בטל,
שעלט איך זיך און גאָט.

גרשון גראָפּשטיין.

נ יו יאָרק.

ווי די שטערען אויף דעם הימעל
אין א טונקעל בלויער נאַכט,
צינדען דיינע גאסען זיך,
צינדען דיינע טורעמס זיך,
גרויסע, רוישענדיגע שטאָדט.
צינדען דיינע טורעמס זיך,
צינדען דיינע פענסטער זיך,
צינדען, ווי די שטערען זיך
אין א טונקעל בלויער נאַכט...

נפתלי גראָס.

*

די זעלבע גאַס, דער זעלבער טראָטואַר
די נאַכט איז אויך ווי יענע נעכט,
אַט איז דער לאַמפּ ביים ראַג,
און אַט איז שוין מיין הויז. די טרעפּ...

געדענקסט? — דו ביזט געבליבען שטעהן,
דערנאָך ביזטו צו מיר ארויף;
אין קאָרידאָר האָט זיך דערהערט
פון שלאָף, אַ קינד'ס געוויין...
דו ביזט געבליבען שטעהן...

געדענקסט?

אל־גורית.

אַ בליץ פון פרייד האָט דורכגעשניטען...

אַ בליץ פון פרייד האָט דורכגעשניטען
מיין טריבע האַרץ, ווען איך האָב דיך בעגעגענט;
נאָר ס'האָט דיין זעעל מיט גאַל געשטריטען,
ווען שטומערהייד מיר האָבען זיך געזעגענט.

ביים ראַנד פון בערג, דורך טונק'לע וועגען,
ביזטו, ביי־נאַכט, בעגלייטען מיך געגאַנגען;
נאָר אונטען איז אין גלאַנץ געלעגען
די טומאה־שטאָדט, און דיך געשלעפּט מיט צוואַנגען...

מ. אפּראַנעלל.

ניו יאָרק.

אָ, ערשטע, וואונדערליכסטע צווישען שטעדט!
דו הערשסט מיט דיינע באהנען און פאבריקען
און מויערען, טונעלען, שיפען, בריקען,
דיין אָטעם — דאמף און עלעקטריציטעט.

דו ציהסט און ציהסט צו זיך ווי אַ מאגנעט
און זויגסט ווי אַ וואמפיר מיט דיינע בליקען.
בלייך ווי דיין הימעל פליסט פערביי פאבריקען
און מויערען דער האָדסאָן אין זיין בעט.

ווי וואונדערליך דיין צויבער און בערוישונג!
ווי בלינד דיין טאָג אויף דיין שטאָהל־הארטער ברוסט!
ווי העל דיין נאכט, ווי אונגעצאמט דיין לוסט!

ווי טיף דיין תהום פון טרויער און ענטוישונג!
ווי שעהן דיין הערבסט, ווען הויך און פארבענרייך
די פאליסאדען דרימלען אויף דיין טייך!

י. קיסין.

די ליטעראַרישע זאַמעלביכער „דער אינ־זעל" ווערען רעדאַגירט פון דוד קאַזאַנסקי און מאַני לייב.

די זאַמעלביכער ערשיינען אַלע דריי חדשים.

אין דער אַנטאָלאָגיע „נויאָרק אין פּער־זען" זיינען, צוליעב טעכנישע אורזאַכען, ניט אַריין די ליעדער פון ל. מאַגיסטער און ס. טשעסטער.